

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

HALİL İNALCIK BİYOGRAFİSİ

Ayşegül Özerdem

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2012

HALİL İNALCIK BİYOGRAFİSİ

Ayşegül Özerdem

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

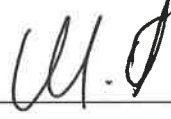
Ankara, 2012

KABUL VE ONAY

Ayşegül Özerdem tarafından hazırlanan "Halil İnalçık Biyografisi" başlıklı bu çalışma, 18 Ocak 2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Özer ERGENÇ (Başkan)

Prof. Dr. Mehmet ÖZ (Danışman)

Prof. Dr. A. Yaşar OCAK

Doç. Dr. Mehmet ÖZDEN

Yrd. Doç. Dr. M.Hulusi LEKESİZ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ş. Armağan TARIM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun... 3... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

18 OCAK 2012

AYŞEGÜL ÖZERDEM

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez çalışmamda özel arşivini açan, görev aldığı fakültelerdeki dosyalarını inceleme fırsatı yaratan, değerli fikirlerini, anılarını esirgemeyen, konu hakkındaki sorularıma sabırla cevap veren sayın Prof. Halil İnalçık'a müteşekkirim. Yoğun mesaisinden feda ederek yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım sayın Prof. Mehmet Öz' e teşekkürü borç bilirim. Tüm öğrenim hayatım boyunca benden maddi manevi desteklerini esirgemeyen ve hep yanımda olan en büyük şansım; aileme ve moral desteği veren tüm arkadaşlarıma sonsuz teşekkürler.

ÖZET

ÖZERDEM Ayşegül. *Halil İncalcık Biyografisi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.

Bu çalışma Türkiye'nin en önemli tarihçilerinden birisi olan Prof. Halil İbrahim İncalcık'ın entelektüel ve biyografik portresini çizmeyi amaçlamaktadır. Tez, İncalcık'ın yetişmesini, düşünce yapısını şekillendiren koşulları, entelektüel kimliği ve bilimsel çalışmalarını içermektedir. Çalışmada İncalcık'ın yaşamı ve eserleri belirli bir dönemleştirme bağlamında incelenmiştir. Dönemleştirme İncalcık'ın yaşamındaki temel değişimlere göre yapılmıştır. İncalcık'ın entelektüel oluşumu her bir dönemin siyasal ve ideolojik ortamıyla ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler

Biyografi, Halil İncalcık, İncalcık, Türk Tarihçiliği, Tarih Yazımı, *Annales*

ABSTRACT

ÖZERDEM Ayşegül. *Prof. Halil İncılık: Hayatı ve Eserleri*, Master Thesis, Ankara, 2011.

This dissertation aims to draw the intellectual and biographic portrait of Prof. Halil İbrahim İncılık who is one of the most important historians of Turkey. This thesis includes İncılık's growing conditions which creates his opinion substructure, his intellectual identity and scientific works. In the dissertation the life and works of İncılık are examined by focusing on certain phases of his life. These phases are structured around the most important changes of his life. İncılık's intellectual history is examined in relation to the political and ideological context of the time.

Key Words

Biyografi, Halil İncılık, İncılık, Türk Tarihçiliği, Tarih Yazımı, Annales

KISALTMALAR DİZİNİ

ARIT American Research Institute in Turkey

ATÜT Asya Tipi Üretim Tarzı

BBC British Broadcasting Corporation

DTCF Dil Tarih Coğrafya Fakültesi

GAMER Güneydoğu Avrupa Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

HİCOS Halil İnalçık Osmanlı Araştırmaları Merkezi

IAOSEH International Association of Economic and Social History of Turkey

IRCICA International Relations of Islamic Research Center for Islamic History, Art and Culture

İSAM İslâm Araştırmaları Merkezi

MBK Millî Birlik Komitesi

MESA Middle East Studies Association

NATO North Atlantic Treaty Organization

ODTÜ Orta Doğu Teknik Üniversitesi

OTAM Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi

SBF Siyasal Bilgiler Fakültesi

SBFD Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

TASAM Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi

TBMM Türkiye Büyük Millet Meclisi

TTK Türk Tarih Kurumu

TÜBA Türkiye Bilimler Akademisi

UNESCO United Nations Educational Scientific and Cultural Organization

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
KISALTMALAR DİZİNİ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
I. Kullanılan Kaynaklar	2
A. Belgeler	2-3
B. Süreli Yayınlar	3
C. Tetkikler	3
D. Sözlü Kaynaklar	4
II. Metod	4
1. BÖLÜM	
1.1. Biyografinin Tanımı ve Gelişim Süreci	5
1.2. Halil İnalçık Biyografisi	10
1.2.1. Ailesi ve Öğrenim Hayatı	10
1.2.2. Üniversite Yılları	13
1.2.3. Akademik Dünyada Halil İnalçık	15
1.2.3.a. DTCF Yılları	15
1.2.3.b. Askeri Darbe Yıllarında Devlet ile İlişkisi	20
1.2.3.c. Uluslar arası Yollarda Bir Akademisyen	22
1.2.3.d. Amerika'da 22 yıl	24
1.2.3.e. Üyelikleri, Teşkilatçılığı	30
1.2.3.e-1. Üyelikleri	30

1.2.3.e-2. Teşkilatçılığı.....	33
1.2.3.f. Yayın Görevleri.....	38
1.2.3.g. Aldığı Burslar ve Ödüller.....	40
1.2.4. Toplum ve Fikir Hayatında Halil İnalçık.....	43
1.2.4.a. Kişiliğini Etkileyen Faktörler ve Şahıslar.....	43
1.2.4.b. Görüşlerinde ve Yazım Dilinde Değişiklikler.....	55
2. BÖLÜM	
2.1. Yönteminin ve Eserlerinin Genel Değerlendirmesi.....	58
2.2. Tetkikler.....	68
2.2.1. Askerî Tarih.....	68
2.2.2. Fatih ve Fetih.....	71
2.2.3. Değişim ve Modernleşme.....	73
2.2.4. Balkan Tarihi.....	75
2.2.5. Ekonomik ve Sosyal Tarih.....	79
2.2.6. Hukuk Tarihi.....	87
2.2.7. Devlet Teşkilâtı ve Yönetim.....	92
2.2.8. Kırım Tarihi.....	96
2.2.9. Ticaret Tarihi.....	97
2.2.10. Şehir Tarihi.....	99
2.2.11. Toplum Bilimciler ve Düşünürler.....	101
2.2.12. Tarih Yazımı.....	102
2.2.13. Kültür Sanat.....	102
2.2.14. Avrupa ve Türkler.....	105
2.3. İnalçık: Dersleri ve Öğrencileri.....	106
SONUÇ.....	108
KAYNAKÇA.....	113
EKLER VE İNALCIK BİBLİYOGRAFYASI.....	125

GİRİŞ

Araştırmamızın amacı Osmanlı doğup Cumhuriyet devrinin doğuşu ve evrelerine şahit olmuş bir akademisyen, tarihçi ve düşünür olarak, Prof. Halil İbrahim İncık'ın hayatı ve eserleri hakkında bilimsel veriler ışığında bilgi vermektir. Bunu yaparken tasnif edilmiş veriler ile yalın, tarafsız, nesnel "bilimsel yöntem" takip edilmeye çalışılmıştır. Bir biyografi çalışması olan araştırmamızda ele alınan kişi bütün yönleriyle derli toplu olarak tanıtılmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın birinci bölümünde Halil İncık'ın biyografisi, yetiştiği çevre hakkında bilgi verilmiş, özellikle devrin siyasi kültürel yapısının şahsiyeti üzerindeki derin etkilerine vurgu yapılmıştır. Biyografinin tanımı ile başlayan bu bölüm İncık'ın ailesi ve doğumunu anlatan fasıl ile devam etmiştir. Öğrenim hayatı kısmında ilkokuldan üniversiteye kadar olan zaman aktarılmış, üniversiteye giden yolun aşamaları hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmamızın ikinci kısmında üniversite hayatı ele alınmış, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi yılları aktarılmıştır. Akademik dünyada Halil İncık başlığı altında topladığımız üçüncü bölümde İncık'ın akademik faaliyetleri, ulusal ve uluslar arası üyelikleri, görevleri, başarıları, ödülleri yer verilmiştir. Dördüncü bölümde tarihçinin toplum ve bilim hayatı ele alınmış, İncık'ı etkileyen faktörler ve kişiler saptanmaya çalışılmıştır. Fikirleri sosyal ve politik konular ile sınırlı tutulup, eserlerine yön veren düşünce yapısı irdelenmeye çalışılmıştır. Tezimizin son bölümü İncık'ın eserlerine ayrılmıştır. Bu bölüm İncık'ın eserleri tanıtılarak düşünce yapısının daha iyi anlaşılması çabasıyla yazılmıştır. Çok sınırlı bir kısımda onun eserlerini incelemek zorunluluğundan eserlerinin ancak genel özellikleri yansıtılabilmektedir. Son olarak, İncık'ın bibliyografisine yer verilmiş, 2011 yılına kadar olan yayın listesi sunulmuştur.

Çalışmamızda daha önce yayınlanmış eserlerden farklı olarak, bilgi aktarımı arşiv belgelerinden ve birincil kaynaklardan sağlanmış, yanlış veya eksik bilinenlerin düzeltilmesi yapılmıştır. İlk kez Halil İncık Özel Arşivi'nden ve Chicago Üniversitesi Arşivinden faydalanılmış, Ankara Üniversitesi öğrenci dosyası incelenmiştir. Prof. İncık hakkında yazılmış mevcut incelemelerin aksine, İncık'ın eserlerinin bütüncül bir yorumu yapılmaya dikkat edilmiş, bunu yaparken kronoloji takip edilmiş, yazılarını temellendiren çerçevenin kaynakları bulunmaya, düşüncelerine yön veren olay, kişi ve

etkenlere dikkat edilmeye çalışılmıştır. Bir düşünür, akademisyenin yaşadığı devirlerin siyasi gerçekliğinden etkilenme veya etkilenmeme gibi bir seçeneği olup olmadığı sorusu üzerinde durulmuştur.

I. Kullanılan Kaynaklar

A. Belgeler:

a-1 İnalçık'ın Özel Arşivi:

Sürelî Yayınlar: En eskisi 1948 yılına ait olan çeşitli gazete ve dergilerden oluşmaktadır.

Şecereleler: Halil İnalçık'ın kendi el yazısı ile yazılmış iki şecere bulunmaktadır. İlki eski harflerle hazırlanmıştır. İki sayfadan oluşmaktadır. Diğeri ise bir sayfadan oluşmakta ve 2 göbek öncesine kadar gitmektedir.

Kimlikler (Nüfus kâğıdı hariç), Pasaport, Diplomalara, Katılım Belgeleri, Ödüller vs. Okul kimlikleri, lise ve ortaokul diplomaları, katıldığı ulusal ve uluslararası organizasyonların katılım belgeleri, fahri doktora ödülleri ve HİCOS (Halil İnalçık Osmanlı Araştırmaları Merkezi) bünyesinde bulunan ödülleri incelenmiştir. Nüfus cüzdanı ve ilkokula ait diploması kayıp olduğundan temin edilememiştir.

Mektuplar ve İdari Yazışmalar:

İlk grup: Özel Mektupları içermektedir.

İkinci grup: Akademik hayatına dair mektuplar ve idari yazışmaları ihtiva etmektedir.

Ses Kayıtları: 3 yıl süresince kişisel olarak aldığımız kayıtlar ve internet üzerinden temin ettiğimiz ses kayıtları olarak tasnif yapmamız mümkündür. Ses kayıtları deşifresi yapıldıktan sonra, kronolojik sıralama ile değerlendirmeye alınmıştır.

Fotoğraflar: İnalçık'ın kişisel arşivinden elde ettiklerimiz ve araştırmalarımız neticesinde elde ettiğimiz fotoğraflar olarak iki gruba ayırmamız mümkündür.

a-2 Ankara Üniversitesi DTCF Arşivleri:

İnalcık'ın DTCF öğrenci dosyası ve 838 no'lu sicil dosyası incelenmiştir. Öğrenci bilgileri, askerlik bilgileri, tayinleri, yurt içi ve yurt dışı katıldığı ilmi organizasyonları, gezileri, üstlendiği görevler, akademik yayın listeleri, başta Fuad Köprülü, Bekir Sıtkı Baykal olmak üzere dönemin kıymetli bilim insanlarının İnalcık'ın akademik yeterliliği hakkındaki görüşleri, imtihan soruları, hastalıkları gibi birçok önemli bilgi bu dosyalardan elde edilmiştir.

a-3 Chicago Üniversitesi Arşivi

Amerika'da verdiği dersler, değerlendirme sonuçları, katıldığı konferans ve kongreler hakkında bilgi bulmak mümkün olmuştur.

a-4 Bilkent Üniversitesi Arşivi

Bilkent Üniversitesi yıllarında organize ettiği, katıldığı ilmî toplantılara dair bilgiler alınmıştır.

B. Süreli Yayınlar:

1916–2011 tarihlerindeki yerel gazete ve dergiler taranmış, İnalcık ile ilgili sayıların fotokopisi alınarak, kronolojik sırayla dosyalanmıştır.

C. Tetkikler:

Halil İnalcık hakkında yazılmış kitaplardan ve tezden faydalanılmıştır.

Kitaplar: Emine Çaykara, *Söyleşi, Tarihçilerin Kutbu, Halil İnalcık Kitabı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

Tezler: İnalıcık'ın hayatını da kapsayan bir tez bulunmaktadır; Dilek Barut, *Halil İnalıcık ve "Analiz Ekolü"*, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2001.

D. Sözlü Kaynaklar:

Çalışmamızda sözlü kaynak kullanımına önem verilmiştir; Halil İnalıcık'tan alınan sözlü bilgiler, elimizdeki yazılı belgeler ile mukayese edilerek kullanılmıştır. Bu şekilde tez yapılmasına müsaade eden İnalıcık, gerek özel arşivi gerekse verdiği sözlü bilgiler ile tezimize veri sağlamada büyük katkı sağlamıştır. Ayrıca, ailesi, öğrencileri, onu yakından tanıyan şahıslar ile yapılan görüşmelerde de İnalıcık'ın hayatına dair çok kıymetli bilgiler elde edilmiştir.

II. Metod

Kaynaklar faslında da bahsettiğimiz üzere araştırmamızda yazılı ve sözlü verilere başvurulmuştur. Yazılı kaynaklarda belgelerin aslına ulaşılmaya çalışılmış, aslına ulaşılamayan belgelerin fotokopileri veya fotoğrafları alınmıştır. Yazılı belgelerin farklılıkları, bilgi yanlışları olabileceği ihtimali göz önünde bulundurularak, metinlerin iç ve dış tenkidi yapılmıştır. Nitekim elde ettiğimiz kimi yazılı belgelerde yanlış ve yanıltıcı bilgiler olduğu tespit edilmiştir.

Sözlü verilerin temininde ses kayıt cihazı kullanılmış, kayıtların deşifresi yapıldıktan sonra elde edilen bilgiler, gerçekte uyuşup uyuşmadığından emin olabilmek için, yazılı kaynaklar ile mukayese edilmiş, özellikle tarihler, şahıs isimleri, kavramlar araştırılmış, deşifrenin verdiği bilgilerinden emin olduğumuz noktada, Halil İnalıcık tarafından metnin gözden geçirilip, onaylanması yoluna gidilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. 1. Biyografinin Tanımı ve Gelişim Süreci

Biyografiler yaşanmışlığın sessizliğine ses katarlar. Hayat hikâyesi yazımı insanoğlunun başarılarının, eserlerinin, zaaflarının, iyi ve kötü alışkanlıklarının kısaca diğerlerinden farklılıklarının dillendirilmesidir. Bu yüzden biyografi yazımı ölüme meydan okumadır. Anma, merak, kimi zamanda örnek olması için kaleme alınan¹ yazıların inşası için toplanan bilgiler biyografi adıyla karşımıza çıkar. En eski yazınsal türlerden biri olan ve günümüzde de önemini hâlâ koruyan biyografi (Yunanca "biblion: kitap" ve "graphein: yazmak, tarif etmek"²) alanlarında ünlü olmuş, siyasetçi, akademisyen, bilim adamı, sanatçı, edebiyatçı, gazeteci gibi kişilerin hayatlarını, neler yaptıklarını, ülke ve dünya insanlığına neler kazandırdıklarını, hayatlarının önemli başarılarını ve dönüm noktalarını aktaran yazı veya kitaplardır³. Avrupa’da biyografya kelimesi ilk olarak John Dryden tarafından 1683’te kullanılmıştır⁴.

Kendisi başlı başına bir tür olarak gelişmeden önce tarih ve edebiyat gibi yazınsal türlere dâhil olan biyografi, farklı şekillerde yazılmaları dolayısı ile çeşitli kollara ayrılır. Bir kişinin hayatını ayrıntılı olarak veren kişisel biyografi kitaplarının yanı sıra, birden çok kişinin hayat hikâyelerini bir araya getiren genel biyografi eserleri de vardır⁵. **Tekil veya Özel biyografi** yalnız bir kişiyi konu edinirken, **genel biyografiler** özel biyografilerin aksine, birden çok kişinin hayatı ve eserlerini konu edilir. **Otobiyografi** ise bir kişinin kendi hayatını anlatmasıdır. Birinin ölümünden hemen sonra, onun hatıralarını dile getirmek amacıyla yazılan eserler de biyografi türüne girer. Buna **nekroloji** denir. Bu türün yazarları genelde ölen kişinin yakınında olduğundan eserin tarafsızlığı tartışmalıdır. Her döneme, her mesleğe ve her millete ait kişilerin biyografilerini veren eserlere **evrensel biyografi**, bir millete ait kişilerin biyografilerini verenlere **ulusal biyografi**, bir bölgeye mensup kişilerin biyografilerinin bulunduğu

¹Vefa Tafidelen, , “Biyografi: Ötekine Yolculuk”, *Milli Eğitim*, s.172, Güz, 2006, ss. 2.

²Vefa Tafidelen, , “Biyografi: Ötekine Yolculuk”, *Milli Eğitim*, s.172, Güz, 2006, ss.2.

³Sinem Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Modern Biyografi'nin Doğuşu*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Tezi, 2007, ss.1

⁴Türk Ansiklopedisi, 1969, cilt 6, ss. 22.

⁵Marietta Hyde, *Modern Biography*, Horcourt, Brace Company, N.Y. 1926, ss. 14.

eserlere **bölgesel biyografi**, belli bir mesleğe mensup kişilerin yer aldığı eserlere **meslekî biyografi**, belli bir dönemde yaşayanların hayat hikâyelerinin verildiği eserlere de **dönem biyografisi** denir. İncelediği şahsın özel hayatı ve eserlerini, başarılarını, kendi çağı içinde ayrıntılı olarak ele alan biyografiler, anlatım biçimine göre **monografi** veya **biyografik roman** adını alırlar.⁶ Bunun için gerekli belge ve bilgileri toplamak, o kişinin varsa eserlerini incelemek, kişiliğini çeşitli yönlerden ele alarak ilmi bir anlayışla değerlendiren yazarlar bir araştırma ürünü ortaya koymuş olurlar. Bunların dışında anı, hatırat, günlük gibi eserlerin, bir ünlünün mektuplarını içeren kitapların da tam anlamıyla biyografi sayılmasalar bile, biyografik özellikler taşıdıklarından söz etmek mümkündür⁷.

20. yüzyıldan itibaren, özellikle Batı edebiyatında yaşam öyküleri belirli kurallara uyularak yazılmaya başlanmış, ortak noktalar tespit edilmiş ve modern biyografi örnekleri ortaya çıkmıştır⁸. Biyografinin tarihsel değişimini incelediğimizde, aslında dönemler boyu farklı şekillerde yazıldığı, farklı amaçlara hizmet ettiği gözlemlenir. Kimi zaman biyografik gerçekler, erdemli bir örnek olma, eğitime dürtüsüne yenilmiş kimi zaman da güç gösterisinin esiri olmuştur⁹. 20. yüzyıldan itibaren ise tarihsel gerçekliğe ve kurallara uygun yazım şekilleri olarak ortaya çıkmıştır.

Kökeni kitabeler, anıtlar, mezar taşları ve cenaze törenlerindeki sözsöz ifadelerine dayanan biyografinin 19. yüzyıl sonuna kadar olan örneklerinde öğretici bir üslup kullanıldığı ve hayatı anlatılan kişilerin olağanüstü nitelikler ile tasvir edildiği gözlemlenmektedir. Örneğin Eski Mısırlılarda yaşam öyküleri efsanevi öğeleri barındıran ve tanrıya sunum niteliği taşır. Eski doğu milletleri biyografi vasfında eserler vermemiş olmakla beraber yazıt ya da kitabelerinde biyografiyi andıran bölümler yer almaktadır. Sümerlerin *Urina tabletleri*, *Gudea Tapınak Anıtı*, *Babil Kronikleri* bunun örneklerindedir ve biyografi efsaneye, destana, tarihe, din ve felsefeye karışmıştır¹⁰.

⁶Marietta Hyde, *Modern Biography*, Horcourt, Brace Company, N.Y. 1926, ss. 22–43

⁷Vefa Tafidelen, , “Biyografi: Ötekine Yolculuk”, *Milli Eğitim*, s.172, Güz, 2006, ss.4.

⁸Sinem Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Modern Biyografi'nin Doğuşu*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Tezi, 2007, ss. 1–7.

⁹Vefa Tafidelen, , “Biyografi: Ötekine Yolculuk”, *Milli Eğitim*, s.172, Güz, 2006, ss.4–6.

¹⁰ Sinem Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Modern Biyografi'nin Doğuşu*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Tezi, 2007, ss. 3–7.

Antik dünyada biyografi oldukça geç ortaya çıkmıştır. Manzumeler, methiyeler, şarkılar devrin biyografi tarzından izler taşır. Örneğin, Cornelius Nepos'un *De viris illustribus* (Meşhur Adamlar Hakkında) adlı eseri Roma büyüklüğünü Yunan büyüklüğü ile ölçme maksadıyla kaleme alınmıştır ve devrin biyografi anlayışının tipik bir örneğidir. Biyografi türünün ilk büyük yazarı Eski Yunan edebiyatından Plutarkhos'tur¹¹. Orta çağ, Hıristiyan dünyasında azizler, piskoposlar, din adamlarının biyografilerinin yükseliş dönemidir. Azizlerin hayatlarını anlatan "hagiography" (hayat hikâyesi) türü gelişmiştir. Ahlâki ve teolojik unsurların yüceltildiği bu eserler dönemin İngiltere'sinde filizlenmiştir.

İslâm dünyasında ise biyografi tarzı peygamberlerin ve önemli din adamlarının, meliklerin, sultanların, ilim adamlarının yaşamlarını anlatan, siyer, magazi (gazâ kitabı), menkıbe, kısas tabakat, fihrist, mecalis, vefeyat, ensâb, şecere, tezkere, tuhfe gibi örnekler ile gelişmiştir. İslâm yazılı tarihinde din büyükleri ve peygambere dair detaylar, onun örnek şahsiyet olarak topluma sunulmasında araç gibi kullanıldığından biyografinin oluşumu ve gelişimi için çok önemlidir. Araplar biyografi sanatını ilim haline getirerek *ilm'ür-ricâl* şeklinde medreselere sokmuşlardır¹². İslâm'ın yayılması ile birlikte biyografi de gelişmiştir. Hadis naklinde kişinin hayatına da yer verilmiştir. Hadis nakledenlerin hayatını anlatan eserler İlmü'l-ricâl diye bilinir.

Türklerde yaşam öyküsüne benzer nitelikteki örneklerin en eskisi *Orhon Yazıtları*'dır. Bu nedenle Yolug Tigin'i en eski Türk biyograf olarak tanımlamak mümkündür. İslâm devrinde Türklerde biyografi yazımı siyer, şecere, tezkire şeklinde ortaya çıkmıştır. Fahreddin Mübarekşah'ın *Şecere-i Ensab*'ı, Ali'nin *Kıssa-i Yusuf*'u, Kadı Nasreddin Rabguzi'nin *Kısas-ı Enbiya*'sı, bunun örneklerindedir. *Tonyukuk Anıtı*, *Divanü Lügat'it Türk*, *Alp Er Tunga* ve *Şu Menkıbeleri*, *Oğuz Kağan Destanı*'da, İslâm öncesi, biyografi tarzına yakın eserlerdir. Yaşam hikâyesi örnekleri arasında ermişlerin, kahramanların, din ulularının ve tarikat büyüklerinin yaşamlarını ve gösterdikleri kerametleri konu alan menakibnâmeler de sayılmaktadır. "Menkabe, övünülecek vasıf"

¹¹ Sinem Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Modern Biyografi'nin Doğuşu*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Tezi, 2007, ss.7.

¹²Ahmet, Aydın, "Osmanlılarda Tarih Yazıcılığı" *Türkler Ansiklopedisi*, 11, Ankara 2002; *Türk Ansiklopedisi*, 1969, cilt 6, ss. 25.

anlamındaki ‘menâkıb’ veya ‘menakıbnâme’ kahramanları olağanüstü güçlere sahiptir, dolayısıyla doğaüstü güçlere meydan okuyabilir, gelecekte haber verebilir, hayvanlarla konuşabilir. Kurmaca hikâyelerle örülü bu eserler aynı zamanda gerçek bilgileri de barındırmaktadır. *Âşıkpaşazâde Tarihi*, *Neşrî Tarihi*, Hoca Sadeddin Efendi’nin *Tâcü’ttevärih*’i, Nişancı Mehmed Paşa’nın *Hâdisâtı*, Gelibolulu Mustafa Âlî’nin *Künhu’l-Ahbâr*’ı Osmanlı da menkıbeler ile örülü biyografik unsurları içeren eserlerdir.

Tanzimat devrinde her alanda olduğu gibi biyografi yazımında da ikilik başlamıştır. Tanzimat’tan sonrası biyografi yazımı Batı’nın etkisinde kalmış, bunun yanında geleneğe bağlı hâl tercümeciliği de sürmüştür. Batı kültürünün önemli isimlerini tanıtmak yoluyla Batı medeniyeti hakkında bilgi veren eserlere de yine bu dönem rastlanabilir.

Tanzimat sonrası biyografi yazımına bakıldığında modern biyografi tarzında yazılan eserlerin sayısının hâlâ az olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Tanzimat edebiyatında hâkim olan örnek gösterme gayesi ya da otobiyografik bilgiler verme amacı bu dönemde de geçerlidir¹³. Tanzimat döneminden sonra, Halit Ziya Uşaklıgil’in edebi hatıralarını yazdığı *Kırk Yıl*, siyasi anılarını yazdığı *Saray ve Ötesi* ile oğlu Vedat’a ait hatıralarını aktardığı *Acı Bir Hikâye* adlı eserleri, Servet-i Fünun döneminde yazılan ve kişisel yorumların öncelikli olarak yazıldığı hatıratlardır¹⁴. Bu dönemde, otobiyografik anı türü dışında biyografik örneklerle çok fazla rastlanmamaktadır.

Cumhuriyet devrinde, daha çok edebi nitelikte ve siyasi şahıslar hakkında monografik eserler yazılmış, hâl tercümeciliği türünde çok az eser meydana getirilmiştir. Yine bu dönemde biyografik bilgiler veren ansiklopedilerin büyük ağırlık kazandığı görülür.

Millî Edebiyat döneminde, kahramanlık yönlerinin aktarıldığı hayat hikâyelerini görmek mümkündür. Bu dönemde yazılan eserlerde de, Tanzimat döneminde yazılan biyografiler gibi objektif bir bakış açısına sahip değildir. Ahmet Mithat’ın *Beşir Fuad*,

¹³ Kemal, Güran, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, C. II, İstanbul, 1989.

¹⁴ Erhan, Afyoncu, *Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun yazdığı *Ahmet Haşim* adlı monografisi örnek olarak verilebilir. Ayrıca, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Atatürk* adlı biyografisi de bu gruba giren kitaplardır.

Biyografinin farklı zaman dilimlerinde farklı yöntemlerle gelişim sağladığını görmekteyiz. İlk dönem biyografi örneklerinin yazarın ya da biyografiyi yazdırmanın amaçları doğrultusunda şekillendiğini, birtakım fikirleri aktarmak için bir platform olarak kullandıkları ve toplumun ibret veya örnek alması için yazıldıklarını belirtmek mümkündür. Kendi fikirleri ve istekleri doğrultusunda yaşam öykülerini anlatan yazarlar, modern bir biyografiden beklenen ayrıntıları ve tarafsızlığı vermemişlerdir. Türk biyografi yazıcılığında modern biyografinin ilk adımları Tanzimat döneminde atılmış olsa dahi, bu dönem bir hazırlık devresidir; Batı'yı örnek almışlar ama kendi istekleri doğrultusunda bu türü biçimlendirerek, toplumun örnek alabileceği modeller sunmayı amaçlamışlardır. Zira meydana getirilen örnekler tezkirecilik geleneğinden uzaklaşmış olsa dahi birçok açıdan modern biyografi tarzında değildir.

Bir biyografinin tarihsel gerçekliğe uygun olması, yapısının sağlam inşa edilmesi, tarafsız, belgelere dayalı olması gerekir. Ele alınan kişinin hayat hikâyesine bir şey eklemek veya özünden bir şey eksiltmek biyografinin tarafsızlığına gölge düşürür. Bir biyografin mensup olduğu millet, yaşadığı toplumun değer yargıları, kendi hayat görüşü, ahlak anlayışı, kişiliği bazen de hayatını kaleme aldığı kişi ile olan münasebeti nedeniyle tarihsel gerçekliğe ulaşması güçleşebilmektedir. Bilimsel anlamda tam bir tarafsızlığa erişmek imkânsız olsa da, bir biyografin dikkat etmesi gereken bazı kurallar ve uyması gereken yöntemler vardır. Her şeyden önce bir biyograf, hayatı yazılacak kişi hakkında tüm bilgi ve belgelere sahip olmak zorundadır. Yaşamı yazılan kişinin çevresi yaşıyor ise onlara ulaşip en doğru bilgileri ayıklayıp okuyucuya ulaştırmak bir başka önemli husustur. Kişinin yaşadığı döneme göre değerlendirilmesi çok önemlidir. Elde edilen belge ve bilgiler ile sezgileri arasında denge kurabilmek iyi bir biyografi yazımının temel kuralıdır. Modern bir biyograf detaylarda bir dedektif gibi iz sürebilmeli en doğru bilgilere ulaşabilmeli ve bunları belli bir kronolojik düzende yazmalıdır. Halil İncal'ın biyografisi bu hususlar dikkate alınarak yazılmaya çalışılacaktır.

1.2. Halil İbrahim İncalcık Biyografisi

1.2.1. Ailesi ve Öğrenim Hayatı

Halil İbrahim İncalcık, Kırimlı bir müezzin (Kırım-Bahçesaray; Han Cami) Halil İbrahim'in torunudur. Kırim'da doğan ve orada ölen Halil İbrahim Efendi'nin çocuklarından üçü, Kırim'dan göç etmiş ve hayata gözlerini Anadolu topraklarında kapamıştır. Rusya'nın baskılarından kaçan Kırim Tatarlarının 1783'de başlayıp 1905 harbiyle artan göç dalgasında, İncalcık'ın halaları Zeynep ve Ayşe Hanım, Osmanlı Devleti'ne sığınmış ve Bursa'ya yerleşmiştir. İncalcık'ın babası Osman Nuri Bey ise kızkardeşlerinden birkaç yıl sonra, Rus rejiminden kaçmış ve İstanbul Kızıltoprak'da bir bakkal dükkânında veznede çalışmaya başlamıştır. Kuran hafızı olan ve çok iyi Rusça bilen Osman Nuri Bey'in çalıştığı dükkânda kasada duran emekli deniz binbaşısı Seyit Mehmet Efendi bir dönem Basra liman müdürlüğü yapmıştır. Eşi Hatice Hanım ise Nakşibendi tekkesinden Şeyh Murad'ın kızıdır¹⁵.

Aynı bakkaliyede çalışan emekli Binbaşı Seyit Mehmet ile yakın dostluk kuran Osman Nuri Efendi, zamanla bu dostluğu ilerletmiş, Seyit Mehmet Bey ve ailesi tarafından beğenilmiş ve sevilmiştir. Osman Nuri Bey, ailenin dört kızından bir olan Hadiye Hanım ile nişanlanmıştır fakat bir deniz kazasında Hadiye Hanım vefat etmiştir. Bunun üzerine Osman Nuri Bey, İncalcık'ın annesi, Bahriye Hanım ile evlendirilmiştir. Bakkaliyeden ayrıldıktan sonra Ali Nizami Bey ile kolonya dükkânında çalışmış, daha sonra kendi iş yerini açmış ve Vakıf İş Hanı'nın dördüncü katında kolonya ihracatı yapmaya başlamıştır¹⁶. Daha sonra Mısır Çarşısı'nda bir kolonya dükkânı açan Osman Bey ve Bahriye Hanım, Tepebaşı'na taşınmıştır. Evlendikten kısa bir süre sonra Osman Bey, aileden Melek Teyze'nin eşi, İttihad ve Terakki üyesi Hamit Bey tarafından Rus casusu olmakla suçlanmış ve tutuklanmıştır. Osman Nuri Bey'in sürgün olduğu dönem oğlu doğmuş ve adı kinden doğan bir hınç ile Halil Müntakim (intikam alan)

¹⁵ Emine Çaykara, *Halil İncalcık Kitabı, Tarihçilerin Kutbu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 18-19.

¹⁶ Emine Çaykara, *Halil İncalcık Kitabı, Tarihçilerin Kutbu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 19-22.

koyulmuştur. İstanbul'da dünyaya gelen Halil İncalcık'ın tahmini doğum tarihi 7 Eylül 1916¹⁷'dir. İleride tarihçi olacak bir çocuğun doğum tarihi kayıtları yoktur. Kendi tarihinin nereden başladığını bilmemek ünlü tarihçi için ironiktir.

Halil İncalcık'ın doğumundan iki buçuk yıl kadar sonra kız kardeşi Kamile doğar ve ülkenin yeni bir devlete gebe olduğu günlerde aile Aksaray semtine taşınır. Halil İncalcık ilkokula burada başlar ve belki de hayatında ilk kez yabancılık, korku hissederek¹⁸. Ülkede radikal değişimler yaşanırken, ticaret hayatında hüsrana uğrayan Osman Nuri Bey, yeni bir başlangıç için Ankara'ya taşınma kararı alır ve küçük Halil yıllar sonra despot olarak tanımlayacağı babaannesi Hatice Hanım, kızkardeşi Kamile ve annesiyle Kızıltoprak'da yaşamaya başlar fakat Kızıltoprak'da babasız yaşam uzun sürmez ve tüm aile, Ankara'ya, Yahudi Mahallesi'ne taşınır. (1926).

Ankara Halil İncalcık için gerçek eğitimin başladığı yer olur; nitekim şimdiki Gazi Üniversitesi'nin çekirdeği olan Gazi Mektebi'ne yazılması onun alacağı eğitim anlayışının ilk adımı olacaktır. Değişimin kalbi Ankara, Halil İncalcık'a tüm kariyerine etki edecek hatıraları kazandırır. Kalpak yerini şapka, Arap harflerinin yerini Latin harfleri, lakapların yerini soyadlarının aldığı bir dönemde, değişim rüzgârlarını estiren Gazi Mustafa Kemal'e ve yeni rejime derin bir bağ hisseden Halil İncalcık, ileride arşivlerin anahtarını açacak Osmanlıca bilgisinin temellerini bu okulda alır. İncalcık'ın eğitimi evde, komşuları Sadri Maksudi Arsal ve kızı Adile Hanım ile yeni bir boyut kazanır. Zira Kazan doğumlu olan, asıl adı Sadreddin Nizamettinoviç Maksudov olan Profesör Maksudi ve kızı Adile Ayda zamanla Halil İncalcık'ın eğitimine dair kararlarda kilit rol oynayacaktır.

İncalcık'ın eğitim hayatında bu gelişmeler yaşanırken babası ailede yaşanan sorunların da etkisiyle Mısır'a ticaret yapmak üzere gider (1929). Bu İncalcık'ın babasını son görüşü olur. (Zira Osman Nuri Bey Mısır'da 1934'de vefat edecektir. Ailesi ölüm haberini ise 5 Haziran 1936 tarihli Kahire elçiliğinden gelen bir mektup ile

¹⁷Emine Çaykara İncalcık'tan aldığı bilgiler doğrultusunda Haydarpaşa Garı'nın İngilizler tarafından bombalandığı tarih olan 7 Eylül'ü doğum tarihi kabul eder.

¹⁸ Halil İncalcık, 12 Nisan 2011 tarihli ses kaydı.

öğrenecektir.¹⁹⁾ 1934 yılında Halil İbrahim İnalçık'ın hayatındaki bir başka önemli olay ise -o zamanlar birçok ailenin yaşadığı-ailesinin soyadını nüfus memurunun tayin etmesidir. Soyadı Kanunu çıktıktan sonra kullandıkları Bozkurt soyismini nüfus idaresine kaydettirmeyen Osman Nuri Bey'in ailesi, Bozkurt yerine İnalçık soyadını almak mecburiyetinde kalmıştır. Nüfus memurunun tarihi bir soyadı seçmesi enteresandır.²⁰⁾ Osman Nuri Bey gittikten sonra aile maddi, manevi zor günler geçirir. İnalçık'ın ilerideki azimli çalışmasının kökleri bu dönemde gelişir ve bu irade yaşamına yön verir. Zira bu yıllarda filizlenen başarılı olma hissi tüm kariyeri boyunca İnalçık'ı çalışmaya ve üretmeye yönlendirecektir.

Eşinin Mısır'a gitmesinden sonra kolonya atölyesinin başına geçip, ailenin geçimini sağlamaya çalışan Bahriye Hanım, küçük Halil'in disiplinsiz hareketlerinden endişe eder ve onun Sivas Muallim Mektebi'ne gitmesini uygun bulur. İnalçık istemeye istemeye de olsa hiç bilmediği bir şehre yatılı gitmek mecburiyetinde kalır (1930). Yaklaşık 1 yıl sonra, İnalçık, şiddetli romatizma olur, annesine yazdığı mektuplarda af diler ve Ankara'ya dönme isteğini belirtir. Hastalığı nedeniyle ve Adile Hanımın Bahriye Hanımı ikna etmesiyle Ankara'ya geri dönmesine karar verilir. Babasının yokluğunda bir baba gibi İnalçık'a yol çizen komşuları Sadri M. Arsal, Millî Eğitim Bakanlığı'na gider ve Halil'i Gazi Muallim Mektebi'ne naklettirir (1931). 1932 yılına kadar bu okulda okuyan İnalçık, Gazi Enstitüsü'nün ilkokul yetiştiren kısmı kapanınca, tıpkı okulun diğer öğrencileri gibi Anadolu'nun çeşitli öğretmen okullarına yazdırılır ve İnalçık'ın Adana'da okuması gündeme gelir. Sadri Bey İnalçık'ın Adana'ya gönderilmesine karşı çıkar ve İnalçık Balıkesir'de yeni açılan, öğretmen okuluna gönderilir. İkinci yatılı okuluna 14 yaşında giden İnalçık buradan ayrıldığında (15 Eylül 1935) 18 yaşında bir gençtir artık. Balıkesir'de başarılı bir öğrenci olan İnalçık burada, Adile Hanımın öğrenmesinde çok büyük yardımlarının olduğu, Fransızca kitaplar okumaya başlar, Adile Hanım'la kök salan edebiyat sevgisi dallanır. Lamartine, Baudlaire, Virgil, Goethe gibi dünyaca ünlü yazarları kendi dillerinde okur. Notlar alır,

---

¹⁹⁾ Halil İnalçık özel arşivi.

²⁰⁾ İnalçık Cengiz Han döneminde Harezmsahlara Otrar valisidir. Bir Moğol ticaret kervanının İnalçık tarafından yağmalanması ve yakılması tarihe Otrar Faciası olarak geçmiştir.

edebi denemeler yapar. Hocası Abdalbaki Gölpınarlı'dan öğrendiği divan şiirlerine aruz vezninde nazireler yazar²¹.

Balıkesir'den 1935'de mezun olan İncalcık'ın önünde iki seçenek vardır: ya Gazi Terbiye Enstitüsü'ne başvuracak, 2 yıl okuduktan sonra öğretmen olacak ya da Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'ne başvurup, üniversite okuyacaktır. İncalcık hayatını değiştirecek kararı verir ve Fakülte sınavlarına başvurur.

1.2.2. Üniversite Yılları

Türkiye'de Cumhuriyet tarihçiliğinin gelişim süreci ile üniversitelerin kuruluşu doğru orantılıdır. Mustafa Kemal Atatürk'ün tarih tezlerine, dolayısıyla yeni bir devlet bilinci yaratma çabalarına, ortaya çıkan otoriteye, meşruluk kazandırmak amacıyla kurulan, bu üniversitelerden bir tanesi de DTCF'dir. Bu fakülte, Türkiye'de tarihçilik anlayışının gelişiminde ve vatandaş eğitecek entelektüel yaratmada önemli bir yere sahiptir. Jean Jacques Rousseau'ya göre eğitim, vatandaş yaratmanın ve onları şekillendirmenin temel yoludur²². Nitekim Cumhuriyet devri Türkiye'sinde de bu yol izlenmiştir. Vatana millete ve devlete sadık vatandaş yetiştirmek, kitlelerin milliyetçi projeye katılımını sağlamak için eğitim kurumları kullanılmıştır²³. Atatürk 1935'de devrin Kültür Bakanı Abidin Özmen'e Ankara'da bir fakülte kurulması emrini vermiş²⁴, Nazi zulmünden kaçan bilim adamları, bu fakültede Atatürk'ün himayesi ile göreve başlamış ve Prof. Abdülkadir İnan, Prof. Mehmet Fuad Köprülü, Ord. Prof. Dr. Zeki Velidî Togan, Ord. Prof. Dr. Mükrimin Halil Yinanç, Prof. Dr. Yusuf Hikmet Bayur, Prof. Necati Lugal, Prof. Dr. Şemseddin Günaltay, Muzaffer Göker gibi değerli hocalar ile geleceğin akademisyen, siyaset adamı, bilim adamlarını yetiştirmişlerdir. Bu fakültede Köprülü, Barkan gibi hocaların tedrisi altında yetişen önemli ilim adamlarından bir tanesi de tezimizin konusunu teşkil eden Halil İbrahim İncalcık'dır.

²¹ Halil İncalcık, 12 Nisan 2011 tarihli ses kaydı.

²² Akt. Susanne Wiborg, "Political and Cultural Nationalism in Education: The Ideas of Rousseau and Herder Concerning National Education", *Comparative Education*, 36, 2, 235–243, 2000, ss. 235.

²³ Füsün Üstel, *Makbul Vatandaş'ın Peşinde*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 10–18.

²⁴ Musa Çadırcı; Azmi Süslü, *Ankara Üniversitesi Gelişim Tarihi*, Ankara Üniversitesi Yayınları, No. 82/2, Ankara, 1982, ss. 145.

DTCF yukarıda bahsi geçen hocaların yanı sıra, yurtdışından gelen, pek çoğu Hitler'in idaresinden kaçan hocalara da ev sahipliği yapmıştır²⁵. Sinoloji, Hititoloji, Antropoloji, Sümeroloji gibi bölümlerde Anne von Gabain, Wolfram Eberhardt, Enno Landsberger, Herbert Louis, Hans Güterbock, Laszlo Rosanyi²⁶ gibi hocalar ders vermiştir. İnalçık bu ilim yuvası fakülteye 1935 yılında başvurmuştur. 29 Eylül tarihinde yayınlanan ilanın ardından yapılan elemelerde öğrencilere ilk gün 3 sorudan oluşan bir imtihan yapılmış, (Türk dilinin Dünya dilleri arasındaki mevki nedir, Hitit Medeniyeti hakkında bildiklerinizi yazınız, Türkiye'nin Ege sahillerini anlatınız²⁷) ikinci gün yapılan tercüme sınavlarından başarıyla geçen 36 öğrenci ile gündüzlü 60 öğrenci alınmıştır. İnalçık o yılları şu sözleriyle aktarır: “DTCF’de 40 genç yatılı olarak alındı, biz o çevrede Türk ve Alman hocalar, o güzel kütüphaneler ile gece gündüz çalışarak orada yetişme imkânı bulduk.²⁸” Kabul edilen öğrenciler, titiz ve yoğun bir eğitime tabi olmuş, yeni Türkiye'nin elit entelektüelleri yetiştirilmiştir.

DTCF’de okuduğu sırada Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ne de yazılan İnalçık, bu bölümde bir yıl okuduktan sonra ilgisini tamamen Osmanlı tarihine yöneltmiştir. İnalçık, Yeniçağ Tarihi’nde okuduğu esnada Muzaffer Göker, Enver Ziya Karal, Bekir Sıtkı Baykal, Şinasi Altundağ, Cemal Tukin’in derslerini sekiz dönem takip etmiş, altı dönem de Fuat Köprülü’nün Orta çağ tarihi derslerini ve Necati Lugal’ın Arapça-Farsça derslerini dinlemiştir.

İnalçık’ın fakültede, en büyük şansı Köprülü tarafından fark edilmesidir. Köprülü’nün semineri için hazırladığı raporda, Timur üzerine yazılmış üç kitabın (Barthold, Bouvat ve Cahun) mukayeseli analizini yapan İnalçık, bu sayede Köprülü’nün dikkatini çekmiştir²⁹. İnalçık’ın, Osmanlı Türklerinde milliyetçilik fikrinin oluşumuna Asya Türklüğü hakkında yazılarıyla katkı sağlayan Leon Cahun için yaptığı yorumlar,

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Musa Çadırcı; Azmi Süslü, *Ankara Üniversitesi Gelişim Tarihi*, Ankara Üniversitesi Yayınları, No. 82/2, Ankara, 1982.

²⁶Yurtdışından gelen bu seçkin kadro Türkoloji çalışmalarına katkılar sağlamıştır. Örneğin Atatürk’ün DTCF Hungaroloji kürsüsünü kurdurduğu Laszlo Rasonyi 1942’de yayınladığı *Tarihte Türklük* (Örgün Yayınevi, 2007) adlı kitabı ile Türkoloji başucu kitaplarından birisidir. Macar Turancıların ırkçı söylemleri sadece siyasette değil ilim dünyasında da etkili olmuştur.

²⁷ Ali Birinci, *Osman Turan*, Alternatif Yayınları, Ankara, 2003, ss. 8.

²⁸ Ali Birinci, *Osman Turan*, Alternatif Yayınları, Ankara, 2003, önsöz.

²⁹ Emine Çaykara, *Halil İnalçık Kitabı, Tarihçilerin Kutbu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 73–74.

Köprülü ile diyalogun yolunu açmıştır. Fuad Köprülü ile kurulan bu diyalog üniversite boyunca devam edecek ve İnalçık'a DTCF'de asistanlık kazandıracaktır. Asistanlık sınavında Bekir Sıtkı Baykal'ın desteklediği rakibi Ekrem Üçyiğit karşısında, İnalçık Köprülü'nün desteğini alacak ve akademik kadroya girme hakkı kazanacaktır. Onun bu sınavdaki avantajı yabancı dillere hâkimiyetidir. Özellikle, Adile Ayda'dan -1932 yılında dışişlerine giren ilk kadın diplomattır- öğrendiği Fransızca ve geliştirdiği İngilizce ileride ona ilmî anlamda yeni kapılar açacaktır. 1940 yılında mezun olduğu okulda 1942 yılına kadar ilmî yardımcı olarak görev yapan İnalçık, 1942 yılında geçtiği asistanlık kadrosunda bir yıl kaldıktan sonra 15 Aralık 1943'de Doçentliğini alacak aynı yıl Şevkiye Hanım ile evlenecek, 2 Haziran 1952'de “Viyana Bozgun Yıllarında Osmanlı Kırım Hanlığı İşbirliği” teziyle de Yeniçağ Kürsüsü'nde Profesörlük payesini alacaktır.

1.2.3. Akademik Dünyada Halil İnalçık

1.2.3.a. DTCF Yılları

Fakülteden mezunlar arasında yetenekli olan gençler hemen akademisyen kadrosuna alınmışlardır, bu gençlerden birisi de İnalçık'dır. Keza aynı tarihte tayini yapılan ilk mezunlardan, Cahit Kınay (Arkeoloji), Şerif Baştav (Hungaroloji), Muhaddere Özerdim (Sinoloji), Nimet Dinçer Özgüç (Arkeoloji), Emin Bilgiç (Eski Çağ), Kemal Balkan (Sümeroloji), Firuzan Kınal (Eski Çağ Dilleri) isimlerini zikretmek mümkündür³⁰. Sınav heyeti İnalçık'ı özellikle dilbilgisinde gösterdiği üstünlükten dolayı diğer aday Ekrem Üçyiğit'e tercih etmiştir. İnalçık mezuniyetini takiben Yeniçağ kürsüsünde ilmi yardımcı olarak göreve başlamıştır.

İnalçık'ın atandığı bu yılda Güneş dil teorisi etkisini kaybetmekte³¹, Cumhuriyet milliyetçiliğinin “Anadolucu” “Orta Asyacı” ve “uygarlıkçı” bileşimi parçalanmaktadır³². İslâmcı akımların çekim güçlerinin arttığı bu dönemde³³, İnalçık 30

³⁰ Bkz. Musa Çadırcı; Azmi Süslü, *Ankara Üniversitesi Gelişim Tarihi*, Ankara Üniversitesi Yayınları, No. 82/2, Ankara, 1982

³¹ G. Yavuz Demir, “Türk Tarih Tezi ile Türk Dil Tezi'nin Kavşağında Güneş Dil Teorisi, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19/19, 2010, ss. 385–396.

³² Suavi Aydın, *Modernleşme ve Milliyetçilik*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1993, ss. 244.

Nisan tarihinde ilmi yardımcılık kadrosunu alır. 1942'ye kadar *Tanzimat ve Bulgar Meselesi* başlıklı doktora çalışmasını tamamlar ve tezi 29.06. 1942'de Prof. Enver Ziya Karal, Dr. Akdes Nimet Kurat, Dr. Bekir Sıtkı Baykal ve Dr. Şinasi Altundağ'dan oluşan jüriden kabul görür. İncalcık 28 Ağustos 1942'de asistanlık hakkı kazanır³⁴. Aynı yıl, fakültede Arapça derslerinde tanıştığı, Arap dili ve Edebiyatı okuyan Şevkiye Işıl Yücel Hanım ile nişanlanır (1943). Şevkiye Hanım Kastamonulu bir ailenin Kandilli Kız Lisesi'nden mezun kızlarıdır. Ankara Üniversitesi'nde Arapça öğrenimi gören Şevkiye Hanım, 1945 yılında mezun olduğu fakültenin Klasik Şark Dilleri Kürsüsü'nden kadro alarak, Arapça dersleri vermiştir. "Arap kaynaklarında Osmanlılara Dair Haberler" başlıklı doktora tezinin ardından doçentliğini 1961 senesinde almıştır.

İncalcık'ın hayatında tüm bu olumlu gelişmelerin aksine dünya II. Dünya Savaşı'nın tüm olumsuzluklarını yaşamaktadır. Nişanlandıktan kısa bir süre sonra, dünya savaşının ortasında yedek subay olarak askere alınan (30 Nisan 1944) İncalcık, 2 yıl 29 gün fakültesinden ve nişanlısından ayrı kalır. İncalcık, askerde olduğu dönemde dahi okuma tutkusundan vazgeçmez malzeme odasında nöbette geçen günlerde Paul Rycout'nun *The Present State of the Ottoman Empire* (Osmanlı İmparatorluğu'nun Mevcut Durumu) kitabınının Türkçe çevirisine başlar³⁵. İncalcık'ın Merkez Levazım Müdürlüğü'nde subaylık görevi 1946 yılında biter.

TTK' nın isteği üzerine Avrupa tarihi yazmakla görevlendirilen İncalcık, burslu olarak, Temmuz 1949'dan Şubat 1951'e kadar İngiltere'de kalır³⁶. Prof. Osman Turan ile aynı dönemde Londra'da yaşayan İncalcık, burada bir yandan British Museum'da, Londra Üniversitesi School of Oriental and African Studies'de, Public Record Office'de, kütüphanelerde çalışırken bir yandan da Anglo-Sakson kültürünün beşiğini, öteki tarihçiliği, imparatorluğu, tanımaya çalışır. Müzeleri, konserleri, kiliseleri, parlamentoyu gezerken, ileride Türkiye'ye taşıyacağı disiplinler arası çalışma yöntemini öğrenir. Londra Üniversitesi'nde Doğu ve Afrika Tetkikleri Merkezi'nde araştırma

³³Bkz. Doğan Avcıoğlu, *Türklerin Tarihi*, Birinci Kitap, Tekin Yayınevi, 1997; Etienne Copeaux, *Türk Tarih Tezinden Türk İslâm Sentezine*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

³⁴ DTCF Arşivi

³⁵ Emine Çaykara, *Halil İncalcık Kitabı, Tarihçilerin Kutbu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 83.

³⁶ DTCF Arşivi.

yaparken, buranın başkanı Paul Wittek'in seminer derslerine katılır. Wittek'in İncalcık üzerindeki etkisi zamanla görülecek, onun ATÜT, Feodal Toplum kavramlarını eksik buluşunda Londra'da bu seminer deneyimleri etkili olacaktır. İncalcık, bahsi geçen seminerlerde, Bernard Lewis, Victor Ménage, Elizabeth Zachariadou gibi tarihçiler ile tanışma ve ortak seminer dersleri yapma fırsatı bulur. Ayrıca Andrew Heywood gibi siyaset bilimcilerin de sempozyum ve konferanslarına katılır. British Museum'da Osman Turan ile çalışırken II. Murad dönemine ait takvimler bulurlar. Bu *takvim-i humayun*'lar daha sonra Osman Turan tarafından neşredilmiştir³⁷. British Museum'da *Calender of State Papers* üzerinde yoğunlaşan İncalcık böylece Avrupa-Osmanlı ilişkilerine dair bilgiler edinme fırsatı yakalar.

İncalcık İngiltere'de olduğu esnada tüm dünyada, tarihçiler arasında F. Braudel'in *La Méditerranée* kitabı konuşulmaktadır. Bu kitabı inceleyen İncalcık, *Annales* ekolü ekseninde okumalara başlar. Nitekim Türkiye'ye döner dönmez *Belleten* dergisinde *Annales* üzerine bir makale yazar ve ekolü tanıtır. 1950'de Uluslar arası Tarihi İlimler Kongresi'ne (International Congress of Historical Sciences) katılan İncalcık, burada Braudel'in yaklaşımı üzerine dünya tarihçileri ile tanışma ve tartışma imkânı bulur. *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen à l'Époque de Philippe II (1949) (Akdeniz ve Akdeniz Dünyası)* kitabıyla mecazi anlamda tanıştığı Braudel ile yüz yüze tanışması ise yıllar sonra, 1950'de olacaktır. Immanuel Wallerstein'ın düzenlediği *Fernand Braudel Center for Historical Research* Enstitüsü'nün açılışında yaptığı konuşmada, *Annales* yönteminin Osmanlı Ekonomik ve Sosyal tarihine bakışta kökten değişiklikler getirebileceğinden ve tarih yazımında nasıl yararlı olacağından söz edecektir.

İngiltere'den dönüşte Türkiye Müsteşrikler Kongresi (Congress of Orientalists) kongresine katılan (15–22 Eylül 1951) İncalcık, Bursa Şerriye Sicilleri üzerinde çalışmaya başlar. “Sosyal hayatın dinamiği” olan Sicil defterlerinden yola çıkarak Fatih devrinin Bursa'sında sosyal ve ekonomik sınıfların genel görüntüsünü ortaya çıkarır, hukuki sorunlarını irdeler, şehrin ticaret ağını inceler. II. Mehmed'e ait fermanlar bulur ve bunları yayınlar (*Belleten*, XXIV, 1960). Sicillerin kötü koşullarda muhafaza edildiğini gören tarihçi, bu belgelerin iyileştirilmesinin yapılması için yetkilileri

³⁷Osman Turan, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler*, Ankara, TTK, 1954.

harekete geçirir. Nitekim Milli Eğitim bu defterleri, tamir edilmesi için Topkapı Sarayı Atölyelerine gönderilir ve sonrasında Bursa Arkeoloji Müzesi'nde kullanıma sunulur ve böylece ulusal veya uluslar arası birçok ilmî eser yazılır, yazılmaktadır.³⁸

1947–50 yılları arasında ünlü tarihçinin Kırım tarihine dair araştırmalarına ağırlık verdiği gözlemlenir. Bunun iki sebebi olduğunu belirtmek mümkündür: İnalçık'ın Kırım kökenli oluşu ve Ansiklopedide (*Encyclopedia of Islam*) yazması istenen maddelerin Kırım üzerine oluşu.

1952'de savunduğu “Viyana Bozgunu Yıllarında Osmanlı-Kırım Hanlığı” adlı tezi ile Yeni Çağlar kürsüsüne 19 oy ile profesör olan İnalçık, 1953'de Columbia Üniversitesi'nden ders vermesi için davet alır³⁹ ve İnalçık için Amerika sayfası açılır. Gittiği ilk yılın Eylül ayında “A Colloquium on Islamic Culture Relations to the Contemporary World” adlı konferans serisine katılan tarihçi, burada Amerika başkanı Eisenhower, Husain Qureshi, Lewis Thomas, Harold Dodds gibi politikacı, tarihçi ve bilim adamları ile tanışma imkânı bulur. Aynı yıl, Michigan Üniversitesi ve Ball State College'da Türkiye üzerinde konferanslar verir. 1954'e kadar Columbia Üniversitesi School of International Affairs'de Near Eastern Studies'de misafir profesör olarak, Osmanlı Tarihi ve Cumhuriyet Tarihi dersleri veren İnalçık, Prof. Halasi-Kun başkanlığındaki Türk kürsüsünde verdiği dersler ile Amerika'da Türkiyat-Osmanlı araştırmalarına yön verecek öğrenciler yetiştirir. Haziran 1954'de Türkiye'ye dönen tarihçi, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar* kitabını ve Arvanid defteri üzerine yazdığı *Hicri 835 tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid* kitabını çıkarır. 1955 yılı 11-15 Nisan tarihleri arasında Onomastik İlimler Kongresine katılan İnalçık, TTK tarafından delege seçilmiş, “Yer adları kaynağı olarak Osmanlı Tahrir Defterleri” adlı tebliğini sunmuş, yeni çıkan *Hicri 835 tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid* kitabı kongrede sergiye koyulmuştur.

1956 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde İdari Teşkilât Tarihi Dersleri veren İnalçık, 60 darbesinin fitilini ateşleyen Fikir Kulübü'nün toplantısının yapıldığı fakültede hoca

³⁸Bkz. Haim Gerber, “Guilds in Seventeenth Century Anatolian Bursa”, Üsâme Anlagan, B. 230 no'lu mahkeme siciline göre 1789–1790 yıllarında Bursa, Uludağ Üniv. , Yüksek Lisans Tezi, 2006.

³⁹ DTCF Arşivi ve Chicago Üniversitesi Arşivi.

olmuş, 1968'lerin “sağ, sol yok boykot var” sloganları arasında çalışmalarına devam etmiştir. 1968'in temel dinamiği olan üniversiteli gençlik ile dirsek temasında olan her akademisyen gibi İnalçık'da bu yılların sıkıntılı öğrenci-eğitimci ilişkisini yaşamıştır⁴⁰. Bununla beraber yönetim ya da taraflar ile problemleri bir ilişkiye girmekten bilinçli olarak kaçınmış ve ilmî araştırmalarına aralıksız devam etmiştir.

İnalçık, Eylül 1956'da DTCF'de Amerikan Tarihi okutmak üzere Rockefeller Bursu ile 1 yıllığına Harvard Üniversitesine Amerikan Tarihi öğrenmek üzere gider. *American West* uzmanı, *American Unitarian* Derneği başkanı Eliot Frederic May, İslâm tarihçisi Hamilton Gibb, sosyal tarihçi Oscar Handlin gibi konusunda önemli şahısların derslerini takip eder, Amerikan Social History and Political Science (Amerikan Sosyal Hayatı ve Politika Bilimi), Amerika anayasa tarihi, İslam tarihi hakkında bilgi edinir. Commager'in *A History of the United States* kitabını Türkçeye çevirir. 1957'de Prof. William Langer'in teklifi ile *An Encyclopedia of World History* kitabının Osmanlı bölümünü gözden geçirmeye başlar. Aynı yıl Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne tayin olur ve 1972 senesine kadar burada “İdari Teşkilat Tarihi” ve “Devrim Tarihi” dersleri verir.

1958'de University of London'da Osmanlı tarihi üzerine ders veren tarihçi, 1959'da burada “Periods in Ottoman History” başlıklı tebliğini sunar. Aynı yıl Mayıs ayında School of Oriental and African Studies'de iki konferans ardından Durham ve Edinburg'da Osmanlı'da dönemler sorunu üzerine seminerler veren İnalçık'ın tebliğlerinde *Annales*'in dönemlere bakış açısı hâkimdir. (Bu dönemde sunduğu tebliğler daha sonra *Essays in Ottoman History* (Eren, İstanbul, 1998) kitabında yayınlanmıştır. 1958 yılında Münih'de düzenlenen Bizantinistler kongresine katılan İnalçık, aynı zamanda *Encyclopedia of Islam*'a makaleler yazmaya başlamıştır.

1960'a gelindiğinde ünlü Türkolog Uriel Heyd'in davetlisi olarak, Hebrew Üniversitesi'ne giden tarihçi, burada iki konferans verme imkânı bulur. Aynı üniversiteye bir sonraki ziyareti ise 33 yıl sonra kendisine verilen doktora payesi sebebiyle olacaktır.

---

⁴⁰Halil İnalçık, 12 Nisan 2011 tarihli ses kaydı.

1.2.3.b. Askeri Darbe yıllarında İnalçık'ın devlet ile ilişkisi

İnalçık akademik başarılarına her geçen gün bir yenisini eklerken 1960'da Türkiye'de çalkantılı politika akademisyenlerin hayatına istese de istemese de nüfuz ediyor, etkiliyordu. Üniversite özerkliği en büyük zararı bu dönemde alıyor, demokrasiye ve üniversitelere yapılan bu müdahalenin en önemli destekçileri azımsanmayacak oranda akademisyenler arasından çıkıyordu. Bu sancılı dönemde İnalçık, tespit edilen sorunların çözümüne ilişkin hükümet ile işbirliğine gitmiş, yönetim ile bağlantılarını hiç kesmeksizin, siyasetçiler ve ordu mensupları ile diyalog kurmuştur. Nitekim 1960 senesinde Millî Birlik Komitesi'nin (MBK) organize ettiği Güneydoğu bölgesine ilişkin bir toplantıya katılan İnalçık, burada Güneydoğu'nun tarihsel gelişimi hakkında bilgiler vermiş, Kürt meselesine dair tespitlerini dile getirmiş, Güneydoğu Enstitüsü'nün kurulması önerisinde bulunmuştur⁴¹. Kürt halkının dili, kültürü, sosyal-ekonomik koşullarının incelenmeden meselenin anlaşılamayacağını ifade eden tarihçi, Kürt meselesinin Kürt halkını anlamaktan geçtiğini savunmuştur.

MBK ilim adamının önerisini kabul etmiş ve bir kanun tasarısı hazırlanmasını istemiştir. Komite, aynı zamanda bölgeye İnalçık'ın da aralarında bulunduğu bir heyet göndermiştir. Halil İnalçık heyet ile beraber Güneydoğu Anadolu'yu karış karış gezmiş, yöre halkıyla konuşmuş, toprak sorununun köylü üzerindeki etkisini yakından gözlemlemiştir. Dönüşte toprak rejiminin, su probleminin, altyapı sorunlarının, hayat koşullarının zorluğunun anlatıldığı bir rapor yazmıştır⁴². Fakat Ankara Üniversitesi genel sekreteri ile beraber bir tasarı hazırlayan İnalçık'ın bölgesel enstitü kurulması girişimleri devrin siyasetinin kaygan zemininde kaybolmuş; geçici meclis kendini feshetmiş, yeni meclisin kurulmasının ardından öneri rafa kaldırılmıştır. İnalçık'ın geç kalındığını düşündüğü projesini tekrar dillendirmesi için 2007 yılını beklemesi gerekir.

Askerî rejimin desteği ile 1961 yılında Prof. Abidin İdil, Dr. Osman Nedim Tuna, Prof. Ahmet Temir tarafından kurulan⁴³ *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü* İnalçık'ın devlet

⁴¹Halil İnalçık, 12 Nisan 2011 tarihli ses kaydı.

⁴²Halil İnalçık özel arşivi.

⁴³<http://www.turkkulturu.org.tr>

ile olan bir başka bağıdır. Enstitünün ilk üyelerinden olan Halil İnalçık'ın, kurumun yayını olan *Türk Kültürü Dergisi*'nde birçok makalesinin yayınlandığını görürüz. Bu yayınları tarih sırasıyla şunlardır: “Türkiye ve Japonya'nın Siyasî Modernleşmesi Üzerine Bir Konferans” (1962), “Kıbrıs Tarihinin Ana Meseleleri” (1962), “Sadri Maksudî Arsal (1880-1958). Ölümünün beşinci yılı dolayısıyla” (1963) ,“Türk Tarihi ve Atatürk'te Tarih Şuuru” (1963) ,“Atatürk ve Atatürk Devrimi Üzerinde Yabancı Tarihciler”(1963), Tanıtma: İskender Akçura, “Genocide behind the Iron-Curtain (Demir Perde Gerisinde Milletlerin Toptan Yok Edilmesi) New York 1963”, (1964), “Kıbrıs Fethinin Tarihi Manası” (1964), “Kıbrıs'ta Türk İdaresi Altında Nüfus” (1964), “Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'un Fethi ve İmparatorluk. İstanbul'un fethinin 511. yıldönümü münasebetiyle” (1964), “Kırım Türk Yurdunun Yok Edilişi” (1964), “Osmanlı Devrinde Türk Ordusu”(1964), “Türk Donanmasının Beşiği: Gelibolu” (1964), “Türkiye'de Cumhuriyet Fikrinin Gelişme Safhaları” (1964), “Sosyal Değişme, Gökalp ve Toynbee”(1965), “Cafer Seydahmet Kırim (1889-4 Nisan 1960) Ölümünün 5. Yıl Dönümü Münasebetiyle” (1965), “Osmanlı Timar Rejimi ve Sipahi Ordusu”, (1965), “Türk İlimi ve M. Fuad Köprülü” (1968), “Akademi Nedir, Türk Akademisi Nasıl Kurulmalıdır? Bir Örnek: Japon Akademisi”(1968), “Yükseliş Devrinde Osmanlı Ekonomisine Umumî Bir Bakış” (1968), “Birinci Milletlerarası Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969)” (1969), “Osmanlı Timar Rejimi ve Sipahi Ordusu” (1972). “Kırım Hanlığı”, *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, (1976). Dikkat edilecek olursa 1962 yılından 1968 sonuna kadar İnalçık'ın Türk ve Kırım Tarihi başta olmak üzere Cumhuriyet Tarihi, Kıbrıs tarihi konularında ağırlıklı bir mesai harcadığını gözlemleriz ki bu konular bahsi geçen dönemdeki diğer akademik yazıların da ağırlık noktasıdır.

İnalçık'ın yönetim ile olan bağına başka bir örnek de Kıbrıs seyahatidir. 17 Nisan 1961 yılında Prof. Tayyip Gökbilgin, Prof. Bekir Sıtkı Baykal, Prof. Şinasi Altundağ ve Faik Reşit Unat ve hükümetin oluşturduğu heyet ile beraber Kıbrıs'a giderek ada hakkında araştırmalar yapan İnalçık ve beraberindekiler, Vakıflar İdaresi'nde Kıbrıs kadılarına ait 56 mahkeme sicil kaydı bulur. Osmanlı hukuku, toplum hayatı ve Kıbrıs tarihine dair

önemli bir araştırma olan defterler daha sonra sadece İnalçık'ın değil birçok araştırmacının Kıbrıs tarihine ilişkin yazılarına ana kaynak olmuştur⁴⁴.

ODTÜ'de “Devrim Tarihi” dersleri verdiği sırada 60 darbesini yaşayan İnalçık, hızla değişen politik havanın içinde derslerine devam etmiş, yeni yönetim ile sıkıntı yaşamamıştır. Fakat her akademisyen onun kadar şanslı değildir. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra üniversitelerdeki zorunlu kimlik değişiminden DTCF'de nasibini almış ve akademisyenler arası çatışmalar da yoğunlaşmıştır. Bu dönemde İnalçık hakkında her hangi bir resmi işlem yapılmazken, 147'ler arasında olduğu iddia edilen Şevkiye İnalçık bölümdeki kürsüsünden uzaklaştırılmıştır. İddianın sebebi ise öğrencilerine, ders esnasında, Kuran-ı Kerim'in 12. yüzyılda nasıl Türkçeye çevrildiğini anlatırken “bir şiir anlamı kaybolmadan nasıl tercüme edilemez ise Kuran için de aynı şey geçerlidir. Ancak onun anlamı ve yorumu verilebilir”⁴⁵ cümlesidir. Komite'nin gazabına uğramış Şevkiye İnalçık'ın, görevine geri dönmesi ise ancak 1 yıl sonra mümkün olmuştur. 24 Nisan 1961 tarihli MBK'ne verdiği dilekçede devlet görevi istediğini ifade eden Şevkiye İnalçık, Beyrut'da basın ataşeliğine atanır. Lübnan'a ilk olarak 1953 yılı Şubat ayında tarihi eserler üzerine incelemeler yapmak üzere giden Halil İnalçık için böylece Şevkiye Hanım ile beraber ikinci kez Lübnan'ı görme imkânı doğmuş olur.

1.2.3.c. Uluslar arası yollarda bir Akademisyen

Temmuz 1961'den Ocak 1962'ye kadar Lübnan'da kalan İnalçık burada Filistinli bir mülteçiden Arapça dersleri alır, Beyrut Üniversitesi'nde (American University of Beirut) Prof. Zein Zeine'nin davetlisi olarak, bir dizi konferans verir (Temmuz 1961-Ocak 1962). 1962 Eylül ayında Hollanda, Amsterdam'a devlet davetlisi olarak giden İnalçık, Doğu Tetkikleri Enstitüsü'nde *Conference on Turkey and Europe* konferansına katılır ve ileride bir kitaba dönüşecek olan “Turkey and Europe” adlı bir tebliğ sunar. Aynı yıl sonbaharında New York'da Social Science Research Council'in düzenlediği

⁴⁴İnalçık'ın Kıbrıs tarihine dair yazıları için bkz. Bibliyografya: “Kıbrıs Tarihinin Ana Meseleleri” (1963); “Kıbrıs Fethinin Tarihi Manası” (1964), “Kıbrıs'ta Türk İdaresi Altında Nüfus” (1964); “Güney Anadolu ve Kıbrıs Krallığı” (2002).

⁴⁵Halil İnalçık, 16 Aralık 2010 tarihli ses kaydı deşifresi.

Conference on the Political Modernization of Japan and Turkey (Japonya'nın ve Türkiye'nin Politik Modernizasyonu Konferansı) etkinliğine katılır, Kemal Karpat ile beraber açılış konuşmasını yapar (10–14 Eylül).

1963 yılından itibaren İslam Ansiklopedisi için çalışmalarına ağırlık veren İnalçık, “Djebeli”, “Djem”, “Djizya”, “Dobrudja”, “Doghandji” maddelerini yazar. 63 senesi Cumhuriyet tarihi üzerine yazıları açısından da verimli bir yıl olur: “Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi”, “Sadri Maksudi Arsal (1880–1958)”, “Türk Tarihi ve Atatürk'te tarih şuuru” gibi makalelerini bu yıl kaleme alır. 1964–1965 yılları yurtdışı seyahatleri ve akademik tebliğlere ara veren İnalçık iki yıl içinde 47 esere imza atarak adeta bir akademik üretim fabrikasına dönüşür. Bilimsel birikiminin tepe noktası olarak niteleyebileceğimiz bu yıllarda Bizans tarihinden, Osmanlı Tarihine, Kıbrıs tarihinden, Kırım tarihine uzanan geniş bir yelpazede okuyucusunu zaman yolculuğuna çıkarır.

Balkan Araştırmaları'na önemli bir katkı sağlayan AIESEE'nin Sofya toplantına 1966 yılında Ömer L. Barkan, B. Sıtkı Baykal, Cengiz Orhonlu, Şerif Baştav, Hamit Koşay, Hasan Eren gibi isimlerle birlikte katılan⁴⁶ İnalçık, Balkan araştırmaları içinde Türk Tarihi ve Türk kültürünün yer bulması için çaba sarf eder, Yugoslavya ve Arnavutluk'a bilimsel araştırmalar için gider. Katıldığı toplantılarda Osmanlı'nın Balkan tarihindeki yerini ve önemini aktarır.

Congré International des Orientalistes için gittiği Münih'den dönüşte, Princeton'da ders vermek üzere, 1967 yılında, bir sömestr izin alır⁴⁷ ve tarihçi için bir kez daha Amerika yılları başlar. Amerika'da olduğu bu dönemde *Classical Age* kitabını kaleme alır, N. Itzkowitz tarafından çevirisi yapılan kitap Weidenfeld and Nicolson yayınevinden çıkar. Aynı yıl bir dönemliğine (daha sonra 1971'de tekrar gidecektir) Pennsylvania Üniversitesi'nde Osmanlı tarihi okutur ve burada D. Goitein ile tanışır, seminer derslerine katılır.

1968 yazında İnalçık, Gilles Veinstein ve I. Tibor Berend ile Paris ulusal arşivinde (Archive Nationale) II. Bayezid dönemine ait gümrükdefteri üzerinde çalışır. Kili,

⁴⁶<http://www.aieese.org>

⁴⁷DTCF Arşivi

Akkerman, Ahyolu hakkında önemli bilgiler içeren bu defter çalışmanın yarım kalması sebebiyle basılamamıştır.

Avrupa arşivlerinde çalışmalarına hız kesmeden devam eden tarihçi, 1969'da tekrar İngiltere'ye gider. University of London'da School of Oriental and African Studies'de "The Economic History of Middle East Studies" konferansına katılan İnalçık, aynı yıl AIESEE'nin Sofya Kongresine iştirak eder. İnalçık, burada "L'Empire Ottoman" başlıklı Fransızca bir rapor sunar. Osmanlının idaresindeki Balkanlara dair görüşlerini bildirisinde dile getirir.

1.2.3.d. Amerika'da 22 yıl

Yeniçağ Kürsüsünde Osmanlı Tarihi Müesseseleri, Osmanlı Tarihi Kaynakları, Osmanlı Diplomatikasını gibi dersler veren İnalçık, 01. 11. 1972'de DTCF'den emekli olur⁴⁸ ve aynı yıl Amerika'ya yerleşme kararı alır. Bu kararında Türkiye'de üniversitelerdeki huzursuz havanın etkisi büyük olacaktır⁴⁹. Ünlü tarihçi Harvard Üniversitesi'nden davet alır. Daveti olumlu bulan İnalçık ders vermek üzere Harvard'a gider. Başarılı bulunan derslerinin ardından, Harvard'a hocalığa hazırlanan İnalçık'a olumsuz yanıt gelmesinin ardındaki gerçeği tarihçi, daha sonra öğrenecektir: Franz Babinger olumsuz referans vermiştir⁵⁰.

İnalçık Harvard'dan sonra diğer davetleri değerlendirir ve William McNeill'in davetiyle Chicago Üniversitesi'nde, "university professor" unvanını alabilen ayrıcalıklı 10 kişiden biri olarak, ders vermeye başlar ve İnalçık'ın Amerika'da 22 yıl sürecek yaşamı böylece başlamış olur. Burada William McNeil, Donald Lach, Emmet Larkin, Eric Hamp, Akira Iriye gibi akademisyenler ile dostluk kuran İnalçık'ın verdiği Ottoman Sources Reading and Research seminerleri ilgi uyandırır ve farklı bölümlerden katılımlar alır.

Ünlü tarihçi, sadece Batı ile değil Orta Doğu devletleri ile de zaman zaman ilmi toplantılar vesilesiyle iletişim kurmuştur. Özellikle İran kültürünün Osmanlının genel

⁴⁸DTCF Arşivi

⁴⁹Halil İnalçık, 16 Aralık 2010 tarihli ses kaydı deşifresi.

⁵⁰Halil İnalçık, 16 Aralık 2010 tarihli ses kaydı deşifresi.

kültürü, edebiyatı, mimarisi üzerindeki etkilerini her fırsatta dile getirmiş, Osmanlı'nın işret meclislerindeki İranî geleneği vurgulamıştır. İlk olarak gittiği İnan'da *Regional Cooperation Development* toplantısına katılmış, daha sonra da İnan başta olmak üzere Orta Doğu ũlkelerini ziyaret eden Profesör Haziran 1978'de İnan'da Babolsar'da "19. yy'da İnan ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Toplum ve Ekonomi Konferansı"na katılmış, Osmanlı'daki reayanın ekonomik ve sosyal durumunu anlatan bir tebliğ sunmuştur. *Türk-Arap İlişkilerini İnceleme Vakfı* kurucu ũyelerinden olan İnalıcık, Ekmeleddin İhsanoğu'nun kurduğu *International Relations of Islamic Research Center for Islamic History, Art and Culture (IRCICA)*'nin konferanslarına katılmıştır (1978, 1987). 7-13 Mayıs 1970 tarihinde AIESEE'nin ikinci kongresine iştirak eden İnalıcık burada raportör olarak görev almış ve "Les Conditions de la Conquğte Ottomane dans les Balkans" başlıklı tebliğini sunmuştur.

1971'de de tebliğlerine aralıksız devam eden İnalıcık, ũç ay içinde ũç farklı ũlkede- Amerika, Romanya, İtalya'da İslâm Dũnyası ve Lepanto (İnebahtı) savaşı üzerine sunumlar yapar. 1974'ũn Eylũl ayında aynı kuruluşun Bũkreř'te toplanan 3. kongresine iştirak eder. Macaristan'da dũzenlenen III. AIESEE kongresinde "The Meditteranean and Balkans" ve Ohio ũnivesritesi'nde de İstanbul konulu tebliğlerini sunar. Dũnũřte *Amerikan Tarih Derneği*'nin (American Historical Association) yıllık olağan toplantısında "Braudel's Thesis, Turkish Perspective" başlıklı bir sunum yapar ve bir Tũrk gŕzũyle Braudel'in tezini değerlendirir. İnalıcık'ın Braudel, dolayısıyla *Annales* ekolũ ile olan bağı kesintisiz devam eder; nitekim ũç yıl sonra New York Binghamton'da "The Impact of the *Annales* School on Ottoman Studies and New Findings" bildirisinde Braudel ve *Annales*'in Osmanlı tarihi araştırmalarına olan etkisinin derinliğini masaya yatırır. *The Dumbarton Oaks Center*'in 30 Nisan-2 Mayıs 1976 tarihlerinde Washington'da dũzenlediđi *Symposium on Urban Societies in Mediterranean World* başlıklı ilmî toplantıda Byzantine Studies (Bizans alışmaları) oturumunda "Galata (Pera) after 1453" tebliğini sunan İnalıcık, İstanbul tarihi ũzerine yeni tespitlerini dile getirir. Aynı yılın haziran ayında *World of Islam Festival in London*'a katılan tarihçi, İslâm ve Osmanlı ũzerine ders verir. Halil İnalıcık, 1978 yılında, G. Veinstein çağrısıyla Paris'te F. Braudel için tertiplenen "Maison de

L'Homme”da iki konferans verir ve Osmanlı'nın toprak politikaları üzerine görüşlerini özetler, ekolün diğer üyeleri ile fikir alışverişinde bulunur.

1980 yılının başında *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*'nin yayın işleri ile meşgul olduğu sırada Chicago Üniversitesi'nde düzenlenen *Islamic Revival* (İslamî Diriliş) Konferansı'na katılır. Ardından Utah 'tan gelen teklif ile bir dizi konferans vermek üzere Salt Lake City Üniversitesi'ne gider. Bu sırada Türkiye'de 12 Eylül askerî darbesi olur ve akademiye denetimci mekanizmaların müdahalesi artış gösterir. İnalçık ise bu baskı ve denetimden uzakta Amerikan üniversitelerinden art arda teklifler alır. 1983 yılı Mayıs ayında (19–22 Mayıs), Indiana Üniversitesi'nde First Turkic Studies Conference (I. Türkiyat Çalışmaları Konferansı)'na ardından Virginia Üniversitesi'nde Social Science History Association tarafından 27–30 Ekim'de düzenlenen panele “Slaves and the Freeman in the Ottoman Society” (Osmanlı Toplumunda Köleler ve Özgür İnsanlar) konulu bir tebliğ ile katılır.

İnalçık, Amerika'da Türkiyat çalışmalarına katkı sağlamak ve geliştirmek amaçlı, Washington'da Türkiye devletince kurulan *Institutue of Turkish Studies* (Türk Çalışmaları Enstitüsü) yönetim kurulu üyeliğine seçilir (1983). Aynı yıl, dönemin Washington büyükelçisi Şükrü Elekdağ'ın Türk derneklerinin örgütlenmesinde katkı sağladığı Enstitü'nün, sekreteri Heath Lowry başta olmak üzere Ahmed Kafadar, Alan Fisher, Kemal Karpat, Bernard Lewis gibi akademisyenlerden oluşan yönetim kurulunda görev alan İnalçık, aynı zamanda Türk-Amerikan ilişkilerinin geliştirilmesine de destek vermiş olur. Elçilik tarafından organize edilen Kanuni Süleyman Dönemi tanıtım faaliyetlerinde Esin Atıl, Alan Fisher, Heath Lowry, Cornell Fleischer, İlhan Başgöz'den oluşan bir komite kurulması teklifini getirir⁵¹ ve birçok tanıtım organizasyonunda olduğu gibi bu organizasyonda da aktif olarak rol alır. Elekdağ ile işbirliğini dolayısıyla Türkiye'ye hizmetlerini Amerika ile sınırlamayan İnalçık, İstanbul ve Ürgüp-Göreme bölgesi'nin sit alanı olması, kiliseler başta olmak üzere, tarihi yapıların tahrip olmasının önlenmesi için UNESCO ve Türk hükümetine danışmanlık yapar öneriler sunar.⁵²

⁵¹İnalçık özel arşivi, elçilik ile 5 Ekim 1985 tarihli yazışma. Bkz Ek 1.

⁵²İnalçık özel arşivi, elçilik ile 8 Mayıs 1984 tarihli yazışma. Bkz. Ek 2.

1985’de Suudi Arabistan’da Ibn Saud Islamic University’de düzenlenen “International Conference of the History of King Abdülaziz” isimli konferansa “The Retreat of the Ottoman Influence over the Arabian Peninsula and the Rise of the Saudi State” tebliği ile katılır. Burada Osmanlı arşiv belgelerinden ulaştığı bilgiler ışığında Suudi kral Abdülaziz’in tarihini anlatır ve Osmanlı’nın İslâm’ın koruyucusu olduğunu ifade eder. Türkiye’deki benzer organizasyonlarla da teması olan İnalçık, Suudi Arabistan tebliğinden sonra 17 Mayıs’ta Türk-Arap İlişkileri İnceleme Vakfı’nın davetiyle geldiği İstanbul’da Türk-Arap İlişkileri konulu sempozyumun açılış konuşmasını yapar.

İslâm ülkeleri ile temaslarını Arap yarımadası ile sınırlı tutmayan profesör, 1985 yılında Pakistan Karachi Üniversitesi’nin düzenlediği bir dizi konferansa katılır. Burada Müslüman ülkelere dair gözlemlerine bir yenisini daha eklerken, özellikle Hindistan, Pakistan, Anadolu üçgenindeki ticaret ağının küresel boyutlarına dikkat çeken, Osmanlı’nın bu ülkelerdeki imajını değiştirmeye yönelik tebliğler sunar.

1986’da 15 yıl kürsü başkanı olarak görev yaptığı Chicago’dan “emeritus professor” sıfatıyla emekli olduktan sonra Amerika’da ilmî çalışmalarına devam eden İnalçık, Amerika’dan (Rockefeller Foundation’dan sonra) ikinci bursunu alır: 1987–89 yılları arasında İstanbul tarihi üzerine araştırma yapma projesi ile Amerika Millî Fonu’ndan (*National Endowment for Humanities*) 15 bin dolar destek alır. Bu burs ile Fransa ve İngiltere’de arşiv çalışması yapan İnalçık, araştırmaları neticesinde “İstanbul: An Islamic City” (1990), “Ottoman Galata 1453–1553” (1991) gibi makalelerini yazar. Bu arada Chicago ile bağıını koparmaz ve Kasım 1987’de Kanuni Sultan Süleyman hakkında düzenlenen konferansa Cemal Kafadar’ın davetlisi olarak gider. Bir yıl sonra yine Chicago’da, Turgut Özal’ın da katıldığı “Turkey as an Economic Partner with the West” isimli konferans da bir tebliğ sunar. Turgut Özal ile ikinci buluşması yıllar sonra Paris’de UNESCO’nun toplantısında olan İnalçık, başbakan yardımcısı olan SBF’den öğrencisi H. C. Güzel aracılığıyla, Özal ile diyalog kurma fırsatı bulur. İnalçık, arşivlerin düzenlenmesi konusunda Özal ve yönetimi ile işbirliği yapar. *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi* tarafından düzenlenen V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisadi Kongresi’nde Şerif Mardin, Mehmet Genç, Nadir Devlet gibi akademisyenler ile organizasyon komitesinde yer alan İnalçık, 1986

yılında Münih’de toplanan kongrede olduğu gibi bu kongrede de bir tebliğ sunar. 1986 yılında İncalcık için bir başka önemli toplantı Columbia Üniversitesi’nde olur. İsmail Gaspıralı anma konferansına iştirak eden tarihçi, burada Kıırlmlı meslektaşları ile buluşma imkânı bulur (Ekim 1986).

Chicago Üniversitesi’nden emekliğin ardından, İncalcık, 1990 yılında Princeton Üniversitesi’nde ders vermeye başlar. Aynı yıl Serbian Academy (Sırp Akademisi) tarafından davet edilen İncalcık burada meslektaşı D. Mekadović ile tanışma fırsatı bulur. 1992’ye kadar Princeton’da ders vermeye devam eder ve sonrasında bir dönem Harvard’da ve Cambridge’de misafir profesör olarak görev alır.

Bilkent Üniversitesinin kurulması ile 80’lerin üniversiteler üzerindeki olumsuz havası, vakıf mantığı ile daha bağımsız, esnek, olumlu bir şekilde değişmeye başlamış, İncalcık gibi beyin göçündeki düşünürler için Türkiye’ye dönme fırsatı doğmuştur. Uzun yıllar Amerika’da kalan İncalcık, Bilkent Üniversitesi’nden aldığı Tarih bölümünü kurma teklifi ile 1993 yılında Türkiye’ye kesin dönüş yapma kararı alır ve böylece hayatında yeni bir dönem başlar. Rektör Ali Doğramacı’nın teklif ve desteği ile Bilkent Tarih bölümünü kurar. İncalcık’ın Türkiye’ye dönmesinde, sunulan olanakların yanı sıra, akademik özerklik hususunda kendisinde oluşan kanaat de etkili olmuş gözükmetedir.

Türkiye’ye döndükten sonra çalışmalarına hız kesmeden devam eden tarihçi, 1996 yılında “Turkish Carpets from 13th to 18th Centuries” konferansına “Carpets and Related Products in the Ottoman Economy” başlıklı tebliği ile katılır. Aynı yıl Gazimagosa’da Kıbrıs tarihi üzerine de bir konuşma yapan İncalcık, 35 yıl önce gittiği adayı yeniden görme imkânı bulur ve Kıbrıs Tarihi Projesi için fikirlerini beyan eder. İki yıl sonra 10–12 Aralık tarihlerinde düzenlenen “Türkiye Cumhuriyeti’nin 75 yılına Toplu Bir Bakış” kongresinde Atatürkçülük Kavramı ve Gelişimi” başlıklı bir bildiri sunar, İsmail Gaspıralı sempozyumuna 2001 yılında katılır. 2009’a gelindiğinde, İncalcık, İstanbul’da düzenlenen, *Alliance of Civilizations Second Forum* (Medeniyetler İttifakı İkinci Forumu)’nda Türkiye’yi temsil eder.

2000 yılında *Uluslar arası İznik Sempozyumu*'na ve *3rd. International Conference Social and Cultural History of the Jews on the Eastern Adriatic Coast in the 17th Century*'ye katılan İnalçık, aynı yılın Nisan ayında Kayseri Üniversitesi'nde Osmanlı Anadolu Siyaseti üzerine bir tebliğ sunar. Bursa'da Muradiye semtinde bir sokağa adı verilen İnalçık, 2002'nin Kasım ayında Bursa Büyükşehir Belediyesi'nce düzenlenen *Tasavvuf Kültürü Sempozyumu*'na iştirak eder. *International Association of Economic and Social History of Turkey* kongreleri (IAOSEH) için 1998'de Bursa'ya, 2001'de Dubrovnik'e ve *Dumbarton Oaks Washington Sempozyumu*'na iştirak eder. 2003 yılında adeta İstanbul çıkartması yapan tarihçi, 2003 yılı Mayıs ayında Üsküdar Sempozyumu'na katılır hemen ertesinde 31 Mayıs'da *Fatih, Fetih ve İstanbul Sempozyumu*'nda Fatih ve Fetih üzerine konuşur, ardından 20 Eylül'de tekrar İstanbul'a döner, *Tarihi Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu*'na katılır, Ekim ayına geldiğinde *İstanbul Kongresi*'nde Çok Kültürlü Kent İstanbul oturumunda öğrencisi İlber Ortaylı, Halil Berktaş ile beraber tebliğ sunar.

2005'de Venedik'e giden İnalçık, 2006 yılı 29 Mart'ında Ankara Üniversitesi'nde Tarih ve Politika konulu bir sunum yapmıştır ve 5–7 Nisan tarihlerinde Bursa'da Uluslar arası Osmanlı Dönemi Türk Musikisi Sempozyumuna iştirak etmiştir. İnalçık konferans vermeye devam ettiği bu yıllarda onuruna konferanslar da verilmeye başlanmıştır. (Harvard Üniversitesi, 30 Nisan–2 Mayıs 2004.) Öğrencileri, meslektaşları onun tarihçiliğini anlatmak üzere toplanmaktayken İnalçık Bilkent Üniversitesi'nde çalışmaya devam etmektedir. Bilkent Üniversitesi tarafından düzenlenen “Relations Between Turkey and The European Union” sempozyumuna ve Bilkent Lale günleri sempozyum programına katılmıştır (2007).

Evliya Çelebi üzerine organizasyonlarda yer alan İnalçık, 2008 yılında 3–5 Nisan tarihinde, Bilkent Üniversitesi'nce düzenlenen Uluslar arası Evliya Çelebi ve Seyahatnâme Sempozyumu'na katılmıştır, Mayıs ayında Türklerin ve Anadolu'nun Dünya Uygarlık Tarihindeki Yeri Sempozyumu açılış konuşmasını yapmıştır. İnalçık ayrıca, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nca organize edilen Evliya Çelebi Etkinlikleri onur kurulunda yer almakta ve Çelebi'nin Türkiye'de ve Dünya'da doğru tanıtılmasında aktif olarak rol almaktadır.

TTK'nın kongrelerine Türkiye'de olduğu müddetçe katılan tarihçi, son olarak 20 Eylül 2010'da katıldığı XVI. Kongrede açılış bildirisini sunmuş ve Türk Tarih Kurumu'nun, ilk olarak katıldığı II. Kongresinden bu yana, kongrelerinin genel bir özetini yapmış ve bir nevi kişisel anıları ile TTK'nın kurumsal belleğini tazelemiştir. Aynı yılın Ekim ayında Ankara Üniveristesesi Tıp Fakültesi'nin 65. kuruluş yıldönümü etkinliklerinde açılış konuşmasını yapan İnalçık, "Gelenek ve Akıl" başlıklı tebliğinde, Sümerlerden, Orta Asya steplerine, Roma Medeniyeti'nden, Bizans'a Osmanlı'ya ve nihayet günümüze kadar uzanan örf ü âdât ve akıl arasındaki gerilimin grafisini vermiştir. Şehir tarihçiliğinde bir duayen olarak Kasım ayında Şehir Yazarları Kongresinde sicillerin şehir tarihçiliği açısından önemine değinmiştir.

İnalçık'ın katıldığı bazı diğer önemli ilmî toplantıları şu şekilde sıralamak mümkündür: 25–27 Mayıs 2006 tarihinde Kültür Bakanlığı ve Bilkent Üniversitesi'nce tertiplenen Uluslar arası Tarihsel Süreç İçinde Türkiye'de Müzik Kültürü ve Müzik Müzesi Kongresi, 7 Eylül 2007 I. İktisat Tarihi Longresi, 28 Mayıs 2008 Ankara Üniversitesi'nce düzenlenen Jön Türk Devrimi'nin 100. yılı Semineri, 17 Haziran 2008 XI. IAOSEH Kongresi, 18 Mart 2010 Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu, 1 Nisan 2010 Arşiv Belgelerinde Türkiye-Avrupa Ülkeleri İlişkileri Paneli, 20 Ekim 2010 Dünya İstatistik Günü, 2 Mayıs 2011 Ortadoğu Balkanlar ve Kafkasya Üçgeninde Türkiye Politik ve Kültürel Perspektifler Sempozyumu, 10 Ekim 2011 İdil-Ural Tarihi Sempozyumu, 14 Kasım 2011 Türk-İspanyol İlişkileri Sempozyumu.

1.2.3.e. Ulusal ve Uluslar arası Organizasyonlardaki Üyelikleri ve Teşkilatçılığı

1.2.3.e.1. Üyelikleri

1947'de Sedat Alp, Ekrem Akurgal gibi akademisyenlerle Türk Tarih Kurumu üyeliğine seçilen⁵³ İnalçık, bu üyelikle beraber, başta, Balıkesir'de okuduğu eserlerinden

⁵³Fahri Çoker, *Türk Tarih Kurumu Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*, TTK Basımevi, 1983, ss. 685.

etkilendiği Hasan Ali Yücel olmak üzere Hikmet Bayur gibi devrin önemli ilim adamlarıyla tanışma ve dostluk kurma imkânı bulmuştur.

27 Mayıs darbesinin ardından yaşanan kutuplaşma yıllarında MBK ile olan temaslarında denge politikasını başarıyla yürüten tarihçi, darbenin ardından 20 Ekim 1961’de kuruluşunda faaliyette bulunduğu, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü⁵⁴,’ne üye seçilmiştir.

İlmî çalışmaları sayesinde yurtdışında da akademilere ve araştırma merkezlerine kabul edilen İnalçık, Uluslar arası bir üne sahiptir. İnalçık, 1974 yılında İngiltere Royal Historical Society’ye muhabir üye (corresponding fellow) seçilmiş, aynı yıl Harvard Ukranian Studies merkezine üye kabul edilmiştir. 1978’de Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland tarafından şeref üyesi kabul edilen tarihçi, İngiltere’den bir başka üyeliğini ise 1995 senesinde İngiliz Akademisi (The British Academy)’den almıştır. İnalçık ayrıca, Middle East Studies Association (MESA) şeref üyeliğine seçilmiş (1996), American Oriental Society, American Research Institute, üyeliklerine kabul edilmiştir.

Güney-doğu Avrupa Tetkikleri Uluslar arası Kurumu (*Association International des Etudes du Sud-East Européenne*) üyesi olan İnalçık, 1971–1974 yılları arasında bu kurumun başkanlığını yapmıştır. İlk toplantısı 1966 yılında gerçekleşen kurumun amacı Balkan araştırmalarını geliştirmektir ve günümüzde de çalışmalarını hala devam ettirmektedir. Üç yılda bir toplanan AIESEE uluslar arası bir organizasyon olup merkezi Romanya’dadır. Başkanlığı sırasında (1973 yılında) İstanbul’da “İstanbul: Crossroads of Civilizations and Cultures” konferansını düzenleyen İnalçık, başkanlığı 2005 yılında öğrencisi Prof. Melek Delilbaşı’na devretmiştir.

Türkiye’ye döndükten bir yıl sonra, 1994 yılında, Türkiye Bilimler Akademisi’ne seçilen tarihçi, böylece Amerikan, İngiliz, Sırp ve Arnavutluk uluslar arası akademi üyeliklerine ulusal üyeliği de eklemiştir. Akademi üyeliği hala devam eden İnalçık, mevcut hükümetin 27 Ağustos 2011 tarihinde akademiye yönelik aldığı kararlara karşı

⁵⁴ <http://www.turkkulturu.org.tr/index.php?page=sayfa=no=41>

çıkıp, özerk bir TÜBA için gayret sarf etmektedir. Akademileri aydınlanma felsefesi ve akılcılık üzerine kurulmuş, bütün sosyal ve siyasi süreçlerin araştırıldığı ve açıklandığı kurumlar olduğu kabul eden İncalcık, nüvesi ne olursa olsun, eleştirel bakış, düşünce özgürlüğü adına devlet müdahalesinden uzak bir kurum olması için bir akademisyenin çaba sarf etmesi gerektiği inancındadır⁵⁵. İncalcık'a göre bir bilim akademisi modern toplumun gerektirdiği en yüksek seviyede tüm ilimleri içinde toplayan özerk bir kurum olmalıdır⁵⁶. Üye sayısı fazla olmamalı, ilk amacı ülkede gerçek ilim atmosferinin ve geleneklerinin yerleşmesini sağlamak olmalıdır. Akademilerin, geniş uzman kadrosu ve kütüphaneye de sahip olması gerektiğini savunur İncalcık. Bir akademisyen olarak özerkliğine dikkat edilmesini istediği bir başka kurum üniversitelerdir. Ankara Üniversitesi 2006–2007 yılı açılış dersinde yaptığı konuşmada akademik düşüncenin kısa bir tarihçesini anlatan tarihçi, Türkiye Cumhuriyet'inde üniversitelerin ve akademik kuruluşların anayasada yer alan laiklik prensibini benimsemesi gerektiği, üniversitelerin siyasetin üstünde olması, aklın objektifliğini temsil etmesi, kendini günlük gazete siyasetine kaptırmaması gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁷

Vakıflar Genel Müdürlüğü Araştırma Kurulu'na 1998 yılında üye kabul edilen emeritus profesör, aynı yıl Princeton Üniversitesi Yakınoğu Araştırmaları Danışma Kurulu, T.C. Kültür Bakanlığı'nın düzenlediği Osmanlı devletinin 700. Kuruluş Yıldönümü nedeniyle oluşturulan “Osmanlı Bilim ve Kültür Mirası'nın 700. Yılı Anma Programı Komitesi” üyeliklerine seçilmiştir.

İncalcık'ın onursal başkan olarak yer aldığı bir başka bilim kuruluşu olan *Güneydoğu Avrupa Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (GAMER)*, Ankara Üniversitesi bünyesinde 2 Şubat 2010 tarihinde faaliyete geçmiştir. Kosova Cumhurbaşkanı Fatmir Sejdiu ve Dışişleri Bakanı Prof. Ahmet Davutoğlu'nun da katıldığı açılışta konuşma yapan *AIESEE* Türkiye Millî Komite Başkanı İncalcık, Millî Komite çalışmalarını ve kongre hazırlıklarını *GAMER* ile birlikte yürüteceklerini açıklamıştır⁵⁸.

⁵⁵ Halil İncalcık'ın Akademiye dair görüşleri için bkz. Halil İncalcık, “Akademi Nedir?” Türk Akademisi Nasıl Kurulmalıdır?”, Türkiye Bilimler Akademisi, Akademi Forumu 2, Ankara, 2002, ss. 35–52.

⁵⁶ Utku Çakırözer, “İncalcık: Akademi Özerk Olmalıdır”, *Cumhuriyet Daily Newspaper*, 19 Eylül 2011.

⁵⁷ Halil İncalcık, “Akademik Düşüncenin Kısa Bir Tarihi ve Temel Yapısı”, Ankara Üniversitesi 2006–2007 Akademik Yılı Açılış Konuşması, 25 Eylül 2006, Ankara.

⁵⁸ Halil İncalcık, 2 Şubat 2010 tarihli ses kaydı deşifresi.

Kırım Türkleri ile olan bağıını hiçbir zaman koparmayan İnalçık, *Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği* üyesidir. Derneğin faaliyetlerini destekleyen İnalçık, yardımlarından dolayı bir plaket ile onurlandırılmıştır. İnalçık ayrıca *Ankara Düşünce ve Araştırma Merkezi* üyesidir.

1.2.3.e.2. Teşkilatçılığı

Bir akademisyenin topluma faydalı işler yapabilmesi mesleğinin ona yüklediği bir misyondur ve istese de istemese de her akademisyen bu görevi üzerine alır. Topluma faydalı işler yapma noktasında İnalçık liderlik vasfını kullanarak birçok organizasyon, çalışmaya öncülük etmiş, şekil vermiş, hatta kimi zaman tüm proje ekibini birleştiren çimento olmuştur⁵⁹

İnalçık'ın aktif ve üretken yapısının sosyal faaliyetlerde de devam ettiğini gözlemleriz. Organizasyon üyelikleri, yöneticilikleri bunun en belirgin kanıtıdır. 1957 yılında DTCF aracılığıyla, NATO için hazırlanacak tanıtım kitapçığında İnalçık, Türkiye'nin genel tarihi kısmını yazmıştır. Türkiye'de devlet ve hükümet sistemi, ticareti, ekonomisi, Türkiye'nin NATO'daki rolü, Kıbrıs meselesi hakkındaki görüşlerini içeren beş ana bölümden oluşan kitapçık BBC ve Independent gibi önemli Uluslar arası kanallarda tanıtılmıştır. Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde bir *Osmanlı Tarihi Kürsüsü* kurulması teklifini Mart 1960'da⁶⁰ dekan Muzaffer Şenyürek'e sunan İnalçık, üniversite bünyesinde özerk bir kürsünün Osmanlı araştırmalarına katkı sağlayacağı görüşündedir. Önerisi E. Z. Karal, B. S. Baykal, H. Demircioğlu, A. İnan, M. Akdağ, Ş. Altundağ'dan oluşan kurul tarafından *Osmanlı Müesseseleri Tarihi Kürsüsü* olarak değiştirilmiş ve Fakülte meclisine sunulmuştur. Fakat öneri mecliste kabul görmemiştir.

1960'lı yılların sonunda Halil İnalçık ve Osman Okyar "Türkiye İktisat Tarihi" kongresini örgütleyerek (Haziran 1973, Hacettepe Üniversitesi, Ankara) iktisat tarihi sahasına hizmet etmişlerdir. 1977 yılında ise Hacettepe Üniversitesi'nde Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresinin organizasyonunda yer almıştır. Bernard Lewis,

⁵⁹Orhan Silier, "Bir Toplum Adamı", *Bilim ve Teknik*, sy. 357, 1977, ss. 71.

⁶⁰İnalçık Özel Arşivi, 788 nolu 18. 03. 1960 tarihli DTCF dahili yazışması. Bkz. Ek 3.

William McNeil gibi dünyaca ünlü tarihçileri üye olarak kabul eden dernek, her üç yılda bir toplanma kararı almış ve faaliyetlerini günümüze kadar getirmiştir. Organizasyon komitesinde İncalcık'ın yer aldığı Osmanlı Sosyal Ekonomik Tarihi Kongresi son olarak 11–15 Temmuz 2011'de Retz'de toplanmıştır.

Toponomi araştırmalarından yoksunluk tarihçiliğimizde önemli problemlerden bir tanesidir. Özellikle Osmanlı'nın kurulduğu yerlere dair ciddi saha çalışmalarının olmadığı bilinmektedir. İncalcık bu boşluğu fark etmiş, kuruluş bölgelerinde saha çalışması yapmış, organize araştırmaların yapılmasını başlatmıştır. Nitekim İncalcık'ın 1999 yılında başlattığı Karacahisar kazıları bugün Osmanlı kuruluş devrine ait topografik bulgular elde etme çabasıyla Prof. Erol Altınsapan'ın bilimsel danışmanlığında, çalışmalarına devam etmektedir. 2009 yılında kazı alanını ziyaret edip, çalışmaların son durumu hakkında bilgi alan tarihçi, Anadolu Üniversitesi'nde düzenlenen “Osmanlı'nın İlk Payitahtı; Karacahisar” konferansında bölgedeki kazılarının önemine değinen bir konuşma yapmıştır.

İncalcık, Princeton Üniversitesi bünyesinde oluşturulan Atatürk kürsüsünün kurulmasında katkı sağlamıştır. Princeton'da ders verdiği yıllarda kürsüyü kuran Prof. A. Udovic'in en büyük yardımcısı ve fikir babası olmuştur⁶¹. Kürsünün kurulmasında Türk hükümeti ile üniversite arasında iletişimi sağlayan İncalcık, kürsünün gelişimi için katkı sağlamıştır.

Harvard, Princeton, Chicago, Pennsylvania Üniversitelerinde bulunduğu yıllarda, bugün pek çoğu öğretim görevlisi olan, öğrenciler yetiştirmiş olan İncalcık Prof. Tibor Halasi-Kun ile beraber çıkardığı *Archivum Ottomanicum* dergisi ile Amerika'daki Osmanlı-Türk araştırmalarının gelişmesine katkı sağlamıştır.

Chicago Üniversitesi'nde olduğu yıllarda Türk Kültürü'nü araştırmak ve tanıtmak üzere uluslar arası çalışmalara destek veren İncalcık, Prof. Fahir İz ile birlikte Cumhuriyetin 50. kuruluş yıldönümü vesilesiyle “Continuity and Change in Turkish Society and

---

⁶¹ Bkz. Ek 4.

History” konferansını düzenlemiştir. Türkiye’den ve Amerika’dan birçok araştırmacı ve akademisyeni bir araya getirmiştir.

İnalcık’ın özellikle Osmanlı Arşivlerinin düzenlenmesine yaptığı katkılar inkâr edilemezdir. TTK’nın 13. kongresinde Bahaddin Yediyıldız ile beraber yaptığı sunumda⁶² Başbakanlık Arşivlerini kullanmada yaratılan zorluklara dikkat çeken İnalcık, bürokratik zorlukların giderilmesi ve arşivin bir an önce düzenlenmesi konusunda önerilerde bulunmuştur. Turgut Özal’ın girişimci liberal ruhu ile İnalcık’ın ileri görüşlülüğünün neticesi olan önerileri birleşmiş, SBF’den öğrencisi Hasan Celal Güzel, Kemal Karpat gibi entelektüellerin de yardımlarıyla, Osmanlı arşivi yeniden yapılandırılmış ve kalifiye elemanlar alınmıştır. Tarihçi, Mayıs 1985’de, İstanbul’da *Osmanlı Araştırmaları Sempozyumunu* İsmail Soysal ile birlikte düzenlemiş, organizasyonun sonunda Turgut Özal arşive 500 yeni kadro alınacağını ilan etmiş, böylece arşivin düzenlenmesinde büyük bir adım atılmıştır. Sempozyum sonrası yazdığı raporunda Arşivlerin Türk ulusunun tarih ve kültürünün temel kaynakları olduğunu, bu millî hafızanın, incelendikçe dünyada Türklere karşı oluşan önyargılı, yanlış düşüncelerin değişeceğine olan inancını ifade etmiş, arşiv uzmanı yetiştirilmesi, Millî Arşiv Kanun Tasarısı hazırlanması, Osmanlı Arşiv Sarayı yapılması önerilerini getirmiştir⁶³. Günümüzde hala uygulanmaya çalışılan Milli Arşiv Sitesi projesi’nin nüvesi olan bu fikirlerin hayata geçmesi için İnalcık hâlâ çaba sarf etmektedir.

İstanbul şehir tarihi üzerinde önemli arşiv belgelerinden olan 9 bini aşan Kadı sicilini gün ışığına çıkarmaya çalışan İnalcık bu çabasını dönemin İstanbul Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Nurhan Atasoy, Prof. Cemal Kafadar, Prof. Gülru Necipoğlu, Dr. Tülay Artan ve Koç Vakfı ile beraber yürütmüştür⁶⁴. Şer‘iye sicillerinin incelenmesi yoluyla Osmanlı devri İstanbul’unun fiziki ve toplumsal gelişiminin incelenmesine yönelik olan bu projede ilk olarak 3 defter okunmuş ve bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Transkripsiyonu yapılan defterler İnalcık tarafından incelenmiş ve 121 no’lu defter 2006 yılında Sabancı Üniversitesi yayımlarından çıkmıştır. Bu projeyi başlatan ve ilk

⁶²Bahaddin Yediyıldız, Halil İnalcık, “Türkiye’de Osmanlı Araştırmaları”, XIII. TTK Kongresi, 4–8 Ekim 1999, sunulmuş bildiri, Ankara.

⁶³İnalcık özel arşivi, Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu Raporu, İstanbul, Mayıs 1985.

⁶⁴Bkz. Ek 5.

yedi defterin hazırlanmasında emeği geçen İnalçık, Bilim Kurulu kararı ile projeye onursal başkan seçilmiş ve projeye “Halil İnalçık Araştırma Projesi” adı verilmiştir⁶⁵.

İnalçık’ın İstanbul şehir tarihi için bir başka çabası olarak addedilebilecek Eyüp Projesi, bugün Tarih Vakfı tarafından yürütülmektedir. 16. yüzyılın başından itibaren tutulmuş olan, 629 adet Eyüp mahkeme sicil defterleri İnalçık’ın yönetimindeki ekip tarafından derlenmesi ve Türkçeleştirilmesini amaçlayan projede Prof. Doğan Kuban yönetimindeki diğer ekip ise Eyüp bölgesinin fizikî durumunun tespiti ve restorasyon çalışmaları ile ilgilenmektedir. Kültür Bakanlığı ve Eyüp Belediyesi tarafından finanse edilen proje kapsamında 1993 yılında Eyüp, Dün Bugün Sempozyumu, 1994 yılında Eyüp Sergisi ve son olarak da 1996 yılında Eyüp Tarihi Projesi atölyesi düzenlemiştir⁶⁶. İstanbul tarihi için çalışmaları bugün dahi devam eden İnalçık’ın adına İstanbul Büyükşehir Belediyesi bir çocuk kütüphanesi kurmuştur. Halil İnalçık Halk ve Çocuk Kütüphanesi bugün Kartal’da hizmet vermektedir.

Akdeniz kültürünün bir bütün olarak algılanması gerektiğini düşünen İnalçık bu noktadan hareketle 9 Eylül Üniversitesi’nin öncülüğünde, bir Akdeniz Enstitüsü kurulması için temaslarda bulunmuştur. Fakat bu önerisi dönemin bürokrasisine yenilmiş, hayata geçirilememiştir. Bugün bu teklifi hayata geçirmek üzere Akdeniz Üniversitesi Halil İnalçık danışmanlığında faaliyetlerde bulunmaktadır.

Yönetmeliğini Columbia Üniversitesi Orta Doğu bölümü kurucusu Prof. Halasi-Kun ile birlikte hazırlayarak kuruluşunda aktif rol aldığı bir başka uluslar arası kuruluş ise American Research Institute in Turkey (ARIT)’dir. Kuzey Amerika ve Türkiye’de insani bilimler ve sosyal bilimler sahalarında doktora ve araştırma yapan kişilere destek vermek amacıyla kurulan Enstitü Philadelphia, Ankara ve İstanbul merkezlidir. Amerikan hükümetince de desteklenen kuruluş günümüzde de araştırma ve destek bursları ile amacına hizmet etmektedir.

⁶⁵ *İstanbul Mahkemesi 121 numaralı Şer’iye Sicili* Halil İnalçık Araştırma Projesi, Haz. Nezih Aykut, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.

⁶⁶ <http://www.tarihvakfi.org.tr/cms/yerel-tarih-ve-kultur-mirasi/item/184-Eyup-projesi>.

Ermeni diasporasının Amerika’da siyaset sahnesinde etkili olmaya başladığı 1970’lerde, İnalçık Chicago’da görev yapmıştır. 1973 yılında Santa Barbara cinayetiyle⁶⁷ boyut değiştiren Ermeni lobisi faaliyetleri 1985’e kadar sürecektir terörün de fitilini ateşlemiştir. Amerika politikasında Yahudi ve Rum lobisinden sonra gelen güçlü lobiler sıralamasında hızla yol alan Ermeni lobisi, özellikle 1965 sonrası, propaganda faaliyetlerini yoğunlaştırmış bulunmaktaydı: artık Amerika’da hemen her yerde kongreler, sempozyumlar, seminerler vs. propaganda aracıydı. Tüm bu gelişmeler yaşanırken, Türkiye’nin ABD büyükelçisi olan Şükrü Elekdağ Amerika’daki Türk derneklerini tek bir çatı altında toplayarak merkezi bir konfederasyon kurmuştur (1983). Ardından, Ermeni lobisinin gerçekleştirdiği toplantı ve propagandalara karşı yoğun bir karşı propaganda kampanyası başlatmıştır. Elekdağ bu kampanya dâhilinde Chicago’da düzenlenecek olan panele karşı İnalçık’dan bir panel düzenlemesini istemiştir. İnalçık, *Institute of Turkish Studies* müdürü Heath Lowry ile birlikte “Osmanlı İmparatorluğu’nda Ermeniler” başlıklı bir panel düzenlemiş ve Ermeni lobisine karşı Türk tezlerinin duyurulması için çalışmıştır.

Türkiye’de olduğu yıllarda devlet bağlantılı organizasyon ve akademik birçok faaliyette yer almaya devam eden İnalçık 1996 yılında (7–9 Mayıs) Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in davetlisi olarak, Reşat Genç, Yusuf Halaçoğlu, Yılmaz Öztuna, Turan Oflazoğlu, Yılmaz Çetiner’in ve devlet erkânının aralarında bulunduğu bir heyet ile beraber incelemelerde bulunmak üzere Bosna-Hersek’i ziyaret etmiştir. Yine, Demirel’in Cumhurbaşkanlığı döneminde, İsrail (11–14 Mart 2006), Moldova (25–26 Haziran 1998) ziyaretlerinde resmi heyette bulunan İnalçık, aynı yıl *Kıbrıs Araştırmaları Merkezi*’nin davetlisi olarak bir konferans vermiştir. 1993 yılında seçildiği *Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurulu* Üyeliği esnasında kurulun toplantılarında devrin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile bir araya gelen İnalçık, Demirel ile diyalogunu geliştirme imkânı bulmuş, yaptığı görüşmelerden birinde İslâmiyet’in otoriteler tarafından içeriğinin tam olarak tespit edilmesi gerektiği, İslâm’ın değişmeyen

⁶⁷1973’de Türkiye’nin Los Angeles Başkonsolosu Mehmet Baydar ve Konsolosu Bahadır Demir, 78 yaşında, Amerikan vatandaşı olan Ermeni Gourgen Yanikiyan tarafından elinde Abdülhamid’e ait bir tablo olduğu ve Türkiye’ye armağan etmek istediği bahanesiyle Santa Barbara semtindeki bir otele çağırılmış ve öldürülmüştür. Yanikiyan cinayeti 1915 olaylarının intikamını almak amacıyla işlediğini ifade etmiş, cinayetten yargılanmış, ömür boyu hapis cezası almıştır. Yanikiyan 1984 senesinde af ile serbest bırakılmıştır.

niteliklerinin kitap haline getirilmesi gerektiği önerisinde bulunmuştur.⁶⁸ Öneriye sıcak bakan Cumhurbaşkanının desteğiyle Prof. Hüseyin Atay ile birlikte projeyi gerçekleştirmek üzere çalışmalara başlanmış fakat proje devrin siyasi çalkantılarına yenilmiş ve hayata geçirilememiştir.

Birinci İktisat Tarihi Kongresi (7–8 Eylül 2007) Danışma kurulunda görev alan İnalçık, Türkiye’de düzenlenen hemen her ilmî toplantının danışma kuruluna davet edilmekte ve bazılarında görev almaktadır. Yalova’da kurulan *Halil İnalçık Araştırma Enstitüsü*’nün başkanı olan İnalçık adına, 2010 yılında bir bilim ödülü verilmiştir. Bilkent Üniversitesi *Halil İnalçık Osmanlı Araştırmaları Merkezi* ile işbirliği halinde olan Enstitü, İnalçık’ın tarih yazıcılığına kazandırdığı yöntemi kullanarak Osmanlı Tarihini yeniden ve doğru biçimde anlaşılmasını sağlamak üzere çalışmalar yapan kişi ve kurumları desteklemek, İnalçık’ın bilimsel mirasının korunup, geliştirilmesini, gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak amacıyla Yalova Belediyesi bünyesinde faaliyette bulunmaktadır.

Genel olarak incelediğimizde İnalçık’ın birçok ulusal ve uluslar arası organizasyonda görev aldığını görürüz fakat bu görevler hiçbir zaman akademik çalışmalarını sekteye uğratacak, yavaşlatacak tarzda olmamıştır. İdari, bürokratik işlerden bilinçli olarak, neden uzak durduğunu şu sözleriyle dile getirir İnalçık: " Chicago’ya gider gitmez Middle East Center’in müdürlüğünü önerdiler, reddettim; tüm kariyerim boyunca idari vazife kabul etmedim, çünkü idari vazife ilmi yavaşlatır, orada sabahdan akşama oturacaksınız, herkesin işiyle ilgileneceksiniz, gerçek ilim yoğunlaşma ister, dervişlerinki gibi."⁶⁹

1.2.3. f. Yayın görevleri

UNESCO 1950’lerde bir dünya tarihi kitabı çıkarır. Zaman içinde bu kitabın gözden geçirilerek yeniden neşredilmesi gündeme gelir ve İnalçık kitap hakkında bir eleştiri yazısı yazar. Bu proje ilk kez 1968 yılında yayınlanan insanlığın bilimsel ve kültürel gelişim tarihinin gözden geçirilmiş yeni baskısı olarak düşünülmüştür fakat gelen

⁶⁸Halil İnalçık, 12 Nisan 2011 tarihli ses kaydı.

⁶⁹Emine Çaykara, *Halil İnalçık Kitabı, Tarihçilerin Kutbu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 302.

eleştiriler doğrultusunda çıkacak serinin uygarlık ve kültür konularını en geniş şekilde ele almasına, özellikle dünya tarihinin ve kültürünün Avrupa eksenli değil, en geniş haliyle, insanlık tarihi olarak bir bütün halinde, yeniden, yazılmasına karar verilir. Bu nedenle, yeni eserde yalnız ilim, yalnız kültür değil, her milletin, her bölgenin bütün tarihi kısaca ele alınmış ve kültür ürünleri, kültür faaliyetleri bu çerçevede yazılmıştır⁷⁰. *History of the Scientific and Cultural Development of Mankind* (İnsanlığın İlmî ve Kültür Gelişim Tarihi) serisinde II. Ciltte sanat tarihçimiz Ekrem Akurgal büyük katkı sağlarken, V. cildin editörlüğünü Peter Burke ile Halil İnalçık üstlenmiştir. Paris’de düzenli olarak toplanan edisyon toplantılarına katılmış ve dünya tarih yazımına katkı sağlayacak ansiklopediyi *History of Humanity* adıyla Burke ile birlikte yayına hazırlamıştır. (*History of Humanity, Scientific and cultural Development*, vol. V. From the sixteenth to the Eighteenth Century, ed. Peter Burke and Halil İnalçık, London, Routledge, UNESCO, 1999). V. cildin Osmanlı kısmını Sevim Tekeli, Gönül Öney ile birlikte yazan İnalçık ayrıca, “Europeans in Western Africa” makalesi ile çalışmaya katkı sağlamıştır.

İnalçık, Suraiya Faroqhi ile beraber Brill tarafından çıkartılan *The Ottoman Empire and Its Heritage* serisinde editör olarak görev almaktadır. Batı’da giderek yayılan Osmanlı araştırmalarında önemli yer edindiği yapılan atıflardan da anlaşılabilir serinin yazarları arasında, George Harris, Charles Wilkins, Géza Dávid, Pál Fodor, Robert Dankoff, Daniel Panzac, Ariel Salzman, Suraiya Faroqhi, Amnon Cohen, Madeline Zilfi gibi dünyaca ünlü isimleri örnek vermek mümkündür.

1972’de gittiği Chicago Üniversitesi’nde *Studia Islamica* yazı heyetine seçilmiş olan tarihçi, birkaç yıl sonra Princeton Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Konseyi’nin Danışma Kurulu’na seçilmiştir. Yazdığı maddeler ile katkı sağladığı *Encyclopedia of Islam*’ın yönetim komitesinde (associate member of executive committee) görev alan İnalçık, Balkan araştırmalarına yaptığı katkıların bir nişanesi olarak 1970 yılında *Balkanica* dergisi ve 1974 yılında da Harvard Ukrayna Çalışmaları Dergisi (*Harvard Ukrainian Studies*) yardımcı editörlüğünde görev almıştır.

⁷⁰İlber Ortaylı, “Halil İnalçık ile Söyleşi”, *Tarih ve Toplum*, 1992, sy. 103, ss. 12.

İnalcık, Nejat Göyünç ve Heath Lowry ile beraber 1980'lerin başında Osmanlı Araştırmaları Dergisini (*The Journal of Ottoman Studies*) çıkarmaya başlamışlardır. Günümüzde İSAM (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi) tarafından çıkartılan bu dergi yılda iki sayı yayımlanmaktadır.

Halasi Kun ile beraber Leiden'da *Archivum Ottomanicum* dergisini çıkaran İnalcık, *Turcica, Belgeler, OTAM (Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), Doğu Batı, East European Quarterly, The Medieval History Journal, Islamic Studies* gibi birçok derginin yayın kurulunda ve danışma kurulundadır.

Eren Yayınları'nın "Tarih Tezleri" serisinin editörlüğünü 1998 yılında üstlenen İnalcık'ın Osmanlı kültür tarihine ilişkin bir başka önemli projesi, Günsel Renda ile beraber editörlüğünü üstlendiği 2 ciltlik *Osmanlı Uygarlığı* kitaplarıdır ve Kültür Bakanlığı'nın önerisiyle İngilizce ve Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700. yıl dönümü etkinlikleri çerçevesinde yayımlanan kitap için Halil İnalcık, Ekmeleddin İhsanoğlu, Fikret Üçcan, Günsel Rendağ, Orhan Koloğlu ve dönemin Millî Kütüphane Başkanı Tuncel Acar'dan oluşan bir heyet kurulmuş, konu başlıkları tespit edilmiştir. Kitap günümüzde Kültür Bakanlığı'nın yurtdışında, Türkiye tanıtımında, kullandığı temel eserlerdendir ve 2004 yılında 21–26 Nisan tarihlerinde düzenlenen 16. Uluslar arası Kitap ve Eğitim Fuarında en iyi yayın ödülünü almıştır.

1.2.3.g. Aldığı Burslar ve Ödüller

Rockefeller (1955–56), Social Science Research Council (1975), Dumbarton Oaks (1982), École des Hautes Études (1983) araştırma burslarını alan İnalcık aldığı bu yardımlar ile başta İngiltere, Fransa, Amerika olmak üzere dünyanın farklı ülkelerinde araştırma yapma imkânı yakalamıştır.

İnalcık'ın Türk, Sırp ABD, İngiltere, Arnavutluk akademilerine üye seçilmesi araştırmalarının uluslar arası kurumlarca tanındığının delilidir. American Academy of Arts and Sciences (Amerika Sanat ve Bilim Akademisi) üyeliğini 1983'de alan tarihçi,

American Historical Association tarafından onur üyeliğine layık görülmüş, TÜBA şeref üyeliğini 1993’de almıştır. Amerika’da yaşayan Türkiye vatandaşları ile Amerikalıları bir araya getirme amacıyla kurulan *The American Friends of Turkey* Derneği tarafından yaptığı katkılardan ötürü ödüle layık görülen (1987) İnalçık, Senatör Richard Lugar ile birlikte Virginia’da ödülünü almıştır. Bunun dışında *The Nicolas Iorga Historical Institute*(1995), *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü*(1998) gibi enstitü ve derneklerden ödüller almıştır.

Türk Tanıtma Vakfı (1990), Dışişleri Bakanlığı Yüksek Hizmet Madalyası (1991), Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü (2005), TBMM *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* Onur Ödülü (2008) gibi devlet ödüllerinin sahibi olan İnalçık 1987 yılında Atina Üniversitesi tarafından fahri doktoraya layık görülmüş, ödülünü Atina Üniversitesi’nin 150. kuruluş yıldönümünde almıştır. Yunanistan’dan ikinci ödülünü *Turkey Hellenic Society of Perinatal Medecine*’dan 2002 yılında alan profesör, aynı yıl İslâm Konferansı Teşkilatı teşekkür plaketi ile ödüllendirilmiştir. İnalçık'ın aldığı diğer ödüller şunlardır: Bursa Belediyesi (2002), Türkiye Yazarlar Birliği (2003), Ankara Üniversitesi (2003, 2006 ve 2011), Millî Savunma Bakanlığı (2003), Üsküdar Belediyesi (2003), Popüler Bilim Dergisi (2006), Polatlı Belediyesi (2006), Türk İdareciler Derneği (2008), TASAM (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2006), Kırım Gelişim Vakfı (2009), İstanbul Gazeteciler Derneği (2009).

Türk Tarih Kurumu tarafından Türk Tarihine Hizmet Beratı ile onurlandırılan (2006) İnalçık, Sedat Simavi Sosyal Bilimler Ödülünü 1993 yılında almış, Türk Tanıtma Vakfı, ODTÜ Mustafa Parlar Vakfı (1991), Türk Kültürüne Hizmet Vakfı (1993 ve 2000), Koç Vakfı (2002), Rotary International tarafından da ödüle layık görülmüştür. İnalçık ayrıca, Antropoloji tarih, felsefe, politika, psikoloji, sosyoloji gibi Nobel ödülleri kategorisine girmeyen alanlarda verilen *John W. Kluge Ödülüne* 2007 yılında insanlık çalışmaları (study of humanity) dalında aday olmuş, 2008 yılında bu ödülü veren jüriye üye seçilmiştir. “Arapları sömüren, geri kalmasına sebep olan Osmanlı’dır” zihniyetini değiştirme çabalarının bir nişanesi olarak kabul edebileceğimiz Kral Faysal Ödülü’nü (*King Faisal International Prize*) 2011 yılında alan İnalçık, İslâm, sanat, kültür

araştırma merkezi olan, *International Relations of Islamic Research Center for Islamic History, Art and Culture (IRCICA)* tarafından 1986 yılında Osmanlı tarihine hizmetlerinden dolayı bir ödüle layık bulunmuştur. İncık ayrıca 2000 yılında A European Association for the Promotion of Science and Technology tarafından Lübnanlı bilim adamı adına verilen *Rammal Ödülü*ne aday gösterilmiştir.

Balkan tarihçileri tarafından ilgiyle takip edilen ünlü tarihçinin Balkanoloji'ye katkıları farklı Balkan ülkelerince takdir edilmiş, ödüle layık görülmüştür. 1995 yılında Romanya devleti tarafından *Titulesco Medal of High Service* yüksek hizmet madalyası alan profesör, 5 Ekim 2001 yılında Sofya Üniversitesi St. Kliment Ohridski Akademi Senatosu dünya bilimine katkılarından dolayı fahri doktora (Doctor Honores Causa) ünvanı ile onurlandırılmıştır. Bir başka Balkan ülkesi olan Macaristan'dan “Order of Merit” (Liyakat Nişanı) alan İncık'ın ödül töreninde dönemin Macaristan Cumhurbaşkanı Ferenc Madl onu şu sözler ile takdim etmiştir : “Over the course of a career of scholarship and teaching that spans some sixty years Professor Halil İncık has been recognized as one of the great figures in the field of history. Without overstatement it can be said that professor İncık has exerted a great influence over the whole field of history and continues to do so today”⁷¹

22 üniversite tarafından fahri doktora layık görülen İncık'ın doktora aldığı diğer üniversiteleri sırasıyla şöyle zikretmek mümkündür: Boğaziçi Üniversitesi (1986), Konya Selçuk Üniversitesi (1992), Hebrew University of Jerusalem(1993), University of Bucharest (1993), Bursa Uludağ Üniversitesi (1995), Kırgızistan Manas Üniversitesi (2004), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (2005), Romanya Üniversitesi (2005), Balıkesir Üniversitesi (2006), Koç Üniversitesi (2006), Trakya Üniversitesi (2007), Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (2008), Süleyman Demirel Üniversitesi (2008), Pamukkale Üniversitesi (2008), Yalova Üniversitesi (2009), Dumlupınar Üniversitesi (2009), Akdeniz Üniversitesi (2009), Erciyes Üniversitesi (2011).

---

⁷¹“İncık, atmış yılı kapsayan ilim ve öğretim kariyerinde, tarih alanında büyük figürlerden birisi olarak kabul edilmiştir. Mübalağsız, İncık tüm tarih alanı üzerinde büyük bir etki yapmıştır ve bugüne kadar da bu devam etmektedir.” İncık özel arşivi, “Prof. İncık honored by the Republic of Hungary”, *Bilkent News*, 30 Ekim 2002.

1.2.4. Toplum ve Fikir Hayatında Halil İncalcık

1.2.4. a. Kişiliğini ve Eserlerini Etkileyen Faktörler ve Şahıslar

Bir tarihçinin doğduğu yer, mensup olduğu sosyal statü, kişisel eğilimleri, dini, mezhebi gibi faktörler çalışmalarına yansır. Tiryakilik derecesinde okuma-yazma tutkusu olan ve öğrenme heyecanını hiçbir zaman yitirmemiş olan İncalcık'ın kişiliğinin ve fikirlerinin oluşmasında, her insan gibi bazı faktör, olay ve şahıslar etkili olmuştur.

İncalcık'ın kişiliğinin ve tarihçiliğinin şekillenmesinde yaşadığı zaman ve çevrenin de etkisi olduğundan bahsetmek mümkündür: işgal yıllarında ve yeniden ayağa kalkmaya çalışılan bir ortamda geçen çocukluk, hızlı değişimlerin, devrimlerin yaşandığı yıllarda ergenlik ve gençlik, siyasi kırımların, darbelerin, akımların girdabında orta yaşlılık, hemen sonrasında bambaşka bir dünya'da, yurtdışında, geçen bir ömür. Çocukluk dönemini her devrin kalbi olan İstanbul'da geçirmesi İncalcık'ın yaşadığı dönemi yakından gözlemlemesine olanak sağlamıştır. İstanbul, her devrin politik ve sosyal problemlerini ayna gibi yansıtan bir şehir olması sebebiyle, İncalcık'ı fikren etkilemiştir. Tarihi şehrin, onun üzerinde derin izler bıraktığı aşikârdır, nitekim İncalcık bunu şu sözleri ile ifade eder: “Belki İstanbul'da, Osmanlı payitahtında büyümüş olmam da bir etki yapmış olabilir. Babam bir gün beni Aya İrini, Bizans kilisesine götürdü. Orada yeniçeri, sipahi, harem ağalarının balmumu heykelleri benim çocuk ruhumda derin izler bırakmıştı. Bugün bile bu başka âleme ait tiplerin esrarlı görünüşleri hafızamdan silinmemiştir⁷². Küçüklük hafızamda yer etmiş başka bir sahne, Halife Abdülmecid Efendi'nin selâmlık merasimidir. Halife'nin görkemli merasim arabasının önünde kaldırımları şaklatan küheylan atları üzerinde ellerinde uzun mızrakları ile mavi üniformalı süvariler, cidden görülecek bir manzara oluşturuyordu.”⁷³ İncalcık için hafızasında yer edecek bir başka anı ise Mustafa Kemal Atatürk ile Gazi Muallim Mektebi'nde teftişe geldiği sırada tanışmasıdır. Bu anları anlatırken Mustafa Kemal'in

⁷²Halil İncalcık, “The Shaykh's Story: Told by Himself”, *Makaleler II*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2008.

⁷³Âdile Ayda, *Bir Demet Edebiyat*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 3.

sınıfa gelişini bir alev sütunu gibi tasvir eden ⁷⁴ İncalcık'ın devrin liderine olan hayranlığı bu cümlesinde olduğu gibi, Cumhuriyet dönemine ait yazılarında belirgindir. Abdülmecid ve Atatürk ile tanışmış, İsmet İnönü, Adnan Menderes, Cemal Gürsel, Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Turgut Özal, Necmettin Erbakan, Tayyip Erdoğan görmüş gözler doğaldır ki yaşanmışlığın ötesinde deneyimleri hafızaya taşımışlardır.

Kanaatimizce, geleceğine şekil verecek derecede onu etkileyen ilk kişi babası Osman Nuri'dir. Katı hatta kopuk bir ilişki geliştirdiği babası ile arasındaki denge kuvveti olan ikinci figür ise annesidir ve İncalcık'ın azminin gelişiminde önemli paya sahip görünmektedir. Babasını hafız, Türk Milliyetçisi, hırslı, atılgan, enerjik bir adam olarak tanımlayan⁷⁵ İncalcık onun karakteri ve mesleği üzerindeki etkisini şu sözler ile dile getirmiştir: “Babamın karakterim ve bütün mesleğim üzerinde derin bir etkisi vardır.”⁷⁶ Hayatının başlangıcında babası ile yaşadığı hadiseler; onun yaşamına yön vermiş, bir anlamda kader çizgisini tayin etmiş, onun millet ve vatan sevgisiyle yoğrulmuş bir kimse olarak ortaya çıkmasını ve hayatını bu çizgi üzerine oturtmasını sağlamıştır. Gaspıralı'nın ekolünü takip eden bir babanın Mustafa Kemal'e ve Anadolu'nun bağımsızlık mücadelesine bakışı çocuk Halil'i de etkilemiş gözükmektedir. Üretim, sattığı ürünlere millî isimler verecek kadar Türk kimliğine bağlı Osman Nuri'nin Atatürk ve Türk sevgisi İncalcık'ın özellikle ilk dönem yazılarına damga vurmuştur. İncalcık Atatürk'e olan bağlılığını şu sözleriyle dile getirmiştir: “Uzun hayatımda siyasî bakımdan görüşlerimde aşamalar olmuştur, o aşamada ben sadık bir Atatürkçüydüm.”⁷⁷ Fakat ondaki Atatürk sevgisi aşırıya kaçmamış, bir ideolojik kalkan haline bürünmemiştir. Her şeyin aşırısına karşı olduğu gibi bu konudaki görüşlerinde de aşırıya kaçmamıştır, kaçanları da bağınaz olarak nitelemiştir: “ İki türlü bağınazlık var bizde: Birincisi Atatürkçülüğü benimseyenlerin bunu böyle değişmez bir bağınazlık haline getirmesi. Sanki asla tadil edilemez ilkeler konulmuş gibi bağınazca Atatürkçülük yapıyorlar. Oysa Atatürk ilim zihniyetinde bir adamdı.”⁷⁸ İncalcık, babasının katı

⁷⁴Halil İncalcık, “Atatürk'ü Anma” ODTU 10 Kasım 2009 tarihli ses kaydı deşifresi.

⁷⁵Emine Çaykara, *Halil İncalcık Kitabı, Tarihçilerin Kutbu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005,ss. 17.

⁷⁶Emine Çaykara, *Halil İncalcık Kitabı, Tarihçilerin Kutbu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005,ss. 28.

⁷⁷Emine Çaykara, *Halil İncalcık Kitabı, Tarihçilerin Kutbu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, ss.21–28–47.

⁷⁸Halime Kökçe, İncalcık ile söyleşi: “Objektif Tarih Olmaz” , *Gerçek Hayat*, sy 286, Eylül 2007.

tutumundan da etkilenmiş görünmektedir. Nitekim şefkatli, evine bağlı bir babaya sahip olamamanın özlemini duyduğunu onun şu cümlelerinden çıkarmak mümkündür: “annem ile babam hiçbir zaman anlaşamadılar. Babamın gözü daima dışarıdaydı.... Babam sert bir adamdı, aile içinde mutlu değildi, bana çok sert davranırdı.... Adam mutlu değil evde, hıncını bizden alıyor. Ben çekingen, kendini okumaya veren bir tip oldum.... Babamdan sert muamele gördüğümünden tamamen anneme dönmüştüm.”⁷⁹ Baba şefkatinden yoksun bir çocuk ve daha sonra da bir yetişkin olarak yaşamına devam edecek olan İnalçık, babasının vefatından sonra, kalıcı bir hüznü ömür boyu simasında taşıyacaktır. İnalçık’ın fotoğraflarına dikkatli bakıldığında, bu hüznü yüzünden ve gözlerinden okumak mümkündür.

Onun yetişmesinde önemli paya sahip kimselerden birisi de Yusuf Akçura’nın yakın dostu, Kazan milliyetçisi Sadri Maksudi Arsal ve ailesidir. Özellikle Sadri Maksudi ailesinin büyük kızı Adile Hanım’ın İnalçık’a edebiyat ve Fransızca sevgisini ilk aşılamanı söylemek mümkündür. İnalçık ile karşılıklı edebiyat sohbetlerinde Alfred de Musset, Lamartine gibi yazarları okuyan, tartışan Adile Hanım’ın aynı zamanda Gazi Muallim Mektebi’ne yazılmasında etkisi olduğunu, İnalçık ifade etmektedir.⁸⁰ Edebiyatçı yönünü kuvvetlendiren bir başka isim ise Abdülbaki Gölpınarlı’dır. Ünlü edebiyatçıdan aldığı dersleri hayal dünyası ve zekâsı ile birleştirmesi onu ileride tarihçiler arasında olmasını sağlayacaktır. İyi bir tarihçinin iyi “imajinasyonu” olması gerektiğini savunan İnalçık, vesikaların her zaman tarihi tam anlamıyla yaratmadığını belirtir ve şöyle devam eder: “Ben tarihçiliği edebiyatla, hayal kuvvetim ile birleştirdim. Kaynakların söylemediği tarihe hayal gücüm ile gittim, ama asla belgelerin söylediğini bozmadan. Eğer benim tarihçiliğim farklı ise bundandır”⁸¹ Hocası ile kır gezileri yaptıklarını ve bu zamanlarda edebiyat, felsefe, tasavvuf gibi konularda sohbet ettiklerini belirten⁸² İnalçık’ın Gölpınarlı ile ilişkisi DTCF’de de devam etmiştir.

⁷⁹Emine Çaykara, *Halil İnalçık Kitabı, Tarihçilerin Kutbu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 34–35.

⁸⁰Âdile Ayda, *Bir Demet Edebiyat*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 12.

⁸¹*Milliyet Cadde*, 16 Kasım 2009, ss 34.

⁸²Halil İnalçık, “Necatibey Muallim Mektebi Hatıraları”, 1933–1935, *Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 12, sy. 1, Ocak 2010, ss. 22.

İnalcık'ı etkileyen ve hayatına yön veren Sadri Maksudi Arsal, Ankara Hukuk Fakültesi'nin ve Türkçülüğün kurucularından devrin nüfuzlu entelektüellerindendir. Tataristan'ın başkenti Kazan'da Rusya'ya başkaldıran bir atmosferin kaynağında, Taşsu Köyünde 1879 yılında⁸³ doğan Maksudi'nin babası Nizamettin Molla da tıpkı İnalcık'ın dedesi gibi Türkçü bir imamdır. Hayatı boyunca Tatarlar için mücadele eden ve Rusya'da Müslümanları bilinçlendirmeye çabalayan düşünür, Kırım'dan göç etmiştir. Maksudi Arsal, Paris Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Sorbonne Üniversitesi'nde Türklerin Tarihi üzerine araştırmalar yapmış ve hukuk alanında dersler vermiştir. İsmail Gaspıralı⁸⁴, dan “benim manevi babam Gaspıralı'dır”⁸⁵ diyecek kadar etkilenen düşünür, Türkiye'ye Atatürk tarafından davet edilmiş ve Türk Hukuk felsefesinin kurucularından olmuştur. Arsal, Türk Ocakları'nın 27 Nisan 1930 tarihli kurultayında Türklerin eski tarihini inceleyerek bir Tarih Heyeti'nin kurulmasını önermiş, Türk Tarih Kurumu'nun kuruluşuna hizmet etmiş ve ilk yönetim kurulunda yer almıştır⁸⁶. İlerleyen yıllarda 3 dönem milletvekilliği yapacak olan Sadri Maksudi devrin Türkçü düşünürlerinden Yusuf Akçura ile yakın ilişki kurmuştur. İnalcık lise yıllarında Arsal'ın Türk Hukuk Tarihi hakkında kaleme aldığı eserin eski harflerle yazılmış müsveddelerini temize çekerken⁸⁷ hukuk tarihine ilk adımını atmıştır. Sadri Bey'den dinlediği Spencer sosyolojisi, Aristo felsefesi, İnalcık'ın ileride inceleyeceği konulara bakışında hukukçu ve filozof lensinden bakabilme yetisini kazandırmış görünmektedir. Hukuk tarihine dair yazılarında Arsal'ın etkisinden bahsetmek mümkündür. Hatta bu ilgisi İnalcık'a üniversite'de bir yıl hukuk okutacak kadar yoğunudur.

İnalcık'ın yetişmesinde kilit rol oynayan belki de ilk okul, Balıkesir Muallim Mektebi'dir. İnalcık, mezun olduktan yıllar sonra adına bir salon açılan, bu okulun üzerindeki etkisini şu sözleriyle dile getirir: “Balıkesir benim kişiliğimin gelişmesinde

⁸³ Âdile Ayda, *Bir Demet Edebiyat*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 4

⁸⁴ İsmail Gaspıralı: (21 Mart 1851–24 Eylül 1914) Usûl-ü Cedit hareketinin öncüsü, eğitimci, yayıncı, politikacı. Kırım, Avcıköy'de doğan düşünür, Türkçü, Turancı görüşün ideologlarındandır. Görüşlerini 1883 yılında çıkarmaya başladığı *Tercüman* gazetesinde yaymaya başlamıştır. “Dilde, fikirde, işte birlik” düsturunu benimseyen Gaspıralı Türk ve İslâm toplumlarının reforma ihtiyacı olduğunu savunmuş ve görüşleri zamanla birçok Türkü etkilemiş, görüşleri benimsenmiştir.

⁸⁵ Âdile Ayda, *Bir Demet Edebiyat*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1998, ss.20.

⁸⁶ Gönül Pultar, *Sadri Maksudi Arsal'ın Türkiye'deki Politik Faaliyetleri*, 1996, ss. 34.

⁸⁷ Selim Aslantaş, “Halil İnalcık'ın Akademik Biyografisi”, *Halil İnalcık Armağanı I*, Haz. Taşkın Takış, Suna Aksoy, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2009, ss. 26.

fevkalade önemlidir. Hocalarımın ve arkadaşlarımın bunda katkısı var tabii. Abdülbaki Gölpınarlı, Nusret Kürkçüoğlu, Emirhan, Haldun, Sadeddin, Ömer Beyler hocalarım oldu. Arkadaşlarım çalışkandı, bende onlara özenir çalışırdım, sabah erkenden kalkar çalışmaya başlardık. Hocalarımız daima bize yardım ederdi.”⁸⁸

Onun tarihçi sıfatını almasında en önemli kurum kuşkusuz Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'dir. Yazıldığı andan itibaren Kemalist ideoloji ve tarih bilinci ile yoğrulan İncılık okulunun üzerindeki etkisini şu sözler ile dile getirmiştir: “Atatürk'ün bu fakülteyi açarak böyle bir imkân yaratması beni tarihçi yaptı. Oysa ben şiir yazıyordum, roman yazmaya başlamıştım, edebiyat ve felsefe üzerine yoğunlaşacaktım”⁸⁹ İncılık'ın tarih ilmine sevgisini kuvvetlendiren iki isimden birisi DTCF'de hocası olan Mehmet Fuad Köprülü'dür. Bir diğeri isim ise Ömer Lütfi Barkan'dır. Tarihi kronolojik olay yazımından çıkarıp ekonomik ve sosyal konulara yönelen Köprülü'nün tarih yazım tekniğinin Barkan ile devam ettiğini gören İncılık da tıpkı Barkan gibi ekonomik sosyal tarih üzerinde yoğunlaşan *Annales* ekolüne ilgi duymuştur. Özellikle Barkan'ın toprak meseleleri üzerindeki ön çalışmalarının İncılık'ın doktora tezinde etkisi açıktır. O, Barkan'ın Osmanlı'nın mufassal tahrir ve icmal defterlerini tarayarak incelediği toprak rejimi konusunu geliştirmek suretiyle kavramsallaştırmıştır. Nitekim İncılık Barkan'ın kendisini nasıl etkilediğini şu cümleler ile dile getirmiştir: “ekonomik ve sosyal tarih konularında yoğunlaşarak yeni bir yaklaşım yapan tarih yorum tarzını biz II. Dünya Savaşı'ndan önce Fuad Köprülü ile görüyoruz. Bir kültür tarihçisi olarak başlayan Fuad Bey sonradan sosyal, hukuki ve iktisadî tarih alanlarına girmiştir. Dil-Tarih'ten hocam olan Fuad Köprülü bize çok şey ilham etmiştir. Fakat asıl Osmanlı tarihinin yenileşmesine, sosyal ve ekonomik tarihinin araştırılmasında, arşiv malzemesinin kullanarak yol açan kurucu, büyük bilim adamı Ömer Lütfü Barkan'dır.”⁹⁰ İncılık Köprülü'nün ve Barkan'ın Türk tarih yazımı ve kendisi üzerindeki etkilerini 1999 yılında Türk Tarih Kurumu Kongresi'nde sunulmuş 82 sayfalık “Türkiye'de Modern Tarihçiliğin Kurucuları” başlıklı tezinde de anlatmıştır. Diğeri taraftan Barkan'ın Atatürk devletçiliğine olan sıkı bağlılığı İncılık'da uzun soluklu bir etkiye neden olmamıştır.

⁸⁸Halil İncılık 4 Mayıs 2010 tarihli ses kaydı.

⁸⁹Halil İncılık, 15 Aralık 2010 tarihli ses kaydı deşifresi.

⁹⁰İlber Ortaylı, “Halil İncılık ile Söyleşi”, *Tarih ve Toplum*, 1992, sy. 103, ss. 12.

Yurtdışında eğitim alması ve yaşaması onun fikri hayatını etkileyen bir başka faktördür. Batı kültürünü kavrayarak, mukayeseli, yeni bakış açıları ve metodlar geliştiren İnalçık Batı kültürünün atmosferinden doğal olarak etkilenmiştir. Yaşamı boyunca devrinin önde gelen yerli ve yabancı, düşünür, akademisyen, ilim adamları ile örülü bir çevrede olması onun fikirlerinin şekillenmesinde önemli bir paya sahiptir.

Annales mektebi İnalçık'ın eserlerine etki eden bir başka etkidir. 1929'da Strasbourg Üniversitesi'nde ders veren iki Profesör, Marc Bloch ve Lucien Febvre öncülüğünde *Annales*'in nüvesi olan *Annales d'histoire économique et sociale* dergisi kurulmuştur. Dergi geleneksel tarih yazımını eleştirirken siyasi tarihin devlet ve yönetim merkezli özne seçimine karşı çıkmıştır. Derginin yazarlarının tutkusu, bunun yerine daha geniş ve daha insani bir tarihin bütün insan etkinliklerini kapsayacak ve olayların anlatısından çok yapıları çözümlenmekle uğraşacak bir tarihi geçirmektir⁹¹ “Olayların anlatısından çok yapıları çözümlenmek ile uğraşacak” bir tarihçilik anlayışı ile yola çıkan bu dergi etrafında toplanan yeni nesil tarihçilere göre eğer tarihe yeniden kan verilmesi gerekiyorsa bu ancak coğrafya, linguistik, ekonomi, demografi, siyaset bilimi, klimatoloji, psikoloji ve benzeri beşeri bilim dallarının fethedilmesi, hatta boyunduruk altına alınmasıyla mümkün kılınabilirdi⁹² Dolayısıyla, diğer sosyal bilimler ile etkileşim içinde olan tarihçilik, daha geniş daha insancı bir tarih *Annales*'in çıkış noktasını oluşturmaktaydı⁹³ Yani tarihsel gelişimin sosyal, ekonomik, psikolojik, siyasi, kültürel, coğrafi gibi bütün boyutlarının birlikte ele alınmasıyla tarihsel gerçekliğin bütüncül bir biçimde ortaya konulması hedefleniyordu⁹⁴1970'lerin sonuna doğru Binghamton'da faaliyete başlayan *Fernand Braudel Center*'de Immanuel Wallerstein öncülüğünde faaliyete başladı ve 1992'de yeniden yapılandırıldı.

Ekol tüm Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de birçok tarihçiyi etkilemiştir. Türkiye'de öncülüğünü Fuad Köprülü'nün başlattığı çalışmalar bilahare geliştirilerek günümüze

⁹¹Peter Burke, *Tarih ve Toplumsal Kuram*, Çev. Mete Tunçay, İstanbul, 1994, ss. 16.

⁹²Ali Boratav, *Tarih ve Tarihçi Annales Okulu İzinde*, İstanbul, 1985, ss. 11.

⁹³Hülya Balcı, “Lucien Febvre 50 Yıl Önce İstanbul'daydı”, *Tarih ve Toplum*, 1989, ss. 45.

⁹⁴John Tosh, *Tarihin Peşinde*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 128–129.

kadar gelmiştir⁹⁵. Köprülü'ün *Annales*'den faydalanma noktası Türklüğün köklerini araştırma aşamasındaydı. 1920'lerde başlayan bu çalışmalarda Marc Bloch ve Lucien Febvre'nin etkisi 1930'larda hız kazanmıştır⁹⁶. Bloch ve Febvre daha geniş ve insani tarihin, yani bütün beşeri etkinlikleri kapsayacak bir tarihin, olayların yapayalnız ve dayanıksız anlatımından çok, uzun süreç niteliklerini yansıtan “yapılar”ın peşine düşmüşlerdir.⁹⁷ Braudel'in Akdeniz tarihi üzerine tespitleri ise *Annales* mektebinde Osmanlı'yı Akdeniz'in bölünmez bir parçası olarak konumlandırmaktaydı. İncalcık'a göre onun bu eseri ile Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi yeniden keşfedilmişti. Braudel'e göre hiçbir medeniyet geçmiş yaşam deneyimlerinden kopartılarak anlaşılabilir: bir uygarlığın tarihi, eski koordinatları içinde bugün hala geçerli kalanların araştırılmasıdır⁹⁸. Bu Braudel'in “uzun zaman aralığı” “longue durée” adıyla terimselleştirdiği anlayışın özüdür. Braudel tarihsel devirleri kavramsallaştırarak aktarır; structure (yapı), conjuncture (konjonktür), event (olay). Braudel bu kavramları metaforik bir dil ile anlatır: the sea depths (deniz derinliği), the tides (gel-git), the surface waves (yüzey dalgaları)⁹⁹. Bu terimselleştirme ile her uygarlığın kendi ritmine sahip olduğu, bu ritim yani konjonktürlerin ard arda geldiği ve birbirleri ile zıt bir halde oldukları izah edilir. Böylelikle uygarlık “inişli çıkışlı”¹⁰⁰ bir tarih olarak ortaya çıkar. “Tarihsel bir süreklilik olarak” uygarlık “uzun tarihlerin en uzunudur”. İncalcık'ın eserlerinde bu bakış açısının kısmi olarak uygulanma şeklini gözlemleriz. Osmanlı tarihi anlatılarında devletin Braudel'in tarihsel devir tanımlaması İncalcık tarafından kısmen kabul görmüş demek mümkündür. Yapı, olay ve konjonktür sınıflamasını uygulama sosyal tarih analizlerinde daha belirgindir. Buna en tipik örnek “Classical Age” kitabıdır. İncalcık ayrıca burada *Annales*'in kavramsallaştırma yöntemini uygulamaya koymuştur. İncalcık ekolün etkisiyle, ekonomik ve sosyal tarih konularına ağırlık vermiş, kısa dönemden çok, uzun dönemi göz önünde bulundurmuş gözükmektedir. Ele aldığı konuların geçmişten gelen genetik kodlarını araştırması bunun kanıtıdır. Braudel'in beşeri coğrafya'dan hareketle geliştirdiği kuramları ekolün, “karşılaştırmalı yöntemini”,

⁹⁵Halil İncalcık, “Impact of the Annales School on Ottoman Studies and New Findings”, *Review*, I, 3–4, Winter/Spring, 1978, ss. 70.

⁹⁶Halil İncalcık, “Impact of the Annales School on Ottoman Studies and New Findings”, *Review*, I, 3–4, Winter/Spring, 1978, ss. 71.

⁹⁷Salih Özbaran, *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 32.

⁹⁸Fernand Braudel, *Uygarlıkların Grameri*, çev. M. Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara, 2001, ss. 57.

⁹⁹Fernand Braudel, *Uygarlıkların Grameri*, çev. M. Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara, 2001, 61–66.

¹⁰⁰Fernand Braudel, *Uygarlıkların Grameri*, çev. M. Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara, 2001, 61–62.

“disiplinler arası ortak çalışma usulünü”, “Total History” metodunu, İncalcık’ın kolayca benimsemesinin altında yatan sebeplerden birisi İncalcık’ın da özellikle lisans döneminde, Braudel’in gelecekte bir ekolün temellerini oluşturacak okumalarının pek çoğunu yapmasıdır¹⁰¹. *Annales*’in ulusalcı eğilimleri olmasına rağmen, hiç bir politik çerçeve sıkışmaması ve her siyasi görüşten ilim adamına açık yapısı İncalcık’ın ekole yakınlık duymasının bir başka nedenidir¹⁰². İncalcık’ın *Annales* ekolüne ilgisinin bir nedeni de Barkan’dır. İncalcık bahsi geçen ekolün genel yaklaşımlarını kabul etmekle beraber, ekolü tam anlamıyla benimsediğine dair açıklamalarında daima temkinlidir. Zaten eserlerinde de metodolojik olarak bu durum gözlemlenir. Erdem Sönmez’e göre Barkan ve İncalcık disiplinlerarası yaklaşım, sorun odaklı analiz, sosyal-ekonomik tarih gibi *Annales*’in temel özellikleri doğrultusunda Osmanlı tarihini ele almalarına rağmen, Braudel’in tarih özünü oluşturan kavramsal ve yöntemsel yaklaşımını yeterince çalışmalarında kullanmamışlardır¹⁰³. Barkan eserlerinde Okulun Türkiye’deki ilk uygulamalarının örneklerini vermiştir. Köprülü ve Barkan’dan nasıl etkilendiğini TTK’nın 1986 yılındaki kongresinde yaptığı konuşmada dile getiren İncalcık, kendi kuşağının Braudel’in kuramlarını nasıl keşfettiğinden bahseder ve Osmanlı tarihinin yazımında yeni model arayışlarına değinir¹⁰⁴. İncalcık, *Annales* okulunun tarih yazımına etkilerini “The Rise of Ottoman Histography” (1962), “Impact of *Annales* School on Ottoman Studies and New findings” (1978), “On the Social structure of Ottoman Empire: Paradigms and Research” (1995), “Türkiye’de Modern Tarihçiliğin Kurucuları” (1999), “Hermenötik, Oryantalizm, Türkoloji” (2002) makalelerinde aktarmıştır. İncalcık, *Annales* ekolünün onun üzerindeki etkisini şu sözler ile dile getirmiştir: “Londra’daki ikâmetim sırasında en önemli tesadüflerden biri de *Annales* ekolüne katılmamdır... ben sosyal-ekonomik tarihçi olarak bu ekolü benimsedim.”¹⁰⁵ Ünlü tarihçinin bu sözlerine rağmen Ekolü tam olarak benimsediğinden ve uyguladığından söz etmek güçtür. Kendi içerisinde dahi kırılmaları ve ayrılıkları olan

¹⁰¹ Halil İncalcık 4 Mayıs 2010 tarihli ses kaydı.

¹⁰² Dilek Barut, *Halil İncalcık ve Annales Ekolü*, Malatya İnönü Üniversitesi, Tarih Eğitimi Bölümü Yüksek Lisans Tezi, ss. 41–42.

¹⁰³ Erdem Sönmez, “Annales Okulu ve Türkiye’de Sosyal Tarihçilik”, *Türkiye’de Tarih Yazımı*, ed. Vahdettin Ergin, Ahmet Şimşek, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011.

¹⁰⁴ Halil İncalcık, “Osmanlı Tarihi Üzerine Önerilen Modeller”, 22–26 Eylül, 1986, TTK Kongresi Konuşması ses kaydı.

¹⁰⁵ Emine Çaykara, *Halil İncalcık Kitabı, Tarihçilerin Kutbu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 115.

ekolün¹⁰⁶. İnalıcık için belirleyici ve tam olarak uygulanmış olmasından söz etmek mümkün görünmemektedir

Ünlü tarihçinin akademik eytişiminde etkisi olan bir başka unsur Weberci görüştür. Weberci yorum, Barkan'ın incelediği sosyal ve ekonomik konulara sol perspektiften yaklaşırken, İnalıcık solun Türkiye'de akademik kavramlara getirdiği farklılığa duyarsız kalmamıştır. Weberci akımın iktisadi hayata dair geliştirdiği teorilerde doğru bulduğu tespitlere katılmakla beraber Anadolu'ya özgü farklılıkları olduğunu düşündüğü konularda sol akıma karşı mesafeli, hata zaman zaman eleştirel bir tavır sergilemiştir.

1930'lu yıllardan 1950'li yıllara kadar Türkiye'de siyasi çatışmalar devam ederken, tarihçiler arasında tarafgirlikle yazılmış politik yazıların arttığını gözlemleriz. Özellikle Demokrat Parti yönetiminin uygulamaya çalıştığı toprak reformuna yönelik akademisyenler arasında toprak meselesine bakışta kamplaşmalar olmuş, İnalıcık bu gelişmelere suskun kalmış, yazılarının çeperini Osmanlı toprak yönetim sistemini aksettirme ile sınırlı tutmuştur. 1960'lı yıllara gelindiğinde tarihe yorum getirme çabalarının arttığını görürüz. Bu eğilimin arka planında siyasette Marksizmin ve sol hareketin ivme kazanması dolayısıyla ideolojik kavramların bir yere oturtulması zorunluluğu yatmaktadır. Kimi zaman yapay da olsa tarihi yorumlama çabalarına başta tarihçiler olmak üzere, siyaset bilimciler, sosyologlar, iktisatçılar katılmıştır. 60'lardaki bu entelektüel değişimin etkilerini İnalıcık'ın eserlerinde de görmek mümkündür. Özellikle toprak meselelerine dair yazdığı yazılarında kısmen, Marksist sosyolojinin izlerini bulmak mümkündür.

Politik atmosfer bir akademisyeni, verimliliğinden yazım diline kadar birçok alanda etkiler. İlim toplum ile etkileşim halindedir. Toplumun gerilimleri ve devinimleri ilmî

¹⁰⁶Ekoldeki en belirgin ilk kırılma Febvre ve Bloch arasındadır. Örneğin, toplumsal yapı ve bireysel eylemler arasındaki çatışma konusunda Febvre aşırı bir iradeci tutum sergilerken Bloch daha ılımlı ve temkinli bir duruşa sahiptir. Bununla beraber ekolün ilk dönem yazarları komün yaşam, tarımsal yapılanma, kent-kırsal alan ilişkileri gibi sosyal çatışmalara ve yapılanmalara yönelik eserler verirken 1970'lerden itibaren yazarların daha materyalist konulara odaklandığını gözlemleriz. Dolayısıyla ekolün sosyolojisinin işlevselci antropolojisinin ise materyalist mecralarda anlatım ve yorumlara sahip olduğundan bahsetmek mümkündür. Bu konu için bkz. Peter Burke, *Tarih ve Tarihçi: Annales Ekolü İzinde*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2007; Clark Stuart, *The Annales School*, Routledge, London, 1999; Robert Forster, "Achievements of the Annales School", *The Journal of Economic History*, 1978, vol 38, no. 1.

üretkenliğe ve biçimine şekil verir. Kuşkusuz bu şekil verici dönemlerden bir tanesi de 1970'lerdir. 1960'ların sonundan itibaren, 1970'ler boyunca, tüm dünyada, az gelişmişlik teorileri, üretim tarzı, sınıfsal ayrımlar, dünya sistemi gibi konular Fernando Cardoso, Paul Baran, Andre Gunder Frank, Samir Amin, Maurice Dobb gibi isimlerin yapıtlarıyla tartışılmaya başlanmıştır. Türkiye'de bu tartışmalara ordu, demokrasi, darbeler, yeni dünya düzeni, laiklik gibi konular eklenmiştir. Dünyada geniş sosyolojik ve tarih okumaları zihinsel gelişimler ile birleşip, evrensel boyutlarda yazıya dökülürken; Türkiye'de, demokrasi sancısı merkezli, sağlıksız tarih yazımı tehlikesi baş göstermekteydi ve tarihin alanı ve konusu geniş bir kitle tarafından tartışılmaktaydı. Özellikle tarihçilerin dışındaki grup ile tarihçiler arasında kutuplaşmalar yaşanmaktaydı. İncalcık'ın Amerika'da olduğu yıllarda, Türkiye'de "entelektüeller" bir yandan üniversitelerdeki yeni düzenlemeler ile boğuşuyor; bir yandan da "Devletin bütünlüğü", "millî birlik ve beraberlik", "şer odakları" gibi kalıplaşmış, devlet merkezli söylemler ile uğraşıyordu. O ise, 12 Eylül'ün dayattığı "resmi ideoloji üreticisi", üretim yoksunu akademisyenlerden farklı olarak bilimsel araştırmalarına devam ediyordu. Tüm bu gelişmeler yaşanırken İncalcık, yaşanan tartışmalardan uzak kalmış, kutuplaşmalara katılmamış, taraf olmamış, uluslar arası yazılarını kaleme almıştır. İncalcık'ın 1970'lerin başından itibaren yurtdışında çalışmalarını sürdürmesi, onu Türkiye'deki sosyo-politik-kültürel çalkantılardan korumuş, sığ akademik kavgalardan uzak kalmasını sağlamıştır. Bunun akademik eserlerinin seyrinde ve özellikle verimliliğinde olumlu bir etki yaratmış olması muhtemeldir. Bununla beraber, İncalcık Türkiye siyasi hayatının en hareketli ve yoğun düşünce devinimlerine sahne olan dönemlerde yaşamış ve bu politik atmosferden menfi ya da müspet etkilenmiştir.

İnsan yaşadığı dönemden, bilimsel anlayıştan soyutlanarak algılanamaz. Dolayısıyla, İncalcık'ın eserlerine yön veren fikirlerini dönemin şartlarından bağımsız olarak değerlendirilmesi bizi doğru sonuçlara götürmeyecektir. Onun fikirlerini ve tarihçiliğini anlayabilmemiz için, yaşadığı dönemin iyi bilinmesi gerekmektedir. Osmanlı doğup Cumhuriyet çocuğu olarak büyüyen İncalcık, Osmanlı'nın sona erdiği, yeni bir devletin farklı bir kimlik ile ortaya çıktığı yılların sancısı ve sıkıntılarını görmüştür. Osmanlı'nın son günlerindeki düşünsel ve sosyal eğilimler ile tek partili ya da çok partili rejimin eğilimleri farklıdır. İmparatorluktan, tek partili rejime, daha sonrasında ise çok partili

hayata geçen bir ülkede yaşayan akademisyenin tarihçiliğinde, devlet ve iktidar anlayışında, millet, ulus tanımlamasında, devirlerin olumlu ve olumsuz etkilerini görmenin mümkün olduğu kanısındayız.

Tarafsızlık, bilim insanının en temel özelliği olarak kabul edilir ise tarihin bilim sıfatı kazanabilmesinin temel unsurlarından biri tarihçilerin objektif olmasıdır. Ne var ki, sosyal bilimlerin diğer dallarında olduğu gibi tarihçilikte tam bir tarafsızlık söz konusu değildir. En azından, taraflı tarih konusunda herkesin nazari olarak görüş birliği içinde olduğu ortadadır.¹⁰⁷ Tarih yazımında bir dereceye kadar bilimsellik olduğu fakat aynı zamanda kişisel unsurları da bünyesinde barındırdığı birçok tarihçi tarafından kabul edilmektedir. Dolayısıyla İnalçık'ın eserlerinde dönemin ve kişisel eğilimlerinin izlerini görmek mümkündür. Örneğin ilk yazılarında (1930'lu yıllar) milliyetçi söylemler ağırlıktadır zira o yıllarda idiografik-uluscu tarih yazımı gelişmiş bulunmaktadır.¹⁰⁸ “Görünüşte yeni ya da özlem olarak yeni bir milletin yaratılmasına yardım etmek”¹⁰⁹ adına, bu dönemde romantik bir yaklaşımla Türklük steplere eklemeye çalışılırken, Türklük bilinci yaratılmak isteniyor, yakın geçmiş karalanıyordur. Bunun nedenlerini dönemin mantığı içinde aramak mümkündür. Zira kimlik bilincinin harcını oluşturmak, güncel siyasal meşrulukları desteklemek dönemin genel havasını yansıtmaktadır. Bu durum dünya konjonktürü incelendiğinde, Cihan Harbinden yenik çıkmış devletlerin var olma arayışları, güçlü olabilmek, destek bulabilmek adına akrabalık bağı oluşturma çabası şeklinde yorumlamak mümkündür. Bahsi geçen dönemin Dünya ve Türk tarih eğitimini incelediğimizde, tarihin ulusal kimlik yaratmak için bir araç olarak kullanıldığını görürüz. Yeni bir ulus bilincinin yaratılması, birey ile devlet bağının, otorite dışında bir yöntem ile kurulabilmesi için ulusalcı söylemler kullanılmış, eğitim ve eğilimler bu yönde olmuştur. İnalçık Türk tarihçilerindeki millî şuurun artması ve Türk tarih çalışmalarının ağırlık kazanmasını, Batı etkisinin en önemli sonucu olarak yorumlar.¹¹⁰ Millî şuurun gelişimini Batının Türk tarihçiliğine etkisi olarak kabul eder.

¹⁰⁷Leon, E. , Halkın, *Tarih Tenkidinin Unsurları*, Çev. B. Yediyıldız, TTK, Ankara, 1989, ss. 11.

¹⁰⁸İlhan, Tekeli, *Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek*, Dost Yayınları, Ankara, 1998 ss. 54.

¹⁰⁹Bkz. Anthony D. Smith, *National Identity*, Penguin, London; New York, 1991.

¹¹⁰Bkz. Halil İnalçık, “Some Remarks on the Study of History in Islamic Countries”, *The Middle East Journal*, vol. 7, no: 4, Autumn, 1953, ss. 452.

Milliyetçilik, ekonominin dünya ölçeğinde büyümesine paralel şekilde olgunlaşan ve Batı Avrupa’da “ideal” şeklini alıp dünyaya yayılan kapitalizm ile onun kaçınılmaz doğurduğu “sanayileşme ve kütle toplumu” ile eşzamanlıdır¹¹¹. Bu nedendir ki milliyetçilik ve tarih yazımı birbiriyle sıkı sıkıya bağlantılıdır¹¹². Zira her ulus-devletin vatandaşlarını birleştirmek ya da işlemek adına geçmişi bu doğrultuda yönlendirecek kişilere ihtiyacı vardır. Genç Türkiye Cumhuriyeti’ni ideolojisinin temellerinde bu mantıkla gelişim göstermiş Türkçülük akımının izlerini buluruz. Türkçülük akımı bir bakıma zamanın ihtiyaçlarını ve heyecanlarını temsil etmiş olan milliyetçi bir harekettir¹¹³. Dolayısıyla, İncalcık’ın fikri hayatında Türk vurgusu sıkça yapılmaktadır yargısına varmak mümkün gözükmektedir. Bu vurgular kimi zaman bir makalenin ya da kitabın satır aralarına kimi zamansa tamamına yayılmaktadır. Örneğin İncalcık’ın “Osmanlı Devrinde Türk Ordusu”, (1964) makalesinin tamamında Türk ordusunun Hıristiyan Haçlı ordusuna karşı mücadelelerini anlatılırken Türklük vurgusu tüm makaleye hâkimdir. Bununla beraber aynı yıl yazdığı “Sosyal değişme, Gökalp ve Toynbee” (1965) makalesinde Ziya Gökalp anlatımı ile milliyetçi düşünür ve Türkçülük satır aralarında övülür.

İncalcık’ın koruma, bütünlük ve birlik düşünceleriyle temellendirdiği milliyetçilik anlayışı, çağdaşlarından farklı olarak, İslamiyet kimliği ile desteklenmemiş görünmektedir. Ona göre milliyetçilik hem Müslümanlık hem de Türklük anelerini bünyesinde barındırır. Bununla beraber Aydınlar Ocağı çevresinde şekillenip, 1980’lerden sonra gündeme gelen, Türk-İslâm sentezcilerinin çizgisine de mesafeli yaklaşır¹¹⁴. İdeolojilerin ve sentezlerin abartılmaksızın, mesafeli olarak benimsenmesini savunur. Konularını seçerken millî menfaatleri gözeten İncalcık, konuları işlerken ise Batı metodolojisini kullanmıştır. Tarihçilikte yansızlık olanağı yoktur¹¹⁵. Fakat nesnellik mümkündür. İncalcık nesnellik ile millî duyguları arasındaki gerilimi dengede tutmak için uğraş vermiş görünmektedir. İncalcık’ın hemen her dönemde milliyetçi görüşleri olan gruplara sempati duyduğu aşikârdır. Nitekim DTCF’de Behice Boran,

¹¹¹Büşra Eranlı-Behar, *İktidar ve Tarih*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 20.

¹¹²Büşra Eranlı-Behar, *İktidar ve Tarih*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 21.

¹¹³Bkz. T. Zafer Tunaya, *Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, 1960, ss. 86–87.

¹¹⁴Bu konudaki görüşleri için Bkz. H. İncalcık, “Türkiye Cumhuriyeti ve Osmanlı”, *Makaleler II*, Doğu Batı Yayınları, 1998, ss. 9–19.

¹¹⁵Mete Tunçay, “Milliyetçi Tarihçiliğin Eleştirisi”, *Tarih ve Milliyetçilik*, I. Ulusal Tarih Kongresi Tebliğleri 30 Nisan–2 Mayıs 1997, Mersin, 1999, ss. 139.

Osman Turan, Mehmet Altay Köymen, Suat Sinanoğlu gibi sol ve sağ gruplar ile diyalogunda ortak paydanın “millet sevgisi” olduğundan bahsetmek mümkündür. Bununla beraber aşırı bulduğu her fikre mesafeli duran İncalcık, her zaman olduğu gibi bu gruba da mesafeli bir tavır sergilemiş, sempatiden öteye geçmemiştir.

İncalcık gündemdeki olay ve konulara karşı duyarlı olmuş, zaman zaman tarihten örnekler, açıklamalar, bilgilendirmeler yapmak suretiyle görüşlerini beyan etmiştir. Özellikle toplumun hassasiyetlerinin belirginleştiği dönemlerde itidal çağrısı yapmış¹¹⁶, bir düşünür olarak, endişe ve korkularını kaleme almıştır. Bu onun geçmişi, yaşanan günlerin sorumluluğuyla incelediğinin bir ifadesidir.

1.2.4. b. Görüşlerinde ve yazım dilinde meydana gelen değişiklikler

Olayların naklinde dil önemli bir unsurdur. Üslup, seçilen jargon, uygulanan edebiyat, gözlemlerin retoriği zamana, mekâna, atmosfere göre değişiklik arz edebilir. İncalcık'ın ilk makalelerindeki ağdalı ve günümüz Türkçesi'nden farkı dilinin giderek basit, yalın ve günümüz Türkçesine dönüşmesi bunun kanıtıdır. Kuşkusuz yazım dilindeki değişimin bir başka nedeni de yazdığı ansiklopedi maddeleridir. Zira ansiklopedi üslubu kısa, öz, yalın cümlelerdir. Ansiklopedik, didaktik yazım dili, lakonizm zamanla tüm eserlerine sinmiştir. İhtisar sanatını onun tüm külliyatının ortak paydası olarak kabul etmek mümkündür. Eserlerinin yazımında kullandığı kaynakların çeşitliliğinden ileri gelen deyiş farklılıkları onun yazım dilinde dikkatimizi çeken bir başka husustur. İlk dönem yazılarında romantizm hâkim dil olmuş, zamanla yoğunluğu azalarak devam etmiştir. Her tarihçi biraz romantizme ihtiyaç duyar çünkü her tarihçi aynı zamanda bir sanatçıdır. Tarih yazarken metoduyla ve üslubuyla satırlarında sanat yapan İncalcık, şiire ve sanata olan ilgisini çıkardığı kitaplar ve yazdığı şiirler ile ortaya koymuştur.¹¹⁷ Roman üslubu ile yazılmış sade ama akıcı tarih anlatısı onun eserlerinin ortak bileşenidir.

¹¹⁶“Ünlü Tarihçiden İtidal Çağrısı”, *Milliyet*, 12 Kasım 2007, “Ordu Yeniçeri Geleneğinden Kopamıyor”, *Bugün*, 16.11.2011.

¹¹⁷Halil İncalcık, *Şair ve Patron Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2003; *Has Bağçede 'Aşş-u Tarâb, Nedimler, Şairler, Mutribler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011.

İnalcık'ın eserleri incelendiğinde, zamanla düşüncelerinde med cezirler olduğunu gözlemleriz. Bunun en önemli nedeni fikirlerinin her devre ve ortama uyum sağlayacak derecede ılımlı ve tarafsızlıktan uzak, her duruma karşı sığınak oluşturacak kadar mesafeli olmasıdır. Bir başka neden olarak farklı devir ve nesilleri yaşamış olmasını zikretmek mümkündür. Zira her nesil kendi tarih algısını yazar. İnalcık gibi bir asra yakın yaşamış ve farklı nesilleri görmüş bir tarih yazarının neslin değişimlerinden etkilendiği yargısına varmak olasıdır. Bununla beraber, yaşadığı devrin entelektüel havasında meydana gelen ciddi farklılaşmalar, kırılmalar, eğilimler onu tamamen etkisi altına almamıştır. Siyasi ya da düşünsel akımların herhangi birine tam olarak bağlı kalmamış, yönetim ile geliştirdiği olumlu ilişkisine zarar verecek söylemlerden daima kaçınmış, mantığının süzgecinden geçirip, doğru bulduğu tarafları çalışmalarına yansıtmış bu da kaleminde doğal fikrinsel dalgalanmalar olarak ortaya çıkmıştır. Bu dalgalanmaların bazen zorunlu bazen de gerçekten fikrinsel değişimler olduğunu belirtmek mümkün gözükmemektedir. Zorunlu değişimden kastımız politikanın entelektüel hayat ile olan izdüşümünün yarattığı bağıdır.

Realist olma konusundaki vurgularına rağmen, ilk devir yazı ve görüşlerinde zaman zaman romantizmin etkisini, Türklük vurgularından, dokunulmaz kabul ettiği değer yargılarından çıkarmak mümkündür. İnalcık'da öteki kavramı, dönemsel olarak tanımlanmasında farklılık olsa da, daima vardır. Fakat bu algısı kendini karşı tarafa anlatma ya da kendini karşı taraftan koruma bazında olup saldırgan bir üsluba hiçbir zaman dönüşmemiştir. 1983 yılında yaptığı bir açıklamada bu düşüncesinin bir örneğidir : “ Ne yazık ki, gençlerimiz de batıların düşmanca gelenekler ile biriktirdiği kötü imajlardan kurtulamıyorlar. Bir aşağılık duygusu içindeyiz. Osmanlı kültür tarihini ve sosyal tarihini yeniden yazmak gereklidir ve biz Batı'ya kabul ettirebiliriz. Belgeleri ortaya çıkaralım ve gözler önüne serelim. Düşman ne kadar düşman olursa olsun karşı çıkamasın”¹¹⁸ 2000'lere gelindiğinde İnalcık için Batı hâla ötekidir ve uzlaşma şarttır. 2006 yılında yaptığı bir söyleşide Avrupa Birliği'nin İnalcık için öteki kimliği taşıdığı barizdir: “AB, siz Avrupa Birliği diyin, ben “Allahın Belası”nı tercih ediyorum; yalnız Yunan iddialarının değil Ermeni iddialarının maşası. Patriklik ve Ekümenlik

¹¹⁸Halil İnalcık, “Tarih Yeniden Yazılmalı”, *Nokta Dergisi*, sy. 27, 1983, ss. 45 Ayrıca bkz. Halil İnalcık “Ermeni Tarihini Bizler Yazmalıyız”, *Cumhuriyet*, 9 Temmuz, 1989.

iddialarında da aynı oyun oynanıyor. AB'ye girelim, ümitliyiz, iyi niyetliyiz falan, ama bunları yapacağız derken de 1923 Lozan'ı unutmayalım"¹¹⁹. 28 Nisan 2008'de Dumlupınar Üniversitesi tarafından düzenlenen Türkiye ve Avrupa Birliği konulu konferansta yaptığı konuşmada AB'ye üyeliği desteklediğini ifade ederken, Avrupa'ya öteki gözüyle bakmayı sürdürür : “ ...Haçlı ruhu bugün Papa ile canlanmıştır. Fransa ve Güney Almanya Katolik'tir. Bu yüzden Papa'nın sözleri çok önemlidir.... Avrupa bu zihniyeti ile Türkiye'yi hazmedemiyor.” Öte yandan İncalcık “öteki” Avrupa'nın birliğine girilmesine de karşı değildir. İncalcık'a göre güçlü, dinamik genç bir ülkeyi bünyesine katan Birleşik Avrupa, Batı'da Kuzeyde ve Doğu'da dünya hegemonyasını elinde tutan veya ele geçirmeye çabalayan devletler karşısında güvenlik ve refahın güvencesidir¹²⁰.

Kendi tespit ettiği tarih ve kavramlar üzerinde İncalcık zamanla fikir değişikliğine gitmiş, bunu ifade etmekten çekinmemiştir. Araştırma yapmaya devam eden her ilim adamının karşılaşacağı gibi yeni keşiflerinin eski bulgularını bertaraf etmesinde ve kendi tezini kendisinin yıkmasında hiçbir sakınca görmemiştir. Örneğin klasik çağ terimine başlangıç kabul ettiği 1300 tarihini yıllar sonra, Bizans'ın Yalak-ova'da yenilgisinin tarihi olan, 1302 olarak değiştirmiştir. Fakat Cumhuriyet'in kuruluş tarihi gibi kesin bir tarihlenmenin Osmanlı'nın kuruluşu için mümkün olmadığını da ifade etmiştir.¹²¹

İKİNCİ BÖLÜM

Kuşkusuz İncalcık'ın Osmanlı Araştırmaları alanındaki ağırlığını eserleri üzerinden birkaç sayfada hakkıyla vurgulayabilmek mümkün değildir. Bu fasılda, bizim çabamız, haddimizi aşan yorumlardan mümkün olduğunca kaçınarak, İncalcık'ın neşriyatının genel bir portresini çizme çabasından ibaret olacaktır. Bu bölümde Halil İncalcık'ın bazı önemli eserlerinin tanıtıcı kısa bilgileri sunulacak, ardından kitapları, makaleleri,

¹¹⁹“Tarihçilerin Kutbu Ağır Konuştu”, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=458288>

¹²⁰Halil İncalcık, “Tarih ve Politika”, 29 Mart 2006 tarihinde düzenlenen *Ankara Üniversitesi Tarih ve Politika Konferansı* tebliği deşifresi

¹²¹Halil İncalcık, 27 Temmuz 2009 *Yalova Osmanlı Sempozyumu* açılış konuşması deşifresi.

tercümeleri, röportajları tarihsel sırayla, bibliyografik olarak aktarılacaktır. Tanıtım için seçilen eserler, dönemsel olarak tasnif yaptığımız bibliyografyada kanatımızca en fazla öne çıkanlardır.

2.1. Yönteminin ve Eserlerinin Genel Değerlendirmesi

İnalçık'ın bibliyografisini incelediğimizde eserlerinin birçok ortak yönü olduğunu görülür, fakat yine de kavramsal ve anlatım yaklaşımlarında birbirlerinden çok farklıdır. Eserlerin ortak özelliklerinden bir tanesi, genellikle, eski yanlış bilgi ve tezleri yıkmak, yerine yeni, doğru bilgileri sunmak amacıyla yazılmış olmalarıdır. Bir diğeri ise devletlerin meydana getirdiği medeniyetlerin süreklilik ilkesiyle, karşılaştırmalı olarak, birbirleri ile olan etkileşim ve ilişkilerinin hangi düzeyde olduğunu tespit etmektir. Onun hemen tüm yayınlarında göze çarpan bir başka özellik geniş ve ayrıntılı girişlere sahip olmalarıdır. Yazılarının başında okuyucu adeta konuya hazırlanır, okunacak konu hakkında bilgilendirilir. İncelenecek mevzunun tarihçesi okuyucuya aktarılır ve vesika verilecek ise vesikanın anatomisi izah edilir. İnalçık'ın yazılarında giriş kısımları yazının girizgâhı değil minyatürüdür. Nitekim Adaletnameler, Bursa Şer'iyeye Sicillerinden Seçmeler, Arvanid Defteri, Tursun Beg gibi neşriyatları tespitinin en güzel örneklerindedir.

Çalışmalarında, 15–16. yüzyıllardaki merkezîyetçi, patrimonyal idare ve yönetim anlayışının parçası olan yapıları örneğin, tımar, kul sistemi, devşirme, harem vs. inceleyen İnalçık, bu yapıların birbirleri ile olan ilişkisini ele almış, farklı gelenek ve yönetim sistemlerinden aldıkları genetik mirasları olduğunu, sentez neticesinde ayakta kaldıklarını her fırsatta dile getirmiştir. Osmanlı toprak sisteminin Orta Doğu ve Akdeniz tarihi içindeki yapısını mukayeseli olarak inceleyen İnalçık'ın, Akdeniz'e dair tespitlerinde *Annales* okulundan, özellikle Braudel'den etkilendiğini gözlemek mümkündür.

Bir bulgunun ya da belgenin, kaynağın incelenip, okunmasından sonra kavramsal çerçeveye oturtup, kendi teorik bakış açısını geliştirmek, kendi terminolojisini yaratabilmek tarihçinin akademik yetişiminde başarabileceği en zor iştir. İnalçık kendi

değer yargılarının farkındalığı ile olabildiğince doğru, özgün paradigmlar üretmeye çaba sarfetmiş, tarihi olayları dünün, bugünün, yarının doktrinlerinin toplamı olarak değerlendirmiş, tarih anlayışında teorinin rolünü inkâr etmemekle beraber, determinist yargılardan uzak kalmaya çalışmıştır. Marx'ın *materyalist tarih anlayışından* etkilense de tarihin tamamen mekanik yapısı olduğu düşüncesine mesafeli durmuştur¹²². Ona göre Marx'ın ve Weber'in Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili perspektifleri araştırmacıları çıkmaz yollara götürmektedir¹²³. İnalçık'a göre tarihte yönetimlerin, toplumların ya da zamanların mukayese edilmesi her zaman doğru değildir. Eğer karşılaştırma hayati cevapları bulmamıza yardımcı oluyorsa faydalıdır, aksi halde zararlıdır. Ona göre, her toplumun koşulları kendi içinde *sui generis*'dir. Hatta her bölgenin durumu tüm İmparatorluğa mâl edilemeyecek kadar öznel olabilmektedir. Ancak her devletin *sui generis* özellikleri bünyesinde barındırması kendinden önceki kültürden etkilenmediği, kendinden sonraki kültürü etkilemeyeceği anlamına gelmez. 16 Şubat 1994 tarihinde yapılan söyleşide İnalçık bunu şöyle açıklar: “Muhakkak bir filozofun bir sosyologun hipotezine bağlanmak zorunda değiliz. Kendimiz de ortaya bir hipotez atabiliriz”¹²⁴ Dikkat edileceği üzere, İnalçık modellerden değil hipotez ve teorilerden bahseder. Çünkü ona göre modeller uygulanabilirliği olmayan araştırmacıyı sınırlayan dar bir çerçevedir. Oysa tarihsel teori ve hipotezler *sui generis*'dir. İnalçık, tarihe dair teoriler geliştirmede psiko-sosyal durumu gözden kaçırmamış, topluma ait bütün ilimlerden faydalanma metodunu benimsemiş, disiplinler arası bir yaklaşım ile yazdığı eserlerinde ele aldığı konuları incelerken olayları bütün boyutları ile değerlendirmiş, birini diğerinden tamamen bağımsız saymadan tahlil etmiştir. Olayların seyrindeki etkileşimi, bağlantıları ortaya koyarken birincil kaynakları kullandığını dolayısıyla olay tahlilinde başta sosyo-kültürel boyut olmak üzere çok farklı boyuttan baktığını görmek mümkündür. Dolayısıyla İnalçık'a göre hipotez ile hareket edip, yardımcı kaynaklardan destek alarak, yorum geliştirebilmek kalıplaşmış tüm modellerden üstündür.

¹²² *İzlenim*, Temmuz/Ağustos 1996, s. 45 : “Ben Marx'ı tıpkı Weber gibi büyük bir sosyolog olarak görüyorum. Bu iki ismi illa takip etme zorunluluğu olmaksızın, Osmanlı tarihine yaklaşımımızda bu iki teorisyenin her ikisinden de yararlanmamız mümkündür... Eğer teorilere ve soyutlamalara dayanıp tarihin maddi, biricik zeminini ihmal ediyorsak, yaptığımız şey tarih değildir.”

¹²³ Bkz. Halil İnalçık, “Comments on Sultanism: Max Weber's Typification of Ottoman Polity”, *Princeton Papers in Near Eastern Studies I*, 1992.

¹²⁴ *Bilkent News*, İnalçık ile söyleşi, 16.02.1994.

Annales ile Marx'ın buluştuğu nokta olan “halk” kavramı İncalcık'ı iki görüşe yaklaştıran mevzudur. Zira her iki duruş da konularının merkezini devlet ve yöneticilerden alıp cemiyete odaklamışlardır. Her iki yolda da “sıradan” insanlara yönelmiştir ki bu da İncalcık'ın sosyal tarihçilik üretiminde genel öznedir. Dolayısıyla o, her ne kadar Marxist modellere ve *Annales* mektebine mesafeli yaklaşmışsa da ilgilendiği konular onu bu iki akımın çekim kuvvetinden alıkoyamamıştır¹²⁵.

İncalcık, çalışırken adeta bir heykeltraş gibidir. Önce belgelerden bir toz bulutu görülür, her okuması bir çekiç darbesidir. Fazlalıklar atıldıktan sonra sanatının yorum kısmı başlar ve şekil ortaya çıkar. O, bir eser kaleme alırken şu yolu izler: konunun önce genel çerçevesini çizer, bu konuda yazılmış çalışmaları inceler, bunları farklı disiplinlerden de yardım alarak, doğruluk, uygunluk derecelerine göre kullanır, eksik olduğunu düşündüğü noktaları ekler, iddialarını destekleyen örnekler verir, hatta daha sonraki yazılarında iddialarını güç kazandıracak yeni deliller sunar. Ele aldığı konuyu detaylandırır, olaylar ve devirler arasındaki tarihî bağı yakalar, zaman ve mekân kurgusunu oluşturur, kronolojik çerçevede konuyu ete kemiğe büründürür, böylece okuyucunun anakronizme (tarih yanlışlığına) düşmesini engeller. Zamansal anlamda paralel düşünüş ile konuya ilişkin karşılaştırmalar yapar. Olayın geçtiği sahneyi nakşederken diğer zeminlerin tasvirini yapar ve farklı aktör ya da güçlerin tablodaki yerleri belirtir. Örneğin Balkan isyanlarını anlatırken, Balkanların kronolojik geçmişi, güç dengesi, sosyal, ekonomik, kültürel altyapısını kronolojik olarak aktardıktan sonra, isyanların dinamiği hususunda bilgi vermeden önce Avrupa'daki ve Osmanlı'daki genel atmosferi zikreder. Böylece çizdiği tuvalin renkleri ve silüetleri belirlenir. Tablo tamamlandığında konunun ele alınış şekli özlü olduğu kadar, kolay kavranabilecek tarzdadır. İncalcık incelediği konuları birçok yönden değerlendirmeye tabi tutar, ekonomik ve sosyal sonuçlar çıkarmaya çalışır. Araştırır, belgelerden veriler elde etmeye çalışır, eğer sezgi ile dahi bir sonuca ulaşamaz ise; kendinden sonra konuyu inceleyecek araştırmacılara yol gösterecek açık kapılar bırakır. Osmanlı tarihine dair yeni sorular sordurur.

¹²⁵Örneğin köy ve köylüye dair yazılarının tahlilinde sınıfsal yorumlar mevcuttur. Bkz. “The Emergence of Big Farms, Çiftlik: State, Landlords, and Tenants”, *Contribution à Histoire Economique et Sociale de l'Empire Ottoman*, Paris-Leaven, 1983, ss. 105–126, “Köy, Köylü, İmparatorluk”, *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi Tebliğler*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul, 21–25 Ağustos 1989, ss. 1–11.

İnalcık, kişisel kabiliyetlerinin yanı sıra, yetiştiği ortam, aldığı eğitim, bildiği dillerin verdiği imkânlar ile büyük bir müverrih olmuştur. Yabancı dillere olan hâkimiyeti onun çalışmalarını genişletip, ana kaynağa giderek, aslından okuma yapabilmesine olanak vermiştir. İngilizce, Almanca ve Fransızca'ya iyi derecede hâkim olan Profesör İnalcık, Arapça, Farsça'yı ilmî çalışmalarında kullanmıştır. İnalcık'ın, ele aldığı konuları analiz ederken başvurduğu kaynak eserlerin çeşitliliği dikkat çeker. Kuşkusuz bunda bildiği yabancı dillerin de katkısı vardır. Londra Üniversitesi'nde bulunduğu dönemde Osmanlı ilk devrine ait filolojik araştırmalarıyla ünlü Osmanist Paul Wittek'in derslerini izleyen İnalcık, filolojinin tarih araştırmalarındaki yadsınamaz rolüne daima vurgu yapmıştır. Bu bağlamda, ilgilendiği konular ile alakalı, yabancı dilde yazılan eserlerden faydalanmayı ihmal etmeyen İnalcık, filolojik olarak kendisini yeterli görmediği yerde çevresindeki ilim adamları ile işbirliğine gitmiş, çevirilerin en doğru şekilde olmasına özen göstermiştir. Tarihçilerimizin yabancı dil bilme konusunda yetersizliği siyasi, iktisadi, kültürel tarihçiliğimizin gelişimini anlamamızı zorlaştırdığı düşünülecek olursa, tarihçinin filolojik donanımın önemini her zaman vurgulayan İnalcık'ın dil öğrenme ve öğretme çabalarının haklılığı ortaya çıkar. Her malzemeyi, kökeni sözlü veya yazılı olsun, iç ve dış tenkidini yaparak değerlendiren İnalcık, özellikle derleme eserlerde (İdrisi-i Bitlisî, Neşrî, Aşıkpaşazâde) verilen bilgilerin ideolojik şifrelerini (örneğin Osmanlı'yı Kayı soyuna bağlama iddiası, Edirne'nin Fethi vs) çözmeye çalışmıştır. Belgenin verdiği ipuçlarını dedektif misali yakalayan profesör, birincil gibi görünen bir kaynağın aslında bir alıntı ya da derleme olduğunu bulabilme yetisine sahiptir. Örneğin, “According to the recently explored documents, the annexation of Crimean Khanate under the Ottoman vassalage and question of agreement” (Bellekten, VIII, Nisan, 1944) makalesinde Hammer'ın “History” eserini kaleme alırken Cenabî'den aldığı bilgileri aktardığını, Hammer'den sonra gelen N. Iorga, Zinkeisen gibi tarih yazıcılarının da sorgulamaksızın bu bilgileri kullandığını ifade eder. Benzer şekilde, *Has Bağçede 'Ayy-u Tarâb, Nedimler, Şairler, Mutribler* kitabında Ahmedî, Şükrullah ve Neşrî tarihlerini karşılaştırır ve aralarındaki benzer söylemlerden Ahmedî'nin *Gazavatnâme*'sinden Şükrullah'ın haberdar olduğu tespitinde bulunulur. Bu tespitlerine şüphecî ve eleştirel bir yöntem ile hareket ederek ulaştığını belirtmek mümkündür. Ona göre ilim adamı tenkitçi olmalıdır, hatta kendi fikir ve nazariyelerinden dahi şüphe etmelidir. Tenkit ve

şüphecilik onun yazım tekniğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bunu iki şekilde yapar: Başkalarını tenkit (kontrol), kendini tenkit. Eserleri “bilmek şüphenin gölgesidir” mantığıyla kaleme alınmış görünmektedir.

Buna en güzel örnek “How to read Aşıkpaşadaza’s History” makalesidir. Karşılaştırmalı metodun, metin tenkidindeki önemine bu makalesinde değinen İncalcık, metin tenkidinin usul ve kurallarına dikkat çekmiştir. Şeytanın ayrıntıda gizli olduğunu ve dikkatli bir okumanın önemli bilgileri gün yüzüne çıkartacağını kanıtlayan bu makale, İncalcık’ın araştırmacı tarihçi sıfatını nasıl hak ettiğini de kanıtlar. Öte yandan İncalcık TTK Kongresi’nde sunduğu tebliğde Aşıkpaşazâde gibi ilk Osmanlı arşiv kaynaklarının efsaneleri de bünyesinde barındırdığını, uydurma hikâyelerle dolu olduğuna dikkat çekmiş, buna rağmen, bahsi geçen eserlerin kaynak olma özelliği taşıdığını, tamamının yanlış ya da uydurma kabul edilemeyeceğini, sağlıklı bilgi alabilmenin bu kaynaklardaki bilgilerin diğer kaynaklar ile özellikle kuruluş bölgesinde yapılacak titiz saha araştırması ile sınanması gerektiğini ifade etmiştir.¹²⁶

Halil İncalcık, vesikaların yanı sıra, rivayetçi tarih anlayışı ile kaleme alınan menakıbnâmelerden faydalanmıştır. Fakat rivayetlerdeki metin tenkidini yapmış, aynı dönemde yazılan diğer kaynaklar ile karşılaştırmış, eleştiri ve analize tabi tutmuş, metodolojisinin süzgecinden geçebilen bilgileri eserlerinde kullanmıştır. Tarih metodunu farklı disiplinlerin yardımı ile nasıl uyguladığını İncalcık, şöyle bir örnek ile anlatır: “ Mesela Aşıkpaşazâde, I. Murad ‘ın *Polunya*’ya bir seferinden söz eder. Burada *Polunya* kelimesini aldım. *Apolunya*’dan bozmadır. *Apolunya* nerede? *Apolunya* bizim Süzebolu’dur. Haçlı kumandanı Amedeo’nun gelip zapt ettiği kale. Karadeniz’de. Ne zaman geldi Amedeo? 1366’da. O zaman gördüm ki, I. Murad’ın *Polunya* seferi 1366’dır.”¹²⁷ Bu cümleler toponomi, şahıs-yer adı, yerel topografik araştırmalar ve rivayetleri bir *po’tada* eriterek nasıl tarih yazdığının kanıtıdır.

¹²⁶Bkz. Bahaddin Yediyıldız-Halil İncalcık, “Türkiye’de Osmanlı Araştırmaları”, *XIII. TTK Kongresi*, 4–8 Ekim 1999, sunulan bildiri, Ankara.

¹²⁷Halil İncalcık, “Halil İncalcık ile Türk Hukuk Tarihi Üzerine”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 3, s. 5, 2005.

Tarihin belgeleri her zaman, yazılı olmak zorunda değildir. Lucien Febvre'ye göre yazılı belgeler yoksa tarih onlarsız da yazılabilir. Sözlerle de tarih yapılabilir, resimlerle de, toprak parçasıyla da, çatı kiremitleriyle de, tarla biçimleri ve yaban otlarıyla da ...bir sözcükle de: insandan kalma olan, insana bağlı olan, insana yarayan, insanın dile getirdiği ve onun varlığını, uğraşlarını, zevklerini ve yaşam biçimlerini anlatan ne varsa bunların hepsiyle tarih yapılabilir.¹²⁸ Febvre'nin görüşüne paralel olarak, araştırmalarını asla tek bir ilim şubesinin dar alanına hapsedmeyen İncalcık, sadece yardımcı ilimlere dayalı, tek yönlü çalışmalardan elde edilen verilere güvenilemeyeceğinin de farkında olmak kaydıyla, tarihle ilgili ve tarihe yardımcı ilimlere başvurur. Yazılı verilerden elde ettiği bilgileri topografik ve coğrafi incelemelere tabi tutarak doğruluğunu teyit etmesi onun diğer araştırmacılara örnek olacak özelliklerindedir. Örneğin, Anadolu ve Balkanlar'da mercek altına aldığı konuların geçtiği bölgeleri, deyim yerindeyse, karış karış gezmiş, yöre halkıyla konuşmuş, tevarihlerde bahsi geçen yapı ve yer adlarının izini sürmüş, çalışmalarının adeta doğruluk rotasını çizmiş, alanında ilk olan yazılar ortaya koymuştur.

Tarihçinin elindeki kaynaklar çoğu zaman sadece olayların sonuçlarını verir, olayların oluş süreci, nedenleri, etkileri hususundaysa sessiz kalır. Kuşkusuz bu tespit bir tarihçinin kullandığı birçok kaynak için doğrudur. Halil İncalcık, belgelere filolojik, paleografik, topografik, amprik sorularla yaklaşmış, transkripsiyonun da ötesine geçerek, gerektiğinde tabuları yıkarak birincil kaynakların şifrelerini çözebilmiştir¹²⁹. Günümüzün belgefobik tarihçilerinin aksine, cansız belgelere can verip onları dillendiren ve belgenin söylediklerini sosyolojik analizler ile yorumlayan İncalcık, kendine özgü bir metod uygulamış gözükmektedir. Tereke defteri veya Arvanid defterinden Osmanlı toplum yapısına dair yorumlar getirebilmek bu metodunun ürünüdür kuşkusuz.

¹²⁸Lucien Febvre, E. H. Carr, J. Fontana, *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yalınlık*, İmge, Ankara, 1992, ss. 39.

¹²⁹Bülent Arı; Selim Aslantaş, "Tarih Öğretiminde Tek Kişilik Akademi: Halil İncalcık", *Türk Yurdu*, c.22, sy. 175, Mart 2002, Teyfur Erdoğan, "Prof. İncalcık Tarihçiliği'nin Tahlil Denemesi", *Uluslar arası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları Sempozyumu 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri*, Uşak, ss.1-26.

Tarih belgesiz yazılamaz. Kanıtsız bilgi tarihin alanı dışındadır. Tarihte kanıt çoğu zaman, yazılı kaynaklardır. Çünkü belgeler araştırmanın yapısını belirleyerek tarihsel aktarım yapmamızı sağlarlar. İnalçık tarih yazımında belgesiz bilgiye yer vermez. Kullandığı yazılı kaynakların da tenkidini yapmadan, bilgilerini kontrol etmeden belge olarak eserinde kullanmamıştır. Bununla beraber kaynakların hangi ölçülere göre makul ve sağlam kabul edilmesi gerektiğinin zamana ve mekâna bağlı olduğu gözden kaçırmamak gerekir. Konuya dair yazılmış başlıca araştırmalar tenkit süzgecinden geçirir, yanlış, yanlı, hurafe vs. niteliğindeki verileri deliller eşliğinde tashih eder. Belgenin kim tarafından, hangi koşullarda, hangi amaçla yazıldığı içerdiği bilgilerin değerlendirilmesinde temel etmendir.

Tarih yazımını imparatorların, devletin destanından öte olması gerektiğini düşünen M. F. Köprülü ve Ö. L. Barkan gibi İnalçık da Türk tarihinin kronolojik birbirinden bağımsız olaylar dizisinin ötesinde olduğu inancındadır ve tüm eserleri bu düşünceden yola çıkılarak yazılmıştır. İnalçık, Osmanlı tarihini kendinden önceki tarihlerden soyutlamaz, müessese ve konularının önceki tarih ile olan bağını, dolayısıyla mevzunun menşeyini arar, kesintisiz tarih anlayışını tüm çalışmalarına yansıtır. Bunun en güzel örneklerinden biri olarak “The Problem of the Relationship Between Byzantine and Ottoman Taxation” (1958) makalesini zikretmek gerekir. Bahsi geçen makalede İnalçık, Osmanlı örfi vergi sisteminin köklerini arar ve sistemin Bizans’a kadar uzandığı tespitinde bulunur.

Ünlü tarihçi, hemen tüm makalelerinde “toplumsal insan”ı merkeze almış, tarihin konularının toplum ve insan odaklı olduğu düşüncesiyle tarihin kronolojik vakalardan oluşan antika kutusu olmadığını kanıtlamaya çalışmıştır. Birey ile idari yapı arasındaki diyalektik ilişkiyi daima sorgulayan İnalçık, yönetimlerde süreklilik, kopuşlara dikkat çekmiş, hiyerarşik bir çekişme ve iktidar mücadelesinin varlığını eserlerinde dile getirmiştir. Siyasi tarihte sistemdeki kuralların uygulanması, kendi aralarındaki ritim ya da tutarsızlıklara vurgu yapmış, iç ve dış ilişkilerin devingen yapısına işaret etmiştir.

Tarihe dair yazılarındaki temel amaç Osmanlı İmparatorluğu’nun ve Türklerin tarihini evrensel çerçevede anlamlandırmak, yanlış bilinen ya da bilinmeyenleri ortaya

çıkarmaktır. İncalcık'ın eserlerinde Osmanlı'yı dünyaya anlatma çabası ile dünyayı Türkiye'ye anlatma çabasının yan yana gittiğini gözlemleriz.

Halil İbrahim İncalcık'ın, Osmanlı tarihi ve Türk tarihi algısını değiştirme çabasını Avrupa'da bir kaç batı dilinde yayınlanan, *İslâm Ansiklopedisi*'nde (*Encyclopedie de l'Islam*) yazdığı kırkı aşkın madde de gözlemleriz. Bu maddelerin ansiklopedideki diğer maddelere göre daha uzun olmasına müsaade edilmesi İncalcık'ın çabasının Ansiklopedi editörlerince desteklendiğinin bir göstergesidir. İlk dönem yazdığı ansiklopedi maddelerinde ağırlık noktasının Osmanlı'nın dünya ve Türk tarihine katkılarını aktarmak olduğu gözlemlenir. Burada amaç, saptırılmış, yanlış aktarılmış olarak nitelediği Türk tarihinin doğru şekilde aktarılması ve Türk, Osmanlı imajının değiştirilmesidir. Ona göre Türk tarihi en çok tahrif edilmiş, bozulmuş tarihtir.¹³⁰ Bu tahrif edilmiş tarihsel algıyı değiştirmenin yolu her şeyin inkâr edilemeyecek belgelerle ispatlanmasıdır¹³¹. Bunu yaparken Arşiv belgelerinden faydalanan İncalcık, kavramsallaştırma ve formülasyon yöntemlerini kullanırken, karşılaştırmalı analizler ile derinlemesine inceleme yapar. Örneğin, Osmanlı tarihini *Klasik Dönem* (The Ottoman Empire: Classical Age 1300–1600), *Uyuşmazlık Dönemi* (Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire), *Batılılaşma* (Some Remarks on the Ottoman Turkey's Modernization Process) olarak üç kavramsal çerçeveye oturtur.

İncalcık'ın eserlerinde aynı konuların değişik makale ve kitaplarında tekrar tekrar ele alındığını görürüz. Bir önceki makalesi ya da kitabı diğerinin hücrelerinden örülüdür. Örneğin 1951'de kaleme aldığı “The Ottoman Timar System”, makalesinde Osmanlı'da toprak rejimine dair tespitler yaparken 1955'de “Lands Problems in Turkish History” yazısını kaleme almış ve toprak rejimine dair bir önceki makalesini genişletmiştir. Keza, “Osmanlılarda Raiyyet Rûsumu” makalesinin çeperleri genişletilmiş halini “The Çift-Hâne System and Peasant Taxation” yazısında bulmak mümkündür. Benzer şekilde, *Encyclopedia of Islam*'da yazdığı “İstanbul” maddesinin “İstanbul an Islamic City” (*Journal of Islamic Studies*, 1990, 1-23) makalesinin nüvesini oluşturduğunu görürüz. Has Bağçede ‘Ayş-u Tarâb (2007)

¹³⁰Halil İncalcık, “Tarih Yeniden Yazılmalı”, *Nokta Dergisi*, sy. 27, 1983, ss. 45

¹³¹Halil İncalcık, 28 Aralık 2010 ses kaydı.

makalesi ise beş yılın ardından bir kitaba dönüşmüştür.¹³² Ağırlıklı olarak klasik devir üzerinde mesai harcamış olan İnalçık'ın yazılarında, olguların bir metin içinde konumları rastlantısal değildir; tezlerini desteklemek üzere tasarlanmışlardır. Özellikle 2005 sonrası çıkan kitaplarının içeriğine bakıldığında çoğunlukla daha önce yayınlanmış makale ve yazılarının derlemelerine eklemeler yapılarak basılmış olduğunu gözlemleriz.

İnalçık'ın ilmî tenkitleri delillere dayandığı nispette üslup olarak sert fakat ölçülüdür. Örneğin, F. Babinger'in *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı* kitabındaki eksik kaynak kullanımını ve kronolojik hataları gözler önüne serer. Fakat "Mehmed the Conqueror and His Time" makalesinde (*Speculum*, 1960, 408–427) tüm sert eleştirilerine rağmen Babinger'in çalışmasının önemli bir tarih çalışması olduğunu ifade etmeyi de ihmal etmez.¹³³ Benzer şekilde Nicoara Beldiceanu'nun Paris'te Bibliothèque Nationale'de keşfedip neşrettiği eserlerine¹³⁴ getirdiği eleştirilerde de akademik üslubun dışına çıkmaz, kişisel eleştiriden kaçınır. Yine, Robert Mantran'ın 1962 tarihli *İstanbul dans la seconde moitié du XVIIe siècle (17. Asır ikinci yarısında İstanbul)* eserine yazdığı eleştiri yazısında, Mantran'ı Beldiceanu'nun hatalı Fransızca tercümesini kullandığı için eleştirmiştir. Bu makalede İnalçık yazarın, eldeki literatürün özel meseleler hakkında verdiği bilgileri sistemli şekilde tasnif edip değerlendirecek yerde genel tasvirleri ve hükümleri kabul ettiğini belirtmiştir.

Batı tarzı ulus devlet kimliğini benimseyen Cumhuriyet elitinin düşünce tarzına uygun olarak, İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin farklı yapıları olduğunu kabul ettiğini ifade etmiş, aralarındaki bağa rağmen iki farklı yönetimin kendi döneminde değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Örneğin Nokta dergisinde yayınlanan röportajında şu sözler ile Osmanlı İmparatorluğu'nu ve Türkiye Cumhuriyeti'ni farklı konumlandığını dile getirmiştir: "...oysa unutuluyor ki biz Atatürk ile yeni bir devlet kurduk. Biz artık Osmanlı İmparatorluğu değiliz. Millî

¹³²Halil İnalçık, *Has Bağçede 'Aş-u Tarâb, Nedimler, Şairler, Mutribler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011.

¹³³İnalçık'ın konuya ilişkin benzer yorumları için bkz. "Fatih'i nasıl bilirdiniz?", *Radikal, Kitap*, 19 Ekim 2011, "Fatih'in Tartışılan Kitabı 50 Yıl sonra Türkçe'de", *Hürriyet, Yaşam*, 25 Mayıs 2003.

¹³⁴Emine Çaykara, *Halil İnalçık Kitabı, Tarihçilerin Kutbu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 143–144 -146. Eleştiri yazısı için bkz. "Notes on N. Beldiceanu's translation of the Kânûnnâme, fonds Turc ancien 39, Bibliothèque Nationale, Paris", *Der Islam*, 43/1–2, 1967, ss. 139–157.

devleti millî iradeyi kabul etmişiz. Şimdi biz niçin bir imparatorluğun eskimiş, modası geçmiş felsefesinden sorumlu tutuluyoruz? Bugünkü Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu ile bir tutulması büyük bir tarihi hatadır.”¹³⁵ İnalçık'ın, tarihin tekerrür olmadığını¹³⁶, geçmişin bugüne nasıl dönüştüğünü, bugünün geleceğe nasıl yansyacağını her fırsatta dile getiren cümleleri, siyaset bilimci kaleminden yazılmış tespitler ihtiva eder.

Günlük politikanın iniş çıkışlarına karışmak, yorum yapmak gereğini hissettiğinden, İnalçık, çeşitli medya kuruluşlarında zaman zaman gündeme dair açıklamalar yapmıştır.¹³⁷ Düşününün gündeminde kimi zaman ekonomik kriz, kimi zaman Avrupa Birliği, Yunanistan, Türkiye ilişkileri kimi zaman Kürt meselesi vardır. En fazla dikkat çekilen ve uyarılan konularsa ekonomi ve Türkiye'deki kamplaşmadır. Yapılan açıklama hangi konuda olursa olsun İnalçık, olayın geçmişine ışık tutmakla meseleyi analiz etmeye başlamış, sonrasında günümüzdeki algılanışına deyinmiş ve örnekler ya da çözüm önerilerini dile getirmiştir. Tüm açıklamaları devletin ve milletin bölünmezliği temellidir ve endişeleri, korkuları, önerileri hep bu nedenden ötürüdür. 14. yüzyıldan başlayarak Anadolu coğrafyasını Cumhuriyet dönemine kadar inceleyen İnalçık, günümüz siyasetine ışık tutacak tespitlerini, olayların altında yatan iç dinamikleri yıllar önce eserlerinde dile getirmiştir. Türkiye-Avrupa ilişkileri, Kürt meselesi hakkındaki öngörülerini bunlara en güzel örneklerdir. 1960'da, Doğu politikasının değişmesini ve Kürt halkıyla diyalogun enstitüler vasıtasıyla sağlanmasını önermiş olan Halil İnalçık'ın Kürt meselesine bakışından katı milliyetçi algılamalarının olmadığını gözlemleriz. Özellikle önerilerini dillendirdiği dönemin siyasal konjonktürünü temel aldığımızda Kürt meselesine dair fikirlerinin liberal zeminde şekillendiğini ifade etmek mümkündür. Meseleye dair temkinli açıklamalar yapan İnalçık, sağduyulu davranmış görünmektedir.

¹³⁵*Nokta Dergisi*, a.g.y., ss. 45.

¹³⁶Halil İnalçık, Nuriye Akman ile 3 Nisan 2001 tarihinde *Sabah Gazetesi*'nde yaptığı röportajda şu cümleleri ile T.C. ile Osmanlı'nın farklılığını net olarak ortaya koymuş gözükmektedir : “Tarih tekerrür etmez, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu koşullar ile bugün Cumhuriyetimizin durumu mukayese edilemez. Bununla beraber toplumlarda, gelenek ve davranışlarda devamlılık vardır ve biz karşılaştırmadan çok şeyler öğrenebiliriz”.

¹³⁷Bkz. *Milliyet*, 24. Ekim 2005, “Avrupa tarihi boyunca Türkiye'siz olmamıştır”, *Mostar Dergisi*, Nisan 2005, “Avrupa Birliği'nde Türk İmajı Hala Haçlı İmajı” , *Milliyet*, 2 Kasım 2007, Taha Akyol, “Tarihçiden mektup”, *Milliyet*, 16.Aralık 2009, “Tarih ile yüzleşme”, *Milliyet*, 16 Kasım 2011. “Türkiye devleti Osmanlı gibi değil”.

2.2. Tetkikler

2.2.1. Askerî Tarih

Türklerdeki ordu anlayışı ve yapısına ilişkin birçok eserler veren İnalçık, Osmanlı ordu yapısı ile Orta Asya Türk askerî yapılanması arasındaki bağı özellikle vurgu yapmıştır. Osmanlı’da kul kökenli asker ile tımarlı sipahiler ve eyalet askerlerini iki farklı kategoride kabul eden İnalçık, devletin ilk devirlerinde kul kökenli yönetici ve asker sınıfının, Osmanlı padişahlarının merkezî otoritesinin kurulmasında en büyük etken olduğunu belirtir ve tımarlı sipahiler ve eyalet askerleri karşısında bir denge unsuru olarak kabul eder¹³⁸.

“Timariotes Chretiens en Albanie à XV. Siècle d’après un registre de Timars Ottoman” (1952) makalesini İnalçık’ın askerî tarihe dair ilk yazısı olarak addetmek mümkündür. Balkanlar’daki tımarlı sipahilerin anlatılması suretiyle Osmanlı’da askerî kadronun kaynakları izah edilmiştir. Bu makalesini 1953 yılında “Stefan Duşan’dan Osmanlı İmparatorluğu’na: XV. Asırda Rumeli’de Hıristiyan Sipahiler ve Menşeleri” eserinde genişletmiştir. Osmanlı’nın Balkan fütühatının nasıl gerçekleştiği hakkında bilgi verilen makalede Osmanlı’nın kuruluşu hakkında yeni bir görüş ortaya koymuş, Gibbons’ın Köprülü’nün ve Barkan’ın nazariyelerini tahlil ve tenkit etmiştir.

1964’de kaleme aldığı “Osmanlı Devrinde Türk Ordusu” makalesinde Türkler için millet-ordu vasfının tarih boyunca devam ettiği ifade edilir. Türk ordusunun iki büyük idealinden bahsedilir: Türklüğü dünyanın hâkim milleti olarak yaşatmak ve İslâmiyet için savaşarak gazâ görevini bütün gücüyle gerçekleştirmek. İnalçık, Türk ordusunun bu iki görev mantığıyla, Türk dünyası ve İslâm menfaatleri için, savaşırken daima kan dökmekten kaçındığını dile getirmiştir. Haçlı zihniyetindeki Batılı yazarlarca Türklerin yanlış anlatıldığını sert bir üslupla eleştiren İnalçık, Fatih Sultan Mehmed’in seferlerinin bir esir avıymış gibi aksettirilmesini örnek verir. Osmanlı-Türk ordusunun dört

¹³⁸Bu konudaki görüşleri için bkz. Halil İnalçık, “Osmanlı Tımar Rejimi ve Sipahi Ordusu”, *Türk Kültürü*, X/118, Ağustos 1972, ss. 1059–1066, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ: 1300–1600*, Çev. Ruşen Sezer, YKY, İstanbul, 2005.

aşamadan geçtiği ifade edilen makalede, bu devirleri *uc* beyliği devri, imparatorluk devri, imparatorluk ordusunun bozulma devri, Türk ordusunun modernleşme devri olarak açıklar. *Uc* beyliği devrindeki ordunun gönüllülerden, alperenlerden ve gazi akıncı birliklerinden oluştuğu belirtilir. Daha sonra ordunun genişleme ve gelişme aşamasını ayrıntılarıyla aktaran İnalçık, gerçek manâda İmparatorluk ordusunun Fatih döneminde kurulduğunu Kanuni Sultan Süleyman devrinde dünyanın en kudretli ordusu olduğu tespitinde bulunur. Eyalet ve Kapıkulu askerlerinin sayısının ayrıntılarıyla verildiği makalede, Tımarlı sipahilerin ordudaki önemli rolüne değinir. Tımar sisteminin 16. yüzyıldan itibaren gerilemesi ve Kapıkulu askerinin sayısının aktarılmasından dolayı yaşanan bunalımın ekonomik ve sosyal etkenlerin de eklenmesiyle devletin temelinden sarsıldığını ifade eder. Haçlılara karşı 11. yüzyılda başlayan mücadeleyi 20. yüzyılda da devam ettiren ordunun gazi ve mücahit olarak daima savaştığının anlatıldığı makalede Türk ordusunun 19. yüzyıldan itibaren özellikle II. Meşrutiyetten itibaren millî bir ordu haline geldiği belirtilir. İnalçık'ın millî duygularının ağır bastığını gözlemlediğimiz bu yazısında, Türklerin çöken bir harabenin altından Çanakkale ve Dumlupınar'da mucize yaratabilmesi gibi coşkun ifadelerin kullanıldığını görürüz. Eserde, Türklerin askerlik vasfının faziletleri dile getirilmiş, Türklerin dünyada emsalsiz bir şekilde büyük bir rol oynadığı savunulmuştur. Makalenin üslubunu yazarın kendisiyle ilişkilendirmek kadar yayınlandığı *Türk Kültürü* dergisinin yazım atmosferine de bağlamak mümkün görünmektedir. Nitekim aynı dergide yayınlanan 1965 tarihli “Osmanlı Tımar Rejimi ve Sipahi Ordusu” makalesinde benzer söylemler biraz daha yumuşatılmış hali ile karşımıza çıkar. Tımarlı sipahilerin Osmanlı ordusundaki yerinin ve öneminin anlatıldığı bu yazıda, 16. yüzyılın ikinci yarısına kadar kapıkulu ocakları ile tımarlı sipahilerin imparatorluk ordusunun en büyük kısmı olduğuna dikkat çekilir. Tımar sistemini, 11. yüzyıl'da özellikle İslâm dünyasını yönetim altına aldıktan sonra, Türk teşkilat ve gelenekleri ile yerel kurumların uzlaştırılması neticesinde oluşmuş bir rejim olarak tanımlar İnalçık. Zamanla bu sistem geliştirilmiş ve bu sağlam temel ile dünya imparatorluğu olunabilmiştir. İnalçık, tımar rejimini İmparatorluğun eyalet yönetiminin temeli kabul eder. Büyük tarihçi, tımar defterlerini inceleyerek elde ettiği bilgiler doğrultusunda tımarın yalnız devlete ait bir vergi geliri olduğu ve tımarlı askerinin, miktarı ve içeriği belirlenmiş olan vergileri dirlik olarak doğrudan tahsil ettiği neticesine varır. Tımarlı sipahilerin kaynağının

açıklandığı makalede, 15. yüzyıl icmal defterlerinden yola çıkarak padişah ve bey kullarının tımar aldıkları tespiti yapılır. Zamanla rejimin bozulmasının sebeplerinin başında tımarlı sipahinin modern askerî gelişmeler karşısında geri kalması, tüfekli piyade karşısında etkisiz kalması gösterilir. Satır aralarında sistemin çöküşünün nedenlerinin anlatıldığı makalede Osmanlı'nın çöküşü ile tımar rejiminin çöküşü arasındaki bağa dikkat çekilir. “Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire” makalesinde de benzer şekilde hipotezini destekler.

Bir askerî tarih kaynağı: Menakıbnâme

Menkıbeler, yanıltıcı, gereksiz, abartılı bilgileri de bünyesinde barındıran eserler olmasının yanı sıra yazıldıkları dönemin atmosferini yansıtmaları bakımından önemlidir. İnalçık'ın yayınladığı “Gazâvat-ı Sultan Murad” metni menakıbnâme kullanılarak yazılmıştır ve menakıbnâmelerin bilinçli kullanıldığında tarih yazımını saptırmaktan çok tarihçinin yorumunu aydınlatan bir kaynak¹³⁹ olduğunu kanıtlar niteliktedir. Nitekim eserin önemi F. Babinger tarafından *Oriens Journal*'da (Cilt III, s. 249) belirtilmiş ve harcanan mesaiye dikkat çekilmiştir. İnalçık bu eseriyle kaynağın zihniyetini kavradıktan sonra her bilginin kıymeti haiz olmadığını keşfedeceğimizi biz genç araştırmacılara öğretir. Mevlüt Oğuz ile beraber neşredilen eser 1443–1444 tarihlerinde yapılan İzladı ve Varna Savaşları'nın yapıldığı dönemi aksettirir. Kitabın bir bölümü İnalçık'ın *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar* kitabında yayımlanmıştır (1954). İlk kısımda savaşların anlatıldığı Gazâvatname ikinci kısım da Mahmud Paşa'nın menakıbnamesi yer alır. Gazâvat-ı Sultan bin Mehmed Hân hakkında yazılmış metine yer verilen eserde, İnalçık notlar kısmında yorumlarda bulunmuştur. İnalçık, İzladı (Zlatica) Savaşı (1443) hakkında en ayrıntılı kaynak olarak gördüğü Gazâvatname'nin devri aydınlattığını ifade etmiştir. Haçlı planlarının sadece Bizans tarafından tasarlanmadığı Avrupa temelli olduğu tespiti yapılmıştır. Papalık, Macaristan ve Venedik hatta Aragon Kralı ve Burgundya Dukası'nın çıkarlarının Haçlı politikasını şekillendirdiği ifade edilmiştir. 1439 tarihinden itibaren Bizans politikasının İstanbul'un kurtarılmasını bir Haçlı ve doğu Hıristiyanlığının kurtarılması meselesine dönüştürdüğüne dikkat çekilen eserde, İstanbul'un Kudüs'ün yerini aldığı yorumu

¹³⁹İlber Ortaylı, *Tarih Yazıcılık Üzerine*, Cedit, Ankara, 2009, ss. 139.

yapılmıştır. Bu değişikliği Osmanlı Devleti'nde yeniden fütuhat politikasına geçiş ile açıklayan İncılık, gazâ politikasına da değinir. İzladı Savaşı ve Segedin Barışı hakkında bilgi verilen eserde, İncılık İzladı Savaşı'nda Sultan'ın Turahan Bey'in öğütlerini dinlediği neticesine varır. Düzme olayı hakkında yalnızca Gazâvatname'nin ayrıntılı bilgi verdiğine değinen İncılık'a göre Yıldırım Bayezid'in oğulları arasındaki bu çekişme, İstanbul'un fethinde Orhan'ın yakalanıp idam edilmesine kadar Osmanlı'yı uğraştırmıştır. Varna Savaşı'nın ayrıntılarıyla anlatıldığı Gazâvatname'de Osmanlıların düşman hakkında iyi bir istihbarat ağının olduğu belirtilir. Karamanoğulları ve Bizans arasında da benzer bir istihbaratın varlığına değinilir. Osmanlı'nın 1444'e kadar yaşadığı bunalımda Bizans'ın diplomasisinin etkili olduğu, Bizans elçilerinin 1439–1443 yılları arasında Roma-İstanbul ağında Haçlı hazırlıklarına yardımcı oldukları ifade edilmiştir. Osmanlılar cephesinde ise Zağonoz Paşa tehlikeyi önlemek için İstanbul'un alınmasını zorunlu görmüş, Fatih bunu bir ölüm kalım mücadelesi olarak telakki etmiştir. Gazâvat'ın iki varakı kayıptır ve Mahmud Paşa Menakıbnâmesi'nin de sonu eksiktir. Müellifi veya istinsah tarihi olmamasına rağmen, İncılık tarafından kıymeti anlaşılmış ve neşredilmiştir.

2.2. 2. Fatih ve Fetih

İncılık'ın Fatih üzerine yazdığı ilk kapsamlı makalesi *İslâm Ansiklopedisi*'nde kaleme aldığı II. Mehmed maddesidir. Fatih'in doğumundan ölümüne kadar geçen zamandaki tarihsel olayları anlatan madde, II. Mehmed'in İstanbul'u fethi öncesi ve sonrasındaki politikalarına ışık tutar. Zaganos, Çandarlı ve II. Mehmed'in ilişkisinin İstanbul'un fethi ile olan bağını yakalayan eserde İncılık, Fatih'i fethetme süreci ayrıntıları ile anlatır. Fetihten sonraki mutlak, dünya imparatorluğu fikrinin oluşma süreci, imparatorluğun kuruluşunda hâkim esaslar ve fetih yöntemleri hakkında bilgi veren makalede İncılık, Osmanlı'nın Fatih devri ile kesin olarak bir imparatorluk kimliği kazandığı tezini savunur. Makalenin ikinci kısmında, sürgün usulü, gazâ ideolojisi, Haçlılar, Venedik, Macaristan, Uzun Hasan ile mücadeleler gibi devrin önemli siyasi olay ve konularına değinir ve son kısımda Fatih'in kişiliği hakkında bilgi verilir.

1959 yılında yazdığı “Raiyyet Rüsümü” makalesinde II. Mehmed’i Osmanlı İmparatorluğu’nun kesin ve gerçek kurucusu olarak tanımlayan İnalçık, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar* kitabında, toplumun devingen yapısı içerisinde, dinamik güçler arasındaki dengeyi gözler önüne serer. İlk olarak 1954 yılında basılan eser, II. Murad’ın tahtı oğlu Mehmed’e bırakması ile ortaya çıkan 1444 Buhranı ile başlar. Yönetimde yaşanan bu sıkıntının Rumeli’deki çözülme ile aynı döneme denk gelmesine dikkat çekilir ve Varna zaferinin ardından bu huzursuzluğun ortadan kalktığı ifade edilir. Varna’nın Doğu Avrupa tarihi açısından bir dönüm noktası olduğu tespiti ve savaşın İstanbul’un fethine götüren süreçteki önemine vurgu yapılır. Bu tarihten itibaren bölgede beş yüzyıl sürecek olan Türk hâkimiyetinin onaylandığı belirtilir. İkinci kısımda Fatih Sultan Mehmed’in ilk cülusu anlatılır ve II. Murad’ın tekrar tahta dönme sebepleri açıklanır. Daha sonra edebi bir dil ile II. Murad ve oğlu Mehmed’in ilişkisine değinilir, II. Murad’ın tahtı bırakarak yanlış bir karar aldığı daha sonra gelişen olaylar ile teyit edildiği ifade edilir. Sultan Mehmed’in İstanbul’u almak istemesinin nedenlerinin aktarıldığı üçüncü bölümde, II. Mehmed’in fethi Anadolu’yu muazzam bir kara imparatorluğu haline getirmenin tek yolu olarak gördüğü yargısına varılır. Bir sonraki bölümde Stefan Duşan’dan Osmanlı İmparatorluğu’na geline nokta aktarılır. Kitabın sonuna Gazâvat-ı Sultan Murad b. Mehmed Han, H. 856 tarihli takvim, Fatih Sultan Mehmed’in borç senedi, II. Murad’ın vasiyetnamesi (Ali Emiri tasnifi nüshası, Maliye nüshası ve Evkaf nüshasının mukayesesi), II. Murad’ın azadnamesi, Akşemsetdin’den Fatih’e mektup, Çandarlı Halil Paşa’ya ait bir mülkün sınır temessükü, Derbend bekleyen Hıristiyan reayaya verilmiş bir muafiyet hükmü, Serez civarında Glamovik oğluna köyünden tımar ayrıldığına dair karar belgeleri verilir. Bahsi geçen kitap bugün İstanbul üzerine araştırma yapmak isteyenlerin başvurmadan geçemeyeceği temel eserlerdendir. Fatih’in tahtta kaldığı sürece izlediği politikalara ve devletin imparatorluk yolunda hangi merhalelerden geçtiğine dair önemli tespitler içeren kitapta bir başka konu da satır aralarında ele alınmıştır: “siyasal çatışma”. Sadrazamlar ve Fatih arasında doruk noktaya çıkan bu iç gerilimin bir diğer kolu gaziler ve dervişler arasında yaşanmıştır. İnalçık, bu çekişmede yönetim katında galip gelenin Fatih olduğunu belirtir ve devrin bitiminde gazi - derviş siyasal çatışmasının dervişler lehine sona erdiğini ifade eder. Dervişlerin marjinalleşmesinde geri dönülmez bir yola girildiğini dile getirir.

Ünlü tarihçinin Anadolu'daki güç odaklarına dair bir başka makalesi “velâyetname”dir: İnalçık’ın Anadolu’da yaşamış Küçük Abdal isimli bir dervişin kaleme aldığı Otman Baba Velâyetnamesi’nden yola çıkarak yazdığı “Derviş ve Sultan” (*Makaleler I*, 2006) adlı makalesinde Fatih devrindeki dini figürlerin yönetim ile ilişkisi incelemiştir.

İstanbul’u fethine dair yazılarında dikkat çeken bir başka unsur, İnalçık’ın fetih öncesi muhasara yapıldığına dair tespitleridir. İnalçık, mevcut inanın aksine gerek İstanbul, İznik, Bursa gibi şehirlerin ele geçirilmesinde gerekse kilit noktadaki kalelerin zaptında uzun süren muhasaraların olduğunu ifade eder. Başarı birden bire değil zamanla gelmiştir. İznik ve Bursa’nın fethinin 25 yıldan fazla sürdüğünü örnek veren İnalçık¹⁴⁰, havale kulelerinin fetih aşamasındaki önemini aktararak, mevcut bilgilere yeni bir soluk getirmiş sayılabilir.

Bunların haricinde Fatih devrinde yaşamış bir devlet adamını “Tursun Beg” makalesinde anlatan İnalçık, Tursun Beg’in ağzından İstanbul’un fethini, Fatih Sultan Mehmed’in siyasetini aktarır¹⁴¹. Tursun Bey’in fikirleri çerçevesinde Osmanlı siyaset ve anlayışını gayet özlü bir biçimde ortaya koyar¹⁴².

2.2. 3. Değişim ve Modernleşme

“Some Remarks on the Ottoman Turkey’s Modernization Process” makalesinde ilmi kültürün bir parçası olarak kabul eden İnalçık’a göre kültür değişimi ile kültür elemanlarının aktarılması aynı süreçtir. Bahsi geçen makalede, Osmanlıların modernleşme anlayışının yalnız teknik gelişmeleri kapsadığını, ancak 19. yüzyıl ile beraber hukuk, idare gibi konularda da Batı’dan faydalandığı belirtilir. Örnekler vererek, imparatorluğa dönüşme sürecinde yaşananların derin sosyolojik manalar ifade ettiği yargısına varılır. Sosyal kimliğin, statülerin mezar taşlarında dahi

¹⁴⁰Halil İnalçık, “The Struggle Between Osman Gazi and the Byzantines for Nicaea”, *İznik Throughout History*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 59–85.

¹⁴¹Halil İnalçık, “Tursun Beg, Historian of Mehmed the Conqueror’s Time” *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire: Essays on Economy and Society* içinde, Indiana Univeristy Turkish Studies, 1993, ss. 417–431.

¹⁴²Mehmet Öz, “Klasik Dönem Osmanlı Siyasi Düşüncesi: Tarihi Temeller ve Ana İlkeler”, *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, 12/1, 1999.

görülebileceğinden bahsedilir ve giyim tarzından bir kişinin dini, mesleği hakkında bilgi edinilebileceği ifade edilir. Batıdan alınan teknik unsurların ateşli silahlar ile başladığı ve bu nedenle savunma aracının kültür değişiminde önemli bir rol oynadığı tespitinde bulunulur. “Osmanlılarda Ateşli Silahlar” (1957) makalesinde de ifade ettiği gibi, Osmanlı’daki modernleşmenin, düşmanı yenmek adına onun silahını ve kullandığı yöntemleri kullanmak ile başladığı ve bunun dine aykırı olmadığına dair hükümler çıkartıldığı tespiti yapılır. İnalçık, Osmanlı’daki modernleşmeyi yenilikler karşısında zaruret olarak görür. 1700 sonrasında pozitif bilimlerin aktarımının devlet eliyle yapıldığı, Tanzimat ile beraber yönetim ve kanunların örnek alındığı ve beraberinde gelenek ile çatışmanın başladığına dikkat çekilir. Kültürün ortaya çıkmasında geleneksel ve modern toplumlar arasında bir karşılaştırma yapan tarihçi, toplumumuzda mevcut bulunan medeniyet ve kültür zenginliğinin yüzyıllar boyunca meydana geldiğine ve korunmasına olan bağlılığa vurgu yapar.

Kendisinin doktora tezi olan ve 1942 yılında yayınlanan, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi* başlıklı eserinde Tanzimat’a giden süreci irdeler. *Tarih Vesikaları Dergisi*’nde yayınlanan “Tanzimat’a Dair Belgeler” makalesinde konuyu genişletir ve devre ait vesikalar üzerinden Batılılaşma basamaklarından biri olan Tanzimat’a dair açıklamalar yapar.

1972 yılında kaleme aldığı “The Ottoman Decline and Its Effects upon Reaya” makalesinde İnalçık, reform döneminde sosyal ve ekonomik değişime dikkat çeker. Makalede, Osmanlı yönetim sisteminin hangi koşullar yüzünden çözüldüğü, reaya ve yöneticiler arasında ne gibi sıkıntılar yaşandığı, reyanın nasıl istismar edildiği, usulsüzlüklerin nasıl gerçekleştirildiğinin anlatıldığı eserde merkezi yönetimin bu durumu önlemek için nasıl bir yol izlediği ve önlemler aldığı aktarılır.

“Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire 1600–1700” (1980) makalesinde Osmanlı’nın 16. yüzyıl sonlarında başlayıp 17 ve 18. yüzyıllarda devam eden sosyo-ekonomik değişimi irdelenir. Değişimlerin nedenleri açıklanır. Yeniçeri ve kul sisteminin çökmesinin süreçleri ve nedenleri anlatılırken, Celali İsyanları ayrıntılı olarak irdelenir. Avrupa’nın tüfekli piyadelerine karşı durmak için ateşli silah kullanan

asker ihtiyacının doğduğu ve toprağı işleyen reayanın askerlik için topraklarını terk etmelerinin ardından üretim dengesinin bozulduğu ve sosyal düzensizliklerin başladığı tespitinde bulunulur. Batı'dan gelen değerli madenlerin Osmanlı ekonomisini ve askerî yapısını nasıl etkilediği üzerinde durulur. İnalçık benzer tespitlerini “ The Emergence of Big Farms, Çiftliks: State, Landlords and Tenants” (1984) makalesinde tekrarlar ve Osmanlı toprak rejiminde büyük çiftliklerin ortaya çıkışını ve buna neden olan faktörleri tespite çalışır.

2.2.4. Balkan Tarihi

Balkanolojiye ilk katkısı doktora çalışması ile olan İnalçık'ın birçok eserinden, Balkan tarihçileri de etkilenmişlerdir. Ünlü Slavist Peter F. Sugar, İnalçık'ın Balkan çalışmalarını yol gösterici olarak tanımlar¹⁴³. Prof. Özer Ergenç ise İnalçık'ın Balkan tarihinin Osmanlı tarihinin bir parçası olduğunu gösterdiğini ifade eder¹⁴⁴. Doktora tezi olan “Tanzimat ve Bulgar Meselesi” çalışması TTK tarafından basıldıktan (1943) sonra, Bulgar elçiliğinden bir heyet o sıralarda DTCF dekanı olan Enver Ziya Karal'ı ziyaret eder ve çalışmanın Bulgar tarihine yaptığı katkılardan dolayı İnalçık'ı tebrik eder. Vidin bölgesinde çıkan isyan hakkında Vidin valisi ve müfettişlerinin merkeze gönderdiği raporları inceleyen İnalçık, huzursuzluğun nedeninin toprak meselesi ve buna bağlı sorunlar olduğunu keşfeder. 19. yy Balkan isyanlarının temelindeki sosyal değişim ve dejenerasyonlara projeksiyon olan yorumlarının yanı sıra, terimselleştirdiği Gospodarlık rejimi kavramı Bulgar araştırmalarına yeni kazanımlar sağlamış gözükmektedir. İnalçık, bahsi geçen kitabında, Osmanlı'nın kuruluş döneminde Balkanlardaki idari anarşiye son verdiğini, köylüyü ezen yönetimleri bertaraf etmeye çalıştığını, eski ziraî düzeni örnek alarak, angarya ve keyfiyeti ortadan kaldıran muntazam bir devlet teşkilatı getirdiğini belirtir ki bu düzen, tam beş yüz yıl boyunca devam edecektir. 1952'de kaleme aldığı “Timariotes Chretiens en Albanie à XV. Siècle d'après un registre de Timars Ottoman” makalesinde Arvanid defterinden yola çıkarak Balkanlarda Tımar sisteminde aristokrat

¹⁴³“Halil İnalçık is the leading Turkish historian of Balkans today. His incredible output of books, articles and contributions to encyclopedies runs around a hundred titles. Everything İnalçık has written is of value, the scope of his interest is wide ranging”, Peter F. Sugar, *Southeastern Europe under Ottoman Rule 1354–1804*, Seatle and London, University of Washington Press, 1977.

¹⁴⁴ Özer Ergenç, “Türk Tarihçiliğinde Halil İnalçık ve Dört Nesil”, *Türk Tarihçiliğinde Dört Sima: Halil İnalçık, Halil Sahillioğlu, Mehmet Genç ve İlber Ortaylı*, İstanbul Kültür A.Ş. Yay, İstanbul, 2006, ss. 12.

Hıristiyanlara da yer verildiğini, Osmanlı'nın Ortodoks kilisesi cemaatinin dinî varlığına saygı gösterdiğini tespit etmiş, böylelikle Osmanlı idaresindeki hoşgörüyü Balkan ve Dünya tarihçilerine ispat etmiştir. Aynı tespitlerini “Stephan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğu'na” (Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar,1954) başlıklı makalesinde de yenilemiş, Osmanlı'nın Ortodoks halkı ve kilisesiyle ilişkilerini irdelemiştir. 15. yüzyılda Osmanlı'nın, imparatorluk kimliğinden tamamen ayrı bir karakter taşıdığını vurgulayan İncalcık, bu konuda görüş bildiren Iorga, Wittek gibi yazarlara atıfta bulunarak, 15. asrın fütuhat anlayışının çerçevesini çizmiştir. II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed devri tımar ve tahrir defterleri incelenmesiyle yazılan makalede İncalcık, Osmanlı'nın bölgede yayılışının muhafazakâr yönüne vurgu yaparken, Sırp egemenliğinin Nemanyalı'dan Osmanlı'ya geçiş sürecini incelemiş, Osmanlı hâkimiyetinin Balkanlarda mevcut düzeni bertaraf edecek büyük değişimler yapmadığını, muhafazakâr denebilecek gerçekçi politikalarla bölgeyi uzun süre nasıl yönetebildiğini açıklamıştır. 1432 tarihli Güney Arnavutluk bölgesine ait tahrir defterinden aldığı bilgiler doğrultusunda Hıristiyan tımarlı sipahilerin yaklaşık %16 olduğunu ifade etmiştir. Bölge halkına yönelik zorla İslâmlaştırma politikasının olmadığı vurgulandığı makalede, eski Rum, Sırp, Arnavut asil sınıfların ve askeri zümrelerin yerlerinde bırakılarak önemli bir kısmının tımar sistemine dâhil edildiğinden bahsedilir. Böylece tımarın ayrımcılık yapılmaksızın, Hıristiyanlara da verildiği gözler önüne serilir. Makalede, Osmanlı'nın uzlaştırıcı, ılımlı yönetici yönüne vurgu yapmak suretiyle, Balkanlardaki mevcut “sömürgeci Osmanlı” inanışındaki dar çerçeveyi yıkma çabası gözlemlenmektedir. Özellikle balkanolojide komünizm sonrası radikalleşen “Balkan milletlerinin ana düşmanı Osmanlılar ve Türklerdir”¹⁴⁵ zihniyetini değiştirme gayreti olarak değerlendirilebilecek çalışmalarında, İncalcık, bunu yaparken rakam ve defterlerden elde ettiği verileri kanıt göstermiş, ayrıca tezini Aşıkpaşazâde, Neşri'den aldığı rivayetler ile güçlendirmiştir. İlgili makale Osmanlı'nın genişleme politikasındaki sistematığı anlatması açısından da ayrı bir önem arz etmektedir. İncalcık'a göre bölgede değişim aşama aşama gerçekleşmiştir; önce bir haraçgüzarlık devresi ile başlayan bir alıştırma dönemi vardır, ardından barışçıl yöntemler ile yerel güçler bertataf edilir. Son olarak mevcut düzene Osmanlı düzeni enjekte edilir ve mutlak hâkimiyet sağlanır.

¹⁴⁵Rhoads Murphey, bkz. Erkan Çav, “Değerlendirme yazısı, Türk Tarihçiliğinde Dört Sima: Halil İncalcık, Halil Sahillioğlu, Mehmet Genç ve İlber Ortaylı”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 17, Bahar 2005, ss. 294.

Eserlerinde 19. yüzyıl ayaklanmalarını da incelemiş olan İnalçık, Balkanlar'daki bu karışıklığın, tımar sisteminin çöküşü ile olan bağına vurgu yapmış, yerel güçlerle işbirliği yapan, ayrımcı olmayan bir yönetim sistemine zulüm yapıldığı iddiasıyla isyan edilmesini mantıkî bulmadığını ifade etmiştir. İnalçık'a göre Tımar sisteminin 19. yüzyılda çökmesi neticesinde devlet bölgede kontrolünü kaybetmiştir. Miri toprakların çoğu yerel ağaların eline geçmiş, toprağı işleyen köylüden aşırı vergi almaya başlamış, bu durum huzursuzluğa neden olmuştur. Ardından, Rusya ve Avusturya yöre halkını kıskırtmış ve isyanlar başlamıştır. Dolayısıyla, isyanlar sosyal bir problem olarak ortaya çıkmıştır. İnalçık'ın arşiv belgelerindeki müfettiş raporlarından elde ettiği bu tezi daha sonra Prof. Staçmir Dimitrov, Prof. Hristov Hristof, Prof. Slafta Draluva gibi Sırp ve Bulgar araştırmacılar tarafından da teyit edilmiş ve desteklenmiştir¹⁴⁶. İnalçık'ın Osmanlı'nın Balkanlarda Osmanlı-Balkan İmparatorluğu kimliğine vurgu yapması birçok Balkan tarihçisinin görüşünü etkilemiştir. Yunan asıllı A. Vakalopoulos gibi tarihçiler de İnalçık'ın tezini tekrarlamıştır¹⁴⁷.

Balkanlara dair bir başka önemli çalışması olan, Arvanid Defteri'nin çözümlemesinde İnalçık, sayıların istatistiksel bir veri olmaktan öteye götürüp adeta yeniden yaratmış, sayıları beşeri hayatın ipuçları olarak dillendirmiştir. 1954'de yayınlanan bu eserinde Arnavutluk'a ait 1432 tarihli en eski icmal defteri incelenmiştir. Giriş bölümünde Osmanlı tahrir sistemi ve vergi kayıtlarının nasıl sistemli bir şekilde yazıldığı anlatılmıştır. 335 tımandan bahsedilen eserde, hane sayısı, bive ve hasıl bilgileri rakamsal olarak ifade edilmiştir. Tımarlarda tarihleme, yer adlarını, nüfusunu belirtme, vergi hâsılatını ve miktarını belirtmek suretiyle tasnif edilen defterin okunma metodu daha sonra Bulgaristan, Bosna, Sırbistan, Arnavutluk gibi bölgelerin defterlerinin neşredilmesinde uzmanlarca kullanılmıştır¹⁴⁸. Tahrir defterlerinin Osmanlı ekonomik ve sosyal yapısının analizi için son derece önemli olduğu vurgulanmış, neşredilen bu eserle tarihçilere güvenli ve kolaylıkla kullanılabilir vesika malzemesi verilmesinin

¹⁴⁶ Evgeni Radushev, "Halil İnalçık'ın Balkan Tarihçileri Üzerindeki Etkileri", *Türk Tarihçiliğinde Dört Sima: Halil İnalçık, Halil Sahillioğlu, Mehmet Genç ve İlber Ortaylı*, İstanbul Kültür A.Ş. Yay, İstanbul, 2006, ss. 35.

¹⁴⁷ İnalçık'ın tezine paralel olarak gelişen eserlerden bazıları için bkz.: Nicolai Todorov et Boris Nedkov, *Fontes Turcici Historiae Bulgaricae*, XV-XVI, Sofia, 1966; Metodija Sokoloski and Aleksandar Stojanovski, *Documents Turcs Sur l'Histoire du Peuple Macedonien*, Skopje, 1971; D. Boyaniç Lukaç and V. Mutafçieva, *Vidin i Vidinskiyat Sancak Prez 15-16 vek*, Sofia, 1975; Momçilo Stoyakoviç, *Braniçevski Teftir*, Belgrad, 1987.

¹⁴⁸ Bkz dipnot 147.

amaçlandığı açıklanmıştır. İncalcık'a göre bu icmal defteri Rumeli Beylerbeyi'nin divanında bulunan bir suret olduğundan ve H. 835 ve 859 yılları arasındaki tımar değişikliklerine dair derkenarları içerdiğinden dolayı önemlidir. Balkanların fethine dair önemli bilgiler içeren eserin en önemli özelliklerinden birisi tımarın Hıristiyan sipahilere de verildiğini gösteren birincil kaynak olmasıdır. Arnavutluk'da tımar sistemine dair ayrıntılı açıklamaların yapıldığı makalede defterde geçen yer adları haritada gösterilmiştir. Tımarın işletilme kuralları ayrıntısıyla açıklanmış, müşterek tımarların, ölen bir sipahinin ardından mirasçılara tımarı parçalayarak verme imkânı olmadığından toptan verilmesi neticesinde ortaya çıktığı tespiti yapılmıştır. Bu eseriyle oryantalistler arasında tanınan ünlü tarihçi, sayısal verilerin tek başlarına dahi bir değer taşıyabileceğini göstermiştir. Onun bu yeni metodunun önemini 1992 yılında düzenlenen I. Milletlerarası Osmanlı Tahrir Defterleri Sempozyumu'nda Zeki Arıkan şu sözler ile ifade etmiştir: “Tapu defterlerinin rakamlarından yola çıkarak Osmanlı tarihini anlamayı İncalcık'a borçluyuz. İncalcık tapu defterlerinin uluslar arası niteliğini vurgulayarak, bu defterlerin ilgili ülke ve dünya tarihçiliğine açılması gerektiğini belirtmiştir.”¹⁴⁹

1954 yılında neşrettiği “Ottoman Methods of Conquest” makalesinde Osmanlı'nın fetih yöntemlerini anlatan İncalcık, Osmanlı'nın Balkanlar'a yerleşim sürecindeki istimalet (gönülleri kazanma siyaseti) siyaseti ve tımar sisteminin niteliğini belirtmiştir. Osmanlı öncesi yerel feodal ve askerî güçlerin Osmanlı'dan sonra da devam ettiği tezini tekrarlamıştır.

Osmanlı'nın toprak rejimine dair makalelerinde ise Balkanlar masaya yatırılmıştır. Zira bölge Osmanlı tımar sisteminin en güzel örneklerini içermektedir. Bu makalelere “The Ottoman System” (1951), Arnavutluk'da Osmanlı Hâkimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei” (1953), “Land Problems in Turkish History” (1955), Çift-Resmi (1960) örnek vermek mümkündür.

---

¹⁴⁹Zeki Arıkan, I. Milletlerarası Osmanlı Tahrir Defterleri Sempozyumu, Konya, 26–28 Ekim 1992, *Tarih ve Toplum* sy. 109, ss. 18.

2.2.5. Ekonomik ve Sosyal Tarih

Halil İncılık'ın eserlerinin ortak öznesi sosyal ve ekonomik tarihtir. Bu özne çalışmalarının ilk yıllarından bugüne kadar değişmemiştir. 1941 yılında ilk yazdığı “Tanzimat Nedir?”¹⁵⁰ makalesinde tımar rejiminin bozulmasının toplum üzerindeki etkilerini ve sonuçlarını dile getiren İncılık, Balkan isyanlarındaki toplumsal huzursuzluğun analizini yapmış ve İmparatorluğu Tanzimat'a götüren süreci incelemiştir. Geçmişin ekonomik ve sosyal ekseninde değerlendirilmesi gerektiğine olan inancı onun, 1951'de Akdağ'ın makalesine eleştiri niteliğinde yazdığı “Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkışafı Üzerine Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerine Tetkik Münasebeti ile” başlıklı makalesini kaleme almasına neden olmuştur. Bahsi geçen makalede İngiliz arşiv kaynaklarını, vesikaları, *Annales* eksenli bir değerlendirmeye tabi tutmuş, Akdağ'ın metodolojisinde “eksik” bulduğu konularını ele almıştır. Akdağ'ın temel hipotezi olan Marmara'nın ekonomik birliğine karşı çıkan İncılık, para darlığı ve sonucunda alınan önlemlerin Akdağ'ın tespit ettiği gibi yalnız Osmanlı İmparatorluğu'na özgü bir durum olmadığını iddia eder. Yeni Dünya'nın keşfedilmesiyle beraber Avrupa'ya değerli madenlerin akmasının tüm dünyayı etkileyecek bir fiyat artışına sebep olduğunu belirten İncılık, Osmanlı ekonomisinin de bu durumdan etkilendiğini ifade eder ve Akdağ'ın bu duruma değinmemesini eleştirir. Braudel'in Akdeniz ve *Akdeniz Dünyası* kitabında mevzuya dair açıklamalar yaptığını tespit eden Profesör, Braudel'in iddialarının Osmanlı kaynaklarınca da doğrulandığını belirtir. Akdağ'ın Osmanlı ticaretinin Batı'ya karşı aktif, Doğu'ya karşı pasif olduğu yargısına da katılmayan İncılık, Osmanlı ekonomisindeki çöküşün İngiltere ve Hollanda'nın Hind Denizi'nde hâkim olması ile başladığını ifade eder. Akdağ'ın Anadolu Beylikleri döneminde akçadaki gümüş oranının birden bire azaltılmış olduğu Osmanlı devrinde de devam ettiği hipotezine karşı çıkararak, Amerikan gümüşünün yarattığı bir çeşit enflasyona dikkat çeker. Braudel-Hamilton teorisine değinen İncılık, Osmanlı ekonomisindeki karmaşık fiyat mekanizmasında değer düşmesinin (devalüasyon) ekonomide sadece kısmen rol oynadığını savunur. Fiyat artışında gümüşün rolüne vurgu yapar.

¹⁵⁰ Halil İncılık, “Tanzimat Nedir?” *Tarih Araştırmaları*, I/41, Ankara Üniversitesi DTCE, 1940/41, ss. 237–263.

Kendisini toplum ve ekonomi tarihçisi olarak tanımlayan İnalçık¹⁵¹ toplumsal ve ekonomik etkenleri hesaba katan bir tarih anlayışı ile liderlere yoğunlaşmaktan, Voltaire'in deyimini ile “krallar tarihi” yazmaktan uzaklaşmış, olay ve kişilerin ortaya çıktığı toplumsal koşullara bakmıştır. Bunun en bariz örneğini doktora tezinde görmek mümkündür. *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*'nde Balkanlardaki toplumsal, ekonomik yapı ve bu yapıdaki değişimin süreçlerini anlatır ve Balkanlar üzerinden Osmanlı toplumunun tarihsel değişimini irdeler.

İnalçık, Ekonomik ve sosyal tarihe dair yaptığı çalışmalara ağırlık vermiş, toprak rejimi ve tımar sistemi hakkındaki görüşleriyle bu sahada yeni eserlerin yazılmasına olanak sağlamıştır. Özellikle “Osmanlı'da Raiyyet Rûsumu” (Belleten, s.23, 1959, s. 575–610) adlı makalesinde, reaya kanunnamelerinin içeriği hakkında bilgi vermiş, kul ve kulluk terimlerinin anlamlarını açıklamış, açıkladığı çift-hane sistemine dair ayrıntılı açıklamalar yapmıştır. Bir çiftliğin en fazla ikiye bölünebildiği tespitinde bulunmuştur. Çift-resmi miktarlarını, sancak adlarından oluşan tabloda gösteren İnalçık, gümüş akçanın değerinin azaltılmasını çift resminin artırılmasının sebeplerinden birisi olarak göstermiştir. Kara, caba, mücerred, bennak, tütün, dönüm resmlerinin tanımını yapan tarihçi, reayanın ödemekle yükümlü olduğu vergilerin çift-resmi aşâr ve bâdihavâ olduğunu ifade etmiştir. İnalçık bu eserinde de yerel sistemler ile Osmanlı örfî kanunlarının harmanlandığını ispata çalışır. Örneğin, kapu resmi adıyla toplanan, İspenç resminin L. Fekete'nin iddialarının aksine¹⁵² cizye, haraç, avarız ya da resmi flori ile ilgisi olmadığı tespitinde bulunmuştur. İnalçık'a göre bu resm eski Macar *kapu vergisinin* ispençeye benzetilerek Osmanlı vergi sistemine dâhil edilmesi ile ortaya çıkmıştır. Resmlerden muaf olan askerî zümrenin reayadan ayrıldığı noktaları anlatan İnalçık, raiyyet rusûmunun reayaya mahsus olduğunun altını çizmiştir. Vergiden muaf olanları üç kısma ayıran tarihçi, Fatih Kanunnamesi'nde yer alan ispenç tanımına yer vermiştir. Mufassal defterlerden ve Sancak Kanunnameleri'nden aldığı bilgiler doğrultusunda bu vergiden kısmen veya tamamen muaf sayılanları belirtmiştir.

“The Nature of Traditional Society” (1964) makalesinde Osmanlı toplum yapısını inceleyen İnalçık, Osmanlı toplumunu iki kısma ayırır. Birincisi, sultan tarafından idari

¹⁵¹*Sabah* Gazetesi, Nuriye Akman röportajı, 3 Nisan 2001.

¹⁵²Lajos Fekete, “Türk Vergi Tahrirleri”, çev. Sadrettin Karatay, *Belleten*, Ankara, 1947, ss. 313.

ve dini yetkilerle donatılan askeri sınıf yani yargı görevlileri, askerler, devlet memurları ve ulema'dır. İkincisi ise devlete vergi veren, devlet erkânının parçası olmayan Müslümanlar ve Gayri-müslimlerdir. Makalede bu iki sosyal yapı üzerinden Osmanlı toplumunun sosyal durumu incelenir. İnalçık'a göre, Osmanlı'da üretim yapan köylü ailesi Roma'nın "kolon"u hatta Bizans İmparatorluğu'nun "zeugarion"u ile aynı özellikleri taşımaktadır. Kanunnamede geçen çift-bâ-hâne teriminden yola çıkarak, Mezopotamya'dan, Roma dönemine kadar dayandırdığı toprak rejiminin çok az değişiklikler ile Osmanlı'da devam ettiğini, üretim ve miri toprak esaslarının Balkanlar'da nasıl kristalize olduğunu anlatan yazılarında yaptığı tespitler ile Roma, Bizans, Selçuklu devri tarihçilerine dönemlerin ekonomik ve sosyal hayatını irdelemelerine olanak sağlayacak, teorik bir formülasyon yaratmış, yanlışların düzeltilmesini sağlamıştır. Devletin toprak mülkiyetindeki bir anlayışın tezahürü olarak tanımlanabilecek çift-hane sistemini Osmanlı'nın Balkanlar'da uzun süre tutunmasının formülü olarak görmüştür. Zira Osmanlı idaresi, bu sistemi uygulayabilmek yolunda, bölgenin feodal düzenini ortadan kaldırmış, köylünün daha iyi şartlara kavuştuğunu iddia etmiştir. Barkan'ın çalışmalarının ileri götürülmesi olarak da düşünülebilecek bu çalışmalarında İnalçık, yaptığı formülasyon ile Osmanlı imparatorluk tecrübesini hep dikkat çektiği Yakınoğu'nun antik imparatorluk geleneğinin bir parçası olarak karşılaştırmalı tarih düzleminde daha da somutlaştırmıştır. Çift-hâne modelinde toplumsal oluşum ürün aktarımı ile değil, üretim güçlerinin belirli bir şekilde geliştirilmesi ile açıklanır ve kırsal kesimdeki toplumsal katmanlaşmanın irdelenmesinde bu durum göz önüne alınır. İnalçık geliştirdiği çift-hâne modelini Marx'ın ATÜT (Asya Tipi Üretim Tarzı) modelinden daha akılcı bulduğunu ifade eder ve bundaki temel dayanak noktasını teorisinin vesikalara dayanması olarak açıklar¹⁵³. Fakat bu açıklamaları onun bir yandan, ATÜT uygulayıcıları tarafından kullanılmasına,

¹⁵³Bkz. *İzlenim*, Temmuz/Ağustos, 1996 sy. 42-47 : "Belgesel kanıtlara dayalı olan bu teori, öyle inaniyorum ki yalnız kırsal kesimdeki köylülerin durumunu açıklamakla kalmayacak, aynı zamanda Osmanlı toplumsal ve siyasi yapısını, yönetimin temel prensiplerini açıklayabilecek niteliktedir. Başka bir ifade ile bu çerçeveye Osmanlı İmparatorluğu'nun iktisadî ve toplumsal sistemini tavsif edip açıklayabileceğimi, hatta çift-hâne modelinin Marx, Weber ve diğerleri tarafından ileri sürülen çerçevelerin yerine geçeceğini düşünüyorum. Bu model, Asya Tipi Üretim Tarzı gibi Marksist modellere dayanan sosyal tarihçiler ya da sosyologlar tarafından ortaya atılan soruları da cevaplandırabilecek mahiyettedir. Söz konusu araştırmacıların yorumlamaları sırasında, Asyatik imparatorlukların toplumsal yapısını tarımsal artı-değere egemenler tarafından el konulması ile açıklamaya çalışan Marksist teoriye harfi harfine bağlı oldukları görülmektedir. Öyle inaniyorum ki, eğer Marx bugün yaşıyor olsaydı, Asya toplumları ile ilgili genel teorisi yerine bu çift-hâne modelini kendi maksatları açısından daha uygun bulurdu; çünkü bu model, vesikaların analizine dayalı bir formülasyon sunmaktadır."

aynı zamanda eleştirilmesine, öte yandan da ATÜT yorumcularına basamak teşkil ettiği için şimşekleri üzerine çekmesine engel olmamıştır.¹⁵⁴ 1989 senesinde yayınladığı “Köy, Köylü ve İmparatorluk” makalesinde kırsal toplumun örgütlenmesini incelemeye devam eden İncılık, Balkanlar temelli oluşan düzenin tarihsel derinliğini incelemiş, çift-hanenin kırsal toplumunun temel hücresi olduğunu, aile emeğine ve öküz gücüne dayalı bu üretim tarzının kendine özgü yapısı olduğunu kabul etmek gerektiği fikrine katıldığını ifade eder. Raiyyet Rüsûmu makalesinin etkileri o kadar derin olmuştur ki, Harvard Üniversitesi yayını olan *Journal of Turkish Studies* (Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi)’in 10. ve 11. ciltleri (1986–1987) “Raiyyet Rüsûmu” alt başlığı ile çıkmış, ciltler İncılık’a armağan edilmiştir.

İncılık köylü ve toprak sisteminin işleyişinde kölelerin toplumsal sınıftaki yeri ve rollerine de değinmiştir. Örneğin “Servile Labor in the Ottoman Empire” başlıklı makelesinde Osmanlı’daki köle emeğinin üretim gücüyle olan bağımlı vurgularken, köleliğin hayati önemine değinir. Devlette, ticarete, ipek sanayinde, büyük çiftliklerde, üst tabakaya mensup ailelerdeki köleliği inceleyen İncılık, Batı tarzı kölelik kavramının Osmanlı toplumunda oluşmadığına özellikle değinir ve kölelik kavramının şekillenmesinde İslâmın rolünü vurgular. Esir ticaretine de değinen İncılık, büyük yerleşim yerlerinde kurulan köle pazarlarının işleyiş usullerini kaynaklar ışığında okuyucuya sunar.

Toplumsal dinamiğin analizi için tahrir defterleri kadar şer’iyye sicilleri de önemlidir. Bu nedendir ki İncılık özellikle klasik dönem Osmanlı hukuku alanında sicilleri kullanarak önemli yayınlar yapmıştır.¹⁵⁵ Zaman zaman doğrudan sicili neşretmiş, zaman zaman da sicillerden edindiği bilgiler ile eserler yazmıştır. Sicillerden yola çıkarak yazdığı eserlerinde sipahinin çift-hâne sistemindeki koruyucu rolünü, gündelik hayattaki karşılıklı sorumluluk ilişkilerini ortaya koymuştur. İncelediği tereke kayıtlarından hareketle, hububat tarımı yapılan toprakların miras bırakılmayacağını, defterlerde kaydı bulunan ferağ’ın raiyetin, sipahinin izni ile tarla veya çiftliğini devredebilmesi

¹⁵⁴Salih Özbaran, “Halil İncılık ve Genişleyen Tarih, Raiyyet Rüsûmu ve Halil İncılık”, *Tarih ve Toplum*, c. 9, sy. 54, ss. 51.

¹⁵⁵Siciller üzerine İncılık’ın görüşleri için bkz..Halil İncılık, “15. Asır Türkiye İktisadî ve İctimaî Tarihi Kaynakları”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, sy. 15, (1953–54), ss. 51–67.

manasına geldiğini tespit etmiştir. Böylelikle siciller, defterler ışığında toprak rejiminin esaslarını tanımlamıştır.

Türkiye'nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi üzerine düzenlenen, Ankara'da toplanan ilk kongrede (1977), İncalcık bir bildiri sunmuş ve bu tebliğ daha sonra "Ottoman Social and Economic History: A Review" adıyla yayınlanmıştır. Bahsi geçen makalesinde kendisi, 1071–1920 zaman dilimi içerisinde gelişen Osmanlı sosyo-ekonomik tarihçiliğinin bir değerlendirmesini yapar ve ekonomik-sosyal tarihçilikte yeni araştırma alanlarına işaret eder. Gelecek nesil Osmanlı sosyal-ekonomik tarihini inceleyecek araştırmacılara önerilerini sunar.

The Ottoman Empire: The Classical Age, 1300–1600 adlı çalışmasında İncalcık, genel okuyucuya hitab etmiş; analitik yorumlardan ziyade tanımsal cümlelere yer vermiştir.¹⁵⁶ Osmanlı devlet ve toplum yapısının genel hatlarını çizmiş, devleti kavramsal boyutta incelemiş, Osmanlı tarih yazımında klasik çağın 1400–1600 yılları olduğuna dair görüş birliğine farklı bir kullanım alanı oluşturulmuştur. Osmanlı tarihine genel bir bakış yapılan kitapta, İmparatorluğun *sui generis* yapısı vurgulanırken, dönemlerinin kavramsallaştırılması yapılmış, klasik devlet figürünün temel yapısı olan saray, hanedanlık, tahta çıkış, merkezi devlet, adalet sistemi, tımar gibi konulara değinilmiştir. Kitabın son kısmında ise iktidar ve din ilişkisi bağlamında başta ulema ve medreseler olmak üzere genel bir değerlendirme yapılmış, İslâm dünyasının siyasi gelenekleri üzerinden "adalet ve sultan eksenli" bir idare anlayışının genel hatları izah edilmiştir. Kurumların değişimini panoramik gözle irdelemiş, Osmanlı'nın yükseliş ve çöküşünde önemli rol oynayan faktörler ortaya koyulmuştur. İncalcık, elde ettiği sonuçları bibliyografi ile desteklemiş, arşiv belgeleri ile verilerinin kaynağını sunmuştur. Ekler kısmında sözlük, Osmanlı devri ölçü birimleri, Osmanlı soy kütüğünü ve kronolojisini vererek bir anlamda tarih okuyucularına cep bilgileri sunmuştur. Dokuz dile tercüme edilen (Türkçe, Sırpça, Hırvatça, Romence, Ukraynca, Makedonca, Arnavutça, Yunanca, Lehçe) bu kitap içerdiği önemli yorumların yanı sıra kısa ve özlü bilgileri bakımından tüm dünyada kabul görüp, okunan bir eser olmuştur. Aynı zamanda eserin

¹⁵⁶Bkz. Peter Burke, *Times*, Educational Supplements, 08.06.1973. Peter Burke yazısında İncalcık'ın kitabını "indispensable" vazgeçilmez olarak tanımlar.

gelişmesinde Osmanlı'nın bu ülkelere verdiği imtiyazların etkili olduğunu ifade eden İnalçık, bu durumun Batılı tarihçiler tarafından göz ardı edildiğinden bahseder ve İmparatorluğun çökse de etkilerinin hâlâ devam ettiğini kanıtlar yargılara varır. Hermann Kellenbenz'in gibi iktisat teorisyenlerinden faydalanarak hazırladığı kitapta, İnalçık, Osmanlı iktisadi faaliyetlerinin dünya ekonomisindeki eksen rolünü belirtmiştir. Kitap bugün birçok akademisyenin başucu kitabıdır¹⁵⁷. Lehçe, Yunanca'ya çevrilen çalışma, son olarak Arapça'ya tercüme edilmiş, özellikle Arap dünyasında geniş yankı bulmuş¹⁵⁸, yazarı Kral Faysal ödülü'ne taşıyan eser olmuştur.

İnsana dair olan her nesnenin, ilmi metodoloji çerçevesinde, tarih yazımına dönüşebileceğinin bir başka kanıtı İnalçık'ın yazmış olduğu *Tekstil Tarihi* kitabıdır. Kitabı için sadece masa başında oturmeyen tarihçi, önemli tekstil merkezlerini ziyaret etmiş, tekstile dair izler taşıyan her eşyayı incelemiş, hatta kimi zaman satın almış (ki bunların bir kısmı Ankara Kınacızâde Konağı'nda İnalçık koleksiyonunda sergilenmektedir), deyim yerindeyse Anadolu'da atılan her ilmiğin izini sürmüştür. Tekstil sektörünün tarihini aktarırken zamanı sadece Osmanlı ile sınırlamayan tarihçi, okuyucuyu Orta Asya steplerinden Asur Ninova'sına, Osmanlı Harran Ovası'ndan, İspanya plantasyonlarına, hatta blue jeans ile Amerika kovboylarına kadar uzanan bir zaman yolculuğuna çıkarır. Kitapta, eski çağlarda tüketicinin taleplerini karşılamak için doğu-batı ticaretinin nasıl geliştiğini, hangi merhalelerden geçip krizler yaşadığını anlatırken, tekstil dünyasındaki yenileşmenin arayışları aktarılır. *An Economic and Social History of the Ottoman Empire* kitabında Osmanlı geleneksel tekstil ticaretine dair geniş analizler yapmak suretiyle mayaladığı bu kitap 2011 yılında Türkçe'ye çevrilmiştir.

İki cilt olarak yayınlanan *Makaleler I* kitabının ilk bölümünde, İnalçık son günlerde sıkça tartışılan Türkiye Bilimler Akademisi'nin yapısına dair önemli bir makalesini

¹⁵⁷Örneğin Salih Özbaran şu sözleri ile kitabın değerini konumlandırır: “böylesine donanımlı bir esere sahip olduğumda, başucumda bir kurtarıcı vardı sanki: orada (Cambridge) öğrencilerime önerdiğim başarıydı, bugün de soranlara tereddütsüz tavsiye ettiğim bir çalışma”. bkz. Salih Özbaran, “Osmanlı Tarihçiliğinde bir Sembol: Halil İnalçık”, *Toplumsal Tarih*, sy. 146, Şubat 2006, ss. 81.

¹⁵⁸Arap yayın dünyasında geniş bir tanıtımı yapılan kitap için Lübnanlı yazar Ahmed el Zoubi, 14 Nisan 2007 tarihli el-Hayat gazetesinde şunları yazmıştır: “Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel toplumundaki kurumlar ile sosyo ekonomik ve uygarlık alanları üzerinde gerçekleştirilmiş en önemli, en belirgin çalışma ile karşı karşıyayız. İngilizce'nin yanı sıra Dünyanın diğer dillerine çevrilmiş olması, eserin ne kadar önemli olduğunun kanıtıdır.” *Zaman, Kitap*, 27 Temmuz 2007, ss. 24.

okuyucuya sunmuş ve bilim tarihinde akademilerin gelişimini, Türkiye'deki akademinin yapısını aktarmıştır. Grek medeniyetinden, İslâm medeniyetine akademilerin varlığına dikkat çeken Profesör, ilmî faaliyetlerinde akademilerin tam anlamıyla özgür olması gerektiğini savunur ve Türkiye'deki aksaklıklardan bahseder. Kitabın ikinci kısmı Devlet-i 'Aliyye'nin kuruluşuna, imparatorluk mertebesine ulaştığı Fatih devrine, ekonomisine dair makalelerden oluşur. Son kısmında kamuoyunu ilgilendiren birçok konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Eserde kardeş katlinden, Fatih'in kişiliğine, saray yaşamından, Cumhuriyet-Osmanlı ilişkisine birçok soruya yanıt verilmiştir. Osmanlı ve Avrupa başlıklı kısımda Osmanlı-Türkiye çizgisinde Avrupa ile ilişkilere değinilmiş, ekonomik ve kültürel etkileşime dair tespitlere yer verilmiştir. Son kısımda Cumhuriyet ve Atatürk üzerine düşüncelerini belirten İnalçık, Atatürkçü düşüncenin kaynaklarını, izlenen modernleşme yöntemleri, Atatürk'ten sonra Atatürkçülük gibi konulara değinmiştir.

Makaleler kitabının ikinci cildinde, Gazâ ve Uclar başlığı altında Anadolu topraklarında gazâ ile yükselen beylikler tarihi, hangi sosyo-ekonomik dinamiklerin etkisiyle ortaya çıktıkları ve bu beyliklerin Bizans ile olan ilişkileri kaleme alınmıştır. Osmanlı'nın fetih yöntemlerinin aktarıldığı bu ilk bölümde beylikten İmparatorluğa nasıl geçildiği ve bu süreçte Avrupa ve Bizans'ın politikaları irdelenmiştir. Ayrıca ahilik sisteminin toplum ve devlet bazında önemine vurgu yapılmış, ahi zaviyelerinin hayır işlemek, eğitmek, yol bilgisi ve güvencesi sağlamak gibi fonksiyonları anlatılmış ve ahi reislerinin toplumdaki konumuna değinilmiştir. Çifhane sistemi ve vergi alımına dair bilgilerin verildiği bu bölümde son olarak Rumeli'nin durumu genel olarak değerlendirilmiştir. İkinci kısımda İmparatorluğun temel kurumları, kul sistemi, adalet ve reayanın yönetime şikâyet hakkı, padişahların unvanlarına yansıyan yüce hükümdarlık iddiaları, işret meclisleri, İstanbul ve Galata tarihi, II. Meşrutiyet ve Osmanlı diplomasisinin problemlerine değinilmiştir. Daha sonraki bölümde Osmanlı-Avrupa ilişkilerine yer verilmiş, deniz ve ticarete hâkimiyet adına İspanya ile olan mücadeleler anlatılmıştır. İnalçık'ın Avrupa Birliği'ne ve Avrupa medeniyetine bakışını aksettiren bu kısım Avrupa'daki Türk korkusunun kökenini irdelenmiş, günümüz Yunanistan-Türkiye ilişkilerinin Helenizm-*Megali İdea* ile olan bağına dikkat çekilmiştir. 14. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın Osmanlılara ve Türklere karşı yürüttükleri askerî ve siyasî tasarılar masaya yatırılmıştır. Kitabın son

kısımında Türkiye’de tarih yazıcılığının gelişimi, dolayısıyla Türk toplumunun belli dönemlerde kendisini ve dünyayı nasıl algıladığına dair makalelere yer verilmiştir. *Annales* okulunun modern Türk tarihyazıcılığına olan etkisi incelenmiş, ekler kısmında İnalçık’ın nasıl tarihçi olduğunu kendi kaleminden aktardığı “The Shaykh’s Story: Told by Himself” makalesi verilmiştir. İnalçık bu makalesinde hangi ekol ve isimlerden etkilendiğini, hangi aşamalardan sonra tarihçi olduğuna dair de açıklamalarda bulunmuştur.

2.2. 6. Hukuk Tarihi

Halil İnalçık’ın hukuk üzerine ilk çalışması 1957 yılında *İslâm Ansiklopedisi* için yazdığı “Mahkeme”¹⁵⁹ maddesidir. Osmanlı Kadılık sistemi hakkında bilgiler veren eserde şer‘iye sicillerinden elde edilen bilgiler doğrultusunda kadılık teşkilatı anlatılmıştır. Mahkeme süreci ve kadıların rolü üzerinde açıklamalar yapılmıştır. İnalçık’ın Kadılık sistemi üzerine bir başka önemli makalesi “The Rûzname Registers of the *Kadıasker* of Rumeli as preserved in the İstanbul Müftülük Archives”dir¹⁶⁰. 1057/ 1647–1648 tarihli Rumeli Kadıaskerliği Ruznâmeçesi’ne göre hazırlanan makalede kadıların görev süreleri ve koşulları ele alınmıştır. Kadılar ile naibler arasındaki iltizam ilişkisine dikkat çekilen makalede, kadıasker ruznâmeçelerinin önemine değinilmiştir.

İnalçık’ın hukuk tarihi alanında ikinci yayını olan *Sbfd*’de 1958 yılında yayınlanan “Osmanlı Hukukuna Giriş: Örfi-Sultani Hukuk ve Fatih’in Kanunları” makalesinde Osmanlı hukuk sisteminin şeriatı aşan bir hukuk düzeni geliştirdiği ve buna olanak sağlayan prensibin örf, yani hükümdarın kendi iradesine dayanarak kanun yapma salahiyeti olduğu belirtilir ve Türklerde kanun koyma geleneğinin Osmanlı’da devam ettiği tespitinde bulunulur. Örfün tanımının yapıldığı eserde, İslâm hukukunda örfün içeriğine dikkat çekilir ve Tursun Beg’den örnek verilir. İbn-i Haldun ve örfü yasal kabul etmeyen diğer ulemaların görüşleri aktarılır. Batılı yazarlardan H.A.R. Gibb’in konuya dair fikirleri, Orhon yazıtları, Cengiz Yasası’ndan örnekler ile konu genişletilir.

¹⁵⁹ Halil İnalçık, “Mahkeme”, *İslâm Ansiklopedisi*, VII, 1957, ss. 149–151.

¹⁶⁰ Halil İnalçık, “The Rûzname Registers of the *Kadıasker* of Rumeli as preserved in the İstanbul Müftülük Archives” (*Turcica. Revue des Etudes Turques*, XX, 1988, ss.251–275.

Kadı askerlik ve yargıcılık mesleklerinden bahsedilen yazıda Osman Gazi, Orhan Beg, Murad Beg, I. Bayezid, II. Murad ve Fatih'e kadar olan örfî hukuk geleneğinden bahsedilir. Fatih Kanunnamesi ile Süleyman Kanunnamesi'ni karşılaştıran İnalçık, İmparatorluğun asıl kurucusunun Fatih olduğu yargısına varır. Kanun-ı Osmaniye'yi ayrıntılı olarak anlatan makale, ferman kanunlarının bir çeşit idari emirler olduğunu vurgular. İnalçık burada hukukun Osmanlılarda şahsi bir boyut kazandığına dikkat çeker. İmparatorluk dâhilinde sosyal düzeni sağlamanın padişahın varlığını zaruri kıldığına değinilir.

İnalçık, “Osmanlı Hukukuna Giriş: Örfî-Sultani Hukuk ve Fatih'in Kanunları” makalesinde savunduğu tezlerini 1999 yılında *Türkiye Günlüğü*'nde yayınlanan “Türk Devletlerinde Sivil Kanun Geleneği” makalesi ile devam ettirir. Makale, Türk hükümdarlarının, kendi iktidarına ortak veya onun üstünde bir otorite tanımayan mutlak karakterini daima muhafaza ettiği hipotezi üzerine kuruludur. Eserde Türklerin şeriattan önce de kanunları olduğu ve bu geleneği devam ettirdiği tezi tekrarlanır. Öte yandan töre ve şeriat ikilemine karşı 9. yüzyıl sonlarına doğru büyük İslâm ulemasının icthâd kapısının kapanmış olduğunu ilân ettiklerini belirten İnalçık, böylece İslâmiyetin gerek kamu hayatını gerekse bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyen, dinî temellere dayanan bir tek kanun tanıdığını onun da Şeri'at olduğu iddiasına değinir. Bir Müslüman hükümdarı, halife olsun sultan olsun, kanun koyucu sıfatını alamayacağını; ancak İslâm kanununun, yani şeri'atın uygulanmasının gözetimcisi olabileceği iddiasını belirtir. Osmanlı Devleti'nin özel koşullarda gelişmiş bir hukuk düzeni oluşturduğunu yineler. Bu düzenin temelini ise örfî geleneğe dayanarak kanun koyma yetkisine dayandırır. Örfün Türk-İslâm devletlerinden Osmanlı'ya geçtiği belirtilen makalede örfün Osmanlılardaki tanımı yapılır ve Tursun Beg, Pir Mehmed'in örfî kanunlara dair görüşleri aktarılır. Barthold, Becker, Gibb, Köprülü gibi uzmanların Müslüman-Türk devletlerinin kurulması ile İslâm devlet anlayışı ve devlet hukuku alanında esaslı bir değişiklik meydana geldiğini kabul ettikleri belirtilir. Öz-Türk devlet anlayışı hakkında en önemli kaynağın Orhon kitabeleri olduğu kabul edilen makalede, Cengiz Han Yasaları'ndan da örnekler verilerek Türk devlet anlayışına deliller gösterilir. I. Bayezid devrinde (1389–1402) Toroslar'dan Tuna'ya kadar Osmanlı merkeziyetçi imparatorluğu kurulduğu ifade edilen metinde, II. Murad dönemine (1421–1451) ait bol vesika

malzemesi, bu dönemde klasik şekiller ile devlet teşkilâtında örfî hukukun kesin olarak yerleşmiş olduğunu tespit edilir. Arvanid ili tımar defterini bu teorisine örnek olarak gösteren İnalçık, tımar sisteminin, örfî Osmanlı vergilerinin, askerî sınıflarla statülerinin 16. yüzyılda yerleşmiş bulunduğunu ifade eder. Fatih Kanunnamesi'nin büyük kısmının 1451'den önceki kanunların bir araya getirilmesi ile oluşturulduğunu belirtilirken, Osmanlı hukukunun Fatih Sultan Mehmed dönemiyle kesin olarak değiştiği yargısına varılır. Buna temel olarak da İstanbul'un fethedilmesinin ardından Fatih'in sınırsız yetki kazanması, mutlak merkezi imparatorluğu kesin olarak kurma çabası gösterilir. Fatih Kanunnamesi hakkında ayrıntılı açıklamaların yapıldığı makalede, Osmanlı'da bir padişahın çıkardığı kanunların kendisinden sonraki hükümdarları bağlamadığı, kabulünün ancak yeni padişah tarafından onaylanması ile mümkün olduğuna dikkat çekilmektedir.

İnalçık'ın Kanunnâmeler konusundaki bir başka eseri olan “Suleiman the Lawgiver and Ottoman Law”¹⁶¹ makalesinde Sultan Süleyman'ın kanunnamelerini sancaklar için çıkarılan kanunnameler, özel konular hakkında çıkarılan kanunnameler ve genel nitelikteki kanunnameler olarak sınıflanmış, Fatih ve Kanuni devri kanunları karşılaştırılmıştır.

İnalçık, hukuk üzerine yazdığı yazılarda Türklerin İslâm dünyasına hâkim olması ile birlikte devlet hukukuna müstakil ve mutlak bir devlet anlayışının geldiğine değinir. Kanun-ı Osmanî ile Orta Asya'dan gelen töre hukukunun bağı olduğunu kanıtlamaya gayret gösterir. Türklerin din ve devlet işlerini ayrı tutan hukuk anlayışına vurgu yapar. “Türk Tarihi'nde Töre ve Yasa Geleneği”¹⁶² makalesinde Kutadgu Bilig'den hareketle Türk siyaset ve ahlak kurallarının kısmen Hind-İran kaynaklarına dayandığı ve Türklerin bu etkiyi kendine has bir şekilde uygulamaya koyduğunu ifade eder. İnalçık, bu tezini sonraki eserlerinde de yineler. Benzer şekilde, Fatih ve II. Bayezid devri kanunnamelerini neşretmiş olan İnalçık, bu kanunların eski Türklerdeki şariat hukukundan ayrı, kanun koyma geleneği ile olan bağını, İran Mezopotamya kültürü ile bütünleşen “adalet dairesi”nin önemini, Osmanlı hukukunun temel felsefesinin nereye

¹⁶¹ Halil İnalçık, “Suleiman the Lawgiver and the Ottoman Law”, *Archivum Ottomanicum*, I/ 1969, ss. 105–138.

¹⁶² Halil İnalçık, “Türk Tarihinde Töre ve Yasa Geleneği”, *Doğu Batı*, s. 13, 2000, ss.157–175.

dayandığını tespit etmiştir. Fatih devrine ait kanunları incelerken, İslâm'ın Osmanlı'da ve Anadolu'da neden daha ılımlı, Cumhuriyetin laik düzenine geçişin emsallerine nazaran daha kolay olmasının ardındaki tarihsel nedenleri de anlatan İnalçık, aslında bu hukuk tarihi neşriyatları ile günümüze dair yorumlar yapmaktadır. İnalçık, din-devlet ayırımının formülasyonlarını, devlet geleneğini, töre geleneğini, laik anlayışa yatkınlığı neşrettiği eserlerinde anlatır¹⁶³.

“Islamization of Ottoman Laws on Land and Taxation”¹⁶⁴ makalesinde Ebussuûd fetvalarından yola çıkarak, Osmanlı hukuk sisteminin örfî hukuk ile olan bağına dikkat çeker. Ebussuûd'un İslâm hukukunun şeriat kapsamını genişlettiğini belirten İnalçık, şeyhülislâmın yoksulların, ulemanın, öğrencilerin ve imaretlerin faydalandığı para vakıflarını onayladığını belirtir. Birgivi ve Kadızadeleri mutaassıp cephede gören İnalçık, ulemanın resmi mezhep olan, Hanefilik'i izlediğini ifade eder. Fetih yapılması, Hıristiyan topluma imtiyaz verilmesi, kanun değişikliği yapılması gibi yönetime dair önemli kararların uygulanmasından önce şeyhülislâmın onayının alındığını söyleyen İnalçık, örfî kanunlar ile dinî kanunların dengesine de dikkat çeker. Şeriatın uygulanması, padişahın yani bir yöneticinin varlığını zorunlu kıldığından, ulema, siyasi gücün sağlamlaştırılması için gerekli olan devlet kanunları İslâm devletinin gerekliliği olarak görmüş, bu nedenle örfî kanunların şerî ile uygulanmasını kabul etmiştir. İnalçık, Türk-Moğol devlet geleneği ile Fatih Kanunâmeleri'nin karşılaştırılabileceğinden söz eder. Bugün Osmanlı hukuku çalışanların temel referansları olan bu kaynak eserler, özgün niteliği ile araştırmacılar için vazgeçilmezdir. Osmanlı hukuku üzerine yazılmış eserlerin referanslarını incelediğimizde bu yargımızın ne derece doğru olduğunu görmek mümkündür.

¹⁶³cc .... bu gelişme klasik hilafet mefhumunu yeni bir şekle soktu. *Râhat'us-Sudûr* 'daki meşhur parça yeni durumu veciz bir şekilde ifade etmektedir: İmamın vazifesi hutbe ve dua ile meşgul olmak... Padişahlığı (hâkimiyeti)sultanlara havale etmek ve dünyevi saltanatı onların eline bırakmaktır.”Bkz. Halil İnalçık, “Osmanlı Hukukuna Giriş: Örf-i Sultani Hukuk ve Fatih'in Kanunları” *AÜ Sosyal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XIII/2, 1958, ss. 102–126.

¹⁶⁴Halil İnalçık, “Islamization of Ottoman Law on Land and Land Taxation”, *Festgabe an Josef Matuz: Osmanistik-Turkologie-Diplomatik*, ed. Christa Fragner-Klaus Schwarz., Berlin, 1992, ss. 100–116,

Osmanlı hukukuna dair yazılarında, Kanun-i Osmanî’yi bir devlet rejimi olarak kabul eden İnalçık, *Encyclopedia of Islam* için yazdığı “Kanun” ve “Kanunname”¹⁶⁵ maddelerinde bu tespiti ayrıntıları ile açıklar. Terimsel tanımlama ile başlanan “Kanun” makalesinde Orta Doğu, Hindistan ve Anadolu’da terimin kullanımı detaylandırılır. Hanefiliğin kanun anlayışını açıklayan müellif, İslâmda Şâfi’den sonra fıkıh usulünün seyrine dikkat çeker, eski İranî geleneğin kanun ve şeriat arasındaki çatışmasına değinir. Mâverdi’nin seküler anlayışını örnek gösteren tarihçi, bu konuda fakihlerin görüşlerine değinir. Daha sonra Osmanlı’daki kanun anlayışını aktaran İnalçık, Fatih’in seküler kanunun bağımsızlığını desteklediğini, ulemayı devlet kontrolündeki daireler hiyerarşisine daha da yakınlaştırdığını ifade eder. II. Bayezid devrinde Fatih’in bu yasama anlayışına tepki oluştuğundan bahseden İnalçık, Kanunî devrinde devlet kanununun nişancının yetki alanı olarak bağımsızlığını koruduğunu belirtir. Osmanlı’da kanunların hazırlanıp yürürlüğe girmesinin aşamalarını detaylandırır. “Kanunname” makalesinde terimin Arap hilafeti sırasında kavânin (kanunlar kodu) manasına geldiği bilgisini veren İnalçık, İslâm ülkelerinde kanunnamelerin uygulamasının iki kaynağı olduğunu belirtir: eski Ortadoğu ve Türk-Moğol hanlık gelenekleri. Kanunnamelerin kapsadıkları alanların ayrıntılarıyla anlatıldığı yazıda, Fatih devri kanunnameleri incelenir. Osmanlı kanunnamelerini çıkarılış şekline göre padişah hükümleri şeklinde kanunnameler, sancak kanunnameleri, belirli gruplarla ilgili kanunnameler olarak tasnif eder.

İnalçık’ın adalet ve hukuk üzerine yazıları “Osmanlı’da Devlet, Hukuk, Adalet” adlı derleme kitapta bir araya getirilmiştir. 2005 yılında yayınlanan bu eserde, İranî gelenek ile Orta Asya “töre” anlayışının Osmanlı’da nasıl harmanlanıp yeni bir şekle büründüğünü anlatırken, devletin nasıl “müstakil, sivil bir kanun koyucu” haline dönüştüğünü açıklar. Weber’in “keyfi patromanyalizm” hipotezine karşı çıkan satırlarda padişahın yaptırım gücünün şeriat, örf, töre, ulema, bürokrasi gibi faktörlerce nasıl sınırlandırıldığına altı çizilir. Tezini desteklemek için adaletnâmeleri kullanan İnalçık, birincil kaynaklar yardımıyla Osmanlı’nın hukuk anlayışının tasvirini yapar. Yine “Adaletnameler” makalesinde (1965), İnalçık, adaletnamelerin kökeninin izlerini

¹⁶⁵Halil İnalçık, “Kanun”, *The Encyclopedia of Islam* II, 1975, ss. 558–562; “Kanunnâme”, *The Encyclopedia of Islam* II, IV, ss. 562–566.

sürer. Ortadoğu devletlerinde Hint-İran felsefesinden kaynaklanan adalet kavramının anlatılmasıyla başlayan makalede, adaletname, devlet otoritesini temsil edenlerin, reayaya karşı bu otoriteyi kötüye kullanmalarını kanun, hak ve adalete karşı gelmelerini olağanüstü önlemler almak suretiyle yasaklayan beyanname şeklinde padişah hükmü olarak tanımlanır. Sasanî-İran geleneğinden gelen pendname ve nasihatnamelerden örnekler verilir. “Adalet dairesi”nin Ortadoğu devlet geleneğinde ve Osmanlı sistemindeki yerine dikkat çeker. Orhan Bey’den II. Murad ve Fatih’e kadar değerlendirilen padişahlar arasında Yavuz Sultan Selim’in en adaletli padişah olduğunu yargısına varılır. Mezalimin manasını açıklayan İnalçık, bid’atın temellerinin neye dayandığı hakkında bilgi verir. Kanun-ı Osmanî’nin ne zaman kesin şeklini aldığını ve ilkelerinin neler olduğuna değinilen kısımda istimalet politikası anlatılmıştır. Kanun-ı Osmanî’nin temel ilkeleri belirtilmiş, bu ilkelere göre hangi durumların bid’at sayıldığı aktarılmıştır. Eflak adaletnameleri, suistimaller, kanunsuzluklar hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Adaletnamelerin diplomatika bakımından özelliklerinin aktarıldığı bölümde adaletnameler padişahın doğrudan doğruya verdiği, genel nitelikte bir emir olarak tanımlanmıştır. Adaletnamelerin karar ve yetki sahibi yöneticilere yani şeriat ve kanuna göre karar verme yetkisini taşıyan kadınlara, beylerbeyine ve sancak beylerine hitaben yazıldığı ifade edilmiştir. Bir çeşit beyanname niteliği taşıyan bu emirlerin halka ilan edilmesi zorunludur. Emrin uygulanıp uygulanmadığını hükümdar gizli teftişler ile takip eder. Orta doğu devlet geleneğinde en yüksek otoritenin, zayıfı güçlüye karşı korumasına dair vesikaların adaletname olarak geçtiği belirtilir. İnalçık tezlerini desteklemek için 1637, 1582, 1018 tarihli adaletnameleri örnek verir ve adaletnamelerin adil olanı sağlamak açısından ne derece önemli olduklarına dikkat çeker.

2.2. 7. Devlet Teşkilatı ve Yönetim

İnalçık’ın eserlerinde Türk devlet yapısı iki temel kaynağa dayandırılır: Orta Asya ve Yakındoğu Medeniyeti. Osmanlı’nın tarih sahnesine çıkması ile beraber buna Roma ve Bizans Medeniyetleri eklenir. Fakat devlet otoritesi ve kanunlara itaat geleneği daima Orta Asya ile ilişkilendirilir. Onun eserlerindeki Osmanlı toplum silüetinde iç içe geçmiş hücrelerden oluşan sosyolojik iki yapı vardır: Nizam-ı alemi sürdürme ve yönetilenlere adalet sağlama çabasındaki hükümdar, ona bu çabasında yardımcı olan

yönetici ve askeri grup ve reaya. İkinci grup birinci gruba vergi vermek suretiyle yönetimin ihtiyaçlarını karşılar, yönetim de karşılıklılık ilkesi gereğince reayanın huzuru ve refahı için çalışır. İnalçık bu iki temel hücrenin arasındaki ilişkileri incelerken, yapısal önemi olan kurumları inceler, bu kurumların evrimlerini analiz eder ve yönetimin değişim aşamalarına odaklanır. Olayların oluş nedeninden çok, etkileri ve yansımalarını mercek altına alır. Örneğin yazılarında, tımar rejimini tanımlama çabasından çok, rejimin devlet politikasındaki ve yönetim anlayışındaki rolü ve geçirdiği değişime dikkat çekmiştir.

İnalçık devlet teşkilâtını yeni bir sınıflandırmaya tabî tutar: genelde “askerî” olarak nitelendirilen devlet görevlilerini “statü grupları” olarak tespit eder¹⁶⁶. Saray mensuplarını, ulemayı, tımarlı sipahileri ve ulufelî kapıkullarını bu gruba dâhil eder. Yönetimde iktidar ve söz sahibi olma adına güç grupları arasında sürekli bir çatışmanın yaşandığına daima dikkat çeker. İktidarda söz sahibi olmak isteyen gruplar hiyerarşik yapıda alttan üst tabakaya doğru sürekli bir baskı uygular. Tabakalar arasında geçiş sınırlandıkça da huzursuzluklar artar. Yönetim için bitmek bilmeyen bir güç savaşı vardır.

İslâm Ansiklopedisi için (1964) yazdığı *Padişah* makalesine, İnalçık, özellikle çok geniş topraklara sahip Müslüman hükümdarlara verilen unvan olarak kelimenin tanımını yapar ve Osmanlı hükümdarlarının unvanları arasında örfî hükümdarlık sıfatlarını elde eden başlıca unvan olarak gösterir. Tanımın ardından İskendarnâme ve Takvim-ı Humayun’dan örnekler ile savını destekler. Tarihsel süreçte Osmanlı devleti’nin yöneticilerinin kullandığı unvanlara yer veren İnalçık, ardından padişahın yetkilerinin çerçevesini çizer. İnalçık, bu makalesinin tohumlarını 1958’de *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*’nde yayınlanan “Osmanlı Padişahı” makalesinde atmış, benzer tanım ve hipotezlerini kaleme almıştır.

Osmanlı’da yönetim anlayışına dair bir başka önemli makalesi olan “Osmanlı’larda saltanat verâset usulü ve Türk hakimiyet telakkisi ile ilgisi” nde İnalçık, Osmanlı’daki soydan gelen verâsetin Orta Asya Türk devletleri ile olan paralelliğine dikkat çeker.

¹⁶⁶Bület Arı, “Halil İnalçık’ın Osmanlı Araştırmalarında Açtığı Çığır”, *Halil İnalçık ile Türkiye’de 85 yıl Türkiye’de Tarih ve Düşünce, Yaşayan Yazarlara Saygı tebliği*, 19 Nisan 2003 Ankara.

Eski Türk devletlerinde hâkimiyetin kaynağı ve *kut* kavramı üzerinde duran İncılık, Kaşgarlı Mahmud'dan, Ziya Gökalp'e terimin tanımlanma sürecini anlatır. Şaman inancında *kut*'un anlamını belirtirken, han soyunun kutsallık menşeinin izini sürer. Tarih boyunca Osmanlı'da hâkimiyetin ve hanedanlığın kökenine dair çeşitli rivayetler olduğunu, en eski rivayetin 14. yüzyılın sonuna kadar gittiğini ve bu görüşün saray ve ulema çevresinde doğmuş ve benimsenmiş olduğunu tespit eder. Rivayetlerin Orta Asya ile olan bağına değinen İncılık, Osman Gazi'nin rüyasını örnek gösterir. Hanedanın veliahdları arasında büyük oğlun tahta çıkmasının nedenlerini arayan İncılık, eski Türk devletlerine özgü *ülüş (ülüg) sistemi* hakkında bilgi verir. Osmanlı'da kardeş idamının yerleşmesini irdeleyen tarihçi, suçu olmaksızın sırf taht için rakip görülen kardeşlerin öldürülmesini önceden kabul etmiş bir adet veya kanun ile olan ilişkisine vurgu yapar. İlk dönem taht mücadelelerini geleneksel anlayış ile bu hâkimiyet telakkisinin çarpışması olarak yorumlar.

İncılık, Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden, ilkel, göçebe, barbar bir halkın Osmanlı İmparatorluğu'nu kurmasının imkânsız olduğu hakkındaki Batıdaki "Orientalism" düşünce tarzını, M. F. Köprülü'yü takiben, bertaraf etmeye çalışmış, Osmanlı'nın İslâm kimliğinden dirilmiş Rum kökenli "yeni Bizans" olduğunu ifade edenlere karşı belgelerle adeta savaş açmıştır. Onun çalışmalarında Osman Gazi göçebe bir Türkmen aşiret reisi olmaktan çıkmış, bir devlet kurucusu kimliğine sahip olmuştur.

İncılık, *Encyclopedia of Islam* için yazdığı "Osman", "Orhan", "I. Murad" gibi maddelerde rivayetlerin devlet idaresi ve yöneticilerine dair önemli bilgiler verebileceğini ortaya koymuştur. Eser, devlet yönetiminde Osmanlı metodlarını ayrıntılarıyla anlatır, İmparatorluğun, itaat altına aldığı topraklardaki aristokrasiyi ve yönetimi kendi bünyesinde nasıl kullandığını aktarır. Tımar sahibi sipahiler kimliğinin zamanla nasıl üst kimlik haline geldiğini, anî keskin asimilasyon metodlarının kullanılmadığını ifade eder. İncılık, yazdığı "Bayezid I", "Hüsrev Paşa", "İskender Bey", "Mehmed I", "Mehmed II", ansiklopedi maddelerinde yalnızca sultanların ve devlet adamlarını değil, Osmanlı devlet yönetimindeki iktidar mücadelelerini de sunar. Vezirler ve Sultanlar arasındaki çekişmeye ulemanın da dâhil olduğunun altını çizer.

“State Sovereignty and Law During the Reign of Suleyman” ve “State Ideology Under the Sulayman I”, “Suleiman the Lawgiver and Ottoman Law” makalelerinde Ortadoğu devletlerindeki adalet kavramından hareketle, Osmanlı'daki yönetim anlayışının yapı taşlarını Kanuni dönemini temel alarak analiz eder. Gücün adalet, adaletin de güç için gerekli olduğunun altını çizer. Arz-ı mahzar, şikâyetname gibi terimlerin tanımını yapar. Sultan Süleyman'a atfedilen kanunnameyi inceler.

İnalcık Osmanlı devlet teşkilâtı üzerine yazdığı *Devlet-i Aliyye (Osmanlı İmparatorluğu üzerine Araştırmalar I)* kitabını “Kuruluş ve Klasik dönem (1300–1600) ve “Devlet, Toplum, Ekonomi” üst başlığı ile iki kısma ayırmıştır ve Osmanlı'nın siyaset sahnesine çıkışını, beyliğin imparatorluğa geçişini, dönemin koşullarını, anlattığı birinci bölümden sonra gelen ikinci kısımda; nüfus, hukuk, toplumsal yapı, ticaret, maliye gibi konulara değinmiştir ve son olarak merkeziyetçi devletin neden ve nasıl zayıfladığına toprak yönetimi üzerinden cevaplar aramıştır. Osmanlı'nın kuruluşundan, yıkılışına giden sürecin birçok bileşeni olduğunu ve birbirleriyle girift ilişkilerini incelediği kitabında, eski yazılarından destek alarak, Osmanlı idari yapısının kavramsal doğasını teşhir etmiş, adeta anatomik olarak incelemiştir. İdari teşkilatın her bir kemiğinin bağlantı noktasını okuyucuya aktarırken birincil kaynaklardan faydalanmıştır. Gaza ideolojisinin, Anadolu ve Balkanların içinde bulunduğu dinî ve siyasî karmaşanın Osmanlı ilerleyişi için kolaylaştırıcı bir faktör olduğu tespitinin yapıldığı kitapta, Osmanlı da ilk merkeziyetçi devlet girişiminin Yıldırım Bayezid döneminde olduğu, fakat asıl II. Mehmed döneminde sağlanabildiği belirtilir. Fatih devrini ayrıntılarıyla ele alan ikinci bölümde II. Mehmed'in yönetim anlayışı ve aldığı miras değerlendirilir. Yavuz Sultan Selim'in Safevilere ve Memluklulara karşı mücadeleleri Kanuni Sultan Selim'in Macaristan fethi, Akdeniz hâkimiyeti çabaları “total history” yani bütünsel tarih anlayışında aktarılır. İnalcık bu kitabında, Hind Denizi'ne ulaşılması, Yeni Dünya'dan Avrupa'ya değerli madenlerin akması, tımar sisteminin bozulması gibi birçok olayı bütüncül bakışla yorumlamış, bir tarihsel olayın birçok nedeni olduğu ve dünyanın birbiriyle etkileşim yaşadığını belirtmiştir.

2.2.8. Kırım Tarihi

Kırım tarihini ve Kırım-Osmanlı Rus ilişkilerini gerek kitaplarında gerek yazdığı ansiklopedi maddeleri ile anlatan İnalçık, Kırım tarihine ait yazılmış en geniş bilgileri bizlere sunmuştur. Kırım tarihi hakkında kariyerinin ilk yıllarından itibaren eserler vermeye başlayan tarihçi, bu konudaki ilk çalışması olan “Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığı’nın Osmanlı Tâbiliğine Girmesi ve Ahidname Meselesi”ni *Belleten*’de yayınlamıştır (1944). Bu makalede Kırım Hanlığı’nın tâbilik altına girmesi hakkında Osmanlı vakanüvislerinin eksik ve hatalı görüşünü, Topkapı Sarayında bulunan ve Akdes Nimet Kuran ile Fevzi Kurtoğlu tarafından yayınlanan mektupların ışığı altında tashih etmiş, Kırım Hanlığı ile Osmanlı Devleti arasında yapılmış olan anlaşmanın içeriğini tespit etmeye çalışmıştır. Daha sonra *Encyclopedia of Islam* için yazdığı maddelerde başta Giraylar olmak üzere, Kırım hanlarının biyografilerini, kullandıkları ünvanları ve Kırım tarihini yazmıştır. Osmanlı-Kırım ilişkilerini ele alan yazılarında Hanlığın İmparatorluk içindeki durumu ve Çarlık ile olan münasebetleri hakkında detaylı bilgiler vermiştir. Ansiklopedi maddelerinin yanı sıra “The Khan and Tribal Aristocracy: the Crimean Khanate under Sahib Giray I” (1981), “Power Relationship Between Russia, Ottoman Empire and Crimean Khanate as Reflected in Titulature” (1986), “Struggle for East European Empire, 1400–1700: The Crimean Khanate, Ottoman and Rise the Russian Empire” (1996) makalelerini kaleme almış ve yazılan ilk detaylı bilgiler olması sebebiyle, Kırım tarihine farklı bir boyut kazandırmıştır. İnalçık Kırım tarihini incelerken Rus-Osmanlı münasebetlerini de ele almıştır. Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü” makalesinde Türk-Rus ilişkilerini masaya yatıran İnalçık, aynı zamanda Avusturya ve Fransa elçilerinin raporları ve basılmış yazma vakayınamelerinin yardımıyla Osmanlı Devleti’nin 1569 ve 1578 tarihlerinde Rus tehlikesinin farkına vararak harekete geçtiğini ve Kuzeydeki siyasî değişikliklere ilgisiz kalmadığını belirtir. Daha önce Ankara Üniversitesi Dergisi’nin ilk sayısında İngilizce olarak yayınlanan bu makale yabancı uzmanların da ilgisini çekmiş ve *Oriens Dergisi*’nde (no. 1, s. 3, ss 129) şimdiye kadar bilinmeyen kaynaklara göre yazıldığı ifade edilmiştir.

2.2.9. Ticaret Tarihi

15. yüzyıl ticaret tarihine dair tespitlerini “15. Asır Türkiye İktisadi ve İçtimai Tarihi Kaynakları” (1953–54) adlı makalesinde anlatan İncalcık, tereke defterlerinden aldığı bilgiler doğrultusunda tüccar zümresinin faaliyetlerini gözler önüne sermiştir. İncalcık ticaret hayatına dair yazılarında lonca teşkilatına da değinmiş, ticaretteki önemine vurgu yapmış ve kapitalist mantığın lonca sistemi ile olan bağıntısını incelemiştir. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Sermaye Teşekkülü” makalesinde, ticaret hayatı için önem arz eden üç ili, Edirne, Bursa, İstanbul’u incelemiş ve *tacir-i seffâr* (gezgin tüccar) ve *tacir-i mütemakkin* adıyla iki farklı tüccar çeşidinden bahsetmiştir. Kendisi Osmanlı ticaret ilkelerinin köklerini İslâm hukukunda bulmuştur.

İncalcık, *İslâm Ansiklopedisi* için yazdığı “İpek” maddesinde ipeğin yalnızca ticaret için değil, Osmanlı siyaseti için de ne derece önem arz ettiğini gözler önüne sermiştir. “Capital Formation in the Ottoman Empire”(1969) eserinde Osmanlı’da sermaye birikiminin 16. yüzyılda yavaş yavaş oluşan bir süreç olduğunu incelemiş, sermayenin bileşkelerini kodlamıştır. Büyük tüccar olarak kabul edilen tacirlerin hukukî statülerinin anlatıldığı makalede sermayenin yapısı irdelenmiş, Batı ile kıyaslanmıştır.

“Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere Pazar Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü” (1979–80) makalesinde ticaret ve tekstil tarihi hakkında önemli tespitlerde bulunan İncalcık, 16. yüzyılda Anadolu’nun pamuklu üretim ve ihracatı kapasitesini göstermek için Tuna ve Kuzey Karadeniz gümrük defterlerini kullanmıştır. Defterlerden aldığı bilgiler doğrultusunda Anadolu’dan giden pamukluların Tuna’dan Kafkasya’ya kadar yayıldığını tespit etmiştir. Kili ve Akerman limanlarından ihraç edilen pamukluların ayrıntılarını veren makalede, incelenen Braşov defteri ile gümrükler ile ilgili yayınlanan materyaller incelenmiş ve Macaristan’a pamuk, pamuk ipliği, bürüncük, kirbâs gibi materyaller gönderildiği tespit edilmiştir. 1500–1800 arası Hind pamuklularının Osmanlı pazarını istilasının ayrıntılarıyla anlatıldığı makalede, istilanın anlatıldığı vesikaları 15. yüzyıldan Mustafa Naimâ’ya kadar geldiği tespit edilir. 17. yüzyıldan sonra Hind pamuklularının Avrupa’ya da yayılmasının ardından bir bunalım olması ve ardından Avrupa’da 18. yüzyıl sonlarında pamuklu sanayinin yükselmesine

yol açtığı belirtilmiştir. Avrupa'nın Hind tekstilleri istilasına karşı tepkisinin Osmanlı'dan farklı olduğunu belirten İncalcık, 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra geniş pazarlar için Avrupa'nın büyük sanayi devrimine sebep olacak yığın-üretim yapmaya başladığını belirtir. Hindistan'dan ithal edilen pamukluların ayrıntılı listesini tabloya taşıyan İncalcık, Osmanlı pamuklu sanayi ve Hindistan pamuklularının karşılaştırmasını yapmış, Edirne, Basra İstanbul pazarlarından belgeler ile yorumlarını deliller ile desteklemiştir. 1640 Narh fiyatları ayrıntılı bir çizelgede aktarılmış, 1689–1690 tarihli Basra limanı gümrük kanunnamesine göre Hindistan'dan gelen pamuklu ve diğer dokumaların listesi verilmiştir. İpekli, pamuklu veya ipek-pamuk karışımı kumaşların çeşitleri aktarılmış, arşiv belgelerinden örnekler verilerek kaynaklardaki tanımları sunulmuştur. İngiliz pamuklularının Osmanlı pazarını istilasının anlatıldığı ikinci kısımda pazar açılmasında kalite, moda ya da zevkten önce ucuz emek faktörünün etkili olduğu vurgulanmış, Osmanlı sanayinin çöküşünde aşamalar olduğu ve her aşamanın özellikle İngilizlerin makine sanayinin emek maliyetinde başardığı indirim ile bağlantılı olarak yaşandığı belirtilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun kapitalist ekonomiye bağımlı hale gelmesi pamuklu ihtiyacının büyük kısmını dışarıdan alması ve pamuğu ham olarak satması ile ilişkilendirilmiştir. Kaşgarlı Mahmud'dan Evliya Çelebi'ye, İngiliz arşivinden Naimâ'ya bir zaman yolculuğunda pamuklu kumaşın hikâyesi yazılmıştır. Özetle, Osmanlı pamuklu ticareti incelenirken başta Hindistan ve İngiltere olmak üzere tüm dünyayı etkileyen bir ticaret ağının tarihi yorumlanmıştır.

Osmanlı'nın belli siyasal beklentiler ile verdiği kapitülasyonların Avrupa ekonomisini kalkındırmak için en uygun şartları hazırladığını *İslâm Ansiklopedisi* için hazırladığı “İmtiyazat” maddesinde ayrıntılarıyla anlatan İncalcık, hukuki ayrıcalıkların Avrupa ekonomisini desteklediğini ifade eder. İncalcık, verilen ayrıcalıkların dönemlere göre farklılık arz etmesini; belli ülkelere zaman zaman diğerlerine göre daha fazla imtiyaz verilmesini Osmanlıların Avrupa'daki siyasal dengeleri takip etmesi olarak niteler. Aynı ansiklopedide “Harir” (1969) maddesinde Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İpek sanayi ve ticareti hakkında bilgi verir ve ipekli kumaşların yol haritasını çıkarır.

Kıbrıs meselesinin ön planda olduğu yıllarda İncalcık konuya ilişkin bir seri makale yazmış, Karadeniz, Kefe üzerindeki çalışmaları bu alanda çığır açmıştır. Kırım'dan

gelen malların ihraç merkezi olan Kefe'nin, II. Bayezid dönemine ait gümrük defterini inceleyen tarihçi, Anadolu'nun dünya ile olan ticaret ağını, sanayi faaliyetlerini, ticari ilişkilerini görmüş, limanına gelen gemilerin kaydından yola çıkarak yaptığı yorumları ile Karadeniz ticaret tarihine ışık tutmuştur. Kefe defterinin tam transkripsiyonu verilmiş, belgeye dair ayrıntılı açıklamalar önsözde belirtilmiştir. Yazılarında Osmanlı'da ticaret tanımını, ticaret ağını, tacirlerin statülerini, haklarını incelemiş, Osmanlı'nın dünya ticaretindeki yerini konumlandırmaya çalışmıştır.

Ölçüler ticaret tarihi araştırmalarında ve değerlendirmelerinde öncelikli önemdedir. "Introduction to Ottoman Metrology" makalesinde Osmanlı ölçü birimlerini açıklayan İnalçık, konu hakkında bugüne kadar yapılmış olan en kapsamlı araştırmayı okuyucuya sunmuştur¹⁶⁷. Osmanlı ekonomisi ve ticaretinde kullanılan ağırlık, hacim ve uzunluk ölçülerinin birimlerini bugünkü oranlar ile açıklayan İnalçık, orantısal karşılaştırmalar yaparak teknik anlamda bir klavuz yazmıştır.

2.2.10. Şehir Tarihi

İnalçık, şehirlerin fizikî durumlarını, gelişimlerini, nüfusunu, sosyal kimliğini, kültürünü, imar faaliyetlerini, vakıflarını, mülk sahiplerini incelemiştir. Şehir tarihçiliğinin araştırılıp geliştirilmesi için projeleri desteklemiş, yüksek lisans ve doktora tezleri yapılmasını sağlamıştır. Şer'iyye sicilleri üzerine çalışırken Bursa'da harap durumda bulunduğu 280 defterden oluşan koleksiyonun tasnifinin yapılmasını sağlayarak, Osmanlı arşivine ve özellikle şehir tarihine önemli bir katkı sağlamıştır. İstanbul, Bursa, Edirne gibi şehirler hakkında bulunduğu yeni bilgiler ve tespitler ile şehirlerin özsel niteliklerini, değişim, gelişim, şekillerinin tarihini rafineleştirmiştir. Şehir tarihçiliğinin dolayısıyla mikro tarihçiliğin ilk sağlam tuğlaları onun eserlerindedir. *İslâm Ansiklopedisi*'nin "İstanbul" maddesini yaklaşık bir yılda yazdığını ifade eden İnalçık'ın şehir üzerine yazdığı maddeler ileride araştırmacılar için makale, kitap veya tez konusu olmuştur. "İstanbul" maddesinde harap Bizans mirasını alan Osmanlı'nın yeni bir Türk şehir inşa ettiğini, İstanbul'un yıkık bir şehirden nasıl bir İslâm şehri haline getirildiğini anlatır. Makaleye göre, İstanbul'un geleneksel imaret

¹⁶⁷Eser 1991 yılında Türkçeye'de çevrilmiştir: "Osmanlı Metrolojisine Giriş" , *Türk Dünyası Araştırmaları*, sy. 73, Ağustos 1991, ss. 21-51.

külliyeleeri sayesinde, bir İslâm şehri olarak günümüze kadar ayakta kalabilmiştir. İstanbul'un bir Türk-İslâm şehrine dönüşümünü ayrıntılarıyla aktaran makale şehrin kimlik değişiminin aşamalarını aktarması bakımından da ayrı bir öneme sahiptir. Ansiklopedi de çıkan bir başka şehir tarihi maddesi "Erzurum"dur. Osmanlı idaresinde Erzurum'un 500 yıllık tarihinin anlatıldığı metin ciddi bir emek mahsülüdür. İnalçık ayrıca "Osman" ve "Orhan" maddeleri ile kuruluş devri şehir tarihçiliğine yeni veriler sunar. Ankara, Eskişehir, Bursa, Bilecik, tarihi başta olmak üzere Söğüt, Karacahsar, Domaniç, Mudurnu, İznik, Göynük gibi yerleşim bölgelerinde yerleşik hayata geçiş hakkında bilgiler ihtiva eden makalelerde tahrir defterlerinden, Yazıcızâde Ali'den, Neşri'den, Enveri'den, Aşıkpaşazade'den, Pachimeres'den alınan veriler doğrultusunda Türk Müslüman yerleşkelerinin Anadolu coğrafyasındaki yayılışı aktarılır, bölgenin kimlik analizi yapılır, topografik bilgileri verilir.

Bir şehrin anatomisini kadı sicilleri, tereke defterleri yoluyla inceleyen İnalçık, bu fikri Balıkesir Muallim Mektebi'nde hocası olan Kamil Su'dan aldığını ifade eder¹⁶⁸. 1934 yılında sicillere dayanarak çalışan hocası gibi, İnalçık'da ilk şehir tarihi çalışmasına Bursa sicillerinden başlamıştır. Bursa'nın Osmanlı ekonomisindeki yeri ve öneminin gün ışığına çıkarıldığı çalışması *İktisat Fakültesi Dergisi*'nde yayınlanmıştır. Şehir tarihi incelemelerinde çalışmalarını örnek aldığı bir diğer isim ise Cumhuriyet döneminin ilk şehir tarihçisi, İstanbul Şehremini Osman Nuri Ergin'dir. Özellikle, Ergin'in şehirlerdeki imaret sistemini inceleyen çalışmaları, İnalçık'a ilham vermiş gözükmektedir. Zira İnalçık'ın İstanbul'a dair yazılmış yazılarının satır aralarında Ergin'e atıflar dikkatli gözlerden kaçmaz. İstanbul tarihi İnalçık için kuşkusuz ayrı bir yere sahiptir. İslam Ansiklopedisi maddeleriyle başlayan İstanbul şehri tarih yazımında İnalçık'ın temel tezi, Bizans'tan harap halde alınmış İstanbul'un Türkler tarafından Türk-İslâm şehri haline getirildiğidir. Türk şehirciliğini medeniyetin göstergesi addeden tarihçi, şehir tarihini incelemenin aslında medeniyet tarihini incelemek manasına geldiğini düşünüyor görünmektedir.

---

¹⁶⁸Halil İnalçık, 5 Kasım 2011, Milletlerarası Şehir Tarihi Kongresi Açılış Konuşması deşifresi.

2.2. 11. Toplum Bilimciler ve Düşünürler

1965 yılında yazdığı “Sosyal Değişme Gökalp ve Toynbee”¹⁶⁹ makalesinde Ziya Gökalp ve Arnold Toynbee mukayesesi yapan İnalçık, büyük değişim ve bunalımların, topluma tercüman olan düşünürü, sosyal değerler hakkında incelemeler yapmaya zorladığını ifade ederek tespitlerine başlar. Gökalp’ın Osmanlı toplumunu oluşturan unsurlar arasında tabii düzen ve dengeyi yeniden oluşturmak için en doğru vasitanın ilm-i içtima olduğu iddiasına yer verilir. Toynbee’nin bu tespiti uluslar arası değerlendirdiği ve meseleyi insanlığın büyük içtimai tarihi olarak ele aldığı belirtilir. İnalçık’a göre Toynbee analizlerinde Gökalp’e oranla daha geniş açıyla ve bütüncül olabilmektedir. Makalede, Gökalp’in tek yönlü sosyal gelişim teorisine dayalı 19. yüzyıl sosyolojisini kabul ettiği ve her medeniyetin kendi sosyal zamanına göre değerlendirilmesi esasına inandığı ifade edilir. Makaleye göre, Toynbee çeşitli istikamete ilerleyen ve kendi sosyal zamanını yaşayan medeniyetleri kabul etmiş böylelikle dinamik sosyolojinin temellerini atmıştır. Bununla beraber Gökalp’in toplum ve değişim hakkındaki fikirleri Toynbee ile tamamen farklı bir mecradadır. Makaleye göre, Gökalp, Toynbee’nin aksine, toplumun tabiatta kendi kendine var olan, kendi kanunlarına tâbi ayrı bir realite olduğu kanısındadır. Toynbee ise toplumu birbirleri ile ilişki içindeki bireylerinin faaliyetlerinin bütünü olarak algılar. Toplum ilişkiler sistemidir. İnalçık, her iki düşünürün en çok yaklaştıkları ortak paydayı medeniyete, tarihe hâkim bir rol vermeleri ve onda bir organizmanın niteliklerini görme noktasında bulur.

“Türk İlimi ve Mehmed Fuad Köprülü” (1968) başlıklı eserinde İnalçık, hocası Köprülü’yü iki kimlikte inceler: tenkitçi ve âlim Köprülü. Tenkitçi Köprülü’nün ilk yazılarının edebiyat üzerine olduğu tespitinden sonra, bu eleştirilerinin ilim ve ülke kültürüne katkı sağladığı yorumunu yapmıştır. İnalçık, Köprülü’nün *İlk Mutasavvıflar* eserini modern tarihçiliğe açılan ilk kapı olduğunu iddia eder. Hocasının tarih ve edebiyat sahasında yazılmış yanlış ve olumsuz eserlere karşı sıkı ve keskin bir tenkit metodu kullandığını belirten İnalçık, onun yaratıcı ve büyük bir âlim olduğunu dile

¹⁶⁹ İngilizce aslı için bkz. Halil İnalçık, “Social Change, Gökalp and Toynbee”, *Cultura Turcica*, 1964, ss. 209–223.

getirir. Köprülü'nün Türk hukuk tarihine yaptığı katkılara değinen Profesör, onun *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Dergisi*'ni kurmasından ve edebiyattan tarihe, dinden hukuka kadar çeşitli sahalardaki etkisinden ve öneminden bahseder.

2.2.12. Tarih Yazımı

İnalçık, tarih yazıcılığında hermenötiğin (yorum biliminin) önemi üzerinde durmuştur. Alman ekolünden Köprülü yoluyla Türk tarihçiliğine etki eden metin eleştirisi (text-critique) kavramına dayalı bu metod üzerine yazılmış en önemli Hermenötik¹⁷⁰ makalesinde satırlara döker. Tarih yazımında metin tenkidinin kurallarını anlatan ve hermenötiğin önemine değinen İnalçık, metnin doğru okunduğu takdirde sırrını nasıl verdiğini aktarır. Aslında bu makale onun başarısının sırrını açıkladığı bir metindir. Çünkü eserlerini metin tenkidinden iz sürerek elde ettiği bilgilerle ortaya çıkarmıştır. Hermenötik terimini açıklamakla başlayan makalede Hümanist hermenötik ve edebî hümanizm ilişkisine değinilir. Dünya'da, İslâm'da ve Türkiye'de hermenötiğin gelişiminin aktarıldığı eserde hermenötik ve filolojinin önemi vurgulanmıştır. Türkiye'de çağdaş tarihçiliğin gelişimine yer verilen bölümde, Halil Edhem ve M. Fuad Köprülü'nün tarih yazımından örnekler verilmiştir.

2.2. 13. Kültür ve Sanat

2003 yılında yayınladığı *Patrimonyal Devlet Üzerine Sosyolojik bir İnceleme: Şair ve Patron* kitabında Osmanlı patrimonyal toplumunda, divan şairlerinin sanatlarını değerlendirmek, geçimlerini sağlayabilmek için daima bir hâmi (patron) aramak zorunda kaldıklarını belirtirken, patronajın günün koşulları içinde kaçınılmazlığını vurgular ve Osmanlı'daki sanatçıların durumunu inceler. Sanatçı ve şairlerin hamisinin beğenisini çekmek maksadıyla eserlerini hazırladıklarını ve bunun günün koşulları çerçevesinde normal olduğunu vurgular. Patron, sarayın haşmeti ve dönemin büyük sanatçılarının hamisi olmakla övündüğü kadar, sanatkârın da haşmetli bir hamiye sahip olmakla övündüğünü, sanatın ve sanatçının gelişimi ve korunmasının hami yoluyla mümkün olabildiğini dile getirir. Sanatta hamiliğe Rönesans İtalya'sından örnek verir,

¹⁷⁰Halil İnalçık, "Hermenötik, Oryantalizm, Türkoloji", *Makaleler I*, Doğu Batı Yay. Ankara, 2005, ss. 34.

Medici ailesinin mécénat (sanat koruyuculuğu) olmasaydı Floransa'nın devrin sanat merkezi olamayacağını ve büyük sanatçıların eser veremeyeceğini ifade eder. Patron kavramının köklerini M. Subtelny, Bodroligeti gibi Orta Asya tarihçilerinin eserlerine dayanarak Timurlulara kadar götürür ve Osmanlı sarayı ile mukayese eder. Bayramlık listeleri, inam defterleri gibi arşiv belgelerinden faydalanarak patronajı kanıtlar.

İnalcık'ın 2011 yılında çıkan *Has Bağçede 'Aş-u Tarâb* kitabında da saray kültürünün halk kültüründen ayrı yüksek sınıfa hitap eden bir kültürü temsil ettiğini ifade eder fakat “Yüksek saray kültürü ile yerel halk kültürü arasında kopukluk üzerinde yapılan gözlem, Doğu kültür çevresi için mutlak bir gerçek gibi alınmamalıdır. İlk Osmanlı beyleri, Babai, Kalenderi dervişlerine, dini-epik halk edebiyatına, bir kelime ile Türkmen kültür çevresine bağlı idiler. Sonraki yüzyıllarda özellikle Fatih Sultan Mehmed döneminde saray, Ortadoğu kozmopolit kültürüne yöneldiğinde bu Türkmen kültür geleneği etkisini sürdürmüştür... Osmanlı hükümdarı her zaman popüler bir tarikat şeyhine saygı ve bağlılığını devam ettirmiştir”¹⁷¹. Din ve hükümdarın işret meclislerinin başına ‘Aş-u Tarâb kitabının arka sözünde şöyle deyilir: “ Bu eserde işret meclislerinin daima Tanrı ve Peygamber’e dua ile başladığı ve tövbe ile son bulduğu hep vurgulanır, zira insan zayıftır, günah işler, sonunda gaffâru'l-zünûb (günahları affedici olan) rabbine sığınır”¹⁷² Has Bağçede ‘Aş-u Tarâb kitabında işret meclislerinin tarihsel gelişimine değinirken, İslâm öncesi Sasani bezm kültürünün Osmanlı'da nasıl İslâmi unsurlar ile birleştirildiğine dikkat çeker. İslâm uygarlığında İran, Hint, Grek kültürünün yüksek zümre edebiyatına dönüştüğünü ifade eder. Firdevsî'nin *Şahnâme*, Keykâvus'un *Kâbûsnâme*, Nizamülmülk'ün *Siyasetnâme*'sini inceleyen İnalcık, eserlerdeki seküler anlayışı vurgular. Nizamî, Hayyam, Sa'di'den verdiği beyit örnekleriyle bu tezini destekler. İşret meclisine kimlerin katılabileceği, ne tür eğlenceler düzenlendiği, meclis kuralları ve adabını anlatan İnalcık, kitabında şair-patron ilişkisine değinerek, İrani gelenekten Osmanlı kültürüne sosyo-psikolojik tahliller yapmıştır. Meclis adabına uyma ile zarif olmanın ve sosyalleşmenin ilişkisine değinir. Meclislerin aynı zamanda sanatlarıyla yarışan ustalar için bir sanat akademisi

¹⁷¹Halil İnalcık, *Şair ve Patron Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2003.

¹⁷²Halil İnalcık, *Has Bağçede 'Aş-u Tarâb, Nedimler, Şairler, Mutribler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011.

rolü olduğunu ifade eder. Rezm (savaş) ile Bezm arasındaki bağa dikkat çeker, rezm kültürünün bezm'den soyutlanamayacağını savunur. İnalçık, Kuruluştan itibaren Devlet-i Aliyye'de kökleşen saray patronajını bir acculturation (kültürleşme) olarak görür. Timur ve Yavuz Sultan Selim'in bilgin ve sanatçıları savaşın kültür ganimeti olarak görmesini örnek gösterir. Kitapta, Azeri-Türkmen Sanatçılar Osmanlı Sarayında bölümünde Azeri-Türkmen şair, nakkaş, münşi, ve sufilerin uclarda Osmanlı Türk kültürünün gelişmesinde birinci derecede rol oynadıklarına değinilir. Patrimonyal devlette patron-kul ilişkisinin nazik bir konu olduğunun vurgulandığı kitapta, sarayın itibarının korunması kadar sanatın ve sanatçının da korunmasının şart olduğunun altı çizilmiştir. Yazıcızâde tarihinden örnekler vererek patronajda in'amların varlığı aktarılmış, Osmanlı'nın özellikle yükseliş döneminde önem verdiği bu kültürün zamanla kurumsallaşmışlığı ifade edilmiştir. Şair-Patron ilişkisinde Tezkirelerin önemine vurgu yapan İnalçık, İran ve Osmanlı sarayları arasındaki itibar düzeyini Fatih'in elçisi Kirmanî ile Camî ve Bâharzî'nin düşüncelerinden ölçmeye çalışır¹⁷³. Patrimonyal yönetimdeki "zürefâ"nın ahlâki özellikleri masaya yatırılır. Zürefâ ile toplumun nasıl bir ikilik içinde olduğu Revânî'nin *İşretnâme*'sinden örnekler verilerek aktarılır. Osmanlı şairlerinin satırlarına işret meclislerinin nasıl yansıdığı Revanî, Zafî, Mustafa Alî'den örnekler verilmek suretiyle anlatılır. Klasik şiirin saray ve rical tekeline çıkıp bir meta haline gelmesinde Zafî'nin önemli rolü ifade edilir. *İskendernâme*'nin, *Çengnâme*'nin incelendiği fasıllarda devirlerin edebiyat anlayışı hakkında bilgiler verilir. Hocası Abdalbaki Gölpınarlı'dan öğrendiği ve çok etkilendiği Fuzuli üzerine her iki kitapta da geniş bir fasıl ayıran İnalçık, daha 16 yaşında okuyup bitirdiği Fuzuli külliyatına ve hocası Gölpınarlı'ya olan sevgisini kaleme dökmüştür. Şikayetnâme'yi mercek altına alan İnalçık, vazîfe, misâl, zevâyid terimlerinin ne anlama geldiğini açıklar ve edebiyat patronaj ilişkisinde Fuzuli'nin hamî arayışının arkasında yatan gerçeği sorgular. İnalçık kitabın sonunda in'âmat defterlerinden aldığı bilgilere dayanarak kurumsallaşmış patronaja dikkat çeker. Tarih Edebiyat Toplum üçgeninin bağıntı noktalarını bulunması gerçekliğine değinir.

¹⁷³Mehmet Tekin, "Has Bağçede Ays u Tarab Beyanındadır", *Türk Edebiyatı Dergisi*, sy. 451, Mayıs 2011, ss. 58.

2.2.14. Avrupa ve Türkler

İnalcık modern Avrupa'nın siyasi, ekonomik, politik olarak şekillenmesinde Osmanlı'nın rolüne daima vurgu yapmıştır. Avrupa ile Türklerin tarih boyunca daima bir etkileşim içinde olduğunu savunmuş ve bunu ispat etmeye çaba göstermiştir. Bağımlılık okulu düşünürlerinden Wallerstein'in "Modern Dünya Sistemi" teorisine karşı çıkan İnalcık, Werner Sombart gibi iktisat teorisyenlerinin teorilerinden faydalanmış, özellikle 16. yüzyılda Osmanlı'nın Avrupa ile olan ekonomik ve politik işbirliğine dikkat çekmiş, var olan bu ilişkinin Avrupa'nın ekonomik, sosyal hatta din tarihine olan etkilerini vurgulamıştır. Kapitalizmin ve Protestanlığın hatta Avrupa haritasının şekillenmesinde Osmanlı'nın ve Türklerin etkilerini ispatlama gayreti göstermiştir. Başta İngiltere olmak üzere Avrupa devletleri için Osmanlı'nın önemli bir ticaret piyasası olduğunu, özellikle Güneydoğu Asya, Hindistan ve İran ile Avrupa kıtasının baharat, ipekli, pamuklu kumaşlar ve boya malzemelerinin Osmanlı aracılığıyla dünyaya yayıldığını ve böylelikle Osmanlı İmparatorluğu'nun kapitalizmin oluşum sürecinde pay sahibi olduğunu birçok makale ve kitabında belirtmiştir. "The Turkish Impact on the Development of Modern Europe" (1974) makalesinde bu görüşlerini ilk olarak dile getiren İnalcık, sonraki yıllarda yazmış olduğu "Turkey and Europe: A Historical Perspective" (1997), "Mutual Political and Cultural Influences Between Europe and the Ottoman Empires" (2002) eserlerinde de dile getirmiştir.

Halil İnalcık, Avrupa'ya dair görüşlerini 2006 yılında derlediği *Turkey and Europe in History* kitabında bir araya getirmiştir. İnalcık için Osmanlı-Avrupa arasındaki etkileşim üç ayaklıdır: politik, kültürel ve ekonomik. Pavia Savaşı'nda esir düşen Fransız kralının annesinin Kanuni'den yardım istemesi, ardından Osmanlı'nın Macaristan üzerinden Habsburgları sıkıştırması neticesinde genç François'in kurtarılması sürecini ayrıntılarıyla veren kitap, Devlet-i Aliyye'nin bu ittifakı yapmasındaki mantığı irdeler. V. Karl'ın Protestanlık yüzünden patlak veren iç savaş karşısında çaresiz kalışının Osmanlı'nın etkin Avrupa politikası ile olan bağına dikkat çekilir. Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinde kaldığı süre boyunca, Macaristan ve Erdel'de Protestanlığın özgürce yaşandığı ifade edilir. İngiltere ve Hollanda'da

Protestanların Osmanlı'dan gördükleri desteğin nedenleri ayrıntıları anlatılır. Osmanlı-Fransa ittifakının birleşik ve güçlü bir Avrupa Birliğine karşı uygulanan bir strateji planı olduğu belirtilir. "Mutual Influences between Europe and the Ottomans" başlıklı kısımda Avrupa ve Osmanlı arasındaki kültürel ve teknolojik alışveriş aktarılır. Özellikle modernleşme devrinde askeri teknolojinin Avrupa'dan geldiği örneği verilir. İnalçık'a göre etkileşim karşılıklıdır. Osmanlı ve Avrupa birbirini tanıma ihtiyacını duymuş, birbirlerinden etkilenmişlerdir. Tarihçi'ye göre bu etkileşim ekonomik olarak da mevcuttur. Tüccar kolonilerini, ticaret anlaşmalarını örnek gösteren İnalçık, imtiyazların verilmiş nedenlerini, çeşitlerini, tarihçesini ayrıntılarıyla verir. Osmanlı'nın Avrupa politikasının, sosyo-ekonomik yapısının şekillenmesinde etkin bir rol oynadığı teorisini ispatlama çabasıyla kaleme alınmış yazılar, günümüz Avrupa-Türkiye ilişkilerine ışık tutar. İnalçık'ın Avrupa'ya bakışında, 1960'larda gelişen Bağımlılık Okulu'na karşı bir tavır gözlemlenir. I. Wallestein, S. Huntington, D. Lerner, S. Amin gibi akademisyenlerce geliştirilen bu teorinin geri kalmışlığın nedenlerini dünya sistemi ile açıklamalarına eleştirel yaklaşır İnalçık. Fakat özellikle Türk modernleşmesine dair makalelerinde merkez-çevre ilişkisi bağlamında bağımlılık okulunun kuramlarına paralel açıklamalar yapar.

2008 yılında yayınlanan 2 ciltlik *Makaleler* kitabı İnalçık'ın kuruluştan, Fatih devrine, Cumhuriyet Türkiye'sine uzanan panoramik yazılarının derlemesidir ve Osmanlı-Türkiye-Avrupa ilişkilerine dair ayrı bir fasıl yapılmıştır. İnalçık bu bölümdeki yazılarında, Avrupa'da 14. yüzyıldan itibaren Osmanlılara karşı hazırlanan askeri, siyasi projeleri anlatır ve günümüzdeki AB'nin Türk algısının kökenleri geçmişte arar.

2.3. İnalçık: Dersleri ve Öğrencileri

Osmanlı tarihi dersleri başta olmak üzere, İdari Tarih, İdari Teşkilat Tarihi, Avrupa ve Amerika Tarihi, Devrim Tarihi gibi lisans ve yüksek lisans düzeyinde dersler veren İnalçık, bilimsel çalışmalarını teşvik edip akademik hayata tezler, kitaplar, makaleler kazandırmıştır. İnalçık'ın tarihyazımı metodunda gösterdiği farklılık, dikkat, millî değerlere verdiği önemin birçok öğrencisini ve tarihçiyi etkilediğinden söz etmek mümkün gözükmemektedir. Barkan-Akdağ-İnalçık çizgisinde sosyo-ekonomik tarih

yazımının takipçileri olarak Yaşar Yücel, Muzaffer Arıkan, Yavuz Ercan, Özer Ergenç, Yücel Özkaya, Musa Çadircı, İlber Ortaylı, Lütfi Güçer, Sabri Ülgener, Cengiz Orhonlu, Halil Sahillioğlu, Mehmet Genç, Yavuz Cezar, Tevfik Güran gibi isimleri zikretmek mümkündür.¹⁷⁴ Bu akademisyenlerden bazıları İncalcık'ın rahle-i tedrisinden geçmiş bazıları ise İncalcık'ın takip ettiği Barkan metodunu benimsemişlerdir. Madeleine Zilfi, Bruce Masters, Daniel Goffman, Victor Ostapchuk, Fariba Zarinebaf, Rhoads Murphey, Denise Jorgens, Huricihan İslamoğlu, Christine Verhaaren, Mark Stein, Ali Yaycıoğlu, Metin Kunt gibi tanınmış birçok Profesör İncalcık'ın derslerini takip etmişlerdir. Dünyanın ve Türkiye'nin farklı yerlerinden olan, yürüyen eserleri onun bilgilerinden faydalanmışlardır. Tarihçi olmanın koşullarını, tarih bölümü mezunu, arşiv kurdu olmak gibi sınırlara hapsedmeyen İncalcık, çalışan, okuyan, tarihe ve yardımcı ilimlerde bilgisi olan, dil bilen, dürüst, her tarihçi adayını desteklemiş, sınırlama ya da ayırım yapmamış gözükmektedir. İncalcık'ın bilgisinin tamamını öğrencilerine aktarması, belgelerini, vesikalarını paylaşması ve sabırla, ilmik ilmik öğrencisini işleme onu öğrencilerinin gözünde devleştirebilir.¹⁷⁵ Bilkent Üniversitesi'nde Osmanlı'nın ekonomik, sosyal, şehir tarihi üzerinde dersler veren, seminerler düzenleyen İncalcık birçok öğrenci yetiştirmiştir. Hâlâ aynı bölümde görev yapmakta olan İncalcık, doktora ve yüksek lisans öğrencileri yetiştirmektedir.

Onun eserlerinin ve ilmî metodunun etkileri sadece yaşadığı dönemle sınırlı kalacak gibi gözükmemektedir. Profesör İncalcık'ın Osmanlı tarihçiliğindeki öncü rolünü kimsenin görmezden gelemeyeceği açıktır. Ünlü tarihçi, öğrencilerinin yanı sıra gençleri ve saha uzmanlarını arşivlere yönlendirmesi, arşivleri tasnif ve iyileştirilmesindeki rolü ve araştırmacıların kullanımına sunduğu kütüphanesi ve araştırma merkezi ile şükranlarımızı hak eder.

Fişleme usulü çalışan İncalcık, ilgilendiği konuya ait bir bilgiye rastladığında, kitabın ilgili bölümleri arasına notlar aldığı bir kâğıt koymayı ihmal etmez. Nitekim Bilkent Üniversitesi'ne bağışladığı İncalcık Osmanlı Araştırmaları Merkezi'ndeki dolaplar onun

¹⁷⁴Oktay Özel, *Dün Sancısı, Türkiye'de Geçmiş Algısı ve Akademik Tarihçilik*, Kitap Yay. İstanbul, 2009, ss. 41.

¹⁷⁵Bu konuda öğrencileri tarafından yazılmış olan, Bülent Arı, Selim Aslantaş, "Tarih Öğretiminde Tek Kişilik Akademi: Halil İncalcık", *Türk Yurdu*, c.22, sy. 175, Mart 2002 makalesine bkz.

bu tarz kitap ve notları ile doludur. Keza, merkezi incelerken, fotokopi makinesinin olmadığı zamanlarda, kendisini ilgilendiren kitapların tamamını, elle yazmış olduğunu görünce İnalçık'ın ilim yapmak adına nasıl bir sabır ve şevk ile çalıştığını anlamak mümkün olur. Onun çalışırken nasıl bir heyecan duyduğunu şu cümlelerinden de anlamak mümkündür: “Çalışma heyecanla başlar, mutlu biter. Tıpkı bir suç veya gerçek peşindeki dedektif gibi, gergin ve metodik, tüm izleri, kaynakları bir araya getirmeye, gerçeğe, suçluya götüren tüm yolları ve izleri araştırmaya çalışırsınız, bir kere bir gerçeğe erişebildiyeniz sonsuz bir sevinç ve mutluluk duyarsınız.”¹⁷⁶

İnalçık'ın 2001 yılında faaliyete geçen, HİCOS dışında, Bilkent Üniversitesi kütüphanesine bağışladığı özel koleksiyonu başta tarih olmak üzere, ekonomi, politika, sosyoloji, Osmanlı ve Türk edebiyat ve sanatına dair, Osmanlıca, İngilizce, Fransızca, Rusça, Almanca, Arapça, Yunanca gibi dillerde yazılmış 11 bin kitap, 2250 ayrı basım, 500 kadar da dergi bulunmaktadır ve kullanıcılara açıktır. Bilim adamının yetişmesi için işleyen, zengin kütüphanelerin zorunlu olduğunu bilen tarihçi, Batı'daki kütüphane zenginliğinin sağlanması için bir ilim adamı olarak üzerine düşeni yapmış gözükmektedir.

SONUÇ

İnalçık'ın kişisel yaşam ve kariyeri, yazdıkları ya da yazmadıkları, onun tarihe ilişkin fikir ve görüşleri Türkiye'nin ulus-devlet olma yolunda geçirdiği aşamaları irdelemek açısından önem arz etmektedir. İnalçık'ın doksan yılı aşkın hayatını, akademik mesaisini yorumlamanın zorluğunu bilerek satırlarımıza şekil verdik. Bu girişimimiz cesurane olabilir, önyargılar, bilgi yanlışları, içerebilir, bütünsellikten uzak bulunabilir, genişletilmesi gerekebilir. İnalçık'ın biyografisini kaleme alırken özellikle Halil İnalçık'a etki eden unsurlara, gerek alt başlık olarak, gerekse satır aralarında değinmeye çalıştık. Bunu yaparken mümkün olduğunca kronoloji ve konu bütünlüğü gözettilik. İnalçık'ı anlayabilmek için geçmişin algılamalarına, ilim anlayışına, tarih yazımının öznel çizgisine bakmaya çalıştık. Ancak çalışmamızın yüksek lisans tezi olduğu gerçeğinden yola çıkarak bunu sınırlı sayfa ve başlık ile ele aldık.

¹⁷⁶Halil İnalçık, “Bilim İnsanı Nadir Yetişen Çiçektir”, *Popüler Bilim Dergisi*, sy. 158, Nisan 2007, ss. 19.

Halil İnalıcık'ın biyografisi incelendiğinde şu gerçekler göze çarpacaktır: O, ömrü boyunca çalışmış, üretmiş, araştırmıştır. Kişisel özgürlüklerinden vazgeçme pahasına araştırmayı ve yazmayı hayat tarzı olarak benimsemiş, zaman zaman kendini sosyal hayattan soyutlamıştır. Fakat buna rağmen okunmadığını ve tam olarak anlayamadığını her fırsatta dile getirmiştir. Aldığı tarih bilincinin de etkisi ile “millî”-“liberal” çizgide devinimleri olmuş, eserlerini ve yaşamını bu yönde sürdürmüş, ülkesinin sorunlarına ilgisiz kalmamıştır. “İdeolojik koltuk değnekleri”ne ihtiyaç duymamış, tek bir ideoloji ya da metodolojiye bağlı kalmamış olsa da daima metodik bir araştırmacı olmuş, tanrı vergisi ilmî sezgilerini kendi metoduyla harmanlamıştır. Onun sezgileri, olayların birbiri ile olan ilişkisini iyi kurmasına yardımcı olmuş gözükmektedir. Önemli konuları, gelecekte önem kazanacak konuları bulmakta doğal bir yeteneği olan İnalıcık, geleceğin tarihçilerine yol gösterecek önemli esere imza atmıştır. Arapça ve Farsça kurallara göre okumayı öğrenmesi, yabancı dillere hâkimiyeti, Osmanlı kimliğiyle doğması, Cumhuriyet devrine geçişe şahit olması gibi yaşanmışlığa dair avantajlardan faydalanmış, bunu ilmîne aksettirmiştir. Seleflerinden devraldıklarını, yöntembilim ve modern bilimlerle birleştirip, sağlam temellere oturtmuştur. Türk tarihçiliğini İngilizce satırlara ve yurtdışına taşıyan dolayısıyla Türk tarihçiliğini dünyaya açan ilk tarihçi olması onu farklı kılmış, seleflerine oranla mukayese edilemeyecek oranda dünya literatürüne girmiştir. Hemen her devir ve saha ile uğraşan, Osmanlı, Balkan, Kırım, Amerikan tarihinden, iktisat, edebiyat, tekstil, kurumlar, siyasi tarihin kadar birçok konuda makale, kitap yazan İnalıcık, aslında bir zihniyet tarihçisidir. Sosyal-ekonomik, iktisadî, edebî, siyasî, tarihin zihinsel altyapısını analiz etmeye çalışmış, bunun izlerini sürmüştür. Sadece Anadolu topraklarındaki zihniyet tarihini değil, Avrupa'daki zihniyet tarihini de anlamlandırmaya gayret göstermiştir: ömrü boyunca dünyadaki Türk, Osmanlı algısını değiştirmeye çalışmış, olumsuz görüşleri belgeler ile tenkit etmiştir. Dünyadaki Osmanlı algısının ve Türkiye Cumhuriyeti'nin fikir havariliğini üstlenmiştir. Öğrencileri tarafından “tek kişilik akademi”¹⁷⁷ olarak tanımlanan Halil İnalıcık, hayatı boyunca devlet otoritesine bağlı kalmış, toplumun huzur ve refahı için yapılması gerekenler konusunda tarihsel örnekler vererek, uyarılarda bulunmuş, yanlış bilinenleri veya bilinmeyenleri gün yüzüne çıkarmaya çalışmıştır. Eserleri, elde ettiği sonuçlar

¹⁷⁷Bülent Arı, Selim Aslantaş, “Tarih Öğretiminde Tek Kişilik Akademi: Halil İnalıcık”, *Türk Yurdu*, c.22, sy. 175, Mart 2002, ss. 56–60.

başta Batılı tarihçiler olmak üzere birçok tarihçiyi etkilemiş, tüm dünyada Osmanlı tarihine dair bilinen birçok yanlış, önyargıyı bilimsel deliller ile düzeltmiştir.

İnalcık, belge okumalarına önem vermiş, gereksiz okumalar, bilgi kalabalıklarından kaçınmış, aktarımlarını sade, akıcı bir dille yapmıştır. Birincil, özgün, asıl kaynaklara dayanmayı tercih etmiştir. Arşiv belgelerini sıkı bir tenkidine dayalı araştırmaları, tavizsiz belgenciliği neticesinde Osmanlı iktisadi, idari ve sosyal alanlarıyla ilgili kendi teorilerini inşa etmesi benzerlerinin arasında onun farklı bir konuma yerleşmesine sebep olmuştur.

Detayların önemine vurgu yapıp, ufacık bir ayrıntının verdiği ışıktan yola çıkarak, meselelere bütüncül ve uzun dönem mantığıyla yaklaşmış, konuları dar bir alana hapsetmemiştir. Geniş bir çerçevede ele aldığı mevzulara panoramik yorumlar getirmiştir. Mitoloji ile ideoloji şemalarının kalıplaşmış retoriklerine karşı çıkmıştır.

Mukayeseli, eleştirel yöntemi benimseyen İnalcık, kendi vardığı sonuçlarda dahi otokritik yapmış, mutlak bilginin varlığından şüphe duymuştur. Ulaştığı sonuçlar daha sonraki araştırmalarında elde ettiği veriler ile uyum sağlamadığı noktada kimi zaman, kendini tashih etmiştir. Bir önceki eseri bir sonrakinin nüvesi olmuştur. Diğer araştırmacıların onun vardığı sonuçları benimsemeyip, eleştirmesi noktasında, kalem kavgasına girmekten kaçınmış, sükûnetini muhafaza etmiştir. Bununla beraber, bilimsel tenkitler yapmaktan çekinmemiş, yanlış, yanlı bulduğu eserlerin müelliflerini, sert bir akademik üslupta yermiştir. Tarihin ekonomik sosyal veriler ile bütüncül olarak, topluma yönelik olması düşüncesiyle, toplumsal meselelere öncelik vermiştir. Özellikle yazdığı yeni konu ve kavramlar ile Anadolu sosyal tarihi ve Türk tarihine genişlik ve derinlik kazandırmıştır.

Tarihçi, ekonomi, sosyoloji, siyaset, zihniyet, örf, adet gibi terimler dâhilinde değerlendirme yaparken bu terimlerin çağdaş yansımalarının izini sürmekte, geçmişin gizli öznelerinin yapı taşlarını bugünün öznelerinde arayabilmektedir. Tanık olduğu değişimlerin yansıttığı olgular ve süreçleri ne tür bir ilişki içinde kavranacağını bilmek, beşeri hayatı tarihsel bilgi birikimiyle algılamayı gerektirir. İnalcık'ın geçmiş ve

gelecek tarih anlayışına paralel bir metodunun olduğunu ifade edebiliriz. Özellikle 80'lere kadar olan kronolojik diliminde geçmiş tarihçilik anlayışının izlerine, üslubuna, diline rastlamak mümkünken daha sonraki yıllarda bu durumun yavaş yavaş törpülendiğini, değiştiğini gözlemleriz. Sonraki yıllarda kaleme aldığı yazılarında bu ılımlı ve rafine geçiş perspektifinin izlerini buluruz. Osmanlı'nın yalnız, kırılğan psikolojisi içinde doğan, Kemalist ideolojinin Türk'ten başkasına güvenmeyen yıllarında büyüyen İnalçık, yurtdışında geçen 22 yılın ardından, asıl rafine kimliğini şekillendirmiş görünmektedir.

Salih Özbaran'ın da ifade ettiği gibi İnalçık'ın çığır açan Osmanlı araştırmacılığı, Osmanlı tarihine kazandırdığı yeni konular ve derinlik, toplumda ne kadar heyecan yaratabilmiştir¹⁷⁸ sorusunun ötesinde; İnalçık'ın ya da bir tarihçinin, topluma ulaşma zorunluluğu var mıdır? sorusu üzerinde durmak gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki entelektüellerin topluma ulaşma noktasında politik konjonktürün yanı sıra sosyolojik potansiyelin de etkisi vardır. Osmanlı'ya olan ilginin iktidarın zihniyeti ile olan bağı kadar toplumun bu ilgiye vereceği cevaptaki sosyolojik bağ da önem kazanmaktadır. Tarihçinin hedefi toplum ile iletişim kurmak mıdır? Tarihçinin görevi toplumu eğitmek, geçmişini öğretmek midir? Entelektüellerin anlamakta sıkıntılı olduğu noktada, toplum İnalçık'ı anlamak için ne derece çaba harcamıştır, harcamalı mıdır? Bu sorularımızın cevabını kısmen de olsa, İnalçık 21 Ekim 1956 tarihli bir mektubunda akademisyen arkadaşına içinde bulunduğu ruh halini ve toplum ile olan ilişkisini özetlerken ve aklın yayıldıkça kendini yenileme potansiyeline kavuştuğunu dile getirirken verir: “Bizler fildişi kulelerdeyiz, hodkamız (bencil, kendini beğenmiş), kapanmışız, cemiyetle beraber değiliz, büzülmüş kalmışız. Bu enerji, ölü bir kuvvet gibi kaldıkça ölüdür. Siz çok iyi biliyorsunuz ki yayılan, genişleyen zekâ yalnız hayatî canlılığı ve tekamülü (olgunlaşma) yaratmıyor, kendisi de genişliyor. Kendi kendini de yaratıyor”.¹⁷⁹

Aldığı eğitim, bulunduğu çevre, yaşadığı yerler, tanıştığı entelektüellerden, seleflerinden aldığı verileri bir *po'tada* eritip, dünya tarihçiliğinin geliştirdiği kavramlar çerçevesinde, Osmanlı tarihini ele alan İnalçık, bu noktada bağlaç rolü üstlenmiş görünmektedir. Onun *po'tasının* iki temel bileşeni vardır: millet menfaati ve akıl.

¹⁷⁸Salih Özbaran, *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997, sy. 55.

¹⁷⁹İnalçık Özel Arşivi.

Po'taya akan her şey, bu iki madenden oluşan şekle tabi olmuştur. Şekil verilmeye çalışılan maden ne kadar güçlü ya da etkili olursa olsun, kabın bileşenleri yüzeysel etkilenmiş, aslını bozmamıştır. Bu nedenle onun yöntemini us ve millet temelli “karma tarih” modeli olarak tanımlamak mümkün görünmektedir. Şekil verme sürecinde yazılarına yansıyan gelgitleri ve içten içe gerilimleri olsa da metodu hiç değişmemiş, varlığını sürdürmüştür.

Mevcut yönetim ile iyi ilişkiler kurmayı her devirde başarıyla sürdürmüş, toplum ile devlet “tarih üzerinden” karşı karşıya geldiği dönemlerde denge politikasını başarıyla uygulamış, devlet ideolojisinin dışına çıkmamıştır. Doğduğu 1916'dan günümüze, devirler, dönemler, ideolojiler, akımlar gelip geçmiş, İncalcık ise onu akıldan ve araştırma aşkından uzak tutacak her türlü rüzgâra karşı direnmiştir. İncalcık'da değişmeyen tek şey akla olan bağlılığıdır. Bir bilim adamından beklenen şekilde aklın üstünlüğüne inanmış, ideolojiler kısılcığında bireysel mantığı kaybetme yanılığısına düşmemeye çalışmış, yazdığı her satırda zamanın ruhunu kavramıştır. Bu nedendir ki gelecek rüzgârlar onun eserlerini aşındırmayacak gibi gözükmektedir. Tarihi olaylara yaklaşımında detaycı, titiz yaklaşımı, derinlemesine inceleme metodu, önceki vaka ve olaylar ile bağlantı kurması, gerçekler ve yanlışlara bakışındaki mesafeli tutumu onu bir sonraki nesle taşıyacaktır.

KAYNAKÇA

- AFYONCU, Erhan. *Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2007.
- ARI, Bülent. “Halil İnalçık’ın Osmanlı Araştırmalarında Açtığı Çığır”. *Halil İnalçık ile Türkiye’de 85 yıl Türkiye’de Tarih ve Düşünce, Yaşayan Yazarlara Saygı tebliği*, Ankara:19 Nisan 2003.
- ARI, Bülent, ASLANTAŞ, Selim. “Tarih Öğretiminde Tek Kişilik Akademi: Halil İnalçık”. *Türk Yurdu*, c.22, sy. 175, Mart 2002.
- ARIKAN, Zeki. “I. Milletlerarası Osmanlı Tahrir Defterleri Sempozyumu”. *Tarih ve Toplum*. Konya: 26–28 Ekim 1992.
- ASLANTAŞ, Selim. “Halil İnalçık’ın Akademik Biyografisi”. *Halil İnalçık Armağanı I*, Haz. Taşkın Takış, Suna Aksoy, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2009.
- AVCIOĞLU, Doğan. *Türklerin Tarihi*. Birinci Kitap, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1997.
- AYDA, Âdile. *Bir Demet Edebiyat*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998.
- AYDIN, Ahmet. “Osmanlılarda Tarih Yazıcılığı”. *Türkler Ansiklopedisi*, 11, Ankara: 2002.
- AYDIN, Suavi. *Modernleşme ve Milliyetçilik*. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1993.
- AYKUT, Nezih (Haz.). *İstanbul Mahkemesi 121 numaralı Şer’iye Sicili Halil İnalçık Araştırma Projesi*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2006.

- BALCI, Hülya. “Lucien Febvre 50 Yıl Önce İstanbul'daydı”. *Tarih ve Toplum*, 1989, sy. 45.
- BARUT, Dilek. *Halil İncelik ve Annales Ekolü*. Malatya İnönü Üniversitesi, Tarih Eğitimi Bölümü Yüksek Lisans Tezi.
- BRAUDEL, Fernand. *Uygarlıkların Grameri*, çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara: Gece Yayınları, 2001.
- BİRİNCİ, Ali. *Osman Turan*, Ankara: Alternatif Yayınları, 2003.
- BORATAV, Ali. *Tarih ve Tarihçi Annales Okulu İzinde*, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1985.
- BOYD, Kelly. *Encyclopedia of Historians and Historical Writing*, 2. vol. , London:1999.
- BURKE, Peter. *Tarih ve Toplumsal Kuram*, Çev. Mete Tunçay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994.
- BURKE, Peter. *Tarih ve Tarihçi: Annales Ekolü İzinde*. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2007.
- CARR, Hallet, Edward, FONTANA, Joseph. *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yalınlık*. Ankara: İmge, 1992.
- COPELOUX, Etienne. *Türk Tarih Tezinden Türk İslâm Sentezine*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- ÇADIRCI, Musa, SÜSLÜ, Azmi. *Ankara Üniversitesi Gelişim Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, No. 82/2, 1982.

- ÇAV, Erkan. “Değerlendirme yazısı, Türk Tarihçiliğinde Dört Sima: Halil İncık, Halil Sahillioğlu, Mehmet Genç ve İlber Ortaylı”. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 17, Bahar 2005.
- ÇAYKARA, Emine. *Halil İncık Kitabı, Tarihçilerin Kutbu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2005.
- ÇELEBİOğLU, Sinem. *Türk Edebiyatında Modern Biyografi'nin Doğuşu*. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- ÇOKER, Fahri. *Türk Tarih Kurumu Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*. Ankara: TTK, 1983.
- DEMİR, G. Yavuz. “Türk Tarih Tezi ile Türk Dil Tezi'nin Kavşasında Güneş Dil Teorisi”. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19/19, 2010.
- ERDOğDU, Teyfur. “Prof. İncık Tarihçiliği'nin Tahlil Denemesi”. *Uluslar arası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları Sempozyumu 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri*. Uşak: Uşak Kalkınma Vakfı, 2011.
- ERGENÇ, Özer. “Halil İncık Neden Büyük” *Doğu-Batı*, 3/12, 2000.
- ERGENÇ, Özer. “Türk Tarihçiliğinde Halil İncık ve Dört Nesil”. *Türk Tarihçiliğinde Dört Sima: Halil İncık, Halil Sahillioğlu, Mehmet Genç ve İlber Ortaylı*, İstanbul: İstanbul Kültür A.Ş. Yay, 2006.
- ERSANLI-BEHAR, Büşra. *İktidar ve Tarih*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011
- FEKETE, Lajos. “Türk Vergi Tahrirleri”. *Belleten*, çev. Sadrettin Karatay, 1947.

- FOUCAULT, Michel. “Söylemin Düzeni”. *Ders Özetleri*, Çev. Selahattin Hilav, İstanbul: YKY, 2001.
- FORSTER, Robert. “Achievements of the Annales School”. *The Journal of Economic History*, 1978, vol 38, no. 1.
- GÜRAN, Kemal. *İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, C. II, İstanbul:1989.
- HALKIN, E. Leon. *Tarih Tenkidinin Unsurları*. Çev. B. Yediyıldız, Ankara: TTK, 1989.
- HYDE, Marietta. *Modern Biography*. Horcourt, N.Y.: Brace Company, 1926.
- İNALCIK, Halil. “Some Remarks on the Study of History in Islamic Countries”. *The Middle East Journal*, vol. 7, no: 4, Autumn, 1953.
- İNALCIK, Halil. “The Shaykh’s Story: Told by Himself”. *Makaleler II*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2008.
- İNALCIK, Halil. “Necatibey Muallim Mektebi Hatıraları 133–1935”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 12, sy. 1, Ocak 2010.
- İNALCIK, Halil. “Impact of the Annales School on Ottoman Studies and New Findings”. *Review*, I, 3–4, Winter/Spring, 1978.
- İNALCIK, Halil. *Şair ve Patron Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2003.
- İNALCIK, Halil. *Has Bağçede ‘Aş-u Tarâb, Nedimler, Şairler, Mutribler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011.

İNALCIK, Halil. “Comments on Sultanism: Max Weber's Typification of Ottoman Polity”. *Princeton Papers in Near Eastern Studies I*, New Jersey: Princeton 1992.

İNALCIK, Halil. “The Emergence of Big Farms, Çiftlik: State, Landlords, and Tenants”. *Contribution à Histoire Economique et Sociale de l'Empire Ottoman*, Paris: Leaven, 1983.

İNALCIK, Halil. “Notes on N. Beldiceanu's translation of the Kânûnnâme, fonds Turc ancien 39, Bibliothèque Nationale, Paris”. *Der Islam*, 43/1–2, 1967.

İNALCIK, Halil. “Osmanlı Tımar Rejimi ve Sipahi Ordusu”. *Türk Kültürü*, X/118, Ağustos 1972.

İNALCIK, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ: 1300–1600*. Çev. Ruşen Sezer, İstanbul: YKY, 2005.

İNALCIK, Halil. “The Struggle Between Osman Gazi and the Byzantines for Nicaea”. *İznik Throughout History*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2003.

İNALCIK, Halil. “Tursun Beg, Historian of Mehmed the Conqueror's Time”. *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire: Essays on Economy and Society* içinde, Bloomington: Indiana University Turkish Studies, 1993.

İNALCIK, Halil. “Köy, Köylü, İmparatorluk”. *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi Tebliğler*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul: 21–25 Ağustos 1989.

İNALCIK, Halil. “Tanzimat Nedir?”. *Tarih Araştırmaları*, I/41, Ankara Üniversitesi DTCF, 1940/41.

İNALCIK, Halil. “15. Asır Türkiye İktisadî ve İctimaî Tarihi Kaynakları”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, sy. 15, (1953–54).

İNALCIK, Halil. “Mahkeme”. *İslâm Ansiklopedisi*, VII, 1957.

İNALCIK, Halil. “The Rûzname Registers of the *Kadıasker* of Rumeli as preserved in the İstanbul Müftülük Archives”. (*Turcica. Revue des Etudes Turques*, XX, 1988.

İNALCIK, Halil. “Suleiman the Lawgiver and the Ottoman Law”. *Archivum Ottomanicum*, I, 1969.

İNALCIK, Halil. “Türk Tarihinde Türe ve Yasa Geleneği”. *Doğu Batı*, sy. 13, 2000.

İNALCIK, Halil. “Osmanlı Hukukuna Giriş: Örf-i Sultani Hukuk ve Fatih'in Kanunları”. *AÜ Sosyal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XIII/2, 1958.

İNALCIK, Halil. “Islamization of Ottoman Law on Land and Land Taxation”. *Festgabe an Josef Matuz: Osmanistik-Turkologie-Diplomatik*, ed. Christa Fragner-Klaus Schwarz, Berlin: Klaus Schwarz, 1992.

İNALCIK, Halil. “Kanun”. *The Encyclopedia of Islam* II, 1975.

İNALCIK, Halil. “Kanunnâme”. *The Encyclopedia of Islam* II, IV.

İNALCIK, Halil. “Osmanlı Metrolojisine Giriş”. *Türk Dünyası Araştırmaları*, sy. 73, Ağustos 1991.

İNALCIK, Halil. “Social Change, Gökalp and Toynbee”. *Cultura Turcica*, 1964.

İNALCIK, Halil. “Hermenötik, Oryantalizm, Türkoloji”. *Makaleler I*, Ankara: Doğu Batı Yay. 2005.

- İNALCIK, Halil. “Türkiye Cumhuriyeti ve Osmanlı”. *Makaleler II*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 1998.
- İNALCIK, Halil. *Şair ve Patron Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2003.
- İNALCIK, Halil. “Akademik Düşüncenin Kısa Bir Tarihi ve Temel Yapısı”. Ankara Üniversitesi 2006–2007 Akademik Yılı Açılış Konuşması, 25 Eylül 2006, Ankara.
- İNALCIK, Halil. *Has Bağçede ‘Ays-u Tarâb, Nedimler, Şairler, Mutribler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011.
- ORTAYLI, İlber. “Halil İncalcık ile Söyleşi”. *Tarih ve Toplum*, 1992.
- ORTAYLI, İlber. *Tarih Yazıcılık Üzerine*. Ankara: Cedit, 2009.
- ÖZ, Mehmet. “Klasik Dönem Osmanlı Siyasi Düşüncesi: Tarihi Temeller ve Ana İlkeler”. *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, 12/1, 1999.
- ÖZ, Mehmet, ÖZEL Oktay. *Osmanlı Tarihçiliğinin Doğuşu*. çev. Fahri Unan, Ankara:İmge 2000.
- ÖZBARAN, Salih. *Tarih, Tarihçi ve Toplum*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.
- ÖZBARAN, Salih. “Halil İncalcık ve Genişleyen Tarih, Raiyyet Rüsûmu ve Halil İncalcık”. *Tarih ve Toplum*, c. 9, sy. 54.
- ÖZBARAN, Salih. “Osmanlı Tarihçiliğinde bir Sembol: Halil İncalcık”. *Toplumsal Tarih*, sy. 146, Şubat 2006.

- ÖZBARAN, Salih. *Tarih, Tarihçi ve Toplum*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997
- ÖZEL, Oktay. *Dün Sancısı, Türkiye’de Geçmiş Algısı ve Akademik Tarihçilik*. İstanbul: Kitap Yay. 2009
- PULTAR, Gönül. “Sadri Maksudi Arsal’ın Türkiye’deki Politik Faaliyetleri”. Yahya G. Abdullin ed., *Sadri Maksudi Arsal*, Kazan: 1996.
- RADUSHEV, Evgeni. “Halil İncalcık’ın Balkan Tarihçileri Üzerindeki Etkileri”. *Türk Tarihçiliğinde Dört Sima: Halil İncalcık, Halil Sahillioğlu, Mehmet Genç ve İlber Ortaylı*, İstanbul: İstanbul Kültür A.Ş. Yay, 2006.
- SİLİER, Orhan. “Bir Toplum Adamı”. *Bilim ve Teknik*, sy. 357, 1977.
- SMİTH, D. , Anthony. *National Identity*. London; New York: Penguin, 1991.
- SÖNMEZ, Erdem. “Annales Okulu ve Türkiye’de Sosyal Tarihçilik”. *Türkiye’de Tarih Yazımı*, ed. Vahdettin Ergin, Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011.
- STUART, Clark. *The Annales School*. London: Routledge, 1999.
- SUGAR, F., Peter. *Southeastern Europe under Ottoman Rule 1354–1804*. Seatle and London: University of Washington Press, 1977.
- TAFİDELEN, Vefa. “Biyografi: Ötekine Yolculuk”. *Milli Eğitim*, s.172, Güz, 2006
- TEKELİ, İlhan. *Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek*. Ankara: Dost Yayınları, 1998.
- TEKİN, Mehmet. “Has Bağçede Ays u Tarab Beyanındadır”. *Türk Edebiyatı Dergisi*, sy. 451, Mayıs 2011.

TOSH, John. *Tarihin Peşinde*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008.

TUNAYA, T. Zafer. *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*. İstanbul: Cumhuriyet, 1960.

TUNÇAY, Mete. “Milliyetçi Tarihçiliğin Eleştirisi”, *Tarih ve Milliyetçilik*. I. Ulusal Tarih Kongresi Tebliğleri 30 Nisan–2 Mayıs 1997, Mersin:1999.

TÜRK ANSİKLOPEDİSİ. 1969, cilt 6.

TURAN, Osman. *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler*. Ankara: TTK, 1954.

FÜSÜN, Üstel. *Makbul Vatandaş'ın Peşinde*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.

WİBORG, Susanne. “Political and Cultural Nationalism in Education: The Ideas of Rousseau and Herder Concerning National Education”. *Comparative Education*, 36/2, 2000

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, İNALCIK, Halil. “Türkiye’de Osmanlı Araştırmaları”. XIII. TTK Kongresi, Ankara: 4–8 Ekim 1999.

SES KAYITLARI:

Halil İnalçık, 22–26 Eylül, 1986, “Osmanlı Tarihi Üzerine Önerilen Modeller”, TTK Kongresi Konuşması ses kaydı.

Halil İnalçık, 29 Mart 2006 tarihinde düzenlenen Ankara Üniversitesi Tarih ve Politika konulu konferans tebliği ses kaydı deşifresi.

Halil İncik, 25 Eylöl 2006 , “Akademik Düşüncenin Kısa Bir Tarihi ve Temel Yapısı”, Ankara Üniversitesi 2006–2007 Akademik Yılı Açılış Konuşması ses kaydı deşifresi.

Halil İncik, 27 Temmuz 2009, *Yalova Osmanlı Sempozyumu* açılış konuşması deşifresi.

Halil İncik, 10 Kasım 2009, ODTÜ “Atatürk’ü Anma” Toplantısı ses kaydı deşifresi.

Halil İncik, 2 Şubat 2010 tarihli ses kaydı deşifresi.

Halil İncik 4 Mayıs 2010 tarihli ses kaydı.

Halil İncik, 15 Aralık 2010 tarihli ses kaydı deşifresi.

Halil İncik, 16 Aralık 2010 tarihli ses kaydı deşifresi.

Halil İncik, 28 Aralık 2010 ses kaydı.

Halil İncik, 12 Nisan 2011 tarihli ses kaydı.

Halil İncik, 5 Kasım 2011, Milletlerarası Şehir Tarihi Kongresi Açılış Konuşması ses kaydı deşifresi.

BASIN KAYNAKÇASI:

Times, Burke, Peter, “Educational Supplements”, 8 Haziran 1973.

Nokta Dergisi “Halil İncik: Tarih Yeniden Yazılmalı”, İncik Özel Arşivi, sy. 27, 1983.

Bilkent News, “İncik ile Söyleşi”, 16 Şubat 1994.

İzlenim, “İnalcık ile Söyleşi”, Temmuz/Ağustos 1996, sy. 45.

Sabah, Nuriye Akman röportajı, 3 Nisan 2001.

Bilkent News, “Prof. İnalcık honored by the Republic of Hungary”, 30 Ekim 2002,
İnalcık Özel arşivi.

Hürriyet, Yaşam, “Fatih'in Tartışılan Kitabı 50 Yıl sonra Türkçe'de”, 25 Mayıs 2003.

Mostar Dergisi, “Avrupa Birliği'nde Türk İmajı Hala Haçlı İmajı”, Nisan 2005.

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, “Halil İnalcık ile Türk Hukuk Tarihi Üzerine”.
c. 3, sy. 5, 2005.

Milliyet, “Avrupa tarihi boyunca Türkiye'siz olmamıştır”, 24 Ekim 2005.

Popüler Bilim Dergisi, “Bilim İnsanı Nadir Yetişen Çiçektir”, sy. 158, Nisan 2007

El-Hayat Gazetesi Ahmed el Zoubi, 14 Nisan 2007.

Zaman, Kitap, 27 Temmuz 2007.

Gerçek Hayat, Halime Kökçe, İnalcık ile söyleşi: “Objektif Tarih Olmaz”, Eylül 2007,
sy 286.

Milliyet, Taha Akyol, “Tarihçiden mektup”, 2 Kasım 2007.

Milliyet, “Ünlü Tarihçiden İtidal Çağrısı” 12 Kasım 2007.

Milliyet, Cadde eki, 16 Kasım 2009, sy 34.

Milliyet, “Tarih ile yüzleşme” , 16 Aralık 2009.

Cumhuriyet Daily Newspaper, Utku Çakır, “İnalcık: Akademi Özerk Olmalıdır”, 19 Eylül 2011.

Radikal, *Kitap eki*, “Fatih'i nasıl bilirdiniz?”, 19 Ekim 2011.

Bugün, “Ordu Yeniçeri Geleneğinden Kopamıyor” , 16 Kasım 2011.

Milliyet, “Türkiye devleti Osmanlı gibi değil”. 16 Kasım 2011.

İNTERNET ADRESLERİ:

<http://www.turkkulturu.org.tr>

<http://www.aieese.org>

<http://www.zaman.com.tr>

EKLER

Ek 1. İnalcık Özel arşivi, elçilik ile 5 Ekim 1985 tarihli yazışma.

Ek 2. İnalcık Özel arşivi, elçilik ile 8 Mayıs 1984 tarihli yazışma.

Ek 3. İnalcık Özel Arşivi, 788 nolu 18. 03. 1960 tarihli DTCF dâhili yazışması.

Ek 4. Sabah Gazetesi, “İnalcık: İslamiyet Atatürk ile Humeyni Arasında Bocalıyor”.

Ek 5 İnalcık Özel arşivi, İstanbul Tarihi Araştırma Projesi Raporu.

Ek 6 Halil İnalcık Bibliyografyası.

HALİL İNALCIK BİBLİYOGRAFYASI*

1941

“Tanzimat Nedir? *Tarih Araştırmaları*, I (1941), *A. Ü. DTCF Dergisi* (1940/41), 237–263.

(*Yıllık Araştırmalar Dergisi I*, (1949), 237-263'den ayrı basım.)

1942

“Tanzimat ve Fransa”, *Tarih Vesikaları*, II/8 (Ağustos 1942), 128–139.

“Bosna'da Tanzimat'ın Tatbikine Dair Vesikalar”, *Tarih Vesikaları*, I (1942), 374–389.

“Saray Bosna Şer'iyye Sicillerine Göre Viyana bozgunundan Sonraki Harp Yıllarında Bosna”, *Tarih Vesikaları*, II/9 (1942), 178–187 ve II/11 (1943), 372–383.

1943

“Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak”, *A. Ü. DTCF Dergisi*, 1/2 (1943), 89–96.

Tanzimat ve Bulgar Meselesi - Le Tanzimat et la Question Bulgare (Doktora tezi), TTK, Ankara, 1943, XI–161.

Tanıtma: “L. Rasonyi, Dünya Tarihinde Türklük, Ankara 1942”, *A. Ü. DTCF Dergisi*, I/3 (1943), 120–125.

Tercüme: Paul Wittek, “Ankara Bozgunundan İstanbul'un Zaptına” (1402–1455), *Belleten*, VII/1 (1943), 557–589.

---

* Prof. Mahmut Şakiroğlu'nun İncalcık Bibliyografyasından faydalanılmıştır. Bkz. Emine Çaykara, *Halil İncalcık Kitabı, Tarihçilerin Kutbu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 527-564.

Tanıtma: Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, c. I-II, kısım I-II, Ankara, 1942, Türk Tarih Kurumu Yayını: *A. Ü. DT CF Dergisi*, 1/5 (1943), 175–179.

1944

“Tanzimat Nedir?”, *A. Ü. DT CF Yıllık Araştırmalar Dergisi* I, (1944), 237–263.

“Yeni vesikalara göre Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Tâbiliğine Girmesi ve Ahidnâme Meselesi”, *Bellekten*, VIII/30 (1944), 185–229.

1946

“Yaş Muahedesinden Sonra Osmanlı-Rus münasebetleri: Reşid Efendi ve General Kutuzof Elçilikleri”, *A. Ü. DT CF Dergisi*, VI (1946), 195–203.

“Şark Meselesi”, s. 602–604.

“Şark Ortodoks Kilisesi ve Bulgar Eksarhiyası”, *Aylık Ansiklopedi*, c. 2 İstanbul, 1946, 696–698.

1947

“Bursa Şer'iyye Sicillerinde Fâtiḥ Sultan Mehmed'in Fermanları”, *Bellekten*, XI (1947), 693–708, ek levha CXLV.

“The Origins of the Ottoman-Russian Rivalry and the Don-Volga Canal (1569)”, *Ankara Üniversitesi Yıllığı. Annales de 'Université d'Ankara*, I (1946–1947), 47–106.

Tanıtma: M. M. Alexandrescu-Dersca, “La Campagne de Timur en Anatolie” (1402), Bükreş, 1942: *Bellekten*, XI (1947), 341–345.

Tanıtma: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Osmanlı Devleti'nin Saray teşkilâtı”, Ankara, 1945, Türk Tarih Kurumu Yayını: *A. Ü. DT CF Dergisi* V/2 (1947), 241–247.

1948

“Erzurum”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, IV (1948), 345–357.

“Gazi Giray I”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, IV (1948), 734.

“Gazi Giray II” (1554–1608), *MEB İslâm Ansiklopedisi*, IV (1948), 734–736.

“Gazi Giray III” (1705–1707), *MEB İslâm Ansiklopedisi*, IV (1948), 738.

“Giray”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, IV (1948), 783–789.

“Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)”, *Bulleten*, XII/46 (Nisan 1948), 349–402.

“Tarih Enstitüsü'nün Orta Anadolu Gezisi”, (Halil Demircioğlu ile birlikte), *A. Ü. DTCF Dergisi*, VI (1948), 169–182.

“Kırım Hanlığı'nın Osmanlı himâyesi Altına Girmesi Meselesi”, 3. *Türk Tarih Kongresi, Ankara, 15–20 Kasım 1943: Kongreye Sunulan Tebliğler*, Ankara: TTK, 1948, 478–489.

1949

“Yeni Bulunmuş Bir Gazavât-ı Sultan Murad”, (Mevlut Oğuz ile birlikte), *A. Ü. DTCF Dergisi VII* (1949), 481–495.

1950

“Hacı Giray I (?-1466)”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, V/I (1950), 25–27.

“Hacı Giray II (1648–1689)”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, V/I (1950), 27-28.

“Hüsrev Paşa (?-1632)”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, V/I (1950), 606–609.

“Hüsrev Paşa (1756?-1855)”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, V/I (1950), 609–616.

“İskender Bey (1404?-1468)”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, V/II (1950), 1079–1082.

“İslâm Giray I (1532)”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, V/II (1950), 1104–1105.

“İslâm Giray II (1584–1588)”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, V/II (1950), 1105.

“İslâm Giray III (1644–1654)”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, V/II (1950), 1105–1108.

1951

“Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti Üzerinde Bir Tetkik Münasebetiyle”, *Belleten*, XV/60 (1951), 629–684.

1952

“Timariots Chrétiens en Albanie au XVe siècle d'après un registre de timars Ottoman”, *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchiv*, IV (1952), 118–138.

1953

“Arnavutluk'ta Osmanlı Hâkimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei”, *Fatih ve İstanbul*, 12 (29 Temmuz 1953), 153–175.

“Od Stefana Dušana do Osmanskog Carstva”, *Prilozi za Orientalni Filologiju i Istoriju Jugosovenski Narada Pod Turkskom Vladavinom*, 3–4 (1952–1953), 23–54.

“15. Asır Türkiye İktisadî ve İçtimaî Kaynakları”, *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, XV/1–4 (1953–1954), 51–73.

“Documents on the Economic and Social History of Turkey in the 15. Century”, *Revue de la Faculte des Sciences Economiques de l'Universite d'Istanbul*, XV-XVI (1953–1955), 44–48.

“İstanbul Fethi'nin Yakın Sebepleri”, *AÜ DTCF Dergisi*, XI/2–4 (1953), 345–354.

“The Ottoman Timar System”, *Proceedings of the Twenty-Second International Congress of Orientalists*, İstanbul, 1951, yayıncı Zeki Velidî Togan, Leiden, 1953, c. II, s. 386.

“Stefan Dušan'dan Osmanlı İmparatorluğu'na: XV. Asırda Rumeli'de Hıristiyan Sipahiler ve Menşeleri”, *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı / Melanges Fuad Köprülü*, İstanbul, 1953, 207–248.

“Some Remarks On the Study of History in Islamic Countries”, *Middle East Journal*, 7 (1953), 451–455.

Tanıtma: H.A.R. Gibb and Harold Bowen, *İslamic Society and the West, A Study of the Impact of the Western Civilisation on Müslim Culture in the Near East*, vol 1, part 1, 1950. *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, Rewiev of the institute of Islamic Studies*, I (1953), 146–149.

1954

“Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar”, I, Ankara: TTK, 1954.

Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid. giriş ve metin. H. 991 tarihli Avlonya Kanunnâmesi ile 1 Harita ve 29 tıpkıbasım vardır. Ankara. TTK 1954.

“Ottoman Methods of Conquest”, *Studia Islamica*, III (1954), 103–129. Tercümesi için bkz. 1991.

1955

“XV. Asır Osmanlı Maliyesine Dair Kaynaklar”, *Tarih Vesikaları*, yeni seri I (1955), 128–134.

“Lands Problems in Turkish History”, *Müslim World*, 45 (1955), 221–228.

“Kalgay”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, VI (1955), 131–132.

“Kaplan Giray I (1680–1738)”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, VI (1955), 202–205.

“Kaplan Giray II”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, VI (1955), 205–206.

“Kırım Hanlığı”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, VI (1955), 746–756.

1956

“XV. Asırda Levant Ticareti”, *Forum*, V/51 (1 Mayıs 1956), 14–16.

“Ahmad Pasha, Called Bursali”, *The Encyclopaedia of Islam*², I, 292.

“Ahmad Pasha Gedik”, *The Encyclopaedia of Islam*², I, 292–293.

“Ahmad Pasha Khain”, *The Encyclopaedia of Islam*², I, 293.

V. Beynelmîlel Onomastik İlimler Kongresi (Salamanca, 12–15 Nisan), *Belleten*, XX/78 (Nisan 1956), 223–228. İngilizcesi: "The Land Surveys in the Ottoman Empire as a Source of Place-Names (Summary)", *Belleten*, aynı sayı, s. 228–230.

“İspanyol Arşivleri Hakkında”, *Belleten*, XX/78 (Nisan 1956), 230–236.

Kânûnnâme-i Sultanî Ber Mûceb-i Örf-i Osmânî, R. Anhegger ile birlikte, II. Mehmed ve II. Bayezid devirlerine ait Yasaknâme ve Kanunnâmeler, Ankara TTK, 1956.

1957

“An Ottoman Document on Bayezid's Expedition into Hungary and Wallachia”, *Onuncu Milletlerarası Bizans Tetkikleri Kongresi Tebliğleri, İstanbul, 1955. Actes du Xe Congrès International des Etudes Byzantines (İstanbul, 15–21.X.1955)*, İstanbul, 1957, 220-222.

“Mahkeme”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, VII, 149–151.

“Mehmed II”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, VII, 506–535.

Tanıtma: L.A. Mayer, “Bibliography of Moslem Numismatics, India Excepted. Second considerably enlarged edition, London 1954”, *Belleten*, XXI/81 (1957), 195–197.

Tanıtma: David Ayalon, “Gunpowder and Firearms in the Mamluk Kingdom. A Challenge to a Medieval Society, London 1956”, *Belleten*, XXI/83 (Temmuz 1957), 501.

“Osmanlılarda Ateşli silâhlar”, *Belleten*, XXI/83 (Temmuz 1957), 508–515.

Tanıtma: J. C. Hurevitz, “Diplomacy in the Near and Middle East: A Documentary Record, vol. 1 (1535–1914), vol.2 (1914–1956), Princeton 1956”, *Belleten*, XXI/83 (Temmuz 1957), 512–513.

Tanıtma: C.B. McLean - J.B. Christopher, R.L. Wolff, “A History of Civilisation, New York 1955”, *Belleten*, XXI/83 (Temmuz 1957), 513–514.

Tanıtma: Richard E. Kreutel, “Kara Mustafa vor Wien. Das Türkische Tagebuch der Belagerung Wiens 1683, Vefasst vom Zeremonienmeister der Hohen Pforte / Graz-Wien-Köln” *Belleten*, XXI/83 (Temmuz 1957), 514–515.

Çeviri: M. Swearingen, “The American Revolution”, “Amerikan İhtilâline Bir Bakış”, *Tarih Araştırmaları*, I/120 (1957), 69–82.

1958

“Arnavutluk (Albania)”, *The Encyclopaedia of Islam*², I (1958), 650–658.

“Azak”, *The Encyclopaedia of Islam*², I (1958), 808.

“Balkan”, *The Encyclopaedia of Islam*², I (1958), 998–1000.

“Osmanlı Padişahı”, *A.Ü. SBF Dergisi*, XIII (1958), 68–79.

“Osmanlı Hukukuna Giriş”, *A.Ü. SBF Dergisi*, XIII (1958), 102–126.

“The Problem of the Relationship Between Byzantine and Ottoman Taxation”, *Akten XI. Internationalen Byzantinisten Kongresses*, München, 1958, 237–242.

1959

“Bâyazîd (Bâyezîd-Yıldırım)”, *The Encyclopaedia of Islam*², I, (1959), 1117–1119.

“Bender”, *The Encyclopaedia of Islam*², I, 1166–1167.

“Bennâk”, *The Encyclopaedia of Islam*², I, 1169–1170.

“Osmanlılarda Saltanat Veraseti Usûlü ve Türk Hâkimiyet Telâkkisiyle İlgisi”, *A.Ü. SBF Dergisi*, XIV/1 (Mart 1959), 69–94.

“Osmanlılarda Raiyyet Rûsumu”, *Belleten*, XXIII/102 (1959), 575–610.

“İslâm Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devri’ndeki Şekillerile Mukayesesi”, *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, I (1959), 29–46.

1960

“Boghdan, Turkish Moldavia”, *The Encyclopaedia of Islam*², I, (1960), 1252–1253.

“Budjak, Southern Bessarabia”, *The Encyclopaedia of Islam*², I, (1960), 1286–1287.

“Bulgaria”, *The Encyclopaedia of Islam*², I, (1960), 1302–1304.

“Bursa”, *The Encyclopaedia of Islam*², I, (1960), 1333–1336.

“Çerkez”, *The Encyclopaedia of Islam*², II, (1960), 24–25.

“Çift-Resmi”, *The Encyclopaedia of Islam*², (1960), II, 32.

“Çiftlik”, *The Encyclopaedia of Islam*², II, (1960), 32–33.

“Bursa and the Commerce of Levant”, *Journal of Economic History of the Orient*, 3 (1960), 131–147.

“Bursa XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar”, *Belleten*, XXIV/93 (1960), 45–102.

“Die Türkei und der Western: die kulturelle und politische Angleichung der Türkei and den Western”, *International Jahrbuch für Geschichtsunterricht*, VII (1959–1960), 10–20.

Tanıtmı: Hans Joachim Kissling, “Beitrage zur Kenntnis Thrakien im 17. Jahrhundert”, Wiesbaden, 1956, *Bibliotheca Orientalis*, XVII/3–4 (1960), 216.

Tanıtma: Kemal H. Karpat, “Turkey's politics. The transition to a Multy-party System”, *Bellesten*, XXTV–195 (1960), 501–508.

“Mehmed the Conqueror (1432–1481) and His time”, *Speculum*, XXXV (1960), 408–427. Türkçe tercümesi için bkz. 2003.

“Murad II”, MEB *İslâm Ansiklopedisi*, VIII (1960), 598–615.

1961

“Dar al-Ahd”, *The Encyclopaedia of Islam*², II, 116.

“Dar al-Harb, Ottoman Period”, *The Encyclopaedia of Islam*², II, 118–119.

“Darîba, Ottoman Empire”, *The Encyclopaedia of Islam*², II, 146–148.

Tercüme: Allan Nevis-Henry Steele Commager, “Amerika Birleşik Devletleri Tarihi”, İstanbul, Varlık Yayınları, 1961.

1962

“Dawlat Giray I (1512–1577)”, *The Encyclopaedia of Islam*², II, 178–179.

“Djamâli. Ali Çelebi or Zenbilli Ali Çelebi”, *The Encyclopaedia of Islam*², II, 420.

“Pitanje Segedinskogo mira i kriza turske drzava 1444 godine”, *Prilozi* 12–13 (1962–1963).

“The Rise of Ottoman Historiography”, *Historians of the Middle East*, London, 1962, s. 152–167, eserin yayıncıları: B. Lewis ve P. M. Holt.

“Türkiye ve Japonya'nın Siyasî Modernleşmesi Üzerine Bir Konferans”, *Türk Kültürü*, I/1 (Kasım 1962), 50–52.

1963

“Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi”, *Bellekten*, XXVII (1963), 625–632. Bu araştırma ayrıca şu kitapta yayımlandı: "Atatürk Konferansları", Ankara, 1964, 189–196.

“Kıbrıs Tarihinin Ana Meseleleri”, *Türk Kültürü*, 1/4 (Şubat 1963), 31–36.

“Sadri Maksudî Arsal (1880–1958). Ölümünün besinci yılı dolayısıyla”, *Türk Kültürü*, 1/5 (Mart 1963), 49–52.

“Türk Tarihi ve Atatürk'te Tarih Şuuru”, *Türk Kültürü*, 1/7 (Mayıs 1963), 6–11.

“Atatürk ve Atatürk Devrimi Üzerinde Yabancı Tarihçiler”, *Türk Kültürü*, II/13 (Kasım 1963), 50–63.

“Djebeli”, *The Encyclopaedia of Islam*, II, (1963), 528–529.

“Djem” *The Encyclopaedia of Islam*, II, (1963), 529a -531.

“Djizya” (II. Ottoman), *The Encyclopaedia of Islam*, II, (1963), 562–566.

“Dobrudja”, *The Encyclopaedia of Islam*, II, (1963), 610–613.

“Doghandji” *The Encyclopaedia of Islam*, II, (1963), 614–615.

1964

Tanıtma: İskender Akçura, “Genocide behind the Iron-Curtain (Demir Perde Gerisinde Milletlerin Toptan Yok Edilmesi) New York 1963”, *Türk Kültürü*, II/16 (Şubat 1964), 58- 60.

“Byzantium and the Origins of the Crisis of 1444 Under the Light of Turkish Sources”, *Actes du XIIe Congres International des Etudes Byzantines*, II, Beograd, 1964, 159–164.

“The Nature of Traditional Society” , *Political Modernisation of Japan and Turkey*, Princeton, New Jersey, 1964, 42–63.

“Kıbrıs Fethinin Tarihi Manası”, *Kıbrıs ve Türkler*, Ankara, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, 1964, 21–26.

“Kıbrıs'ta Türk İdaresi Altında Nüfus”, *Kıbrıs ve Türkler*, Ankara, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, 1964, 27–58.

“Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'un Fethi ve İmparatorluk. İstanbul'un fethinin 511. yıldönümü münasebetiyle”, *Türk Kültürü* II/20 (Haziran 1964), 8–13.

“Kırım Türk Yurdunun Yok Edilişi”, *Türk Kültürü*, II/21 (Temmuz 1964), 61–68. Tekrar yayını, *Emel*, IV.

“Osmanlı Devrinde Türk Ordusu”, *Türk Kültürü*, II/22 (Ağustos 1964), 49–56. Tekrar yayını, *Türk Kültürü*, X/118 (Ağustos 1972), 1050–1058.

“Türk Donanmasının Beşiği: Gelibolu”, *Türk Kültürü*, II/22 (Ağustos 1964), 57–60.

“Türkiye'de Cumhuriyet Fikrinin Gelişme Safhaları”, *Türk Kültürü*, III/25 (Kasım 1964), 10–13 (Atatürk özel sayısı).

“Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayûnu”, *Belleten*, XXVIII/112 (Ekim 1964), 603–622.

“Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri”, *Belleten*, XXVIII/112 (Ekim 1964), 623–690.

“The Main Problems Concerning the History of Cyprus”, *Cultura Turcica* (1964), 44–55.

“The Place of the Ottoman - Turkish Empire in History”, *Cultura Turcica* (1964), 57–64.

“Social Change, Gökalp and Toynbee”, *Cultura Turcica* (1964), 209–223.

“Örf”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, IX (1964), 480.

“Padişah”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, IX (1964), 491–495.

“Reisülküttab veya Reis Efendi”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, IX (1964), 671–683.

“Rumeli”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, IX (1964), 767–773.

Tanıtma: R. Mantran, “İstanbul dans la seconde moitié du XVIe siècle”, Paris, 1962, *A.Ü. DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, II/2–3 (1964), 381–402.

Tanıtma: Roderic H. Davison, “Reform in the Ottoman Empire, 1856–1876, Princeton 1963”, *Belleten*, XXVIII/112 (Ekim 1964), 791–793.

1965

“Edirne'nin Fethi (1361)”, *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağanı Kitabı*, Ankara: TTK, 1965, 137–159.

“Sosyal Değişme, Gökalp ve Toynbee”, *Türk Kültürü*, III/3 (Mayıs 1965), 421–433.

“Cafer Seydahmet Kırimer (1889–4 Nisan 1960) Ölümünün 5. Yıl Dönümü Münasebetiyle”, *Türk Kültürü*, III/31 (Mayıs 1965), 471–478.

“A Note on the Turco-Iranian Economic Relations in History”, *Papers Read in the R.C.D. Seminar on Common Cultural Heritage, Tahrân, 10–13 Mayıs 1965*, 13–15.

“Erzurum”, *The Encyclopaedia of Islam*², II (1965), 712.

“Eshkindji”, *The Encyclopaedia of Islam*², II, 714–715.

“Eyâlet”, *The Encyclopaedia of Islam*², II, 721–724.

“Filâha”, *The Encyclopaedia of Islam*², II, 906–909.

“Filori”, *The Encyclopaedia of Islam*², II, 914–915.

“Gelibolu”, *The Encyclopaedia of Islam*², II, 983–987.

“Ghâzi Giray I”, *The Encyclopaedia of Islam*², II, 1046.

“Ghâzi Giray II”, *The Encyclopaedia of Islam*², II, 1046a-1047a.

“Ghâzi Giray III”, *The Encyclopaedia of Islam*², 1047.

“Ghulâm”, *The Encyclopaedia of Islam*², 1085–1091.

“Ghurabâ”, *The Encyclopaedia of Islam*², 1097–1098.

“Giray”, *The Encyclopaedia of Islam*², 1112–1114.

“Gönüllü”, *The Encyclopaedia of Islam*², 1120–1121.

“Hâdjji Giray (871/1466, Kurucu Han)”, *The Encyclopaedia of Islam*², c. III, 43–45.

“Harîr, II-The Ottoman Empire”, İpek, *The Encyclopaedia of Islam*², c. III, 211–218.

“Hawâla (Havale ve Mukata'a)”, *The Encyclopaedia of Islam*², c III, 283–285.

“Haydar-oghlu (Kara Haydar-Oghlu Mehmed)”, *The Encyclopaedia of Islam*², c III, 317–318.

“Osmanlı Timar Rejimi ve Sipahi Ordusu”, *Türk Kültürü*, III/34 (Ağustos 1965), 758–765 (130–137). Tekrar yayımı derginin c. X/118 (Ağustos 1972), 1059–1066.

“Adaletnâmeler”, Belgeler, *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, II/3-4 (1965) basımı 1967, 49-145.

Tanıtma: Robert Devereux, “The First Ottoman Constitutional Period. A Study of the Midhat Constitution and Parliament”, *Belleten*, XXIV/116 (1965), 663–666.

Tanıtma: "V. L. Menage, “Neshrî's History of the Ottomans: The Sources and Development of the text”, *Belleten*, XXIV/116 (1965), 667–672.

Tanıtma: “Fahir İz, Eski Türk Edebiyatında Nesir: XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıl Ortasına Kadar Yazmalardan Seçilmiş Metinler”, *Belleten*, XXIV/116 (1965), 673–674.

1966

“Kutadgu Bilig’de Türk ve İran Siyaset Nazariye ve Gelenekleri”, *Reşid Rahmeti Arat İçin*, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, 1966, 259–271.

Tanıtma: “Kenan Akyüz, Ziya Paşa'nın Amasya mutasarrıflığı sırasındaki olaylar. I. Belgeler”, Ankara, 1965, *Belleten*, XXX/117(1966), 163–164.

1967

“Notes on N. Beldiceanu's Translation of the Kanunnâme, fonds Turc ancien 39, Bibliothèque Nationale, Paris”, *Der islam*, 43/1–2 (1967), 139–157.

“The Re-building of Istanbul by Sultan Mehmed the Conqueror”, *Cultura Turcica*, IV (1967).

“Türk İlmi ve M. Fuad Köprülü”, *Türk Kültürü*, VI/65 (Mart 1968), 289–294.

1968

“Akademi Nedir, Türk Akademisi Nasıl Kurulmalıdır? Bir Örnek: Japon Akademisi”, *Türk Kültürü*, VI/67 (Mayıs 1968), 486–495.

“Turks Turkey, Ottoman Empire”, *Encyclopaedia of World History*, yayıncı; William L. Langer, 4. ed.

“Les regions de Kruye et de Dibra autour de 1467 (d'apres les documents Ottomans)”, *Studia Albanica*, V/2, (Boston: 1968), 89–102.

“Ziya Gökalp”, *International Encyclopaedia of Social Sciences*, V (1968), 194–195.

“Yükseliş Devrinde Osmanlı Ekonomisine Umumî Bir Bakış”, *Türk Kültürü*, VI/68 (Haziran 1968), 537–542.

“Conference on the Political Modernization of Japan and Turkey”, *Princeton: PVP*, 1968.

1969

“Prof. Dr. Uriel Heyd” (1913–1968), *Belleten*, XXXIII/129 (Ocak 1969), 115-116.

“Ottoman Policy and Administration in Cyprus after the Conquest”, Ankara, 1969.

“Gazi Giray I”, *Türk Ansiklopedisi*, XVII (1969), 184.

“Gazi Giray II”, *Türk Ansiklopedisi*, XVII, (1969), 184–185.

“Gazi Giray III”, *Türk Ansiklopedisi*, XVII, (1969), 185.

“Giray”, *Türk Ansiklopedisi*, XVII, (1969), 369–370.

“Suleiman the Lawgiver and the Ottoman Law”, *Archivum Ottomanicum*, I (1969), 105–138.

Tanıtma: “Gabriel Baer, Egyptian Guilds in Modern Times”, *Archivum Ottomanicum*, I, 317–319.

Tanıtma: “M. Baulant, Letters de négociants Marsellais”, *Archivum Ottomanicum I*, 319–321.

Tanıtma: “B. Krekic, Dubrovnik et le Levant au Moyen Âge”, *Archivum Ottomanicum*, I, 322–324.

“Capital Formation in the Ottoman Empire”, *Journal of Economic History*, XXIX/1 (1969), 97–140.

“L'Empire Ottoman”, *Actes du Premier Congrès International des études Balkaniques et Sud-Est Européennes, 26 août-1 septembre 1966*, Sofia 1969, c. 3, 75-104.

“Birinci Milletlerarası Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14–19 Nisan 1969)”, *Türk Kültürü*, VII/79 (Mayıs 1969), 508–516.

Tanıtmı: “N. Berkes, The development of Secularizm in Turkey”, *Orientalische Literaturzeitung*, LXIV/9–10 (1969), 438–446.

1970

“The Policy of Mehmed II Toward the Greek Population of İstanbul and the Byzantine Buildings of the City”, *Dumbarton Oaks Papers* 23–25 (1969–1970), 231–249.

“The Foundation of the Ottoman Economic-social System in Cities”, *La Ville Balkanique*, Sofia, 1970, 17–24.

“The Ottoman Economic Mind and Aspects of the Ottoman Economy”, *Studies in the Economic History of Middle East From the Rise of Islam to the Present Day*, ed. M. A. Cook, London, 1970, 207–218.

“The Cambridge History of Islam”, eds. P.M. Holt, A.K. Lamb-ton, B. Lewis, *Cambridge University* içinde: “The Emergence of the Ottomans”, 263-291; “The Rise of the Ottoman Empire”, 295-323; “The Heyday and Decline of the Ottoman Empire”, 324-353; bu çalışmaların Türkçe'ye tercümesi: *İslâm Kültür ve Medeniyeti*, İstanbul, 1988 yılı. “Osmanlı Devletinin Kuruluşu” 271–298; “Osmanlı Devleti'nin Yükselişi. Fatih Sultan Mehmed”, 301–329; “Osmanlı Devleti'nin Altın Devri ve Gerilemesi”, 331–359; “Osmanlı Devleti Sonlarında Rumeli ve Anadolu”, 361-379.

“The Ottoman Decline and Its Effects Upon the Reaya”, *ile Congres International des Etudes du Sud-est Europeen*, Athenes, 7–13 Mai 1970, 73-90. Tekrar basımı: *Aspects of the Balkans, Continuity and Change. Contributions to the Internnatioal Balkan Conference*, UÇLA, 1969, eds. H. Birnbaum and S. Vryonis, The Hague, Mouton, 1972, 338–354.

“Islam in the Ottoman Empire”, *Cultura Turcica*, 5–7 (1968–1970), 19–29.

“Gülhane Hattı”, *Türk Ansiklopedisi*, XVIII (1970), 147–148.

"Hacı Giray I", *Türk Ansiklopedisi*, XVIII, 278–279.

“Hacı-İlbeyi”, *Türk Ansiklopedisi*, XVIII, 279.

1971

“The Periods of Development of the Idea of Republic in Turkey”, *Cultura Turcica*, vol. VIII-IX (1971), 72–73.

“Önsöz”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14–19 Haziran 1969)*, *Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara, 1971, IX-XIII; “Preface”, aynı eser, XV-XX.

“Ottoman Policy and Administration in Cyprus After the Conquest”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14–19 Haziran 1969)*, *Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara, 1971, 59–77.

“The Conquest of Edirne (1961)”, *Archivum Ottomanicum*, III (1971), 185–210.

“İmtiyazât. Commercial privileges, capitulations. II-The Ottoman Empire”, *The Encyclopaedia of Islam*², III (1971), 1179–1189.

1972

“Osmanlı Timar Rejimi ve Sipahi Ordusu”, *Türk Kültürü*, X/118 (Ağustos 1972), 1059–1066.

1973

The Ottoman Empire. The Classical Age, 1300–1600, translated by N. Itzkowitz and C. Imber, London-New York, 1973.

“Application of the Tanzimat and its Social Effects”, *Archivum Ottomanicum* V (1973), 97–127.

“Quelques remarques sur la formation du capital dans l'Empire Ottoman”, *Histoire Economique du Monde Méditerranéen 1450–1650, Melanges en l'Honneur de Fernand Braudel*, Paris, 1973, 235–244.

“İskender Beg”, *The Encyclopaedia of Islam*², IV, (1973), 138–140.

“İslam Giray I”, *The Encyclopaedia of Islam*², IV, 178.

“Islam Giray II”, *The Encyclopaedia of Islam*², IV, 178–179.

“Islam Giray III”, *The Encyclopaedia of Islam*², IV, 179.

“Ispence”, *The Encyclopaedia of Islam*², IV, 179.

“Ispence”, *The Encyclopaedia of Islam*², IV, 211.

“Istanbul”, *The Encyclopaedia of Islam*², IV, 224–248.

“Kaplan Giray I”, *The Encyclopaedia of Islam*², IV, 568–569.

“Kaplan Giray II”, *The Encyclopaedia of Islam*², IV, 569.

“Kapu Ağası. (Bâb al-Sa-âde Aghası)”, *The Encyclopaedia of Islam*², IV, 570–571.

Foreword, *Dimitri Cantemir. Historian of South East European and Oriental Civilisations*, Bucharest, 1973.

1974

Osmansko Carstvo, Belgrad, 1974. 1973'te yayımlanan “The Ottoman Empire”ın tercümesi.

“Turkish Impact on the Development of Modern Europe”, *The Ottoman State and its Place in the World History*, Leiden, 1974, ed. K. Karpat, 51–58 (yeni yayını için bkz. 2000).

“Eastern and Western Cultures in Dimitrie Cantemir's Work”, *Revue Roumaine d'Histoire*, XII (1974), 27–29.

“Mehmed II”, *Encyclopedia Britannica*, 15th ed., 859-860.

“Lepanto in the Ottoman Documents”, *II Mediterraneo Nella Seconda Meta Del '500 Alla Luce di Lepanto, a Cura di Gi-no Benzoni*, Firenze, 1974, 185–192, *Civiltà Veneziana Studi* 30.

Tanıtmı: “Uriel Heyd, Studies in old Ottoman Criminal Law, London, ed. V. Menage”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 37 (1974), 696–698.

“Ottoman Policy and Administration in Cyprus after the Conquest”, *Review of the Touring and Automobile Club of Turkey*, sayı 44/323 (Ekim- Aralık 1974), 25–31.
Almanca'sı: “Die Historische Bedeutung Der Eroberung Zyprens”, *Zeitschrift deş Touring und Automobileclub der Turkei*, 44/323, 25–27.

1975

“Kanun”, *The Encydopaedia of Islam*², IV, (1975), 558–562.

“Kanunnâme”, *The Encydopaedia of Islam*², IV, 562–566.

“The Socio-political Effects on the Diffusion of Fire-arms in the Middle East”, *War, Technology and Society in the Middle East*, London, 1975, 195–217, eds. V. J. Parry and M. E. Yapp.

“Şark Meselesi”, *Türkiye Defteri*, 18 (1975), 565–571.

1976

“The Rise of the Ottoman State”, *A History of the Ottoman Em-pire to 1730*. Chapters from the Cambridge History of islam and the New Cambridge Modern History, by Parry, İnalçık, Kurat and J.S. Brombey, 1976, 10–53. Edited with an introduction by. L. Cook, bkz. 1970, The Cambridge History of Islam.

“Kırım Hanlığı”, *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, 1976, 943–954. *İslâm Ansiklopedisinde* çıkan araştırmasının tekrar yayını; bkz. yıl 1955.

“Osmanlı İmparatorluğu'nda Kültür ve Teşkilât”, *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, 974–990. İkinci baskı için bkz. 1992.

1977

“An Outline of Ottoman-Venetian Relations”, *Venezia, Centro di Mediazione Tra Oriente e Occidente (Secoli XV-XVI). As-petti e Problemi*, a cura di H.G. Beck - M. Manussacas - A. Pertusi, Firenze, 1977, 83–90 (s. 91–94 arasında İnalçık'a yöneltilen sorular ve verilen cevaplar, İtalyanca olarak bulunmaktadır), *Venedik- Giorgio Cini Vakfı Yayını*, alt başlık: Atti del II Convegno Internazionale di Storia della Civiltà Veneziana. Civiltà Veneziana, Studi 32.

“Centralisation and Decentralisation in Ottoman Administration”, *Studies in Eighteenth Century Islamic History*, London, 1977, 27–52, eds. T. Naff and R. Owen.

“Tursun Bey, Historian of Mehmed the Conquerors' Time”, *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 69 (1977), 55–71.

1978

Gazavât-i Sultân Murâd b. Mehemmed Hân. İzladi ve Varna Savaşları (1443–1444) Üzerine Anonim Gazavatnâme. Tıpkıbasım ve metin, notlar ve bir lûgatça ile yayımlayanlar; Halil İnalçık ve Mevlut Oğuz, Ankara: TTK, 1978.

“The Impact of Annales School of Ottoman Studies and New Findings”, *Review, Journal of Fernand Braudel Center*, I (1978), 69–96.

“*Tursun Beg. The History of Mehmed the Conqueror*” Text published in facsimile with English translation by Halil İnalçık and Rhoads Murphey, Chicago-Minnesota, 1978.

The Ottoman Empire: Conquest, Organisation and Economy, Variorum Reprints, 1978. Halil İnalçık'ın eserde yer alan araştırmaları: “Ottoman Methods of Conquest” (bkz. yıl 1954). “Land Problems in Turkish History”(bkz. yıl 1955). “The Problem of the Relationship Between Byzantine and Ottoman Taxation” (bkz. yıl 1958), “Bursa and the Commerce of Levant” (bkz. yıl 1960). “The Nature of Traditional society: Turkey” (bkz. yıl 1960). “Suleiman the Lawgiver and Ottoman Law” (bkz. yıl 1969). “Capital Formation in the Ottoman Empire” (bkz. yıl 1969). “The Policy of Mehmed

II toward the Greek Population”(bkz. yıl 1970). “The Ottoman Economic Mind and Aspects of the Ottoman Economy” (bkz. yıl 1970). “The Ottoman Decline and Its Effects Upon the Reaya” (bkz. yıl 1970). “The Conquest of Edirne (1361)” (bkz. Yıl 1971). “The Application of Tanzimat” (bkz. Yıl 1973). “Lepanto in the Ottoman Documents” (bkz. yıl 1974). “The Social Effects of the Diffusions of Fire Arms” (bkz. Yıl 1975).

1979

“The Question of the Closing of the Black Sea Under the Ottomans”, *Archieiou Pontu. Periodicon Sungramma*, 35 (1979), 74–110.

“Khosrew Pasha”, *The Encyclopaedia of Islam*², V (1979), 32–35, R. C. Repp ile birlikte.

“Khosrew Pasha, Mehmed (?-1271/1855)”, *The Encyclopaedia of Islam*², V, 35–36. (Makalede editör imzası mevcutsa da yazarın *İslâm Ansikloedisinde* çıkan makalesinden alınmalıdır)

“Servile Labor in the Ottoman Empire”, *Mutual Effects of the Islamic and Judeo-Christian Worlds: the East European Pattern*, ed. A. Archer-T. Halasi Kun - B. K. Kiraly, *Studies on Society in Change* 3, New York, 1979, 25–52.

Tanıtmı: “Franz Babinger, Mehmed the Conqueror and His Time”, *American Historical Review*, 84–2 (1979), 510–511.

1980

“The Hub of the City: The Bedesten of Istanbul”, *International Journal of Turkish Studies*, 1/1 (1979–1980), 1–17.

“A Case Study in Renaissance Diplomacy: The Agreement Between Innocent VIII and Bayezid II on Djem Sultan”, *Journal of Turkish Studies, Türklük Bildirisi Dergisi*, III (1979–1980), 209–230.

“Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire, 1600–1700”, *Archivum Ottomanicum* VI (1980), 283–337.

“Osmanlı Bürokrasisinde Aklâm ve Muamelât”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, I (1980), 1–14.

“Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere: Pazar Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü”, *ODTÜ Gelişme Dergisi* özel sayısı. "Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar II" (1979–1980), 1–65.

“Turkey Between Europe and the Middle East”, *Foreign Policy*, VIII/3–4 (1980), 7–31.

Tanıtma: “Susan Skilliter, William Harborne and the Trade with Turkey, 1578–1582, London-Cambridge”, *International Journal of Middle East Studies*, 34–4 (1980), 514.

“Ottoman Social and Economic History: A Review”, *Social and Economic History of Turkey (1071–1920)*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 1980, 1–8.

“Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihi ile İlgili Belgeler: Bursa kadı Sicillerinden Seçmeler”, *Belgeler*, X/14 (1980–1981), 1–91.

“Bursa Kadılarına ait Sicil Defterleri'nden A 4/4 no'lu Defterden Alınma 190 belge”, s. 2–63 Osmanlıca matbu metin, 64–91 özetler. “II. Sicil: Safer 883 - Muharrem 886”, *Belgeler*, XIII/17 (1988), 141.

“III. Köy Sicil ve Tezkereleri”, *Belgeler*, XV/19 (1983), 23–167. 24–110 arası 189 belge sicillerden, 111–164 arası 56 tane köy tereke defteridir.

1981

“The Khan and Tribal Aristocracy: The Crimean Khanate Under Sahip Giray I (1532–1551)”, *Harvard Ukrainian Studies* III-IV (1979–1980), 445–466. Türkçe tercümesi, *Emel sayı 135* (Mart-Nisan 1983), 51–73.

Tanıtmı: “Alexandre Bennigsen ve arkadaşları, 'Le Khanat de Crimée dans les Archives du Musée du Palais de Topkapı', Paris, 1978”, *International Journal of Middle East Studies* 13/3 (1981), 373–374.

1982

“Kutn (In the Ottoman Empire)”, *The Encyclopaedia of Islam*², V, (1982), 557–566.

“The Caliphate and Atatürk's İnkılâb”, *Bulleten*, XLVI/182 (1982), 353–365.

“Ottoman Archival Materials on Millets”, *Christians and Jews in the Ottoman Empire, I. The Central Lands*, ed. by Benjamin Brauder and Bernard Lewis, New York, 1982, 437–449.

Tanıtmı: “K.K. Barbir, 'Ottoman Role in Damascus, 1709-1758’”, *American Historical Review* 87-2 (1982), 509.

“Rice Cultivation and Çeltükçi-Re'âyâ System in the Ottoman Empire”, *Turcica, Revue des Etudes Turquies*, XIV (1982), 69–141.

“The Question of the Emergence of Ottoman State”, *International Journal of Turkish Studies*, II/2 (1981–1982), 71–79.

1983

“Mâ”, *The Encyclopaedia of Islam*², V (1983), 878–883.

“Marchés and marchands Ottomans”, *Bulletin du Mause*, 3 (1983), 13-37.

“Introduction to Ottoman Metrology”, *Turcica. Revue des Etudes Turques*, XV (1983), 311–348 (tercümesi için bkz. yıl 1991).

“Han ve Kabile Aristokrasisi: I. Sahip Giray Döneminde Kırım Hanlığı”, *Emel*, 135 (Mart-Nisan 1983), 51–73. (Aslı için bkz. 1981)

“Arab Camel Drivers in Western Anatolia in the Fifteenth Century”, *Revue d'Histoire Maghrebine*, X/31–32 (1983), 247–270.

“The Emergence of Big Farms, Çiftlik: State, Lanlords and Tenants”, *Contributîon à Histoire Economique et Sociale de l'Empire Ottoman*, Paris-Leaven, 1983, 105–126, ek iki levha: Paris: Institut Français d'Etudes Anatoliennes d'Istanbıtl-Association pour le developpement d'Etudes Tırques Collection Turcica III.

1984

“Yük (Himl) in Ottoman Silk Trade. Mining and Agriculture”, *Turcica. Revue des Etudes Turques*, XVI (1984), 131–156 (tercümesi için bkz. 1991).

1985

“Osmanlı Arşivlerinin Türk ve Dünya Tarihi İçin Önemi” (A. Konuşma metni), *Osmanlı Arşivleri ve Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu*. İstanbul, Türk-Arap İncelemeleri Vakfı, 1985, 31–37. B. Dağıtılan ayrıntılı metin: 39–45.

“The Rise of the Turcoman Maritime Principalities in Anatolia, Byzantium and Crusades”, *Byzantinische Forschungen*, IX (Amsterdam: 1985), 179–217.

“Studies in Ottoman Social and Economic History”, 1985, *Variorum Reprints* (içindekiler) I. “The Question of the Emergence of the Ottoman State” (bkz. yıl 1982). II. L'Empire Ottoman” (bkz. yıl 1969). III. “The Khan and the Tribal Aristocracy” (bkz. yıl 1981 ve 1983). IV. “Impact of the Annales school of Ottoman Studies” (bkz. yıl 1978). V. “Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire” (bkz. yıl 1980). VI. “Rice Cultivation in the Ottoman Empire” (bkz. yıl 1982). VII. “Servile Labor in the Ottoman Empire” (bkz. yıl 1979). VIII. “The Emergence of Big Farms, Çiftlik” (bkz. yıl 1983). IX. “The Hub of the City” (bkz. yıl 1980). X. “Introduction to Ottoman Metrology” (bkz. yıl 1983 ve 1991).

Tanıtmı: “The Islâmic Middle East, 700–1900. Studies in Economic and Social Studies, ed. A. L. Udovitch”, *Journal of the American Oriental Society*, c. 105-1 (1985), 162-164.

Tanıtmı: “C. Issawi, 'The Economic History of Turkey, 1800–1914”, *International Journal of Middle East Studies*, 17/2 (1985), 273–276.

1986

“The Appointment procedure of a Guild Warden (Kethüda)”, *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 76 (1986), 135–142.

“The Yürüks: Their Origins, Expansion and Economic Role”, *Halı Magazine. Oriental Carpets and Textile Studies*, London, 1986, 39–65, ed. by. R. Pinner - W. Denny.

“Mahkama (2- The Ottoman Empire I- The earlier centuries)”, *The Encyclopaedia of Islam*², VI, 3–5, 9–11 arasında C.V. Findley ile birlikte “Bibliography”.

“Power Relationship Between Russia, Ottoman Empire and Crimean Khanate as Reflected in Titulature”, *Passé Turco-Tatar, Present Soviétique. Etudes offerts a Alexander Benningsen*, Louvain-Paris, 1986, 175–211, Collection Turcica VI.

“Arab-Turkish Relations in Historical Perspective (1260–1914)”, *Studies on Turkish-Arab Relations*, İstanbul, 1986, 148–157 (tercüme için bkz. yıl 1988).

1987

“Biases in Studying Ottoman History”, *Studies on Turkish-Arab Relations. Annual 2* (1987), 7–10.

“Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar”, yıl 1954'ün tıpkıbasımı.

“Sharî'a, Ummah' Khilâfah”, Dr. I. H. Qureshi Memorial Lectures, ed. Y. A. Ashmi, Karachi, 1987.

1988

“Şikâyet hakkı: 'Arz-i Hâl ve 'Arz-i Mahzar'lar”, *Osmanlı Araştırmaları*, VII-VIII (1988), 33–54.

“Tarihi Perspektif İçinde Arab-Türk İlişkileri (1260–1914)”, çev. Oktay Özel, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı 3 (1988), 205–214 (1986 yılında çıkan İngilizce makalenin tercümesi).

“Osmanlılar”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, XII/2 (1988), 286–308. (Ansiklopedi'nin “Türkler” maddesi içinde bulunmakta.)

“Recession of the Ottoman Empire and the Rise of the Saudi State”, *Studies on Turkish-Arab Relations*, 3 (1988), 69–85. Metin içinde belge fotokopisi ve tercümeyle birlikte.

“Adaletnâme”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, I (1988), 346–347.

“Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler”, bkz. yıl 1980.

“Fâtih Sultan Mehmed Tarafından İstanbul'un Yeniden İnşası”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 3 (1988), 215–225 (İngilizcesi için bkz. 1967).

“Jews in the Ottoman Economy and Finances 1450–1500”, *The Islamic World from Classical to Modern Times. Essays in Honor of Bernard Lewis*, Princeton N.J. 1988, 513–550.

“The Rûzname Registers of the *Kadiasker* of Rumeli as preserved in the İstanbul Müftülük Archives”, *Turcica. Revue des Etudes Turques*, XX (1988), 251–275.

1989

“Matbakh (2. Ottoman Turkey)”, *The Encyclopaedia of Islam*², VI (1989), 809–813, tıpkıbasım.

Tanıtmı: “Kemal H. Karpat, 'Ottoman Population, 1830- 1914'”, *International Journal of Middle East Studies*, 21.3.1989, 422–424.

1990

“Osmanlı Toplum Yapısının Evrimi”, *Türkiye Günlüğü*, sayı 11 (1990), 30, 41. (Aslı için bkz. yıl 1964'te “The Nature of Traditional Society.”)

“İstanbul: An islamic City”, *Journal of Islamic Studies*, I (1990), 1–23 (tercümesi için bkz. yıl 1992 ve 1995).

“Turks and the Crusades 1329–1451” ve "Ottoman Turks and the Crusaders 1451–1522", *A History of the Crusades. Volume Six. The Impact of the Crusades on Europe*, VI, Madison, 1990, 222–275 ve 311–353. Eserin yayıncıları: Harry W. Hazard-Norman P. Zaccor, General Editör: K. Setton.

“Köy, Köylü ve İmparatorluk”, V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi. *Tebliğler*. İstanbul, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, 21–25 Ağustos 1989, 1–11, Ankara. TTK, 1990.

“Mazra'a”, *The Encyclopaedia of Islam*², VI (1990), 959–961.

“Mehemmed I (Ottoman Sultan 816–24/1413–21. Çelebi)”, *The Encyclopaedia of Islam*², VI (1990), 973–978.

“Mehemmed II (Abu'l Fath or Fâtih)”, *The Encyclopaedia of Islam*², VI (1990), s. 978–981.

“Mesîh Pasha (Ottoman Grand Vizier)”, *The Encyclopaedia of Islam*², VI (1990), 1025–1026.

1991

“The Status of the Greek Ortodox Patriarch Under the Ottomans”, *Turcica. Revue des Etudes Turques, (Melanges offerts à Irène Mélikoff)* XXI-XXIII (1991), 407–436.

“Osmanlı Fetih Metodları”, *Yeni Forum*, 263 (Nisan 1991), s. 21–25, 264 (Mayıs 1991), 17–21 (esas metin için bkz. yıl 1954).

“Osmanlı Metrolojisine Giriş”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 73 (Ağustos 1991), 21–51 (esas metin için bkz. yıl 1983).

“Osmanlı İpek Ticareti, Madencilik ve Ziraatında Yük (Himl)”, *Türk Dünyası Araştırmaları* 75 (Aralık 1991), 9–29 (esas metin için bkz. yıl 1984).

“Ottoman Galata, 1453–1553”, *Premiere Recontre Internationale sur l'Empire Ottoman et la Turquie Moderne*, Istanbul: Institut Français d'Etudes Anatoliennes, 1991, 17–116, ed. Edhem Eldem.

“Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Sorunu”, Tercüme: Tahir Sümbül, *A.Ü. DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, c XV/26 (1990–91), 329–339.

1992

“Islamization of Ottoman Law on Land and Land Taxation”, *Festgabe an Josef Matuz: Osmanistik-Turkologie-Diplomatik*, Berlin, 1992, 100–116, ed. Christa Fragner-Klaus Schwarz.

“Comments on 'Sultanism': Max Weber's Typification of the Ottoman Polity”, *Princeton Papers in Near Eastern Studies 1* (1992). Charles Issawi and Bernard Lewis, Princeton, 1992, 49–72. Tercüme için bkz. yıl 1994.

“Türkiye'nin İmajı: Dünyanın Hasta Adamı”, *Cumhuriyet*. 3.5.1992 (Gazeteci Leyla Tavşanoğlu tarafından Prof. Dr. Halil İnalçık'la Türkiye'nin dış dünyadaki yeri, Ankara'nın tutumu ve sağlıklı bir tanıtım politikası üzerine yapılan söyleşi), s. 6.

Tanzimat ve Bulgar Meselesi. Doktora Tezinin 50. Yılı, İstanbul: Eren, 1992. (İlk baskı için bkz. yıl 1943.)

“Süleyman the Magnificent: The Man and Statesman”, *Soliman Le Magnifique et son temps. Actes du colloque de Paris. Galeries Nationales du Grand Palais, 7–10 mars 1990*, Paris, 1992, 89–103, editör: G. Veinstein.

“Tax Collection, Emblezzement and Bribery in Ottoman Finances”, *Turkish Studies Assodation Bulletin*, XV (1992), 327–346.

“İstanbul: Bir İslam Şehri”, *Dergâh*, 24 (Şubat 1992), s. 1, 14–15 ve sayı 25 (Mart 1992), 16–17 (esas metin için bkz. yıl 1990).

“Tarihçinin Mutfağı: Halil İnalçık”, *Tarih Vakfından Haberler*, 14 (Temmuz-Ağustos 1992), 7.

“Eyüp Sultan'da Yapılması Gerekenler”, *İstanbul*, 3 (1992), 148–149.

Türk Dünyası El Kitabı, 2. baskı, Ankara, 1992, "Kırım Hanlığı" 420–434, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Kültür ve Teşkilât”, 457–476.

“Osmanlı İmparatorluğu'nda İslâm”, *Dergâh*, 30 (Ağustos 1992), 1–31 (Eylül 1992), 16–17 (esas metin için bkz. yıl 1970, yeni bir tercüme, yıl 1995).

“Bayezid I”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 5, (1992), 231–234.

“Bursa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 5 (1992), 445–449.

“Some Remarks on the Ottoman Turkey's Modernization Process”, *Transfer of Modern Science and Technology to the Muslim World*, İstanbul: *International Research Center for Islamic History, Art and Culture* (IRCICA), 1992, 49–50. Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu.

“Osmanlı-Rus İlişkileri 1492–1700”, Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491–1992, Ankara, 12–14 Aralık 1992, *Bildiriler*, Ankara: TTK.

1993

“Decision Making in the Ottoman State”, *Decision Making and Change in the Ottoman Empire*, editör: C. F. Farah-Kirkville, The Thomas Jefferson University Press, 1993, 9–18.

“Greeks in Ottoman Economy and finances, 1453-1550”, To Ellenikon, Studies in Honour of Speros Vryonis Jr., c. 2, *Byzantinoslavica, Armenica, Islamica, the Balkans and Modern Greece*, New Rochelle-New York, 1993, 307-319.

“Türkler ve Balkanlar”, *Balkanlar*, İstanbul: Eren, 1993, s. 9-32, Yayınlayan: İngilizcesi: "The Turks and the Balkans", *Turkish Review of Balkan Studies*, I (1993), Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, 9–42.

“Osmanlı İmparatorluğu. Toplum ve Ekonomi Üzerinde Arşiv Çalışmaları, İncelemeler”, İstanbul: Eren 1993. Şu araştırmalara yer verilmiştir: “Köy, Köylü ve

İmparatorluk”(bkz. yıl 1990). “İslâm Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi” (bkz. yıl 1959). “Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü” (bkz. yıl 1959). “Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğu'na” (bkz. yıl 1953). “1431 Tarihli Tımar Defteri'ne Göre Fatih Devrinden Önce Tımar Sistemi” (bkz. yıl 1952). “Vidin'de Gospodarlık Rejimi ve İlgası”, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi* kitabından. “Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti Üzerinde Bir Tetkik Münasebetiyle” (bkz. yıl 1951). “15. Asır Türkiye İktisadî İçtimaî Tarihi Kaynakları” (bkz. yıl 1953). “Bursa XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar” (bkz. yıl 1960). “Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere...” (bkz. Yıl 1979). “Osmanlı Hukukuna Giriş” (bkz. yıl 1958). “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu” (bkz. yıl 1964). “Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkiler” (bkz. yıl 1964). “Osmanlılarda Batı'dan Kültür Aktarması” (bkz. yıl 1992) ve “Halil İnalçık Bibliyografyası”, 457–468.

“Cizye, Osmanlılarda Cizye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 8, (1993), 45–48.

“Çiftlik”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 8, (1993), 31–3–314.

The Middle East and the Balkans Under the Ottoman Empire. Essays on Economy and Society, Bloomington, *Indiana University Turkish Studies and Turkish Ministry of Culture*, Joint Series, 1993. Eser ve şu araştırmaları içerir: “Turkish and Iranian Political Theories and Traditions in *Kutadgu Bilig*”, (Aslı için bkz. 1966). “Derviş and Sultan: an Analysis of the Otman Baba Vilâyetnâmesi”, Türkçesi için bkz. 2004). “The Ottoman Succession and Its Relations to the Turkish Concept of Sovereignty”, (Aslı için bkz. 1959). “State and Ideology Under Sultan Süleyman I”, 70–94. “The Yürüks: Their Origins, Expansion and Economic Role”, (bkz. 1986). “Village, Peasant and Empire”, (Aslı için bkz. 1990) “A Case of the Village Microeconomy: Villages in the Bursa *Sancak*, 1520–1593”, "Sources for Fifteenth Century Turkish Economic and Social History", (Aslı için bkz. *İktisat Fakültesi Mecmuası* XV (1953–54). “The Appointment Procedure of a Guild Warden (*Kethüdâ*)”, (Aslı için bkz. 1986). “Notes on a Study of the Turkish Economy During the Establishment and Rise of the Ottoman Empire”, (Aslı için bkz. 1951). “The Ottoman Cotton Market and India: the Role of Labor Cost in Market Competition”, (Aslı için bkz. 1979). “The Rise of the

Turcoman Maritime Principalities in Anatolia, Byzantium and the Crusades”, (Aslı için bkz. 1985). “A Case Study in Renaissance Diplomacy: the Agreement Between Innocent VII and Bayezid II Regarding Djem Sultan”, (Esas metni için bkz. 1979). “Power Relationships Between Russia, the Crimea and the Ottoman Empire as Reflected in Titulare”, (Aslı için bkz. 1986). “Eastern and Western Cultures in Dimitrie Cantemir's work”, (Asıl metin için bkz. 1974). “Tursun Beg, Historian of Mehmed the Conqueror's Time”, (Aslı için bkz. 1977). “Yük (*Himl*) in the Ottoman Silk Trade, Mining and Agriculture”, (Asıl metin için bkz. 1984).

“Giriş”, *438 numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)*, I. Kütahya Karahisâr-ı Sahip, Sultan-önü, Hamîd ve Ankara Livâları, Ankara: TC. *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Dairesi Başkanlığı*, 1993, 1–14.

“Osman Ghâzî's Siege of Nicea and the Battle of Bapheus”, *The Ottoman Emirate (1300–1389)*. Halcyon Days in Crete I. A symposium held in Rethymnon 11–13 January 1991, editör, Elizabeth Zachariadou, Rethymnon, 1993, 77–98, (Tercüme: 1996 ve 1997, yeni metin ve tercüme için bkz. 1998).

“State, Sovereignty and Law during the Reign of Süleyman”, *Süleyman the Second and His Time*, İstanbul, 1993, 59–92.

“Dervish and Sultan: an Analysis of the Ottoman Baba Velâyetnâmesi”, *Manifestations of Sainthood in İslâm*, İstanbul, 1993, 209–223.

“Fetih”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* c. 3, 302–305.

“Galata (Osmanlı Dönemi)”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* c. 3, 349–354.

“İaşe (Osmanlı Dönemi)”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 4, 116–119.

1994

“How to Read Ashik Pasha-zâde's History”, *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Menage*, İstanbul, 1994, 139–156 (Türkçe metin için bkz. 2000).

“Devlet Giray, Kırım Hanı (1551–1577)”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 9, 241–242.

“An Economic and Social History of the Ottoman Empire 1300–1914”, ed. H. İnalcık with Donald Quataert, *Cambridge*, 1994. Bu kitap içinde kaleme aldığı bölümler: “Preface”, s. XXV-XXVII. “General Introduction”, 1–7. “Part I. The Ottoman State: Economy and Society”, 9–409, “Weights and measures”, 987–994, “Glossary”, 995–1002 (Türkçe tercümesi için bkz. 2000).

“Sultanizm Üzerine Yorumlar: Max Weber'in Osmanlı Siyasal Sistemi Tiplemesi”, *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi*, sayı 7 (Ekim 1994), 5–26 (esas metin için bkz. yıl 1992).

“Bilinmeyen Yönleriyle Harem: Harem bir Okuldu”, *Aktüel*, sayı 175 (10–16 Kasım 1994), 32–39, 38'de “Prof. Halil İnalcık Kimdir?”

“Eyüp Projesi”, *Eyüp: Dün/Bugün, Sempozyum 11–12 Aralık 1993*, İstanbul, Tarih Vakfı, 1994, 1–23.

“Osmanlı İmparatorluğu”, *Türk Dünyası Araştırmaları* 93 (Aralık 1994), 145–175, çev. V. Engin (aslı için bkz. 1969).

1995

“From Empire to Republic. Essays on Ottoman and Turkish Social History”, İstanbul: Isis Yayıncılık, 1995, (Eserde yer alan araştırmalar): “The Rise of the Ottoman Historiography”, (bkz. yıl 1962). “On the Social Structure of the Ottoman Empire: Paradigm and Research”, “The *Çift-Hâne* system and Peasant Taxation”, “Les régions de Kruje et de la Dibra autour de 1467 et 1515”, (bkz. 1968). “Ottoman Archival Materials on Millets”, (bkz. yıl 1981). “Sephardic Jews in the Ottoman Empire”, “Turkish Impact on the Development of Modern Europe”, (bkz. 1974). “Political Modernisation in Turkey”, (bkz. 1968). “Turkey Between Europe and the Middle East”, (bkz. 1980). “The Caliphate and Atatürk's *İnkılâb*”, (bkz. 1982).

“Osmanlı İmparatorluğu'nda İslam” *Tarih Risaleleri*, Derleyen: Mustafa Özel, İstanbul: İZ, 1995, 17–34.

“İstanbul: Bir İslâm şehri”, *İstanbul Armağanı Fetih ve Fatih*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995, 71–90, (asıl metin için bkz. 1990, diğer bir tercüme için bkz. 1992).

“Othomanik Aukokratia. He klasiki periodos 1300–1600”, Atina, 1995, tercüme eden: Mihalis Kokolakis (*Osmanlı Tarihi, Klasik Çağ* adlı eserinin Yunanca tercümesidir).

“The Customs Register of Caffa, 1487–1490/Kefe Gümrük Bekâyâ Defteri, 1487–1490”, Harvard: Harvard Üniversitesi, 1995,

“Osmanlı Şehri Şeriat İdealine Dayanır”, *İzlenim 22* (Haziran 1995), s. 21.

1996

“Kırım Hanlığı Kadı Sicilleri Bulundu”, *Bellekten*, LX/227 (Nisan 1996), 165–190.

“Eyalet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* 11, 548–550.

“Osman Gazi'nin Nicea Kuşatması ve Baphefus Muharebesi”, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kurucusu Osman Gazi ve Dönemi*, Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 1996, 9–38 (Aslı için bkz. 1993). Çev. Nurcan Abacı.

“Filori”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 13, 106–107.

“Gazavât-ı Sultan Murad”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 13, 438–439.

“Gazi Giray I, Kırım Hanı (1523–1524)”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 13, 451.

“Gazi Giray II. Kırım Hanı 1588–1607”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 13, 451–52.

“Gazi Giray III. Kırım Hanı 1704–1707”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 13, s. 453.

“Fatih, Fetih ve İstanbul'un Yeniden İnşası”; *Dünya Kenti İstanbul I İstanbul-World City*, İstanbul, 1996, 22–37, metnin İngilizcesi "The Conqueror, the Conquest and the restructuring of İstanbul", Çeviren: Orhan Bilgin.

“Resm”, *The Encyclopaedia of Islam*², VIII, 486–487.

“Rumeli”, *The Encyclopaedia of Islam*², 607–611.

“Rumi”, *The Encyclopaedia of Islam*², 612.

“Türkiye'nin Tekstil Tarihi Üzerine Notlar”, *Bir Masaldı Bursa*, İstanbul, 1996, s. 61–67. İnalçık'ın İngilizce verdiği bir konferans metni, çev. Doğan Şahiner. Yapı Kredi Yayınları.

“İmparatorluğun Kilidi: Fetih”, *Zaman*, 2.5.1996, Eyüp Can ile yapılan bir röportaj dizisi. 27 ve 28 Mayıs günleri de devam etmiştir. 19.5.1996 günkü başlık "Fethin Seyir Defteri" (hazırladığı *Fatih ve İstanbul* adlı eserinden kısa alıntılardır).

“Osmanlı Arşivleri Görülmeden 20. Yüzyılın Tarihi Yazılamaz”, *İzlenim*, sayı 35–36 (Temmuz-Ağustos 1996), 42–47.

“İstanbul: Bir İslâm Şehri”, *İslâm Tetkikleri Dergisi*, c. X (1995), 243–268, çev. İbrahim Kalın (bkz. yıl 1992. Tercümenin yeni yayınıdır).

“Giray”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 14, (1996), 76–78.

“Hacı Giray II (1683–1684)”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 15, 475–476.

“Havale”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 16, 512–513.

“Haydaroğlu Mehmed”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 16.

“Imperial Ottoman, Epoca Clasica 1300–1600”, Bucureşti, Editura Enciclopaedica, 1996, Edite şi studiu introductiv de Mihai Maxim, traducere, nota, completarea glosarului şi indicelui de Dan Prodan (*Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Çağ 1300/1600* adlı eserinin Rumence tercümesi).

“The Meaning of Legacy: The Ottoman Case”, *Imperial Legacy. The Ottoman Imprint on the Balkans and the Middle East*, New York: Columbia University Press, 1996, 17–29.

1997

“Osman Gazi'nin İznik kuşatması ve Bafeus Muharebesi”, *Osmanlı Beyliği 1300–1389*, editör Elizabeth A. Zachariadou, İstanbul: Tarih Vakfı, 1997.

“Selim I. Selimşah, Yavuz Selim”, *The Encyclopaedia of Islam*, IX (1997), 127–131.

“A Note on the Population of Cyprus”, *Perceptions*, II/2, (Ankara: 1997), 23–31.

“The Recent History of Cyprus”, *First International Congress on Cypriot Studies*, Gazimagosa 20–23 November 1996, ed. Emel Doğramacı, et al, Gazimagosa: Eastern Mediterranean Univ. Press, 1997, 25–32.

“Turkey and Europe: A Historical Perspective”, *Perceptions*, II/1, (Ankara: 1997), 76–92.

1998

“Eyüp Sultan Tarihi Ön Araştırma Projesi”, *18. Yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp'te Sosyal Yaşam*, İstanbul, 1998, 1–8.

Essays in Ottoman History, İstanbul: Eren, 1998, Şu araştırmalar bir araya getirilmiştir: “Periods in Ottoman History”, “How to Read Aşık Pasha-zade's History”, (Aslı için bkz. 1994). “Osman Ghazi's Siege of Nicaea and the Battle of Bapheus”, (Aslı için bkz. 1993). “Mehmed The Conqueror (1432–1481) and His Time”, (Aslı için bkz. 1960). “Decision Making in the Ottoman State”, (Aslı için bkz. 1993). “The Ruznamçe Registers of The Kadıasker of Rumeli as Preserved in the Istanbul Müftülük Archives”, (Aslı için bkz. 1988). “Islamization of Ottoman Laws on Land and Land Tax”, (Aslı için bkz. 1992). “Tax Collection, Embezzlement and Bribery in Ottoman Finances”, (Aslı için bkz. 1992). “The Status of The Greek Orthodox Patriarch Under the Ottomans”, (Aslı için bkz. 1991). “Islam in the Ottoman Empire”, (Aslı için bkz. 1970). “İstanbul: an Islamic City”, (Aslı için bkz. 1990 tercümesi, 1992 ve 1995). “Ottoman Galata, 1453–1553”, (Aslı için bkz. 1991). “Greeks in Ottoman Economy and Finances, 1453–1500”, (Aslı, yıl 1993). “Arab' Camel Drivers in Western Anatolia in the fifteenth century”, 393–411 (Aslı için bkz.

1983). “The Question of the Closing of The Black Sea under the Ottomans”, (Aslı için bkz. 1979).

“Turkey Between Europe and the Middle East”, *Perceptions*, III/1, (Ankara: 1998), 5–18.

“Türkiye ve Avrupa: Dün Bugün”, *Doğu Batı*, sayı 2 (1998/2), 7–28.

“Büyük Devrim: Hilâfetin Kaldırılması ve Lâikleşme”, *Doğu Batı*, sayı 3 (1998/3), 69–74.

“Tarihçi Prof. Dr. Halil İncik'a Göre Osmanlı Rejiminin Uzantılarından Kurtulamadık. Patron-kul Sistemi Sürüyor”, *Milliyet*, 19.6.1998, s. 22

1999

“Osmanlı Tarihi En Çok Saptırılmış, Tek Yanlı Yorumlanmış Bir Tarihtir”, *Cogito*, 19 (1999), 25–40.

“Osmanlı Fetih Yöntemleri”, *Cogito*, 19 (1999), 115–135 (Aslı için bkz. 1954).

“Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış”, *Osmanlı*, I, Ankara, 1999, 37–117.

“Osmanlı Tarihi Kronolojisi”, *Osmanlı*, I, Ankara, 1999, 118–132.

“History of Humanity, Scientific and Cultural Development”, vol. V. "From the Sixteenth to the Eighteenth Century", ed. Peter Burke and Halil İncik, London: Routledge, UNESCO 1999.

“Osmanlı Döneminde Balkanlar Tarihi Üzerinde Yeni Araştırmalar”, *Tarihte Güneydoğu Avrupa: Balkanolojinin Dünü, Bugünü ve Sorunları*, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, 1999.

“Hüsrev Paşa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 19, 37–40.

“Hüsrev Paşa, Koca”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 19, 41–45.

“Ahilik Toplum Devlet”, *II. Uluslar arası Ahilik Kültürü Sempozyum Bilgileri*, 13–15 Ekim, Kırşehir-Ankara.

“Türk Devletlerinde Sivil Kanun Geleneği”, *Türkiye Günlüğü*, 58, Kasım-Aralık 1999, 5–11.

2000

Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (I. cilt: 1300–1600), İstanbul: Eren, 2000, Tercüme: Halil Berktaş (Aslı için bkz. 1994).

“Ziya Gökalp. Yüzyıla Damgasını Vuran Düşünür”, *Doğu Batı*, 12 (2000), 9–33.

“İşgâl mi? Fetih mi?”, *Milliyet* gazetesi, 28.6.2000, s. 24 ve 29.6.2000, s. 20.

Söğüt'ten İstanbul'a. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar, Ankara, 2000: (düzenleyenler: O. Özel - M. Öz). İncalcık'ın şu yazılarına yer verilmiştir: “Osmanlı Tarihçiliğinin Doğuşu”, 93–117 (Aslı için yıl 1962); “Âşıkpaşazâde Tarihi Nasıl Okunmalı?”, 119–145 (Aslı için bkz. 1994); “Osmanlı Devleti'nin Doğuşu Meselesi”, 225–240 (Aslı için bkz. yıl 1982). “Osman Gazi'nin İznik (Nicea) Kuşatması ve Bafeus Savaşı”, 301–334, ek 5, resim (Aslı için bkz. 1993); “Osmanlı Fetih Yöntemleri”, 443–472 (Aslı için bkz. yıl 1954).

“Modern Avrupa'nın Gelişmesinde Türk Etkisi”; *Osmanlı ve Dünya. Osmanlı Tarihi ve Dünya Tarihindeki Yeri*, ed. Kemal Karpat, İstanbul, 2000, 7–92 (Aslı için bkz. 1971).

Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet, İstanbul: Eren, 2000. İncalcık'ın şu makaleleri bulunmaktadır: “Kutadgu Bilig'de Türk ve İslâm Siyaset Nazariyesi ve Gelenekleri” (Aslı için bkz. 1966); “Türk Devletlerinde Devlet Kanunu Geleneği” (Aslı için bkz. 1958); “Şeriat ve Kanun, Din ve Devlet” (Aslı için bkz. 1998); “Şikâyet Hakkı” (Aslı için bkz. 1988); “Adaletnâmeler” (Aslı için bkz. 1965).

“Tarihçiler Sultanlara Karşı”, *Hürriyet*, 1 Aralık 2000

“Mirasın Anlamı: Osmanlı Örneği”, ed. L. Karl Brown, *İmparatorluk Mirası, Balkanlar’da ve Ortadoğu’da Osmanlı Damgası*, İstanbul: İletişim, 2000, 32–49.

“Osmanlı Klasik İdare Sisteminin Bozuluşu”, *Emin Bilgiç Hatıra Kitabı*, Haz. Oktay Aslanpala, Ekmeleddin İhsanoğlu, ISAR Vakfı, İstanbul, 2000, 127–140

“Tarihsel Bağlamda Sivil Toplum ve Tarikatlar”, *Global Yerel Eksende Türkiye*, Yay. Fuat Köymen-Ali Yaşar Sarıbay, İstanbul, Alfa, 2000, 87–98

“İlk Osmanlı Menakıbnâme Rivayetlerinin Niteliği Üzerine” *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, Raif Kaplan, Bursa, Avrasya Etnografya Yayınları Vakfı, 2000, 8–14.

“İpek”, Osmanlı Kısmı, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 22, İstanbul, 2000, 362- 365.

“Tımâr”, *The Encyclopaedia of Islam*², X (2000), 502–507.

“Osmanlı’ya Hacimli Bakış”, *Zaman*, 13 Şubat 2001.

“Osmanlı’da İstatistik Metodu Kullanıldı mı?”, *Osmanlı Devleti’nde Bilgi ve İstatistik*, ed. Halil İnalçık-Sevket Pamuk, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000, 1–13.

“Türk Tarihinde Türe ve Yasa Geleneği”, *Doğu Batı*, sayı 13, (2000), 157–175.

2001

“Sen Olasan Kaleme İti'bâr İçin Hâmi: Fuzuli ve Patronaj”, *Kültür Ufukları, Talat Halman Armağan Kitabı*, Cultural Horizons/ A festschrift in honor of T. S. Halman, İstanbul: Syracuse Univ. Press ve Yapı Kredi Yayınları, 2001, 308–3011.

“Harem Bir Fuhuş Yuvası Değil, Bir Okuldu”, Şu kitaba önsöz: Çağatay Uluçay, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, “Sen Olasan Kaleme İ'tibâr İçin Hâmî, Fuzulî ve Patronaj”, *Kültür Ufukları Talat S. Halman Armağan Kitabı/Cultural Horizons: A Festschrift in honor of Talat S. Halman*, 2002, 302–315, (s.15 Sultan Süleyman'ın Hürrem'e Gazel'i ve Halil İnalçık'ın Naziresi), *Ufuk Kitapları*, İstanbul, 2001, 7–15.

Foreword, *History of The Ottoman State, Society and Civilization*, Vol I, IRCICA, İstanbul, 2001, s. XV-XIX.

“Halil İnalcık ile Osmanlı-İslâm Arkeolojisi Üzerine”, *Cogito*, 28 (yaz 2001), Söyleşiyi yapan: Gül Pulhan, 257–272.

“Osmanlı’ya Hacimli Bakış”, *Zaman*, 13 Şubat 2001.

“Osmanlı Arşivleri Dünyaya Açılmalı”, *Radikal*, 11 Şubat 2001.

2002

“Osmanlı Tarihinde Dönemler”, *Türkler*, c. 1, Ankara: Yeni Türkiye, 2002, 61–72.

“Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu”, *Türkler*, c. 9, Ankara: Yeni Türkiye, 2002, 66–98.

Osman Turan Hakkında Röportaj, *Türk Yurdu*, sayı 182 (Ekim 2002).

“Foundations of Ottoman-Jewish Cooperation” in *Jews, Turks, Ottomans: A shared history fifteenth through the twentieth century*, yay. Avigdor Levy, ed. NY, Syracuse, Un. Press, 2002, 3–14

“Periods in Ottoman History”, *The Turks*, c. 3, Ankara, 2002, 15–21.

“Foundation of Ottoman State”, *The Turks*, c. 3, Ankara, 2002, 46–73.

“Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu”, *Genel Türk Tarihi*, Ankara, 2002, c. 5, 465–502.

“İmtiyazat: Osmanlı dönemi Kapitülasyonların Karakter ve mahiyeti” , *TDV İslâm Ansiklopedisi*, s. 22 (2002), 245–252.

“İpek, Osmanlı Devleti”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, s. 22 (2002), 362–365.

“İskender Bey (ö.872–1468)” , *TDV İslâm Ansiklopedisi*, s. 22 (2002), 561–563.

“İslâm Giray III (ö.1064–1654), (1644–1654)”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* 23, (2002), 46–47.

“İspence”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* c. 23, 177.

“İstanbul (Türk Devri)”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 23, 220–239.

“Wazir. In the Ottoman Empire”, *Encyclopaedia of Islam*², XI (2002), 194–197.

“Osmanlı Para ve Ekonomi Tarihine Toplu Bir Bakış”, *Doğu Batı*, sayı 17 (2001), s. 9–34.

“Kültür Etkileşimi, Küreselleşme”, *Doğu Batı*, sayı 18 (2002), 89–127.

“Hermenötik, Oryantalizm, Türkoloji”, *Doğu Batı*, sayı 20 (2002), 13–39 (dergi, 2 cilt halinde "Oryantalizm" özel sayısı çıkarmıştır).

“Kalgay”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 24, (2002), 259.

“Kanun”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 24, (2002), 324–327.

“Kanunnâme; Osmanlılarda Devlet Tarafından Belirtilen ve Derlenen Kanunları İfade Eden Terim”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 24, 333–337.

“Türkiye’de Osmanlı Araştırmaları. I- Türkiye’de Modern Tarihçiliğin Kurucuları”, XIII. Türk Tarih Kongresi. Ankara: 4–8 Ekim 1999, *Kongreye Sunulan Bildiriler*, I. cilt, Ankara, 2002, 85–166.

“Kırım Hanlığı (1441–1783)”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 25 (2002), 450–458.

Türk Denizcilik Tarihi, Ed. Bülent ARI, Ankara: Denizcilik Müsteşarlığı, 2002. Halil İncalıcık'ın yazıları: “Osmanlı Deniz Egemenliği”, 49–66; “Güney Anadolu ve Kıbrıs Krallığı”, 67–71; “Batı Anadolu’da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar”, 73–90; “Fatih ve Ege Denizi”, 91–98; “Osmanlı Deniz Üssü Gelibolu”, 99–105; “Kristof Kolomb ve Haçlı Politikası”, 119–126; “Haçlılar ve Osmanlılar - Barbaros Hayreddin Paşa Fransa’da”, 127–140. “Barbaros’tan İnebahtı (Lepanto)’ya Kadar Akdeniz”; 141–143. “Mühimmelere Göre İnebahtı Deniz Savaşı”, 145–149; “İnebahtı Sonrası, İspanya ile Barış”(1585-)", 151–155.

“Tarih ve Akademi”, *Türk Kültürü*, n. 67, 53–67, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi, 2002, (Aslı için bkz. “Akademi Nedir?”, 1968).

“Fatih Sultan Mehmed (1432–1481) ve Zamanı”, Franz Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, İstanbul, 2002 (satışa verilişi 2003), 433–451 (Franz Babinger tarafından kaleme alınan Fatih Sultan Mehmed kitabı ilim âleminde ağırlığını duyuran nadir eserlerden biri olmasına rağmen, notlar kısmı neşredilmeden kaldığı için, eleştiri konusu oldu. İstanbul'un 550. Fetih Yılı vesilesi ile Amerika'da neşredilen İngilizce metinden aktaran yayınevi, Prof. Halil İnalçık'ın bu eser ile ayrılmaz bir parça oluşturan tenkidi ilâve etmiştir. (Aslı için bkz. yıl 1960, Oğlak Bilimsel Kitaplar.)

2003

“Osmanlı'nın Avrupa ile Barışıklığı: Kapitülasyonlar ve Ticaret”, *Doğu Batı* 24 (2003), 55–81.

Osmanlı İmparatorluğu: Klasik Çağ (1300–1600), İstanbul, 2003, 285 sayfa, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık. Çev: Ruşen Sezer (İlk defa 1973 senesinde İngilizce olarak yayımlanmış, sonra muhtelif dillere tercüme edilmiştir. Kronoloji, sözlük ve kaynakça bu yayına adapte edilmiştir).

“Fuzuli, Hayatı ve Sanatı Üzerine Notlar”, *Türklük Bilgisi Araştırmaları* 27/II (2003), 261–269.

“4 Mart 2003'te T.C. Kültür Bakanlığı Büyük Ödül Tevcihinde Yapılan Hitabe”, *TUBA Günce*, 27 (Eylül 2003), 15–18.

Şâir ve Patron, Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2003.

“Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin Kuruluşu ve İlk Yılları”, *A. Ü. DTCF* 66. *Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı*, DTCF, Ankara, 2003, 199–202.

“Kırım Hanlığı”, *Emelimiz Kırım*, Sayı 45, 2003, 33–36

“Mehmed I”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 28, (2003), 391–394.

“Mehmed II”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 28, 395–407.

2004

“Polunya (Appolunia)Tanrı- Yıkdığı Osmanlı Rumeli Fetihleri Kronolojisinde Düzeltmeler”, (1354–1371), *Mübahat Kütükoğlu Armağanı*, Yayınlayan: İstanbul Üniveristesi Edebiyat Fakültesi İstanbul, 2006. (27–55, 56-57'de iki harita)

“İki Rakip Kardeş: Altın ve Gümüş”, “Twin Rivals: Gold and Silver”, *Altın İktidarı, Aktidarın Altınları*, Ed. Oğuz Tekin, Yapı Kredi, Altın Sikke Koleksiyonu, YKY, 2004, 143–157.

“İznik İçin Osman Gazi ve Bizans Mücadelesi”, *Tarih Boyunca İznik*, İstanbul: İş Bankası, 2004. Makalenin İngilizcesi için: “The Struggle Between Osman Gazi and the Byzantines for Nicea” *İznik Throughout History*, İstanbul: İş Bankası, 2004, 59–85.

“Atatürk ve Atatürkçülük”, *Doğu Batı* 29, (2004), 33–45

“A Case Study in Renaissance Diplomacy, Bayezid II, Djem Sultan Ottoman Diplomacy Conventional or Conventional”, Ed. Nuri Yurdusev, McMillan, 2004.

“Otman Baba ve Fatih Sultan Mehmed”, *Doğu Batı*, 26 (Şubat-Nisan 2004), 11–28 (Aslı İngilizce olan metin için 1993).

“Murad I”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 31, 2004, 156–164.

“Murad II”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 31, 156–164.

“Osmanlı Uygarlığı”, Günsel Renda ile beraber, İstanbul, 2004, T.C. Kültür Bakanlığı. Halil İncalcık'ın kaleme aldığı araştırmalar: "Önsöz", G. Renda ile birlikte: 8–9. "Osmanlı Medeniyeti ve Saray Patronajı", 13–27. "Osmanlı Tarihinde Dönemler. Devlet-Toplum-Ekonomi", 71–239. "Siyaset, Ticaret, Kültür Etkileşimi", c. 2, 1049–1089.

Ottoman Civilization, Ed. Halil İncalcık and Günsel Renda, Ministry of Culture and Tourism, Ankara, 2004: “Introduction”, “Ottoman Civilization and Palace Patronage”

11–27. “Periods in Ottoman History, State, Society, Economy, 30–235. “Abbreviations and Bibliography”, 236–239. “Mutual Political and Cultural Influences Between Europe and the Ottomans”, 1047–1129.

2005

ABD Tarihi, Allan Nevins ve Henry Steele Commager, Çeviri: Halil İnalçık, Doğu Batı Yayınları, 2005.

Doğu Batı Makaleler I, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005.

“Osman Gazi: Son Araştırma Sonuçları”, Açılış Bildirisi, *Osman Gazi ve Bursa Sempozyumu*, Bursa, 4–5 Nisan 2005.

“Bursa Payitaht Bursa’nın Kültürel ve Ekonomik İlişkileri, *Bildiri Kitabı*, Yay. Cafer Çiftçi, Bursa Osman Gazi Belediyesi, 2005, 9–21.

“Avrupa Birliği’nde Türk İmajı, Hala Haçlı İmajı”, *Mostar*, sayı, 2, Nisan 2005, 30–33.

“The Poet and the Patron: A Sociological Treatise Upon the Patrimonyal State and the Arts”, *JTL Journal of Turkish Literature*, Sayı: 2, (2005), 9–70, (Şair ve Patron, Çeviri: Arif Nat Riley)

2006

Turkey and Europe in History, İstanbul: Eren Kitabevi, 2006.

“Tanzimat Nedir?”, *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Ed. Halil İnalçık, Mehmet Seyitdanlıoğlu, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2006, 29–56. (Bkz. 1941)

“Türk-İslam Osmanlı Şehirleri”, Halil İnalçık, Bülent Arı, *TALID*, sayı 6, 2006, 1–35.

“Klasik Edebiyat Menşei: İrani Gelenek, Saray İşret Meclisleri ve Musahib Şairler”, *Türk Edebiyatı Tarihi 1*, Yay. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2006, 221–282.

“Tarih ve Politika”, *OTAM*, sayı: 19, 2006, 7–11.

‘El Imperio Ottomano y España en el Mediterraneo (1551–1571), Lepanto en las documentos otomans, *Cervantes and El Mediterraneo Hispona-Ottomana*, coedito por Pablo Martin Asuero, Mukadder Taycıoğlu, y Paulino Toledo, İstanbul: Isis, 2006, 11–22.

Önsöz/Foreword, *İstanbul Mahkemesi 121 Numaralı Şeriyeye Sicili*, İstanbul, 2006, s. VII-IX ve XI-XII, yay. Sabancı Üniversitesi.

2007

“The Ottoman Survey of 1455 and the Conqueror’s İstanbul, 550. Yılında Fatih ve İstanbul Bildirileri, *TTK*, Ankara, 2007, 1–10, 11–14 arası.

Atatürk ve Demokratik Türkiye, İstanbul: Kırmızı, 2007.

“Atatürk ve Atatürkçülük”, *Sarışın Bir Kurt*, İstanbul: İTO, 2007, 13–68.

“Has Bağçe’de Aış-u Tarâb”, *Metin And’a Armağan*, Yay. M. Sabri Koz, YKY, İstanbul, 2007, 318–322. Kuşatmadan Önce ve Sonra”, Halil İncık, Bülent Arı, *National Geographic Türkiye*, Mayıs 2007, 98–99.

“Osmanlı Beyliği’nin Kurucusu Osman Beg”, *Belleten*, Sayı 21, s. 261 (Ağustos 2007), 479–536.

“Osmanlı-Türk Tarihçiliği Üzerine Notlar”, Halil İncık, Bülent Arı, *Uluslar arası Askeri Tarih Dergisi*, 87, Ankara, 2007, 213–247

Adalet Kitabı, “Kutadgu Bilig’de Türk İdare Geleneği ve Adalet” s. 25-40, “Örfi Sultani Hukuk ve Fatih Kanunları” 81-104,, “Kazasker, Ruznamçe Defterine Göre Kadılık” s. 117-138, “Osmanlı Hukuk Sisteminde Adaletin Üstünlüğü”, s. 139-186, Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı, 2007.

"Orhan ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 33, 375–386.

"Osman ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 33, 443–453.

"Padişah", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 34, 140–143.

2008

“Tarihçi Şükrullah Çelebi 1380?-1460, *Acta Orientalia*, 61 (1–2), 113–118, Budapest, 2008.

“The Ottoman Survey of İstanbul 1455 Tahriri”, *1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı: 3, 2008, 19–27. (Metin, Türkçe ve İngilizce aynı sayfalardadır.)

Önsöz *Avrupa’da Türk Düşmanlığının Kökeni Türk Korkusu*, Özlem Kumrular, Doğan, İstanbul, 2008.

Çanakkale Tarihi I, “Fatih’e Kadar Çanakkale Boğazı, Gelibolu Osmanlı Üssü ve Osmanlı Venedik Karşılaşması”, Değişim, İstanbul, 2008.

“Fatih Boğazlarının Tahkimi Karadeniz; Bir Osmanlı Gölü”, *Çanakkale Tarihi I*, Değişim, İstanbul, 2008.

“Akdeniz’de Egemenlik ve Çanakkale Boğazı 1500–1700”, *Çanakkale Tarihi I*, Değişim, İstanbul, 2008.

“ Karadeniz’de Kazaklar ve Rusya; İstanbul Boğazı Tehlikede”, Değişim İstanbul, 2008.

Çanakkale Boğazı Özet ve Kronoloji, *Çanakkale Tarihi I*, Değişim, İstanbul, 2008.

Türk Tekstil Tarihi, İstanbul: İş Bankası, 2008

“Prof. Dr. Halil İnalçık ile Tarih Tarihçilik ve Yerel Araştırmalar Üzerine bir Söyleşi”, *Çankırı Araştırmaları Dergisi*, sayı 3, 447–450, Çankırı, 2008.

Doğu Batı Makaleler II, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2008.

“Rumeli”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 35, 232–235.

“*Dzieje gospodarce i spolecne imperium osmańskiego 1300–1914*”, Krakow: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2008 (*An Economic and Social History of the Ottoman Empire* başlıklı kitabın Lehce tercümesi).

“The Origins of Classical Ottoman Literature: Persian Tradition, Court Entertainments and Court Poets”, *JTL, Journal of Turkish Literature*, sayı: 5, (2008), 5–75, (Çeviri: Michael D. Sheridan)

2009

“Vefaiye’nin Osmanlı Tarihindeki Önemi” *Bir Semte Vefa*, İstanbul: Klasik Yayınevi, 2009, 1–18.

Devlet-i Aliyye, İstanbul: İş Bankası, 2009.

Röportaj: Sabah, 23–27 Ağustos 2009.

“Su”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 37, s. 437–440.

“Sultan Çelebi Mehmed”, *NTV Tarih*, Sayı 11, 47–53.

“The Ottoman Survey of Istanbul, 1455” *Archivum Ottomanicum*, Ed. Györg Hazai, 5–13.

“Osmanlı Coğrafyasında Yeni Keşifler”, *NTV Tarih*, Sayı 11, 47–51

“İnalçık'ın Yolculuğu”, *NTV Tarih*, Sayı 8, (Eylül 2009), 40 (Yalova'da düzenlenen özel toplantı)

“1302 Bapheus Zaferi, hanedanın başlangıcıdır”, *NTV Tarih*, Sayı 8, (Eylül 2009), 41-43 (Röportaj tarzında)

2010

Osmanlılar, İstanbul: Timaş, 2010.

“Osmanlı Tarihinde Dönemler”, *Doğu Batı*, Osmanlılar I, Vol. 51, 9–29, 2010.

“Osmanlıların Trakya'ya yerleşmesi”, *Doğu Batı*, Osmanlılar II, Vol. 52, 9–22, 2010.

“Osmanlı Tarihinde Devlet ve Asker”, *Doğu Batı*, Osmanlılar III, Vol. 53, 11-18, 2010.

“Osmanlı Tarihinde Devlet ve Asker”, *Doğu Batı*, Osmanlılar IV, Vol. 54, 9- 20, 2010.

“Osman Gazi'nin İzinde”, *NTV Tarih*, Vol. 13, 49-55, 2010.

“Osman Gazi'nin Gerçek Hikayesi”, *NTV Tarih*, Vol. 15, 51-58, 2010.

“İstanbul'un fethi öncesinde yaşanan kritik günler” *NTV Tarih*. Vol. 17, 51-58, 2010.

“Mitolojiden Gerçeğe Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu”, *NTV Tarih*, Vol. 20, 51-58, 2010.

“Osmanlı Devleti ve Türk Tarihçiliği”, *NTV Tarih*, sayı 22, 53-56, 2010.

“ Has Bağçe'de içki alemleri şarapla başlar, tövbeyle sona ererdi”, *NTV Tarih*, Sayı 14, (Mart 2010), s. 55 (Köşe yazısı: içki adabı, Günah işleyeceksen bari iyi şarapla işle <Has Bağçe Kitabından> s. 16-17'de Halil İnalçık Center ile ilgili Haber, fotoğraf).

2011

Rönesans Avrupası Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci, İstanbul: İş Bankası,2011

“Türkmenler ve Rumlar” , *NTV Tarih*, Vol. 24, 2011

“Osman Gazi'nin Sakarya Seferleri” , *NTV Tarih*, Vol. 25, 2011

“Osman Gazi Döneminde Din Tartışmaları” , *NTV Tarih*, Vol. 28, 2011

Stepler İmparatorluğu Atilla, Cengiz Han, Timur, René Grousset, Çeviri: Halil İnalçık, TTK, 2011.

UNIVERSITY OF CHICAGO

DEPARTMENT OF HISTORY

1120 EAST 59TH STREET

CHICAGO • ILLINOIS 60637

U.S.A.

5 Ekim 1985

Sayın Şükrü Elekdağ
Türkiye Büyük Elçisi
Washington D.C.

Sayın Büyük Elçi,

24 Eylül 1985 tarihli mektubunuz için çok teşekkür ederim.

Kanuni Süleyman Dönemi adıyla burada yapılacak faaliyetler hakkında fikir alma ve planlama için evrensel davetinizi büyük bir memnuniyetle almış bulunuyorum. Bundan önce, sayın Esin Atıl, hazırladığı kitabın taslağını bana göndermiş ve tashihleri ve önerilerimi istemişti. Kanuni dönemi hakkında yazılan en önemli kaynağın yayınlanması çok yerindedir, ancak Sayın Atıl bunun yalnız minyatürlerini bir araştırma konusu yapabileceği ihtisasa sahiptir. Zamanın müsaade ettiği kadar isteneni yapmaya çalışarak Kanaatini söylemeyi bir vazife saydığım için arz etmek istiyordum. Bu değerli çalışmanın tarihi bölümleri büyük Türk hükümdarının kişiliğini ve devleti tanımakta çok yetersizdir. Asin Atıl'ın sanat tarihi bakımından yapmak istediğini tarihçiler tamamlamak zorundadırlar.

Çok yerinde işaret ettiğiniz gibi, bu nadir fırsatı değerlendirmek üzere kitâ türünüzü hakikile tanıtmak için esaslı bir plânla hareket etmek gerekir; sergilerle görüşlerinizi aşağıda sunmaktayım.

1. Herşeyden önce büyük elçilige bağlı bir uzamın komitesi kurulmalı, devamlı danışma halinde bulunmalıdır. Bu komiteye şu adları önermeme müsaadelerini rica ederim: Esin Atıl, Alan Fisher, Heath Lowry, C. Fleischer, İlhan Başgöz, G. Bayerle (Fisher, Kanuni dönemi üzerinde bir kitap hazırlamakta, Fleischer, Kanuni dönemi idaresi üzerinde çalışmakta, Bayerle, Macaristan soruları uzmanı); Bu komiteye katılmayı ve tarih çalışmalarını gözlemeyi memnuniyetle kabul ederim. Komiteye, Kültür müsteğarımız tabii üyedir. Ayrıca komiteye katılacak olanlarda bilgili bir uzmanın da katılması yararlı olacaktır. "S" genel sekreterinin bu fonksiyonu görmesi tabiidir. Chicago'da Kanuni dönemi üzerinde bir sergi sergisi hazırlayan R. Chambers de alınabilir.

2. ITS'nin evrensel ve tabii katın ve ITS ile ilgili alanlarla temasa geçmesi için üniversitelerinde program hazırlamaları. Bu programlara ITS ve komiteye büyük komiteye her bakımdan yardımcı olması.

3. Büyük elçi ve komiteye katılması. Bu girişim sergi gittikten sonra devam etmeli, bu girişim Türk kültür ve tarihi üzerinde bu memlekette yapılacak en büyük bir faaliyete vucut verir. Bu seriyi bir propaganda yayını olarak hazırlamak Kanuni dönemi üzerinde kaynaklar ve vesikalar, monografiler sergisi olarak çalışmalıdır. Bu seri için Türkiye (de Basın Yayın Müdürlüğünde yapılacak fenden yardım alınabilir, ITS'e ek yeni bir faaliyet alanı açılır. BYGM sayın Tülümen'le bu yaz yaptığım temaslarda kendisinin işbirliğine hazır olduğu izlenimini aldım. Yayın işini Şinasi Tekin üzerine alabilir. Böyle bir seri kalıcı ve müspet bir iş olur ve burada, genç araştırmacıları Türk kültür ve tarihi üzerinde çalışmaya teşvik eder. Bu seride basılacak eserleri hazırlayıp rapor vermeye hazırlanmış olduğunu bildirmek isterim.

4. Hollibough üniversiteleri gezip konferanslar verilmesi. Bunun için A. Fisher, H. Lowry, Fleischer, E. Atıl, Meredith-Owens (Toronto), A. Kuran'dan yardım istenmelidir. Başka adlar da katılabilir. İstenirse ben de Kanuni dönemi üzerinde genel bir konuşma hazırlarım. Bunu, çeşitli üniversite konferansları olarak hazırlarım. Üniversiteler 1986-87 academic faaliyetleri arasında konferans serisi geçilince bu konferans serisi gerçekleşir.

5. Kanuni dönemi üzerinde yazılacak bir kitap için mükâfat; bu belki ITS faaliyetleri arasına alınabilir. British Museum da Osmanlı Kanuni dönemi sanatı üzerinde bir uzman M.Roger çok yetenekli bir araştırmacıdır. Kendisi ve Meredith-Owens ile (bu dönem edebiyatı uzmanı) temasa geçilebilir. Yine Osmanlı mimari uzmanı Godwin bu dönem üzerinde bir kitap yazmaya teşvik olunabilir. Sinan üzerinde büyük uzman Abdullah Kuran bir eser hazırlamaktadır. Kendisinden İngilizce bir kitap yazması istenebilir.

6. Türk sanatı senpozyumları düzenlenebilir. Bunun için çeşitli üniversitelerde bulunan ve Türk sanat ve tarihi okutan öğretim üyeleri teşvik olunabilir. Chicago Üniversitesinde gelecek yıl böyle bir toplantıyı MEC yüklenmiştir. R.Chambers, J.Carswell ve bu satırları yazan bunun hazırlığı ile meşgûldürler.

7. Tanıtma faaliyetini bir Türkiye propagandası izleniminden kurtarmak ve daha geniş kitlelere hitap etmek ve işbirliğini çekmek için "16. yüzyılda Orta Doğu " konulu bir konferans düzenlenirse, Osmanlı Türkiye'sinin yeri iyi anlatılmış olur. Bunun organize edilmesi için Harvard, Princeton, New York Columbia gibi üniversitelerle temasa geçmek ve fon vaadinde bulunulması gerekir. Önümüzdeki iki yıl içinde yoğun bir çalışma içine gireceğimize göre, maddi kaynakların sağlanması için şimdiden faaliyete geçilmesi iyi olur. Bunun için Basın Yayın GM imkânlarından yararlanabiliriz, umduğundayım.

Sayın Büyük Elçi, toplantıda gerekli açıklamaları yapmayı bekliyerek aklıma gelen noktaları arzemiş bulunuyorum. Derin saygılarımın kabûlünü rica ederim.

University Professor
of Ottoman History

TURKISH EMBASSY
WASHINGTON, D.C.

May 8, 1984

Professor Halil Inalcik
Department of History
University of Chicago
Chicago, Illinois 60637

My Dear Professor,

The monuments and historic complexes of Istanbul and the rock-hewn churches of Göreme in Central Anatolia are threatened -- threatened by urban development; population increase; changing traditions; mass tourism; and natural destructive elements such as erosion.

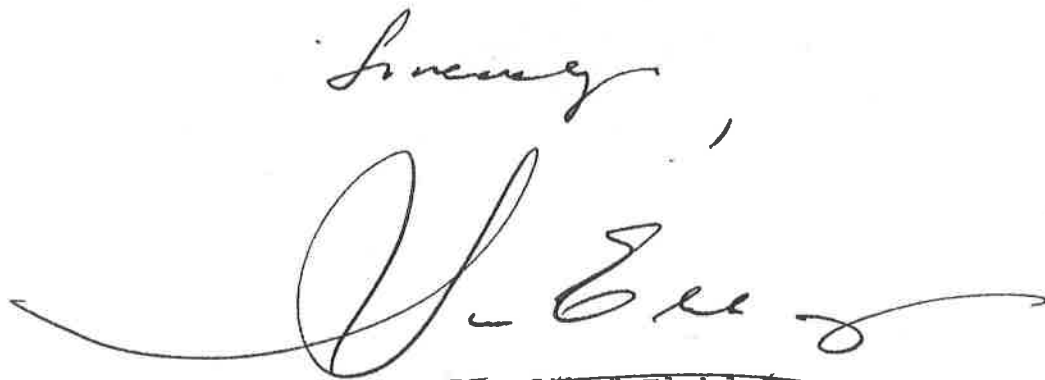
To protect these sites from further deterioration, an international campaign is being mobilized by the Government of Turkey and the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). The campaign will resemble the one organized in the early 1960's to protect the cultural relics which would otherwise have been inundated by the waters from the Aswan Dam.

Both UNESCO and the Turkish Government have pledged large amounts of money, equipment, and technological assistance. However, an additional \$100 million is needed in order to complete the project.

I am writing to request your assistance in determining the shape that this campaign should take in the United States. Suggestions to date have included the creation of a U.S. Committee with an Advisory Board composed of prominent Americans who would advise on and monitor efforts to develop the specific fund-raising programs. Enclosed is a background paper which discusses possible advisory committee functions and explains the historic sites rescue effort.

Your suggestions as to how the committee might be structured, as well as the manner in which financial contributions and technical assistance should be solicited, would be most helpful. Any other thoughts you would like to share with me on the subject would be greatly appreciated.

I look forward to receiving a reply in the near future and to working with you on this very exciting project.

A handwritten signature in cursive script, appearing to read 'S. Elekdag', with a long horizontal flourish extending to the left.

Dr. Şükrü Elekdağ
Ambassador of the
Turkish Republic

18.3.1960

T. C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

DİL VE TARİH - COĞRAFYA FAKÜLTESİ

SAYI: 788

Sayın Prof.Dr.Halil İnalçık

Yazışma adresi: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Dil Bilimi Anabilim Dalı, Ankara

Y.P

Adres

H. Ercan

Adres: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara

Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dekanlığına

Dekanlığın 18.III.1960 tarih ve 788 sayılı yazısı üzerine Tarih bölümü profesörleri, Prof.Halil İnalçık tarafından Fakültemizde bir Osmanlı tarihi kürsüsü kurulması hakkında yapılan teklifi incelemek üzere 19.III.1960 günü toplandı.Bahis konusu teklif üzerinde yapılan görüşmeler sonunda bir Osmanlı Tarihî Müesseseleri Tarihi Kürsüsünün bölümümüz için daha uygun olacağı kanaatine varılmıştır.Şöyleki :

Osmanlı imperatörlüğü uzun asırlar geniş bölgeleri idare etmiş merkeziyetçi ve bürokratik bir devlet olarak pek çeşitli ve mudil bir teşkilâta ve müesseselere malik idi.Fek ince ve teferrüatlı kaidelere bağlı bir saray teşkilâtı ,kapı-kulları,timarlı sipahiler ile yaya müsellen,azab,voynuk,martolos vebaşka eylaet askerlerini içine alan geniş bir askeri teşkilât,eyaletler idaresi,"Hısır'dan Doğan'a,"acari tan'dan Doğu-Anadoluya kadar çeşitli bölgelerde büyük farklar gösteren bir idare ve maliye sistemi,Avrupa'da Machiavelli ve Bodin gibi en meşhur devlet nazariyecilerinin dikkat ve alâkasını çekmiş ve üzerinde ciltlerle eser yazılmış orijinal idare prensip ve usulleri, ilmiye teşkilâtı,binlerce hakanî defterini dolduran tahrir ve istatistik usulleri,bunların hepsi ve başkaları hususi bir hazırlık ve araştırma usulü isteyen çok geniş bir saha teşkil eder ve Fakültemizde ayrı bir kürsünün konusu olabilecek vüsat ve ehemmiyettedir.

Diğer taraftan bu teşkilâtın menşeiini,altı asırlık hayatı içinde geçirdiği değişiklikleri tekâmülî bir şekilde diğer tarihi inkişafın çerçevesinde incelemek lüzumu bu sahaya hakiki bir tarih disiplini mahiyeti verir.

Nihayet Osmanlı müesseselerine ait malzeme büyük bir vüsat arzeder.Osmanlı arşivlerinden bize intikal eden binlerce defter ve milyonlarca vesika birinci derecede Osmanlı müesseseleri ile ilgilidir ve bunlar üzerinde çalışmak hususi bir hazırlık gerektirmektedir.Bunun için kendi çalışma programını kendisi tayin eden ve yardımcılarını bizzat sevk ve idare eden bir kürsünün ihdası gereklidir.

Osmanlı müesseseler tarihini bir ihtisas kürsüsü olarak düşünmekteyiz.Bölümümüzde talebe ilk iki yıllık devrede, tarihi devirleri ve umumî Türk tarihini kronolojik bir şekilde ve bir küll olarak senel

bir çerçevede okunmaktadır. Son iki yılda ise yine bu tarihi devirlerden biri ihtisas olarak alınmaktadır. Şimdi Osmanlı Müesseseleri Tarihi Kürsüsü ile , tarihi devirlerden daha dar, fakat memleketin ihtiyacı olan kâfi derecede geniş bir sahada yeni bir ihtisas yapma imkânı sağlanmış olacaktır.

Görüşmelerin ve bu şüphe sebeplerin 1:31 altında Osmanlı tarihi Kürsüsü teklifinin tadilen Osmanlı Müesseseleri Tarihi Kürsüsü olarak teklifine oybirliği ile karar verildi.

Başkan: Prof. H. Z. Karal   Prof. Dr. B. C. Baykal   Prof. Dr. A. İnan

Prof. Dr. H. Demircioğlu   Prof. Dr. Ş. Altındağ   Prof. Dr. M. Akdağ

Prof. Dr. S. İnalçık

Vehbi Koç Vakfı
Nakkestepe
İstanbul

İstanbul Tarihi Araştırma Projesi Rapor

25 Haziran 1993 günü Koç Vakfı Müdürü Gürsen Arman ile İstanbul Tarihi Araştırma Projesi Bilim Kurulu üyeleri Prof. Dr. Nurhan Atasoy ve Prof. Dr. Halil İnalçık, ve Proje Yönetici Yardımcısı Dr. Tülay Artan'ın katılımıyla İstanbul Üniversitesi Dekanlığı'nda yapılan toplantıda iki yıllık proje süresinde yapılan çalışmalar değerlendirilmiş ve projenin uzatılması, zaman, toplam maliyet ve öngörülen ürünler tartışılarak yeni kararlara varılmıştır.

Sayın Arman toplantıda projenin bundan sonraki aşamalarının nasıl bir zaman perspektifi ve bütçe içinde gerçekleştirileceğine dair soruların cevaplanması yanısıra, bugün varılan noktada elimizdeki bilimsel transkripsiyonu yapılmış, edisyonu tamamlanıldıktan sonra yayına hazır olacak olan üç sicil defterinin günümüz Türkçesine çevrilmesi ve daha geniş bir kitleye ulaştırılması konuları üzerinde durmuştur. Sayın İnalçık'ın, sicillerin günümüz Türkçesine çevrilmesinin bilimsel olmayacağı görüşünden hareketle, bunun yerine belgelerin içeriğinin bir uzman (başvı) tarafından okutulması ve "regesta" lar hazırlanması yolundaki önerisi görüş birliği ile kabul edilmiştir. Dolayısıyla bundan sonraki çalışmalar üç aşamada ele alınacaktır :

1. orijinal kütüphane, arşiv ve diğer kaynaklarla karşılaştırılarak hazırlanacak ve hazırlanacak olan kaynak yayınları;
2. uzman uzmanların kullandıkları sunulabilecek ve projeye uygun bir şekilde duyulmasını sağlayacak olan sicillerin bir uzman (uzman) tarafından düzenlenerek "rapor" lar yapılması;
3. kaynaklarca hazırlanacak olan yerli konulardaki yerel tezler, monografiler yayınları;

Proje'nin hayata geçirilmesinden itibaren kadar geçen süre içinde edinilen kaynakların ışığında planlanan yayınların ilk aşamasının tamamlanması için üç yıllık zamana ihtiyaç duyulacağı anlaşılmıştır. Bu süre içinde yeni sicillerin okunmasına devam edilecektir. Ayrıca 1/3 oranında karşılaştığımız Arapça sicillerin okunması, bilgisayara geçilmesi şimdiye kadar Bilim Kurulu üyelerinden Sayın Cemal Kafadar'ın öğrencileri tarafından yürütülmüşse de artık, istediğimiz biçimde verimli olabilmek için, kaçınılmaz olarak ekibin genişlemesi ve ekip üyelerine daha gerçekçi bir yaklaşımın ücret taktiri gerekmektedir. Aylık burs yerine (dolar üzerinden hesaplanacak) sayfa başı ücret ödemesinin de çalışmaların hızı açısından kaçınılmaz olduğu anlaşılmaktadır.

Bu arada İstanbul Tarih Araştırma Projesi'ne sicillerin harita çizimine dönüştürülmesi çalışmalarını için Aga Han Vakfı'nın 1993-1994 döneminde sağladığı maddi destek ile 1516-1820 yılları sicillerinin okunmasına başlanacaktır.

Genişleyerek daha hızlı ve daha kapsamlı çalışacak ekibe Koç Vakfı'nın aşağıdaki birimlerde destek olması umulan biridir :

Ek 5

Kayıp olduğumuz Arapça sicillerin okunması, bilgisayarla geçilmesi gibi bir takım bilim kurulu üyelerimizden Sayın Cemal Kafadar'ın öğrencileri tarafından yürütülmesi de artık, istediğimiz biçimde verimli olabilmek için, kayıpsız olarak ekibin genişlemesi ve ekip üyelerine daha gerçekçi bir yaklaşımla ücret takdiri gerekmektedir. Aylık burs yerine (dolar üzerinden hesaplanacak) sayfa başı ücret ödemesinin de çalışmaların hızı açısından kaçınılmaz olduğu anlaşılmaktadır.

Bu arada İstanbul Tarih Araştırma Projesi'ne sicillerin harita çizimine dönüştürülmesi çalışmalarını için Aga Han Vakfı'nın 1993-1994 döneminde sağladığı maddi destek ile 1816-1820 yılları sicillerinin okunmasına başlanacaktır.

Genişleyerek daha hızlı ve daha kapsamlı çalışacak ekibe Koç Vakfı'nın aşağıdaki birimlerde destek olması umulmaktadır :

Ekibe yeni katılacak bilgisayarlar için yeni bilgisayar alımı, yazıcıların yenileştirilmesi ve diğer malzeme programları için : 1.500.000
Yeni mikrofilm kasetleri : 5.000
Yeni mikrofilm okuyucu : 100.000

Yayımlarına ilişkin bilgileri sunarız.

Prof. Dr. Nihal İnalcık
Prof. Dr. Mustafa Cengiz

